NECMİ ZEKA

Batı Almanya'da

Alternatif Hareket

Yaşadığımız Dünya Dizisi

BATI ALMANYA'DA ALTERNATİF HAREKET

Necmi Zeka

Metis Yayınları - 1985

ÖNSÖZ

Alternatif hareket özellikle de Yeşiller ve Barış hareketi son yıllarda adından sıkça söz edilen, oldukça güncel bir konu. Batı'nın bu değişik yüzü, sıradan bir gazete haberi olmanın ötesinde bir nitelik taşıyor kuşkusuz; dolayısıyla da belli bir bütünsellik içinde, kapsamlı olarak ele alınması, anlaşılması gerekiyor.

Ancak hiç de kolay bir konu değil alternatif hareket. Herşeyden önce bitmiş, tamamlanmış bir hareket değil çünkü. Farklılığın ve muhalifliğin sınırlarının tam olarak belli olmaması da işi oldukça güçleştiriyor. Üstelik hareket öznelliğin, kuralsızlığın ağır bastığı çok heterojen bir yapıya sahip; kendini başkalarına açıklama' ihtiyacı da duymuyor pek. Bu bakımdan, bu konuyla ilgili yabancı metinlerin çevirileri, Türk okura pek bir şey kazandırmıyor. Gazete ve dergilerde de, alternatif hareket belli bir bağlama oturtulmadan (ya da 'gençlik' gibi yanlış bir bağlama oturtularak) bir gariplikler zinciriymiş gibi aktarılıyor genellikle.

Bu kitap ise alternatif hareketi, tarihselliğini gözardı etmeden, tanıtmaya ve betimlemeye yönelik daha çok. Dolayısıyla somut örneklerden, tartışmalardan yola çıkarak hareketin oluşturduğu genel atmosferi vermeye çalıştık. Çözümlemek ve yargılamaktan da elden geldiğince kaçındık. Ne de olsa alternatif hareket, bir inceleme nesnesi olarak görülecek, sınıflandırılacak bir şey değil. Konuya tarafsız ve nesnel bir açıdan eğilme çabaları da bu yüzden çoğu zaman başarısız oluyor. Biz ise, konunun gerektirdiği, taraf tutan bir anlatım tarzını esas aldık. Dilde de akıcı, kolay anlaşılır, öznel bir üslubu tutturmaya çalıştık. Dilde ve anlatımda özensizlik, savrukluk değil ama belli bir ölçüde esnekliğe yer verdik.

Öznel bir üslubu seçişimizin bir diğer nedeni de, kitabın, yazılı kaynakların yanı sıra kişisel deneyimlere, sohbetlere, tartışmalara vs. dayanıyor olması. Dolayısıyla kitabın büyük ölçüde anonim bir niteliği var. Bu kitapta yaptığımız, çeşitli fikirleri, yaşantıları, tartışmaları derleyip, belli bir biçimde kurgulamaktan öteye geçmedi aslında. Dipnotlardan vazgeçişimizin de nedeni bu: Kitapta aktarılan fikirlerden bize ait, özgün olanların sayısı oldukça az. Öte yandan

kaynakların çoğu da öznel ve konuyla ilk kez karşılaşan bir okur için, pek bir şey ifade etmeyen cinsten. Ancak yine de ilgilenenler için kitabın arkasına, yararlandığımız kaynakların listesini koyduk.

Kitabın hazırlanışı sırasında, yazılan bölümleri okuyarak, bizimle konuşan, tartışan, yol gösteren, kaynak ve bilgi aktaran bütün dostlara teşekkür borçluyuz. Kitabın bütün anonimliğine karşın, yanlışların, eksiklerin, saçmalıkların sorumluluğu bize ait kuşkusuz.

Necmi Zekâ

GİRİŞ

Alternatif hareket, 70'li yılların ortalarına doğru sanayileşmiş Batı toplumlarında ortaya çıkan güçlü bir toplumsal hareket. En yaygın olduğu ülke de kuşkusuz Batı Almanya. Nükleer santrallere, çevre kirlenmesine, silahlanmaya karşı gösterilen ilk kitlesel tepkileri, alternatif hareketin başlangıcı saymak mümkün. Yine de hareketin doğuşunu tek bir nedene bağlamak ya da zaman ve mekan içinde sınırlamaya çalışmak kolaylıkla yanıltabilir insanı. Çünkü homojen bir yapıya sahip değil alternatif hareket; açık seçik bir biçimde dile getirilen bir kuramı, manifestosu, liderleri yok. Hatta tek bir hareket yerine, hareketlerden söz etmek belki de daha doğru. Yeşiller, barış hareketi gibi önde gelen alternatif arayışları bile, hareketi tek başına temsil etmekten çok uzak. Ama alternatif hareketin ne idüğü belirsiz bir şey olmadığı da kesin.

Kuşkusuz hareketin en belirgin özelliği, siyaset ya da ekonomi gibi belirli bir alandaki etkinliklere öncelik vermemesi. Gündelik yaşamı doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilendiren her konu, alternatif hareket içinde, kendi başına bir ağırlık merkezi oluşturabiliyor. Tasarlananlar, elde edilenler de, gelecek için bir yatırım ya da herhangi bir yüce amaca hizmet eden etkinlikler değil, bugün varolan yaşama somut alternatifler oluşturma çabaları. Örneğin alternatif bir çocuk yuvası kurarak, 15-20 çocuğa farklı bir eğitim sunmak bile, en az, tüm toplumun selametini düşünen siyasal bir parti kurmak kadar önem taşıyabiliyor. Kısaca, alternatif hareket bir seçme sorunu olduğu kadar, yaşamın her alanında farklı bir şeyler oluşturma çabası. Bunun için de, kişinin önce kendi yaşamını riske atması gerekiyor tabii ki.

Alternatif hareketin belirli bir toplumsal kesimle sınırlı olduğu da söylenemez. Ne bir aydınlar hareketi, ne de gençliğin başkaldırısı. Kuşkusuz alternatif projelere katılanlar arasında aydınlar önemli bir yer tutuyor; bir yandan zihinsel oluşumları, bir yandan da, giderek daha fazla etkilendikleri, işsizlik sorunu aydınları böyle bir tercihe zorluyor bir bakıma. Ayrıca kaybedecek pek bir şeyi olmayan gençlik de, alternatif arama ihtiyacını en çok duyan kesim. 1981 yılında özellikle Zürich ve Berlin'de görülen gençlik eylemleri de alternatif hareketin dışında tutulamaz kuşkusuz. Ancak en az onlar kadar, yaşını başını almış, iş güç sahibi insanların kısaca vatandaşların da alternatif

hareketi oluşturduklarını, harekete yön verdiklerini unutmamak gerek. Ne de olsa alternatif arayışı, her şeyden önce varolan sisteme bir tür karşı çıkış; dolayısıyla bir takım sorunları ciddi olarak yaşamış, yaşam deneyimi olan insanların, farklı bir yaşam özlemi duymaları ve bunu gerçekleştirmek için çeşitli yollar denemeleri gayet doğal. Alternatif harekete gücünü, sürekliliğini veren de, daha çok bu görmüş geçirmiş insanların kararlılığı.

Öte yandan, solun aldığı yeni bir biçim de değil alternatif hareket. Her ne kadar hareketin muhalif ve negatif olma özelliği ağır basıyorsa da, özellikle söylemi soldan oldukça farklı. Ancak alternatif hareket ile yerleşik solun birbirlerinden tamamen kopuk, iki ayrı olgu olduğu da ileri sürülemez. Alternatif hareketin öncülerinin solcular olmadığı kesin; yine de alternatif projelerin, etkinliklerin solculara kapalı olduğu anlamına gelmiyor bu. Alternatif hareket, ne sol muhalefet geleneğinden tam anlamıyla bir kopma, ne de bu geleneğin geçirdiği bir dönüşüm. Sürekli bir hesaplaşma, niteliği tam olarak belirlenmemiş karşılıklı bir alışveriş, daha çok yaşanan.

Alternatif hareket, son analizde bir karşı-toplum oluşturma çabası olarak nitelendirilebilirse de, toplum dışı, daha doğrusu toplumun kenarında yaşayan bir hareket olmadığı da açık. Marjinallik çoğu proje için, genellikle kaçınılmaz bir varış noktası; ancak hareketin asıl izlediği yol, toplumun tam ortasından geçiyor. Öteden beri "uyumsuz" sayılan, ama kendi hallerinde yaşamalarına izin verilen kenar gruplar şu ya da bu biçimde alternatif harekete eklemlenseler de, diğer insanlardan yalıtılmış bir getto, bir ada varoluşu, alternatif hareket için geçerli değil pek. Bu yüzden alternatif hareketi "anomi", "desintegration" gibi kavramlarla açıklamaya çalışmak, alternatif arayışlarının, ruhsal, toplumsal vb. bir sorunmuş gibi sunulup, dışlanmasına ve dolaylı olarak varolanın meşrulaştırılmasına yaramaktadır. Oysa örneğin punkçularla Yeşillerin aynı kefeye konulamayacağı, tartışma götürmez bir gerçektir. Bu bakımdan, kolay dineceğe benzemeyen alternatif hareket fırtınası, oldukça ciddi bir tehlike oluşturmaktadır. Toplumbilimcilerin hareketi açıklamada gösterdikleri başarısızlık, bunun en açık kanıtıdır.

Aynı biçimde, hareketin bir tür hayalperestlik, gelip geçici bir gariplik olduğu yolundaki görüşlerin de gerçekle pek ilgisi yok. Her ne kadar kin kusan, öfkeli, asık suratlı bir hareket olmasa da, oldukça "ciddi"dir alternatif hareket; herşeyden önce sorunlara doğrudan "muhatap"

olanların, hiç kimsenin aracılığını, kurtarıcılığını beklemeden, doğrudan giriştikleri bir çözüm arayışıdır. Varolan topluma dışardan bir saldırı değil, içten gelen bir patlama, çoğu insan için de kesinkes bir "hayatta kalma" savaşıdır. Örneğin ev kadınlarının, emeklilerin, subayların bile silahlanmaya karşı sokaklara dökülmesi ya da mühendislerin, doktorların, kariyer, prestiji bir yana atıp, bir kır komünü kurmaya çalışmaları, bu insanların yaşamlarıyla ilgili ciddi korkuları, kaygıları olduğunu göstermektedir. Alternatif bir gazete çıkarabilmek, bir ölüm-kalım savaşı anlamına gelebildiğine göre, bu tür girişimleri sıradan bir kuraldışılık, serüven saymak pek doğru olmasa gerek. Siyasal sistemin giderek meşruluğunu yitirişi, başarı, düzen, disiplin gibi toplumsal normların, iktisadi büyüme ve tüketim ideolojilerinin çökmesi, insanların mutsuz, huzursuz, yabancılaşmış bir yaşam sürmeleri, alternatif hareketi doğuran ortamın en belirgin özellikleridir. Alternatif hareket, yenilik peşinde koşan, yarı kaçık grupların ortaya çıkışı değil, genel olarak toplum içinde consensus'un yitirilmesi, farklı yollar deneme zorunluluğunun hissedilmesi, anlamına gelmektedir.

Yine de tüm toplumu hedef alan, toptan çözümlere, makro düzeyde yaklaşımlara rastlanmamaktadır hareket içinde. Bir fikre ya da kurama bağlanmak yerine, yaşanılan yere ve zamana özgü bir pratik oluşturulması önem taşımaktadır. Aslolan herşeyden önce kişinin kendi yaşamıdır çünkü. İnsanların kendilerinin belirleyebildikleri, diledikleri gibi biçimlendirdikleri bir yaşam, artık önemli bir ölçut. Elde edilen sonuçların genelgeçerliği ya da herhangi bir kurama uygunluğu hiçbir şey ifade etmiyor. Kavramlarla. ya da siyasal içerikli bir dille konuşmak yerine, kişisel, kural tanımaz bir dil kullanımının yeğlenmesi de bu yüzden. Kısaca yaşanılan zamana ve yere yönelik, somut içeriklerin, kendiliğindenliğin ve denemelere açıklığın hareket içinde kesin bir önceliği var.

Alternatif hareketin oldukça dağınık, ele avuca gelmeyen yapısına karşın, yine de hareketi temsil ettiği ileri sürülebilecek, bazı temel talepleri, hedefleri saptamak mümkün. Bunlar da önceden konulmuş ilkeler değil, daha çok pratik içinde kendiliğinden gündeme gelen ortak noktalar. Örneğin "katılım" ve 'taban demokrasisi', otoriter hiyerarşik yapılara karşı, insanların edilgenlikten, uyrukluktan, araç olmaktan kurtulmaları yönündeki çabaların geliştirdikleri bir alternatif. Merkeziyetçiliğin yerine özerkliğin ve yerelliğin savunulması da, bunun bir sonucu. Öte yandan insanların kendi çabalarıyla farlı bir yaşam kurabilecekleri, kimsenin özellikle devletin

himayesine sığınmadan, sorunların üstesinden gelebilecekleri savından kaynaklanan ve oldukça başarılı bir biçimde uygulanan bir alternatif de özyardım. Kişisel ilişkiler, kişisel deneyimler, duyarlık, sevecenlik, sıcaklık da ortak özelliklerden bazıları. Akla olan güvenin sarsılması, öznelliğin, duygu ve sezgilerin yeğlenmesine, sanayinin olumsuz etkileri de doğanın önem kazanmasına yol açmış. Ancak bu gibi en belirgin ortaklıklar bile, harekete kesin bir kimlik kazandırmaya yetmiyor. Dolayısıyla bu alternatiflerin, taleplerin hangi bağlamlarda, hangi süreçlerden geçilerek ortaya atıldıklarına bakmak gerekiyor öncelikle.

RADİKAL dergisinden (Ağustos 1981) ÖZERKLİK TEZLERİ:

-Biz kendimiz için savaşıyoruz sadece, vekâleten savaş yürütmüyoruz. Kişisel katılımla oluyor herşey, birinci şahsın siyaseti yani. ideolojiler için savaşmıyoruz. Ne proleterya, ne de halk için. Her alanda kendimizin belirleyeceği bir yaşam için sadece. Tabii bizim de, ancak herkes özgür olduğunda, özgür olabileceğimizi biliyoruz. Herkes için yerel, kültürel bir bireysel özerklik istiyoruz!

- İktidarla diyalog yok! İktidarın yerine getiremeyeceği ya da tamamen "akıldışı" talepler öne sürüyoruz biz. Sistem içinde yerine getirilebilecek talepler, sistemi düzeltmekten ve iktidarı onaylamaktan başka bir işe yaramaz.

- Örgütlerimiz, belli örgütlenme biçimlerimiz var sayılmaz. Hepsi, şöyle ya da böyle kendiliğinden oluşan işgalci şüraları, özerklerin kurdukları heyetler ve sürüyle küçük grup. Bir kısmı her hangi bir eylemi gerçekleştirmek için biraraya gelen kısa süreli gruplar; bir kısmı da gazete çıkarmak, radyo kurmak gibi pek hoş karşılanmayan etkinliklerde çalışan uzun süreli gruplar. Parti filan gibi katı yapılar yok hiç. Hiyerarşiye de rastlanmıyor. Örneğin hareket şimdiye kadar Dutschke, Cohn-Bendit, Negri gibi tek bir önder çıkarmadı ortaya.

(...)

Hepimiz tamamiyle özerkiz, ne hoş değil mi!

Hareketin neye alternatif olduğu, nasıl bir ortamda doğduğu kuşkusuz

büyük önem taşıyor. Ne de olsa alternatif hareket soyut bir kuram değil, toplumsal bir ilişkiler bütünü; herşeyden önce, özelliklerini ve sorunlarını dolaylı yoldan da olsa az çok tanıdığımız sanayi toplumu içinde bir anlam kazanıyor. Ancak bunun da ötesinde, Almanya'nın 2. Dünya Savaşı sonrası toplum yapısıyla doğrudan ilintili bir olgu, alternatif hareket. Bu bakımdan, Almanya'nın yakın geçmişini, toplumsal-ekonomik yapısını kısaca ele almakta büyük yarar var.

2. DÜNYA SAVAŞI SONRASI BATI ALMANYA

Batı Almanya'nın tarihi, resmi olarak 23 Mayıs 1949'da anayasanın ilanıyla başlar. Halkın oylamasına sunulmayan, müttefiklerin kabul ettirdikleri bir anayasadır Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası. Batı Alman devletinin, her fırsatta ısrarla vurgulanan temel özelliği, herşeyden önce bir hukuk devleti (Rechtsstaat) oluşudur. Resmi söylemin temel kavramlarından olan "özgürlükçü, demokratik temel düzen" (freiheitlich-demokratische Grundordnung) kavramı da, neredeyse Batı Alman devletiyle özdeşleşmiştir. Aslında konunun üzerinde bu kadar durulması, devletin rolü, demokrasi ve özgürlükler üzerine, hiç de küçümsenmeyecek uyuşmazlıklar olduğunu göstermektedir. Anglo-Sakson ülkelerden farklı olarak, *-federal yapıya karşın-* daha merkezi, daha otoriter bir devlet anlayışı hakimdir Batı Almanya'da.

Demokrasi öteden beri Batı Almanya'nın hem en büyük sorunu, hem de en büyük övünç kaynağıdır. Ne de olsa Nasyonel-sosyalizmden kurtarılmış, Doğu Avrupa'ya karşı hür dünyayı temsil eden bir ülkedir Batı Almanya. Kendini her halükáárda demokratik göstermek zorunda kalmıştır. Bu bakımdan, Batı Almanya'nın yakın tarihinin, Batı bloğu, özellikle de ABD ile ilişkilerinin tarihi olduğunu söylemek pek yanlış olmaz. Herşeyden önce Batı Almanya soğuk savaşın bir ürünü çünkü. İki Alman devletinin doğuşu da, bir yerde iki süper gücün çekişmesinden kaynaklanıyor. Özellikle Berlin 50'li yıllarda soğuk savaşın barometresi olmuş bir kent. Batı Almanya bu dönemde, K. Adenauer ile, Doğu Avrupa'ya karşı tavizsiz, katı bir tavır sergilemiştir. 1953'de "Amerika ve Rusya arasındaki iktidar çatışmasında, Avrupa'nın tarafsızlığından yanayım" diyen Thomas Mann'ın bu görüşü ise, bugün bile hâlâ *-belki eskisinden de güçlü olarak-* pek çok kimse tarafından savunulmaktadır. 1955'de Batı Almanya'nın NATO'ya girmesi ve silahlanması da, yeniden birleşmeyi önleyici bir engel olarak görülmüştür hep.

Batı Almanya'nın ABD'nin yanında, katı bir siyaset uygulamasının bir başka nedeni de toplumsaldır. Alman toplumu, 50'li yıllarda, Dünya Savaşından büyük yaralar alarak çıkmış bir toplum; açlık, işsizlik, parçalanmış aileler, ev sıkıntısı, doğudan gelen göçmenler ülkenin başına büyük bir sorun. Hıristiyan Demokratların bu yüzden seçimlerde "Güç, Güvenlik ve Refah" sloganını kullanmaları hiç de boşuna değil. Ayrıca Nazi deneyinin iflası, yüksek işsizlik oranı, solun oldukça güçlenmesine yolaçmış. 1949'da KP, 300 bin üye sayısıyla etkili bir parti. Adenauer'in hükümeti ise, Fransız devrimci Saint-Just'un "özgürlük düşmanlarına özgürlük yok" sözüne inanıyor. Bu yüzden 50'li yıllarda, ünlü meslek yasaklarının ilki çıkıyor ortaya. KP yasal bir parti olmasına karşın, parti üyeleri, "anayasa düşmanlığı" yüzünden, kamu görevlisi olamıyorlar. Anayasa düşmanlığı, Batı Almanya'da bugün bile hâlâ her türlü siyasal baskının en önde gelen bahanesi. (Alternatif hareketin, "yeni demokratik hareket" olarak nitelendirilmesi, hareket içinde, Doğu Almanya ile yeniden birleşme ve bağımsız, barışçı bir Avrupa temalarının sık sık gündeme gelmesi, bu bağlamda değerlendirilmesi gereken bir olaydır.)

Batı Almanya'nın savaş sonrasında ABD yanında yer alması, kuşkusuz Adenauer'in kişisel bir tercihi değil, daha çok varolan ekonomik ilişkilerin kaçınılmaz bir sonucudur. Savaş sonrası, ne de olsa ABD'nin bir dünya hegemonyası kurmaya başladığı bir dönem. 1946'da Amerikan dolarının dünya parası olması, bu yeni dönemin başlangıcı sayılıyor. Böylece Amerikan sermayesi ve teknolojisi, yavaş yavaş Avrupa'ya aktarılıyor. Başta Alman ekonomisi olmak üzere, Avrupa ekonomilerinin yeniden rayına oturması, ABD'nin hegemonyasını pekiştirebilmesi ve bu konumun sağladığı olanaklardan yararlanması için gerekli çünkü. Dünya ekonomisinin büyümesini hızlandırmak için de sürekli fonlar aktarılıyor Avrupa'ya. Hem Avrupa, Amerikan sermayesinin büyümesi için de, daha elverişli bir ortam. Herşeyden önce işgücü arzı daha fazla ve esnek.

ABD'nin önderliğini kabullenmek, o sıralar Alman ekonomisi için de en akılcı tercih. Alman sanayicileri, savaşsona ermeden önce bunun farkına varmışlar zaten. Savaş sonrası dönemin hazırlıkları, 1944'de Alman sanayicilerince başlatılmış. Alman ekonomik mucizesinin babası sayılan Ludwig Erhard da o dönemde saptanan bir isim. 1948' de para reformunu gerçekleştiren Erhard, varolan sermaye birikimlerinin, varlıkların korunmasına büyük özen göstermiş.

Bu yüzden, özellikle son 20 yıldır, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin yeni bir başlangıç olduğu, artık pek inandırıcı gelmiyor kimseye. Çok çok 1945-1949 arası dönem bir "devre arası" olarak görülebilirse de, siyasal ve ekonomik yapıda pek fazla bir şeyin değişmediği açık. Bugün bile hâlâ bürokrasi içinde, partilerde eski Naziler yerlerini koruyor, "sadakat olmadan, kariyer olmaz" sözüyle savunuyorlar kendilerini. Nazi döneminde başrolü oynayan Krupp, Flick gibi sanayiciler de, yeni Alman devleti üzerinde büyük etkiye sahipler. Ne de olsa Nasyonel Sosyalizm, diğer pek çok özelliğinin yanısıra, 1930'ların ekonomik bunalımına bulunan bir çaredir. Örneğin 1933'de Hitler'in iktidara gelişiyle, ekonomide de "Führer ilkesi" benimsenmiştir hemen. Sanayi Odası Yönetim Kurulu, kendi kendini tasfiye etmiş, tüm yetkiler Krupp'un elinde toplanmıştır. Devletin führeri Hitler, sanayinin führeri de Krupp olmuştur. Bir diğer sanayici Flik ise, avukatlarına, Nazilerin bile fazla acımasız bulduğu, Yahudi mallarına el koyma yasalarını hazırlatmıştır. Bu arada onbinlerce Yahudi, savaş tutuklusu Alman fabrikalarında ücretsiz, köle olarak çalıştırılmıştır. Savaştan sonra Krupp, yıllar ca ücretsiz çalıştırdığı Yahudilere küçük bir tazminat ödemeyi zar zor kabullenir. İşgücünün orduya alınması yüzünden, toplama kamplarındakileri çalıştırmak zorunda kaldıklarını, hem böylelikle tutukluların da canlarını kur tardıklarını ileri sürerek kendini savunur. Kısacası, savaştan oldukça kazançlı çıkmıştır Alman sanayi. Müttefiklerin, Alman sanayinin yeniden inşaası sınırlandırılacak gibi iddiaları da sözde kalmıştır. Sanayinin tekelleşmiş yapısı olduğu gibi korunmuş, sanayi ve devlet aygıtı, ufak değişikliklerle dünyanın yeni ekonomik düzenine ayak uydurmakta gecikmemiştir.

50'li yılların Alman toplumu, huzuru arayan bir restorasyon toplumudur. Ekonomideki gelişmeler sonucu, kısa zamanda da buna ulaşmıştır. Amerika'nın öncülüğünde yeni mallar, yeni teknolojiler piyasaya sürülmüş, büyük şirketlerin rakipsiz tekelci konumları, daha fazla kar için talebin sürekli artmasını öngördüğünden, Alman toplumu da çok geçmeden bir "tüketim toplumu" olup çıkmıştır. Talebi artırma siyasetinin en önemli uygulayıcısı olan devlet de, sosyal harcamaları görülmedik ölçüde artırma yolunu tutmuştur. Kısa zamanda konut açığı kapatılmış, eğitim, sağlık gibi sosyal hizmet alanları genişletilmiştir. Refah düzeyinin yükselmesiyle birlikte, Almanlar dünyanın en çok gezen ulusu olmuşlardır. Amerikan tarzı yaşam, artık her alanda egemendir. Disiplin, başarı, kazanç gibi değerler baştacı edilmekte, insanlar her yere otomobille gidip, kalori

hesabına göre beslenmektedir. 50'li yıllarda sosyal bilimlerde de, Amerikan patentli pozitivizm egemenliği hissedilmeye başlanır. Savaş sonrasında hemen hemen herkesin arzu ettiği reformlar, yenilikler unutulup gitmiştir. 1957 seçimlerini de yine Hıristiyan Demokratlar bu kez "Deneylere Yer Yok" sloganıyla kazanırlar.

Ancak bu disiplinli, çalışkan toplum, yakın geçmişiyle hesaplaşmaya gidememiştir bir türlü. Yakın geçmiş herkesin unutmaya çalıştığı bir dönemdir. Amerikan tarzı yaşamın yaygınlaşmasının nedenlerinden biri de, bu kültürel-manevi boşluk duygusudur. Açıkça dile getirilemeyen bir suçluluk duygusu hakimdir bütün yetişkinlerde. (Alternatif hareketin ilk öncülerinin doğum tarihleri de, 50' li yıllardır.) O yıllarda geçmişle ilgili olarak en çok rağbet gören görüş, "biz burada kalanlar, kaçanlardan daha çok çektik" görüşüdür; yani bir avunmadır.

Doğu Alman toplumu ise, o yıllarda başka sorunlarla uğraşmaktadır. Özellikle Batı ile kıyaslandığında hiç de iç açıcı olmayan ekonomik durumun da etkisiyle, Batıyla olan gerginliği giderek artmıştır. Siyasal bakımdan yollarin kesin olarak ayrılmasına karşın, her iki toplum da birbirlerini yakından izlemekte, geleceği, yeniden birleşme tasarılarından ayrı düşünememektedir. Örneğin Doğu Almanya'da 17 Haziran 1953'de patlak veren işçi ayaklanması, Batı Almanya'da "Alman Birliği Günü" olarak kutlanmaya başlanmıştır. İki ülke arasında, özellikle Berlin'de su yüzüne çıkan sürtüşmeler, 1961'de kentin ortasına duvar çekilmesiyle sonuçlanmıştır.

60'lı yıllara gelindiğinde, Batı Almanya'da artan istihdam ve büyümeyle birlikte, siyasal baskı da gevşer. İşçi sendikalarının sesleri duyulmaktadır artık. Genişleyen sosyal devlet, yeni bir eğitimciler, sosyal hizmet görevlileri vs. ordusu çıkarmıştır ortaya; siyasal olarak da giderek etkin olan bir kesimdir bu. Böylece 1961'de Hıristiyan-Demokratlar Hür Demokratlarla koalisyona gitmek zorunda kalırlar. Refah artık o düzeye varmıştır ki, işçi aileleri de çocuklarını üniversiteye yollamaya başlarlar. Ne de olsa devlet öğrenim giderlerini fazlasıyla karşılamaktadır; 30-35 yaşına kadar, sürekli bölüm değiştirerek yüksek öğrenimini sürdüren "ebedi öğrenciler" de bu dönemde çıkarlar ortaya. Bu arada işgücü olarak çağrılan Türkler gelmiştir Almanya'ya; 20. yüzyılın en büyük göçlerinden biri olan bu akın, büyük izler bırakır Alman toplumunda. (Oldukça içe kapanık bir toplum olan Alman toplumu, giderek bir "yabancılar toplumu" mu

oluyoruz diye sormaya başladı kendi kendine.)

Toplumsal huzursuzluklar ise, ilk kez 1966'da hissedilir oldu. Vergilerin arttırılması konusundaki anlaşmazlık yüzünden, Hıristiyan Demokrat / Hür Demokrat koalisyon çöktü; Sosyal Demokratların da katılmasıyla "büyük koalisyon" kuruldu. Büyük koalisyon büyük bir çaresizlikti aslında. 50'li yılların siyasete yabancı, ilgisiz halk kesiminin tavır değiştirmesi, siyasi sistemin giderek bloklaşması anlamına geliyordu. İşçi partisi kimliğinden resmi olarak sıyrılan Sosyal Demokrat Parti (SPD) bir alternatif olabiliyordu artık. 1969'da Sosyal Demokratların, HürDemokratlarla iktidara gelmesi, öncelikle Doğu bloğu ile ilişkilerin yumuşamasını sağladı. Willy Brant'a Nobel Barış Ödülünü getiren bu politika, Doğu Avrupa ile ekonomik ilişkilerin artması. Amerikan hegemonyasının da ilk kez olarak sorgulanması anlamına geliyordu. Otomobil sanayinde olduğu gibi, Almanya, ABD ile yarışabilen teknolojiler yaratmıştı. Bu dönem de 1973 enerji bunalımına kadar sürdü.

60'lı yılların hiç hesapta olmayan, ama büyük dönüşümlere yol açan, en önemli olayı 1968 öğrenci hareketiydi kuşkusuz. Diğer adıyla "Parlamento dışı Muhalefet" (APO) 1967'de İran Şahının Almanya'yı ziyaretini protesto gösterisi sırasında bir öğrencinin polis tarafından öldürülüşüyle doğdu denebilir. '68 hareketi, herşeyden önce öğrencilerle sınırlı bir hareketti; özellikle de Almanya'da marksist yönü ağır basıyordu. Öğrenciler bütün toplumu değiştirmeyi, öncelikle de bir kültür devrimi yapmayı amaçlıyordu; proleteryanın yerine öncülük görevini üstlenmişti. Ancak bunlardan daha da önemlisi, geçmişle vicdani bir hesaplaşmaydı '68 hareketi. Büyük suçların işlendiği Nazi dönemine ve ona bağlı olarak 50'li yılların kayıtsız toplumuna karşı bir tepkiydi. Toplumsal yaşamda ilk'lerin çoğu '68 hareketiyle gündeme geldi: Evlilik kutsal bir kurum değildi artık, farklı bir eğitim olabilirdi, gelecekteki toplumun çekirdeği olan insanlar, komünlerde küçük bir model oluşturabilirlerdi vs. 50'li yılların birbirlerine "siz" diye hitap eden, kravatlı öğrenci kitlesinin yerini, 3. Dünya ülkelerinin sorunlarıyla ilgilenen, devrim planları yapan, isyankâr bir kitle almıştı.

'68 hareketi yalnızca bir kuşak çatışması değil, siyasal bir bunalımdı daha çok: Eyaletlerin özerklikleri azaltılıp, merkezi hükümetin ekonomi ve eğitim alanındaki denetimi daha da artırıldı. Parlamentonun devredışı bırakılması da giderek yaygınlaştı;

gösterilerin ve grevlerin dindirilmesi gerekiyordu çünkü. Öte yandan '68 hareketi sonrasında, irili ufaklı pek çok Marksist grup ortaya çıkıyor, bir kısmı da militanlaşarak, silahlı eyleme yöneliyordu.

Böylece "olağanüstü hal yasaları"na gelindi; temel hakların, bireyi koruma işlevleri büyük ölçüde kısıtlanmıştı artık. Anayasayı Koruma Teşkilatı, telefonları dinlemekten, evleri izinsiz aramaya kadar geniş yetkiler üstlendi; bazılarına bu Nazi İstihbarat Örgütünü hatırlatıyordu. Nazi dönemindeki "halk düşmanı" kategorisine benzer bir "devlet düşmanı" kategorisi yaratılmıştı. Meslek yasağı daha da katı olarak uygulanmaya başlandı; sonradan çıkarılan radikaller yasası, özgürlükçü, demokratik temel düzen'e bağlılıkları kuşku götüren herkese karşı alınacak her türlü önemi yasal sayıyordu.

1973 petrol bunalımı sonrası dönem, diğer ülkelerdeki etkilerini Almanya'da da gösterdi. Petrol bunalımı herşeyden önce ABD'nin siyasal hegemonyasını büyük ölçüde sarsan bir olay oldu. Daha da önemlisi, ekonomik büyüme ideolojisinin tartışılmasına yolaçtı. Petrole alternatif olaraf sunulan nükleer enerjiye karşı protesto hareketleri doğdu. Alternatif hareketin başlangıcı sayılabilecek bu tepkiler, çevrenin kirlenmesine, sosyal ve ekolojik maliyeti gözardı eden, sınırsız büyümeye, siyaset alanında merkeziyetçiliğe, tepeden inme alınan kararlara karşı çıkıyordu. Silahlanma konusu, siyasal güvensizliği giderek daha fazla artırdı. Diğer sanayi toplumlarında olduğu gibi, işsizlik sürekli artmakta, kâr hadleri önemli ölçüde düşmekteydi. 1979 yılına gelindiğinde, artık yeni bir dünya bunalımından söz edilir oldu.

Dünya ekonomik bunalımı öncelikle sosyal devletin gerilemesi demekti. Devletin bölüşüm işlevi yeniden gözden geçiriliyor, sosyal harcamalar kısılarak kârların artırılması amaçlanıyordu. Örneğin öğrenci kredileri karşılıksız olmaktan çıkarıldı. Giderek daha az öğretmene iş veriliyordu. 1981'den itibaren Hıristiyan Demokrat / Hür Demokrat koalisyonu kuruldu yeniden. Her alanda alternatif hareket diye bir şey gözlemleniyordu.

ALTERNATİF HAREKETİN KÖKENLERİ

Alternatif hareketin kuşkusuz pek çok kökeni var; öncelikle de

düşünsel kökenleri. Çeşitli edebiyatçılar, düşünürler alternatif hareket içinde ayrı bir yere sahip. Alternatif etkinliklerde, çeşitli düşün akımlarından etkiler bulmak da mümkün. J.J. Rousseau'dan H. Hesse'ye, İ. İllich'den M. Foucault'ya pek çok yazarın adı anılıyor; Zen Budizm, Alman romantizmi, anti-psikiyatri gibi çeşitli düşünce sistemlerinin, akımların sözü ediliyor sık sık. Ancak bu yakınlıklar, alternatif hareketin, belirli bir düşünceler toplamının yaşam içinde uygulaması olduğu anlamına gelmiyor. Herhangi bir düşünürün ya da akımın, bugün için anlamlı ya da sadece ilginç gelen bir yönü üzerinde duruluyor çoğunlukla. Yararlanılan, esinlenilen kaynakların çok çeşitli olmasının temel nedeni, hareketin belli bir düşünsel temele bağlanmaya çalışmaması. Zaten bu yararlanma, esinlenme sürecinin tek bir kanaldan gerçekleştiği de söylenemez. Ortak kabul gören, hayranlık duyulan düşünür ya da akım çok az. Dolayısıyla düşünsel yapıdaki eklektiklik, hareketin heterojenliğinden başka bir şey değil. Hareketin kendisi de, herhangi bir kuramı oluşturmaya ya da temellendirmeye çalışmıyor kesinlikle; yani okuduğu kitaplarla kendini pek ele vermiyor alternatif hareket. Böyle olunca, neyin, ne ölçüde etkili olduğunu kestirmek de oldukça zorlaşıyor. Hareketi belli düşünür ya da akımlara bağlama çabası da, genellikle zorlama, yanıltıcı bir çaba oluyor. J.J. Rousseau'dan izler taşımasına karşın, ekolojini hareketini J.J. Rousseau'ya indirgemek, hareketi hemencecik kodlayıp, anlaşılır kılıyorsa da, varolan gerçeklikten de o oranda uzaklaştırıyor. Bundan alternatif hareketin düşünsel temelleri olmayan, yüzer gezer bir nesne olduğu sonucu çıkarılamaz tabii ki. Tüm belirsizliğine, çeşitli alanlara yayılmışlığına karşın, hareket içinde anlam kazanan, özgün bir düşünsel çerçeveden söz edilebilir pekâlâ. Özellikle muhalefet konumunda berraklaşan bir çerçeve bu: Örneğin alternatif hareket içinde, akılcılığa karşı kesin bir tavır gözlemek mümkün. Ancak akılcılığa karşı verilen mücadelede, yararlanılan kaynaklar çok çeşitli. Bu bakımdan örneğin Doğu dinlerinin hareket içindeki yaygınlığını ya da yerini saptayabilmek hiç de kolay değil. Dolayısıyla alternatif hareketin kendi eylemlerinden yalıtılmış, geçmişe bağlanacak bir düşünsel temel aramak yerine, hareketin pratiği üzerinde yoğunlaşmak, yararlanmaları, esinlenmeleri hareketin kendi söylemi içinde değerlendirmek en doğrusu.

Öte yandan alternatif hareketin kökenleri dendi mi, geçmişte ortaya çıkan, alternatif olma niteliği taşıyan diğer hareketler de geliyor akla. Genellikle 70 sonrasının alternatif etkinliklerini, çok daha eski denemelere, arayışlara bağlama çabası oldukça yaygın. Böyleye epey eskiye -*istenirse antik çağa*- kadar götürülebilecek bir alternatif süreklilik çıkıyor ortaya. Daha çok da, Beat, Hippy, '68 öğrenci

hareketi gibi denemelerin devamıymış gibi gösterilmeye çalışılıyor alternatif hareket. Oysa farklı ülkelerde, farklı zamanlarda 'saptanan' bütün bu 'aykırılık'ları aynı potaya atmak ya da değişmez bir alternatif özün değişik görünümleriymiş gibi sunmak, herşeyden önce tarih dışı bir yaklaşım. Çoğunlukla alternatif hareket üzerine yapılan akademik araştırmalarda görülen bu tavır, toplumsal hareketlere tarih boyunca değişmeyen bir "sapma sorunu" olarak bakma alışkanlığından kaynaklanıyor. Böylece bu türden bütün hareketlerin toplum ve tarih di$1, çok çok bir "bilimsel araştırma nesnesi" olabilecek bir olgu olduğu sonucu çıkıyor ortaya.

Gelgelelim özellikle sanayi toplumunun gelişimine koşut, bir "karşı-toplum geleneği'ni yoksaymak da olanaksız. En azından ABD, İngiltere, Fransa, Almanya gibi gelişmiş Batı toplumlarında belli bazı sorunların benzer olduğunu, bu sorunlara benzer çözümler getirildiğini unutmamak gerekiyor. Alternatif kelimesinin anlamını biraz geniş tuttuğumuzda, bazı temaların, değişik biçimlerde de olsa, sürdürüldüğünü görüyoruz. Genel olarak burjuva yaşam tarzından kopma olarak nitelendirilebilecek, temel bir alternatif tavır var kuşkusuz. Bu bakımdan, bir süreklilik aramaktan çok, gizli akrabalıkları, bir takım ilginç benzerlikleri vurgulamak için, geçmişteki bazı hareketlere kısaca değinmek yararlı olacaktır.

Alternatifi, "insanların kendi yaşam pratiklerini doğrudan ve köklü olarak değiştirmeleri" olarak tanımlarsak, ilk alternatif arayışlara yüzyılın başlarında Avrupa'da rastlayabiliriz. 1890-1933 arası bu dönem, kuşkusuz Avrupa tarihinin gerek siyasal gerekse toplumsal açıdan en karmaşık olduğu dönemlerden biridir. Bütün sorunların temelinde de, az çok sanayileşme sorunu yatmaktadır. Dolayısıyla yüzyılın başlarındaki alternatif arayışların ortak özelliği, sanayileşmeye ve kentleşmeye karşı çıkışlarıdır. Sanatçıların ve bohemlerin başı çektikleri bu alternatif girişimlerde, resmi, katı kuralcı yaşam tarzı reddedilip, doğaya, gövdeye, genel olarak yaşama karşı farklı bir yaklaşım geliştirilmiştir. Anarşist ve nihilist görüşlerin yaygın olduğu, insanoğlunun özellikle aydınlanma çağı öncesindeki altın çağına nostalji duyan bu bohem gruplar, yine de elit bir çevrenin dışına çıkamamış, alternatifliği çoğu zaman biçimcilikle sınırlı tutmuşlardır.

Bu bohem ağırlıklı alternatifler, herşeyden önce düzenli çalışmaya, yerleşik ahlâk anlayışına, iktisadi ve teknolojik ilerlemeye karşı

oluşlarıyla dikkati çekmektedir. Savundukları yaşam tarzı, toplumla bağları çok az, ancak deneylere açık, varolan ana önem veren, otoritenin, hiyerarşinin olmadığı bir yaşam tarzıdır. Serbest cinsellik gibi, savundukları ilkeleri, yaşama geçirmekten çekinmemişlerdir. Aynı zamanda bürokrasiye ve militarizme karşı ilk tepkiler de bu çevrelerden gelmiştir. Yine de en önemli özellikleri, kendi yaşamını kendi belirleyen, özgür bireyi savunmaları, oryantal ilgilerin de etkisiyle, içe dönük bir yetkinleşmeyi vurgulamalarıdır. Öte yandan akıl ve ilerleme çağına karşı, toplu dans gibi bir takım Ortaçağ ritüellerini yeniden canlandırmaları da hayli ilginçtir. O dönemde ortaya çıkan sanatçı pansiyonları da, ilk alternatif toplu yaşama denemeleri olarak görülebilir. Kafka da günlüğünde bu pansiyonlardan birinden söz eder. Kafka'nın dediğine göre, pansiyon o kadar ilginç bir yerdir ki, karşısındaki evin pencereleri, meraklılara sürekli kiralanmaktadır.

O yılların en önemli düşünürü de kuşkusuz Otto Gross' dur. Reich'tan, Marcuse'den çok önce, her türlü otoriteyi reddeden, psikoanalizle siyaseti bağdaştırmaya çalışan bu düşünür, ataerkil aileyi, otoriter eğitimi ilk eleştirenlerden biridir. Otto Gross, psikanaliz çevrelerinde tehlikeli görüldüğünden, bilim dünyasının dışında tutulmuş, 40 yaşındayken de düşünsel üretimi, trajik bir sonla, özbabası tarafından tutuklatılıp, timarhaneye kapatılarak kesilmiştir. Yapıtları ancak 1980'lerde yeniden basılmaya başlanan Otto Gross, toplum yapısının insanı hasta ettiğini ve aile otoritesinin, çocuktaki özgürlük ve yaratıcılığı körelttiğini ileri sürmüş, bu görüşleriyle anti-psikiyatrinin ve anti-otoriter eğitimin ilk öncülerinden biri olmuştur.

Bohem arayışların dışında, o dönemdeki diğer önemli iki alternatif de, "Yaşam Evrimi" (Lebensreform) hareketi ile "Gezgin Kuşlar" (Wandervögel) hareketidir. 20. yüzyılın ilk yirmi yılı boyunca büyük yaygınlık kazanan yaşam evrimi hareketi, doğa ile bozulan birliğin yeniden kurulmasını amaçlamaktadır. Hareket yerleşik tıb bilimine, varolan sağlık ve estetik normlarına köklü eleştiriler getirmişse de, daha geniş kapsamlı bir harekete dönüşmemiştir. Çıplaklık, sağlıklı beslenme, güneşlenme, serbest giyim gibi, gündelik yaşama yönelik alternatifleri, yine de büyük yankılar uyandırmıştır.

Gezgin kuşlar hareketi ise, daha çok bir gençlik hareketidir. İlk Yeşiller diye de anılan gezgin kuşlar, gitarları, sırt çantalarıyla kırlara açılan, doğa hayranı öğrencilerdir. Zamanla kitleselleşen ve küçük

gruplar halinde örgütleşen hareket, yüzbinlerce genci biraraya getirebilmiştir. Ancak çok geniş bir yelpazesi olan hareketin belli bir programi, hedefleri de yoktur. Kent yaşamına, sanayileşmeye karşı tepkiymiş gibi gözükse de, aslında babaevinin ve okulun baskısından, kısa süreler için de olsa, uzaklaşma isteğidir. Birinci elden, gerçek deneyimlerin olanaksız hale gelmesi, topluluk duygusunun yitirilişi, gençlerin küçük gruplar halinde doğaya açılmasına yol açmıştır. Gezip tozmak, yetişkinlere karşı bir başkaldırı olduğu kadar, insana özgürlük duygusu kazandıran, dolaysız bir yaşantıdır da. Ancak tatil günleriyle sınırlı tutulduğundan, gezgin kuşların kitlesel doğa sevgileri de, tam bir harekete dönüşemeden dağılıp gitmiştir.

2. Dünya Savaşı sonrası dönemde, karşı-toplum geleneğinin en önemli denemesi ise, Beat kuşağıdır. Her ne kadar 50'li yılların Amerikan toplum yapısıyla yakından ilgiliyse de, Beat kuşağının doğrudan toplumsal amaçları olmamıştır. Amerikan yaşama tarzına bir tepki olarak ortaya çıkan kuşak herşeyden önce bireyin özgürlüğünü hedef alan, sanatçıların öncülüğünü yaptığı bir harekettir. Konformizme, yaygın çalışma etiğine karşı öznelliği, özerkliği, özgürlüğü vurgulayan Beatniklerin sundukları alternatif, serbest cinsellik, uyuşturucular, mistisizm, caz müziği gibi öğelerden oluşmaktadır. Beat kuşağı bireyin kendini tanıması, gerçekleştirebilmesi için daha çok bağımsız alanlara çekilmiş, özgürlüğü sürekli harekette, yolculukta bulmuştur. Görünüşleri, yaşayışları, beklentileriyle varolan topluma ters düşen, ters düşmeye çalışan bir kuşaktır Beat kuşağı.

1960'larda ortaya çıkan hippiler ise, bir sevgi kuşağıdır. Beat hareketinden izler taşıyan, ancak daha kitleselleşmiş bir harekettir. Hippiler arasında da, kendini gerçekleştirme, özgürlüğü elde etme düşüncesi önemli bir yer tutmaktadır. Mülkiyet, iktidar, hiyerarşi, otorite vb. yerine hippilerin savundukları değerler, kendiliğindenlik, eşitlik, özgürlük, cesaret gibi değerlerdir. Mutlak geçerli tek şey ise, yaşama, varolma sevincidir: Para yerine sevgiye önem veren çiçek çocukları da, giderek kendi içlerine kapanmış, küçük topluluklar halinde yaşamayı yeğlemişlerdir; ta ki 1967'de büyük bir törenle kendi kendilerini feshedene kadar.

Ancak hippinin ölümü, özgür insanın da doğumu olmuştur. Siyasal açıdan daha etkin hareketler çıkmıştır ortaya. Örneğin 1967'den sonra görülmeye başlanan Freebies, "çiçeklerin açması için, çorak toprağa değil, ateşe su dökmeliyiz" demekte, toplumdan uzaklaşmak değil,

içine sızmak gerektiğini öne sürmektedir. Siyasal boyutu ağır basan bir diğer hareket de yippi hareketidir; bu hareketin de öncüleri sanatçılardır. Yippiler devrimin bir sonuç değil, bir süreç olduğunu vurgulamışlardır. Devrim süreci içinde insan kendi kimliğini bularak, bağımsızlığını elde edecektir. Özerk, bağımsız bir yaşama en çok yaklaşanlar ise kuşkusuz Digger'ler olmuştur. Digger'ler kendi örgütlenme biçimlerini geliştirmiş, paranın geçerli olmadığı yerler kurmuşlardır.

1968 sonrasında Yeraltı (Underground) olarak anılmaya başlayan bu gruplar, giderek tek-tiplikten sıyrılmış, tamamen bağımsız bir yaşam kurma çabasına girmişlerdir. Kendi gazetelerini çıkarmışlar, kendi okullarını kurmuşlardır. Yeraltı herşeyiyle bir karşı-toplumdur; ancak alternatif konumuna yükselmedikleri sürece varolabilmekte, kendi sınırları içinde istedikleri deneylere girişebilmektedir. Amerikan toplumunun kendine özgü yapısı, çok daha radikal çıkışları bile kendi içinde eritebilmektedir. Yine de Amerika'daki bu arayışlar, özellikle Avrupa'da epey etkili olmuştur. Kültür alanında uzun süre tam bir Beat ve Hippy egemenliği yaşanmıştır. Gençliğin ve müziğin bir güç olarak keşfedilmesi de, bu hareketler sayesindedir.

Özellikle '68 öğrenci hareketi, müzikleri, "sit-in, go-in" gibi eylem biçimleri, toplu yaşama deneyleriyle Amerika' daki karşı-toplumun bir yansımasıdır sanki. Ancak '68 hareketinin bir "ithal malı" olduğu görüşü kesinlikle doğru değildir; ortaya çıkış koşulları, eleştirileri, talepleri çok farklıdır. Öte yandan alternatif hareketi de, '68 hareketinin bir uzantısı sayma eğilimleri oldukça yaygındır. Zaman bakımından birbirlerine yakın oluşları yüzünden böyle bir sınıflandırma kolay olmaktadır. Özellikle Fransa'da son yıllarda görülen yeni tutuculuk ve liberalleşme dalgası, '68 hareketine bağlanmaya çalışılmaktadır. Amerika'da da ortaya çıkan bu yeni liberal akımın, kuşkusuz alternatif hareketle büyük benzerlikleri vardır. Liberal hareket de, alternatif hareket gibi, herşeyden önce totaliterizme, otoriteye karşı bir harekettir; inisiyatifi, özel girişimciliği vurgulamakta, kârı ranta yeğlemektedir. Tüketim sanayine karşı, yeni bir ahlâğı savunan küçük birimler oluşturulmaktadır. Yeni liberallerin bir özellikleri de, modernleşmeye, yeni teknolojilere karşı olumlu yaklaşımlarıdır. Herşeye karşın, kapitalizmin olanaklarına inanan yeni liberalizmin, felsefi hemeli de, tek amaç olarak kendini gören birey, ben'dir.

Yeni liberallerin '68'liler olduğu savı ise, '68 öğrenci hareketinin son analizde bir iletişim ihtiyacı ve proleterya, millet gibi kavramlara karşı vahşi bir liberallik olduğu görüşünden kaynaklanmaktadır. Bir zamanlar Sartre'ın çevresindeki solcu aydınlarca kurulan ve '68 hareketinin bir ürünü sayılan Liberation gazetesinin, bugün genç özel girişimciler tarafından okunması da, bu savı destekleyen en güçlü kanıt olarak sunulmaktadır.

Oysa alternatif hareket, her ne kadar yeni bir tutuculuk, totaliterizme karşı inisiyatifi savunan bir hareket gibi görünse de, ne '68 hareketinin bir sonucu, ne de *-en azından şimdilik-* liberal bir devrim hareketidir. Fransa' daki liberallerden farklı olarak, alternatif hareket içinde çevre ve barış sorunlarına büyük önem verildiği, yeni teknolojilere de kuşkucu bir gözle bakıldığı unutulmamalıdır. Fransa dışındaki ülkelerde itici bir güç olan "korku ve depresyon dalgası", gelecek kaygısı tamamen yabancıdır liberallere. Dünyayı, edilgen bir kayıtsızlıkla algılanan bir imgeler toplamı olarak gördükleri, giderek narsis bir kültürü meşrulaştırdıkları da bir gerçektir. Alternatif hareket ise, tam tersine, narsisizmden, bireysel çözümlerden bir uzaklaşma hareketidir. Kollektiflik, topluluk içinde yaşama ve çalışma, üzerinde en çok durulan konulardır. Felsefi olarak da, özellikle ekolojinin etkisiyle, holizm (bütüncülük) büyük ilgi görmektedir.

Bu bakımdan, '68 hareketi ile alternatif hareket arasında bir bağ kurmak, pek bir yere götürmeyecektir insani. Kuşkusuz '68 hareketi, daha sonraki denemelere bir yol açmış, küçümsenmeyecek, önemli bir miras bırakmıştır. Ne var ki alternatif hareketin içeriğini belirleyen de, daha çok "68'in büyükbabaları"ndan kopmaları olmuştur. Yolların nerede ayrıldığını görmek için, '68 hareketi ile *-her ne kadar alternatif hareket ile özdeşleştirilemese de-* '81 isyanını karşılaştırmak yararlı olacaktır.

Liderleri, kuramları, tasarlanmış bir geleceği olan bir harekettir '68 hareketi; alternatif olmaktan önce, eleştirel ve radikaldir. Kitle iletişim araçlarını, aileyi, eğitim sistemini kıyasıya eleştirmiş, bunun için de Marcuse'den Reich'a epey kitap okumuştur. '68'liler Nixon'a muhallebi firlatmayı düşünecek kadar fantaziye bağlıdırlar; ancak örgütlenmenin gerekliliğine de güvenleri tamdır. Sonradan hareketin başarısızlığına nedenler aranırken, suç hep örgütlenme eksikliğine, kuramların yanlış uygulanmasına yüklenmiştir. '68 hareketi, büyük bir devrimin arifesinde saymıştır kendini. Bu yüzden saatler boyu tartışmaya

açıktir; kavramlar, terimlerle herşeyi açıklıyabilmektedir. '68 hareketinin kurduğu komünler de, birer simya laboratuarıdır sürekli. Sonunda otoriteye yenik düşer '68 hareketi; toplumsal kurumların içinden uzun bir yürüyüş gerçekleşmez. Bir kısmı Uzak Doğu'ya gider, bir kısmı düzene ayak uydurur yeniden. Bir kısmı çeşitli marksist gruplardan oluşan, "Yeni Sol"un doğmasını sağlar, bir kısmı da militan bir azınlık olup çıkar.

81 isyanı ise kuramlara, liderlere sırt çevirmiştir. Örgütlülük güç değil, bir zayıflık belirtisidir artık. '68 hareketinin dilinin anlaşılmaz olduğunu söyleyenler, 81'de sokaklara dökülenlerin dilsiz olduklarını ileri sürmüşlerdir. Oysa birçok dile sahiptir 81'liler; ancak kamuoyu için değil, kendileri için savaşmaktadırlar. Kızılderililer gibi kabile, topluluk yaşamını savunurlar. Geleceği *-ki olup olmayacağı bile meçhuldur-* beklemek yerine, herşeyi hemen şimdi isterler. "Normal" değil, "canlı"dırlar çünkü. Harekete geçirici güçleri, planları değil, korkularıdır. Savaşarak gövdelerinin, duygularının, fantazilerinin sınırını tanımak isterler. Alternatif hareket, bütün tarihi yeni baştan, kendi eylemleriyle yazmaktadır.

ALTERNATİF EKONOMİ

FARKLI BİR YAŞAM İÇİN, FARKLI BİR EKONOMİ

Frankfurt yakınlarında eski bir değirmende, 1975'den beri 60 kadar kişi, "farklı bir yaşam" hayalini gerçekleştirmeye çalışıyor. ASH (İşçi Özyardım Şirketi) adını verdikleri bir şirket kurmakla başlamışlar işe. ASH marangozhane, matbaa, torna-tesviye atölyesi, cafe-restaurant gibi birimlerden oluşan, insanların birlikte çalışıp, birlikte yaşadıkları bir alternatif proje. Kendi ürünlerinin yanısıra, diğer alternatif projelerin ürünlerini satışa sundukları bir satış bölümleri de var; diğer bir işleri de mobilya taşımacılığı. Yaşadıkları çevreyi düzenleme, inşaat, tamir işleri, çocukların bakımı, yetiştirilmesi, projenin tanıtımı, "Arena" adını verdikleri "bağımsız tiyatro"ları da, gelir sağlamayan, ancak ASH üyelerinin düzenli olarak yaptıkları işler arasında.

ASH patronun, şefin olmadığı, kendi deyimleriyle "hiyerarşi yerine iletişime dayanan" bir şirket. Herkesin, nerede, kimlerle ve nasıl çalışacağını kendisinin belirleme hakkı var. Bütün işler küçük, özerk gruplar halinde yürütülüyor. Hiç bir merkezi düzenleme, planlama olmadığı gibi, ASH'da bir uzmanlar ya da sorumlular kadrosu da yok. Sorumlulukların herkes tarafından paylaşılması ve kararların toplu olarak alınması ASH'ın temel ilkesi. Çalışma ile yaşam, her bakımdan içiçe geçtiğinden, günün akışı, çalışma saatleri ve ritmi de istenildiği gibi ayarlanabiliyor. Haftalık toplu tartışma toplantıları dışında, herkese tam bir serbestlik tanınmış. Üzerinde önemle durulan bir konu da, çalışma gruplarının elden geldiğince küçük tutulmaları; böylece katılımı kolaylaştırmak amaçlanıyor. Bu yüzden bir çalışma grubunun genişlemesi halinde, hemen bölünüp, iki ayrı grup oluşturuluyor. Aynı nedenden dolayı, şirket genelinde de, genişlemek yerine, eldeki olanakların diğer alternatif projeleri desteklemek amacıyla kullanılması yeğleniyor.

Şirket üyeleri, çok değişik toplumsal kesimlerden gelen, daha önce değişik bir "meslek yaşamı" olan kişiler. Çoğunun işçi ya da memur olarak "piyasa deneyimi" var; hepsi farklı toplumsallaşma süreçlerinden geçmiş, farklı bireysel ihtiyaçları olan kişiler yani. Yine de ASH'da "ortak kasa" kullanılması hiç bir sorun doğurmuyor. Genel

masraflar karşılandıktan sonra, herkes kişisel ihtiyaçlarına göre para çekiyor kasadan. Bu uygulamanın yürümesinin temel nedeni, ASH'lılara göre, çalışmanın niteliğinin değişmesi: Herşeyden önce, yapılan bütün işler eşit görülüyor. Hiç bir denetleme olmamasına karşın, herkesin katkısına, emeğine eşit derecede saygı gösteriliyor. Öte yandan birlikte çalışmanın ve yaşamanın, kişilerin boş zamanlarını değerlendiriş alışkanlıklarını da değiştirdiği bir gerçek. Normal piyasa rasyonelliğinden bağımsız çalıştıklarından, üretimde standartlaşmaya gidilmiyor. Üretim süreci ve ürünün niteliği kazançtan çok daha önemli çünkü. Kendi belirledikleri bir ortamda, sağlıklı bir besin üretmenin verdiği mutluluk yetiyor bu insanlara. Ürünün ailcıları da genellikle sıradan tüketici konumunu aşmış kişiler; fabrika ekmeğinden daha pahalı olsa da, doğal ekmek yemenin ne anlama geldiğini biliyorlar.

Bir başka yerde, kent yaşamından, mesleklerinden bikmış birkaç aile bir araya gelip, bir "alternatif koyun çiftliği" kuruyorlar. Ortak mülkiyete, ortak söz hakkına dayanıyor çiftlik. Büyük işletmelerde olduğu gibi, üretimi artırmak için hiçbir yapay, hayvanları huzursuz edici, müdahalede bulunmuyor, ağıllarda doğal yaşama koşulları sağlıyorlar. Aimanya'da kesim ücretini bile karşılamadığından büyük ölçüde durmuş olan yün üretimini canlandırmaya çalışıyorlar yeniden. Yünü kendileri eğirip, pazarda da kendileri satıyor. Bazen işin altından kalkamasalar da, bazen zarar etseler de, sonuna kadar savunuyorlar farklılıklarını.

Alternatif projeler, kişilerin kendi yaşamlarında karşılaştıkları sorunlara kendilerinin buldukları çözümler. Yapıları, işleyişleri bakımından alternatif projeler arasında büyük farklılıklar var. Yine de hepsinde genelgeçer bazı ortak özellikler yakalamak mümkün. Ekolojik ve toplumsal açıdan yararlı bir ürün ya da hizmet sunabilme, üretim sürecinin ideolojik yapısını kırıp, farklı üretim ilişkileri gerçekleştirme arzusu, hemen hemen hepsinin ortak çıkış noktası. Karar alma ve yönetimde demokratik katılim, işbölümüne, yabancılaşmaya karşı dönüşümlü, ortaklaşa çalışma, işin niteliğinin çalışanlarca belirlenmesi gibi ilkeler de, genel olarak benimsenen ilkeler arasında. Ancak alternatif projelerin temelinde yatan asıl düşünce, hiç kuşkusuz özyönetim ve özyardım düşüncesi. Bu bakımdan, radikalliklerine karşın, yapıcı, olumlu bir yanları da var. İlk bakışta yenilgiye mahkum, gelip geçici bir heves olarak görülseler de, oldukça sağlam, verimli işletmeler. Almanya'da en az iflasın alternatif sektörde oluşu, bunu kanıtlıyor. Daha çok emek yoğun olan bu

projeler, giderek artan işsizlik sorununa da çözüm olarak düşünülüyor bu yüzden. Ayrıca kadınların da çalışma sürecinde erkeklerle eşit haklara sahip olması, aracısız yakın bir üretici-tüketici ilişkisinin kurulması gibi amaçlarıyla da dikkati çekiyorlar.

Siyasal alanda alternatif bir çıkış olan Yeşillerin iktisat programında bu konuyla ilgili olarak, "toplumun tüm üyelerinin kişiliklerinin gelişmesini sağlayacak bir çalışma düzeni ve dağıtım ağı kurulmalıdır" deniliyor. Bunun için de, Yeşillere göre, üretimin merkeziyetçilikten uzak, herkesçe denetlenebilir, "insancıl" bir yapıya sahip olmasi, taban demokrasisine dayanması gerekmekte. Dolayısıyla daha fazla büyümekten, sanayileşmekten vazgeçilip, çevrenin kirlenmesini önleyici, işsizliği azaltıcı küçük işletmelerin, küçük teknolojilerin yeğlenmesini öneriyor Yeşiller.

Siyasal bir programda yeralan bu önerilerin gerçekçiliği tartışma konusu olsa da, gün geçtikçe yaygınlaşan alternatif projelerle birlikte "alternatif ekonomi" diye bir olgunun gündeme geldiği herkes tarafından kabul ediliyor. Yeşillerin önerileri de, daha çok alternatif projelerin pratiğinden çıkarılmış öneriler. Kimilerine göre, alternatif ekonomi, toplumsal bir hareketin ya da bunalımınekonomi alanına yansımasından başka birşey değil; hatta bazıları, zaten öteden beri varolan marjinal öğelerin yeni bir adla boygöstermesi olarak nitelendiriyor alternatif ekonomiyi. Kısacası, doğrudan öze yönelik, ekonomik bir arayışın yaygınlaştığı, bunun da toplumu büyük ölçüde etkilediği, pek kabul edilmeyen bir görüş.

Örneğin sosyal demokratlar, alternatif projelerin bazı özelliklerini övgüyle karşılasalar da, araya kesin bir ayrim çizgisinin konulmasından yanalar. Sosyal demokratların gözünde, alternatif yaşam heveslileri, toplum dışına düşmüş ya da kendi isteğiyle çıkmış, küçük kenar gruplarıdır; dolayısıyla üretken değil, parazittirler. Sendika ya da parti içinde, kuralına göre, örgütlü siyaset yapmadıklarından, engelleyici bir öğedirler. Zaten sosyal demokratlara göre, tek mücadele olsa olsa, sanayi toplumunun dostları ile düşmanları arasında olabilir. Sistem içinde kalarak, sanayileşme, ilerleme ideolojisinden vazgeçmeden, bunalıma çözüm bulunacağına inandıklarından, alternatif projeleri de, temizlenmesi ya da yeniden kazanılması gereken engeller olarak görürler.

Oysa bunalıma yol açan alternatif projeler değil, tam tersine sistemin kendi iç çelişkileridir. Sanayi toplumu, kendi doğurduğu sorunları çözemeyecek bir duruma gelmiş, böylece bir alternatif arayışı çıkmıştır ortaya. Bir yandan çevre kirlenmesi, geniş çapta işsizlik, öte yandan tefah toplumunun temel dünya görüşündeki köklü sarsıntılar, bu yeni arayışın zeminini oluşturmaktadır. Ekonomik rasyonalizm eski egemenliğini yitirmiş, geleneksel çalışma etiği çözülmeye başlamıştır. Çalışkanlık, dakiklik gibi erdemlerin yerini, katılım, iletişim isteği almıştır. Ne işçiler işlerinden, ne de işverenler işçilerden hoşnut değildir artık. Yapılan araştırmalara göre, çalışan kesimin çoğunluğu, ekonomik bunalıma karşın, kazancı yüksek bir iş yerine, ilginç ve yaratıcı bir işi yeğlemektedir. Bu yeni çalışma etiğine koşut olarak, tüketicilerin de, giderek ekonomiyi belirleyici bir güç duruma geldikleri gözlemlenmektedir.

VITA ACTIVA'YA KARŞI VITA CONTEMPLATIVA

Hannah Arendt'in 1958'de ortaya attığı kehanet şuydu: "Çalışma toplumunda, çalışacak iş azalıyor." 70'li yıllarin sonuna doğru, bu kehanetin ne kadar doğru olduğu çıktı ortaya. Herşeyini çalışma ile yaratan, "durup, dinlenmeksizin çalışma" üzerine kurulu sanayi toplumları bir bunalım yaşıyorlardı. Bunun en belirgin özelliği de, gitgide artan işsizlikti. Her alanda otomasyon yaygınlaşmış, gerek sanayi, gerekse tarım sektöründe köklü teknolojik yenilikler yerleşmişti. Bu yapısal dönüşümler, çalışma yaşamını da etkiledi. Ekonomi alanında iki yeni olguyla yüzyüze geldi insanlar: Birincisi, sanayi ve tarım sektörüne oranla üçüncü sektör *-hizmet sektörü-* büyük ölçüde genişliyordu. İkincisi, ücretli olarak çalışma yerine, kendi için, kendi hesabına çalışanların sayısı sürekli artıyordu. Alternatif projeler de, bu iki olgunun daha da pekişmesinden başka bir şey değildi aslında.

Çalışmaya insanlar öteden beri çeşitli anlamlar yüklediler; bazı dönemlerde çalışmaya büyük değer verip, bazı dönemlerde de hiç iyi gözle bakmadılar ona. Antik felsefe, çalışma ile özgür olmayı bir arada göremiyordu örneğin. Yani etkin bir yaşam (vita activa) yerine, düşünmeye, düşlemeye dayalı bir yaşamı (vita comtemplativa) yeğ tutuyordu. Ancak yeni çağla birlikte, çalışma el üstünde tutulmaya başlandı. Artık tüm değerler, üretim, kâr etme ve doğaya hakim olma üzerine kuruluydu. Martin Luther'in, "kuşlar uçmak, insanlar çalışmak için doğmuştur" sözü, çok iyi açıklıyordu bu zihniyet değişimini.

Marx'ın yapıtlarında da, çalışmanın özgürleştirici bir güç olarak geçtiğini görüyoruz. Marx önce yabancılaşmanın aşılmasını, çalışmanın bağlarından koparılmasını öngörüyorsa da, kesin çalışmadan yana bir düşünür. Çalışmaya karşı ilk tepkiler ise, yüzyılın başlarında sanatçı çevrelerinde dile getirildi. Tanrının, insanları cezalandırmak için, çalışmayı yarattığını söylüyorlardı. Ancak genel bir etik değişimi, 20. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıktı. "Çalışmak yorar", sadece bir şiir kitabı adı değildi artık; "insanların tembellliğe hakları vardır" sözü duyulmaya başlandı. Çalışma toplumunun sonu, toplumbilimcilerin araştırma konuları arasına girdi böylece. Sanayide ve tarımda doğrudan çalışanların sayısı sürekli azalıyordu. Meslek diye bir şey de kalmamıştı pek. Artık hiç kimse, tüm yaşamı boyunca aynı işi yapmıyordu. Bazen belli süreler hiç çalışmıyor, bazen de birden fazla işte, aynı zamanda çalışabiliyordu. Öte yandan, otomasyonun yaygınlaşması daha az işçinin çalışmasını, ama daha çok hizmetin görülmesini gerektiren bir şeydi. Boş zamanın artışı, yapılan işlerin nitelik değiştirmesi, eğitim, sağlık, hukuk, eğlenme, gezme, giyim, kuşam vb. konuların önem kazanmasına yol açmıştı. Üretim, gitgide eski başat konumunu yitiriyor, etkin yaşam (vita activa) doğal bir zorunluluk, yüce bir erdem olmaktan çıkıyordu.

Çalışma toplumundan çıkılarak, bir uğraş toplumuna geçildiği görüşünün abartılı olduğunu ileri sürenler de yok değil kuşkusuz: Gözlemlenen bunalımın, istihdam politikalarından kaynaklanan, geçici bir bunalım olduğu görüşünü savunanlar bunlar. Endüstriyel ve endüstriyel olmayan işler arasında yeni sentez biçimlerin, farklı nitelikler taşıyan yeni işlerin oluşacağına dikkat çekiyorlar. Bu görüşe göre, çalışma hâlâ büyük bir toplumsal önem taşıyor. Üstelik gitgide artan boş zaman, sanayinin ilgi alanına girdiğinden, yeni sanayi kollarının doğması da bir yerde kaçınılmazdır.

İster bir zihniyet değişimi, ister geçici bir bunalım olsun, pek çok insan fabrikada ya da büroda çalışmaya sırt çevirebiliyor artık. Alternatif projeler de, bunun bir örneği sadece.

KENDİN İÇİN ÇALIŞ

İşsizlikle birlikte artan bir olgu da "kara-çalışma" (Schwarz arbeit).

Belli bir yerde ücret karşılığında çalışmak yerine, iş çıktığında, geçici bir süre çalışıyor insanlar. Örneğin evdeki bir tamir işi için, tamir firmalarına başvurmak yerine, bu işten anlayan tanıdık biri çağrılıyor. İş hem daha çabuk, hem daha ucuza çıkabiliyor böylece. Ya da insanlar oturup tamir işini kendileri yapıyorlar. Hiç bir izin, karne, yetki belgesi gerektirmeyen bir çalışma bu; hiç bir kayda da geçmiyor. Formel ekonomik ilişkilerin dışında, rahatlıkla yasadışı olabilecek bir iş. Çoğu durumda, harcanan emeğe bir ücret ödenmediğinden, bu tür işler, gayrı safi milli hasılanın hesaplanmasına da katılamıyor. Dolayısıyla kendi işini kendi gören ya da yakın çevresine gördüren, "ne iş sahibi, ne işsiz" bu kesim, "informel sektör" adı verilen bir alanın doğmasına yolaçıyor.

Aslında öteden beri, bu derecede yaygın olmasa da, hep varolagelmiş bir çalışma biçimi bu. Hatta bazılarına göre ücretli emeğin sürebilmesinin önkoşulu. Örneğin ev kadınının evde yaptığı işler erkeğin fabrikada emeğini satabilmesi için gerekli; ya da tarım alanında, harcanan emeğin büyük bir bölümünü ailenin işgücü oluşturmakta, bu emek karşılığında da hiçbir ödeme yapılmamaktadır. İvan Illich gibi, ücretsiz ev işine "yeni köle emeği" diyenler de var. Marx'ın söylediğinin tersine, ileri kapitalist toplumlarda ücretli emek yerine, ev kadını işi yaygınlaşıyor. Herşeyden önce, sosyal güvenceden yoksun bir iş olduğundan, epey eleştirilen bir çalışma biçimi bu.

Ancak insanların kendileri için çalışmalarının, en doğal haklarından biri olduğu görüşü de yaygın. Ev kadını işinin, tüm topluma yayılması olarak da adlandırılan bu gelişme, bazılarına göre hiç de olumsuz bir nitelik taşımıyor. Herşey ücret karşılığında mı yapılmalıdır? Alternatif projelerin çoğunda karşı çıkılıyor bu görüşe, kişinin yaptığı işi belirleyebilmesi için, işin ücret karşılığında olmaması gerek, deniyor. İnsan kendi hesabına, kendi için çalışarak da yaşayabilir pekâlâ. Alternatif projeleri yürütenlere göre, artık-değer başkalarının eline geçmedikçe, çalışmanın ücretli ya da ücretsiz, formel ya da informel oluşu hiçbir önem taşımıyor. Üretim araçları üzerinde mülkiyet hakkına, sermayenin kazanç sağlamasına, ranta karşı çıkılıyor, onun yerine.

Gelgelelim, kara-çalışmayı olumlayan bu tavrı eleştirenler de var: Eleştirilerin temel savı da, böyle bir çalışmanın, insanın giderek tüm zamanını kaplaması ve böylece herşeyin iş için olması. Bu da yaşam düzeyini altüst eden bir şey. Ayrıca, sendikaların görüşüne göre,

informel sektör normal işçilerin mücadelelerini baltalamakta, dayanışmayı yoketmektedir. Üstelik örgütsüzlük, özerklik, istihdam ve ekoloji sorunlarının çözüme kavuşmasını da engellemektedir.

Yine de unutulmaması gereken bir nokta, formel sektör ile informel sektörün birbirlerini dışlamaktan çok, tamamlamaları. Pek çok bakımdan iki sektör de birbirlerine kopmaz bağlarla bağlı. Örneğin alternatif projelerin çoğunda, zorunlu olarak sanayi ürünleri kullanılıyor; istenmese de egemen üretim biçimleri taklit ediliyor. Alternatif projelerin sadece "meta üretimini içselleştirdikleri" eleştirisi de getiriliyor bu yüzden. Öte yandan işyerlerinde giderek zaman açısından özerk bir çalışmanın yaygınlaşması, formel sektörün de gevşemesine yol açan bir gelişme. Formel sektör de, dolaylı ya da dolaysız olarak, informel sektörün sunduğu ürün ve işgücünden yararlanmadan edemiyor. İşçilerin bir kısmı, yarım gün fabrikada, yarım gün de kendisi ya da başkası için, dışarda çalışabiliyor. İkili ekonomi (Dual ökonomie) adı veriliyor bu içiçeliğe.

KARŞI EKONOMİ Mİ, KAYIRILAN EKONOMİ Mİ?

Alternatif ekonomi gerçekten bir karşı-ekonomi mi? Alternatif projeler dönüştürücü bir özellik taşıyorlar mı, yoksa tüm sevapları ve günahlarıyla yine sistem-içi bir gelişme mi? Bu sorulara yanıt arayanların aklına hemen, 1920' lerdeki sosyalist işletmeler kurma denemeleri geliyor. Büyük bir başarısızlıkla noktalanan sosyalist işletmelerin kaderini alternatif projelerin de paylaşacağı ya da ikinci bir olasılık olarak, normal kapitalist işletmelere dönüşecekleri, sık sık dile getirilen bir görüş.

İlk ortaya çıkışlarından bu yana, alternatif projelerin sistemi sağlamlaştırdıkları iddiası da, sürekli yinelenen bir iddia: Tıkırında işleyen küçük işletmeler, hem ekonomik ilişkileri canlandırmakta, hem de yaşanan bunalımin daha az hissedilmesini sağlamaktadır. Öte yandan bu tür projeler sayesinde, devletin başına dert olan, pek çok marjinal grubun da "yakalandığı" ileri sürülmektedir. Sosyal harcamaların önemli bir bölümünü çeken işsizler, sakatlar, uyuşturucu kullananlar, alternatif projeler yoluyla az çok toplum içine -*yani denetim*- altına alınmaktadır.

Bir diğer eleştiriye göre de, alternatif projeler bir "kendi kendine hizmet" ekonomisinden (self-service economy) başka bir şey değildir. Oldukça sınırlı ilişkiler içinde kaldıklarından, toplum üzerindeki etkileri de sınırlı olmaktadır. Zaten özyönetim, katılım gibi amaçların hepsi "içe dönük" amaçlardır ve dışdünyadan yalıtılmış bir yapının oluşturulmasından başka bir işe yaramayacaklardır. Ancak bu eleştirinin pek doğru olmadığı kısa zamanda çıkmıştır ortaya. Alternatif projeler, doğrudan toplumsal hedefleri olmasa da, pek çok şeyi etkilemekte, değiştirmektedir.

Eleştirilere hedef olan bir diğer konu da, alternatif projelerin, destek ya da yardım görmeden, varlıklarını pek sürdürememeleri. Projelerde sağlanan gelirin, ancak % 40 kadarı doğrudan yapılan işlerden karşılanıyor; kalan kısmı ise, üyelerin kendi özel gelir ya da birikimleri. İşsizlik sigortası, öğrenci bursları hâlâ projelerin ayakta durmasını sağlayan temel gelir kaynakları. Kiliseler, vakıflar da önemli bir kaynak. Projenin kamu yararına olması halinde, devlet yardımı da söz konusu. Dayanışma amacıyla yapılan bağışlar, yer, malzeme, reklam gibi konularda sempatizanlarca sağlanan kolaylıklar da alternatif projelerin en büyük desteği.

Alternatif ürün ya da hizmetin, dar bir sempatizanlar çemberini aşamaması, acımasız kuralların geçerli olduğu genel piyasaya ulaşamaması da, projelerin zayıf yönlerinden biri kabul ediliyor. Bu gibi projelerin taşıdıkları kültürel ve toplumsal değerler yüzünden, her ne pahasına olursa olsun desteklenmesi gerektiğine inanan sempatizanlar, ekonomik bir meşruluğun sağlanmasına çoğu zaman yetmiyor.

Öte yandan, tüm esnek, anti-hiyerarşik yapılarına karşın, alternatif projelerin yeterince çabuk, yenilikçi olamadıkları da bir gerçek. Örneğin bu projelerce sahip çıkılması beklenen pek çok alternatif teknoloji, normal sanayi kuruluşlarının elinde bulunuyor. Oysa güneş enerjisi kollektörü gibi alternatif bir teknolojinin, farklı bir biçimde üretilip, farklı bir biçimde pazarlanması, kuşkusuz tüm harekete güç kazandıracak bir olay. Ne var ki, bunun gerçekleştirilmesi için, belli bazı ödünlerin verilmesi de zorunlu. Herşeyden önce, daha rekabetçi, daha profesyonelleşmiş bir yapıya gidilmesi gerekiyor. Zaten alternatif projelerde, çeşitli nedenlerden dolayı, bu yönde bir gelişme sezmek mümkün. Öncelikle güvence arayışı, yeni finansman kaynaklarının, yeni pazar olanaklarının araştırılmasına yol açıyor. Yeni bir

Cumhuriyet isteyenlerin, onu finanse edebilmeleri gerek görüşü, atılıyor ortaya.

Bu bağlamda geliştirilen ekoloji bankası (Eko-Bank) projesi de, kuşkusuz alternatif projelerin kredi sorununa ilginç bir çözüm arayışı. Bu tür projeler genellikle kâr maksimizasyonu gütmeyen ya da öyle bilinen işletmeler olduğundan, bankalardan kredi alma olanakları epey az.

Hem özyönetim, demokrasi, yaygın sorumluluk gibi kavramlar da, karşılarında hep bir "patron" görmeye alışmış bankaların gözünü epey korkutuyor. Bir ekoloji bankası kurma fikri de, bu finansman zorluğunu bir ölçüde aşabilmek için önerilen bir çözüm. Aslında Eko-Bank'ta da, bankacılığın faiz gibi bazı ilkeleri, farklı bir biçimde de olsa, olduğu gibi korunacak, işler yine bankacılık konusunda deneyimli olanlarca yürütülecek. Ancak içeriği farklı bir banka olacak bu; toplam 6 milyon marklık 60 bin hisse ile kurulması düşünülen bankada, bir kişi en çok bin hisse satın alabilecek ve herkes, hissesi ne kadar olursa olsun, eşit oy hakkına sahip olacak. Şubelerin bir merkezden yönetilmesi ilkesi de kaldırılacak Eko-Bank'ta. Yönetim özerk, demokratik şube kurullarının elinde olacak.

Ancak bazılarına göre, banka kurma fikri alternatif hareketin yeni bir fetişi. Şaka yollu olarak "filozoflar şimdiye kadar dünyayı yorumladılar, şimdi sıra onu satın almada", deniyor Bazıları da, ne biçimde olursa olsun, böyle bir tefeciliğin yapılmasını uygun görmüyorlar. Berlin' de finans sorununa bulunan bir çözüm de, bankayı aradan çıkarıp, doğrudan sermaye sahiplerinden sermaye bulmak biçiminde. Banka bürokrasisinin ve bankanın oldukça yüksek ve gereksiz kazancının da aradan çıkarılması düşünülüyor böylece. Projeyi yürütenlerle sermaye sahibinin doğrudan ilişkisinin, karşılıklı güveni de artıracağı ileri sürülüyor.

NETZWERK

"Mali sorun" aslında alternatif projeler ortalıkta ilk görünmeye başladığından beri, tartışılan bir konu. Yıllardır alternatif projeleri karşılıksız finanse eden bir özyardım örgütü olan "Netzwerk" (şebeke) de, bu tartışmalardan doğmuş.

Netzwerk'in ilk ortaya çıkış nedeni, bugünkü amaçlarından oldukça farklı; meslek yasağına uğrayanlara işsizlik sigortası sağlayacak "alternatif bir sigorta" olarak düşünülmüş ilk önceleri. Meslek yasağı, bilindiği gibi, sol bir örgüt ya da partiye üye olduğundan, devlet için 'sakıncalı' görülenlerin kamu hizmetinde çalışmalarını önleyen bir yasak. Özellikle 70'li yıllarda oldukça sık uygulanan bu yasak yüzünden, sol görüşlü kamu görevlileri *-örneğin öğretmenler, sosyal hizmet görevlileri, postacılar, tren kondüktörleri-* her an işsiz kalma tehlikesiyle yüzyüzeler. Kurulacak bir "meslek yasağı sigortası" böylece bir süre alternatif bir işsizlik yardımı sağlayacak, işsiz kalanların yeni bir iş kurmalarını kolaylaştıracaktır. Sigorta, bir yandan dayanışma amaçlı bağışları da kabul edecektir.

Netzwerk kurulduğunda, meslek yasağı yüzünden işsiz kalmışların yanısıra, alternatif projelerin de desteklenmesi kararlaştırılır. Özellikle de siyasal amaçlı projelere mali yardım sağlanacaktır. Zamanla meslek yasağı sigortası kimliğini tamamen yitirip, bir alternatif yardımlaşma örgütü olup çıkar Netzwerk.

Yaygın bir tanıtımı yapılan bu girişim, özellikle aydınlar tarafından olumlu karşılanır. Ünlü sanatçı ve bilim adamları hemen büyük bir coşkuyla katılırlar Netzwerk'e. Üye olanlar aylık gelirlerinin % 1'ini Netzwek'e aktaracaklar, ayrıca kendi aidatlarının hangi projelerde kullanılmasini yeğlediklerini belirteceklerdir. Feminist projeler, ekolojik projeler, siyasal dernekler, sosyal terapi grupları, müzik, tiyatro toplulukları, yayın etkinlikleri vb. Netzwerk' den yardım görebilmektedir. Parasal desteğin dışında, bu yardım yol gösterme, ilişkiler sağlama biçiminde de olabilmektedir. Yardım için aranan özelliklerin en başında, demokratik özyönetim ve alternatif çalışma biçimi gelmektedir. Ayrıca projelerin kişisel kâr amacı gütmemesi, sürekli olması da gerekmektedir.

Netzwerk'in başarısında, yaygın tanıtım kampanyasının yanısıra, projeler arasında hiçbir ayrım gözetilmemesinin de payı büyüktür. Kesin eşitlik ilkesi, öteden beri bölünmüşlükten yakınan sol çevrelerin coşkusunu artıran bir şey olmuştur. Ayrıca Netzwerk, çoğu kişi için, alternatif harekete bir yakınlaşma olanağı olarak da ilgi görmektedir. Özellikle "düzenle bütünleşmiş" aydınlar, Netzwerk yoluyla vicdan borçlarını ödemeye çalışmaktadır. Sol aydınlar ilk başlarda Netzwerk'e

karşı çıkmışlardır oysa. "İşsizliğimizin bedelini niye kendimiz ödeyelim, siyasal bir mücadeleyle bunu devlete yükletmemiz mümkün" savini ileri sürerek, burun kıvırmışlar projeye. Ancak çok geçmeden bu tavrın, her ne kadar muhalifliğiyle övgüye değer olsa da, biraz hayalperest ve fazlasıyla edilgen bir tavır olduğu anlaşılmış. Yine de hâlâ, '68 öğrenci hareketi kökenli, küçük burjuva sol aydınlarla alternatif hareketin içinden gelmiş, her türlü kuramı, programı boşlayan eylemciler arasında sürekli bir mücadeleye sahne olmakta Netzwerk. Aydınların Netzwerk'i gitgide bürokratikleştirdikleri, projelerin iç yapısın bilmediklerinden bazen haksızlık yaptıkları iddiaları üzerine, yönetim kuruluna daha fazla "proje temsilcisi"nin katılması sağlanmış. Netzwerk' in kendisi de, herşeyden önce bir "alternatif proje" olarak varolmayı amaçlıyor ne de olsa.

KİM KİMİ SÖMÜRSÜN

Alternatif projelere getirilen en ilginç eleştirilerden biri de, bu işletmelerde insanların kendi kendilerini sömürdükleri yolunda. Alternatif ekonomi denilen şeyin, aslında özsömürüye dayanan bir aldatmaca olduğu söyleniyor.. Bu eleştiriyi getirenlerin, savlarını temellendirişleri de şöyle: Kendi için, kendi hesabına çalışanlar, normalden fazla emek harcasalar da, daha az bir gelirle yetinmek zorundalar. Zaten bu işletmelerin çoğunun emek yoğun projeler oluşu, gece gündüz köle gibi çalışmayı gerektiriyor. Böylesi normalin üstünde bir çalışmayı da, özsömürü kaldırabilir ancak. Bu da, kişiyi özgürleştirmekten uzaktır.

Ancak alternatif ekonomiyi savunanların üzerinde durdukları nokta daha farklı: Onlara göre, insanın yaptığı işten hoşnut olup olmadığı, asıl sorun. Bu yüzden toplum ve çevre için değer taşıyan, kişinin kendini gerçekleştirmesini sağlayan bir işin, özsömürüye de dayansa, diğer işlerden farklı olduğu ileri sürülüyor. Tabii ürünün farklı bir kullanım değerinin oluşu, dıştan herhangi bir baskı, zorlama uygulanmayışı da, böyle bir karşılaştırmayı olanaksız kılmakta. Şu da var ki, sömürü kavramı, dikkatle ele alınması gereken bir kavram. Ücretin yüksekliği, sömürü açısından hiçbir önem taşımaz örneğin. Artık-değere başkalarınca el konulan bir yerde, en yüksek ücreti de alsa, kişi sömürülme durumundadır. İnsanların sömürülmeleri, ille de sefalet çekmeleri anlamına gelmemektedir çünkü. Alternatif projelerde ise, artık-değerin yine o değeri üretenlerce paylaşılması, sömürü *-ya da özsömürü-* olayına yeni bir boyut getirmektedir.

Ayrıca formel sektör ile informel sektörün giderek kaynaşması, alternatif projelerin piyasaya eklemlenme çabaları, rasyonelleşme arayışları gibi gelişmeler de, özsömürü oranını büyük ölçüde düşürmektedir. Kaldı ki, zaten formel sektörde de, ekonomik bunalımla birlikte, gerçek ücretlerin hızla düşüşü, az çok bir ücret yakınlaşmasını sağlamıştır. Dolayısıyla karşılıklı bağımlılığa dayanan bu ikili ekonomide, formel sektör ölçüt alınarak, altrnatif projelerin eleştirilmesi, dışlanması, oldukça üstünkörü bir yaklaşımdır.

EVVEL ZAMAN

Alternatif projelerin, Batı ekonomi tarihi içinde hemen çağrıştırdığı bir başka gelişme var ki, o da kooperatifler. İngiltere ve Almanya'da özellikle 19. yüzyılın sonlarında, alternatif bir kimlik taşıyan pek çok kooperatif çıkmış ortaya.

Örneğin bu kooperatiflerin en büyüklerinden biri, 1945'de giderek artan sanayileşme tehlikesine karşı, Almanya' da dört dokuma ustasının kurduğu bir kooperatif. Sonralari bir tüketici kooperatifine dönüşen bu kuruluş, büyük bir yaygınlık kazanmış; Nazi dönemiyle birlikte ortadan kaldırılmadan önce, üye sayısı dört milyona ulaşmış. Uluslararası ilişkiler de kuran kooperatif, o zamanların genç devleti Sovyetler Birliği ile ilk ticari anlaşmayı imzalayanlardan da biri. İlk başlarda kötü kalite, yüksek fiyata karşı çıkan çeşitli tüketici derneklerinin biraraya gelmesinden oluşmuşsa da, sonraları kooperatifin toptan alışverişle yetinmeyerek, kendi bünyesi içinde üretim birimleri de kurduğunu görüyoruz.

Bu bakımdan son yüzyıl içinde, çeşitli ülkelerde kurulan irili, ufaklı pek çok kooperatif, "özyardım ekonomisi" ne örnek olarak gösterilebilir. Son zamanlarda, ABD'de de "karşı-dükkanlar" adı altında yaygınlaşan bu kooperatiflerin, alternatif projelerle büyük benzerlikleri vardır. Ne de olsa alternatif projeler de, kooperatifler de varolan örgütlenmelerin dışında kalmayı yeğleyen, doğrudan riski göze alan kuruluşlardır. Partilerden, sendikalardan da destek yerine, hep engellemeyle karşılaşmışlardır. Ancak alternatif projelerde büyük önem taşıyan sistem eleştirisi, farklı bir yaşam kurma çabalarına pek rastlanmamaktadır kooperatiflerde. Alternatif projelerin, her yeni

üyeyle birlikte sermaye artışı, üyelerin ekonomik etkinliklerinin düzeltilmesi gibi amaçları da yoktur. Siyasal açıdan da, kooperatifler gibi statükoyu meşrulaştırıcı yanlarından çok, sorgulayıcı yanları ağır basmaktadır.

Yine de Alman kooperatif kuramcısı Franz Oppenheimer'in 1896'da ortaya attığı bir tez, ilginç benzerlikleri getiriyor akla: Oppenheimer'in geliştirdiği "dönüşüm yasası"na (Transformationsgesetz) göre, kooperatifler er geç ya rekabete dayanamayıp, başarısız olduklarından ya da tersine başarılı olduklarından, ortadan kalkacaklardır. Çelişkili gibi gözükse de, Oppenheimer hem başarı, hem de başarısızlık durumunda kooperatif diye bir şeyin kalmayacağını ileri sürmüştür. Kooperatifler başarısız oldular mı, iflas edip, kapanacaklardır; başarı durumunda ise, üyeler "kollektif kapitalist" bir zihniyete kayacaklarından, kár amacı önem kazanacak, ücretli işçi çalıştırmak gibi normal işletme yollarına başvurulacaktır, bu da sonu olacaktır kooperatifin. Bu iki uç arasinda, Oppenheimer'e göre, bir geçiş dönemi vardır ki, o da özsömürü dönemidir.

Ne var ki, Oppenheimer yasası, normal bir piyasa için üretim yapan, normal rekabet yasalarına açık işletmeler için düşünülmüştür. Oysa Oppenheimer'in verili olarak aldığı piyasa, hep aynı kalmakta, "olağandışı hallerde" yeni yasalar getirmektedir. Üstelik alternatif projelerin siyasal ve toplumsal yönü, ekonomik ilişkilerin de büyük ölçüde belirlemektedir. Dolayısıyla pazar açığı, sempatizanların desteği gibi hiç hesapta olmayan olgular, başarı ya da başarısızlık ortası bir varoluşu da uzun bir süre pekâlâ mumkün kılabilmektedir.

İŞÇİ ŞİRKETLERİ

Alternatif ekonominin bir direği de, son yıllarda tüm Avrupa'da yaygınlaşan "işçi şirketleri'dir. Çeşitli nedenlerden dolayı kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalan işyerlerine işçiler sahip çıkmakta, işyerinin yönetimini üstlenmektedirler. Devraldıkları şirketlerin ayakta durması, işçiler açısından hayati bir önem taşıdığından, buradaki alternatif ekonomi denemeleri, en azından ayakta kalabildikleri sürece, çok daha gerçekçi, çok daha sağlam olabilmektedir. Bu bakımdan özyönetim düşüncesinin en iyi sınandığı, özellikle de üretim sürecinin ideolojik niteliğinin köklü olarak değiştirilmeye çalışıldığı yerler, asıl işçi şirketleri olmuştur.

Özellikle Fransa ve İngiltere'de 1973-1974 bunalımından beri, işçilerce işgal edilen, işçilerce yönetilen fabrikalara rastlanmaktadır. Bu fabrikaların çoğu kısa zamanda çökmekten kurtulamasa da, verdikleri özyönetim mücadelesiyle, önemli sonuçlar elde etmişlerdir. Doğalmış gibi görünen çalışma koşullarının kolaylıkla değiştirilebileceği bu işyerlerinde kanıtlanmıştır. İşçilerin de artık yalnızca üretmekle kalmayıp, ürettiklerini tasarlayıp, pazarlayabilecekleri, kendi kendilerini, yönetim takımı olmadan da, yönetebilecekleri çıkmıştır ortaya. sobotn

İngiltere'de, Middleessex'deki "Lucas Aerospace" fabrikasında da böyle bir örnek yaşandı. Mühendisler dahil 13 bin kalifiye işçinin çalıştığı "Lucas Aerospace" 17 fabrikadan oluşan, silah sanayiine ağırlık veren bir kuruluş. Ekonomik bunalımla birlikte, hemen bir üretimi rasyonelleştirme programı glliştirildi Lucas Aeropace'de; yâni üretim düşürülecek, bu arada pek çok işçi de işinden olacaktı. Doğal olarak işçiler bu programa tepki gösterdiler, ancak işi yavaşlatma, oturma eylemi gibi klasik sendikal mücadele yöntemlerinin pek bir işe yaramadığını anladılar çok geçmeden. İşyerlerini yitirmemek için, toplumsal destek gerekiyordu herşeyden önce.

Böylece teknologlardan, işçilerden oluşan bir "birleşik komite" kuruldu. Komite üretimin azaltılmaması ve işçilerin işlerini yitirmemeleri için neler yapılabileceğini araştıracaktı; örneğin farklı, alışılmadık ürünler üretilebilirdi. Sonunda üretim araçları üzerindeki mülkiyet hakkına hiç dokunulmadan, bir özyönetim deneyi başlatılmış oldu. Alternatif üretim, alternatif teknolojiler gibi konularla ilgili üniversite, kurum ve kişilere başvuruldu; fabrikanın kapasitesi, işçi kadroları, makinalar vs. hakkında bilgi verilip, önerileri istendi. İşin uzmanlarından pek bir şey çıkmadıysa da, işçiler kısa vadede tasarlanıp, üretilebilecek 150 kadar ürün önerisi koydular ortaya. Özellikle toplum ve doğal çevre için yararlı, 3. Dünya ülkelerinin işine yarayabilecek ürünlerin bir listesi yapıldı. Örneğin suni böbrek üretilmesi kararlaştırıldı, çünkü her yıl İngiltere'de bilmem kaç kişi böbrek bulamadığından ölüyordu. Silah yerine tibbi malzeme üretmek daha çekici geldi işçilere. Üretime geçilmeden önce, çeşitli yerlere danışıldı, hekimlerle, psikologlarla işbirliği sağlandı. Yapılan işin "farklı bir anlam" kazanması, işyerindeki iktidar ve hiyerarşinin değişmesini de beraberinde getirdi. Hiç kimse işsiz kalmamış, üstelik işine daha severek sarılmaya başlamıştı.

Bu gibi örneklerde görüldüğü gibi, bir sorundan erdem yaratmasını bilmişlerdi işçi şirketleri. Bazılarının sandığı gibi, işçi şirketi, normal olarak patronun taşıdığı riskin, tùm işçilere dağıtılması demek değildi. Mülkiyetin işçilere geçmesi, bir işçi şirketinin doğmasına yetmiyordu. Diğer alternatif projelerde olduğu gibi, alternatif üretim ve özyönetim ilkelerinin benimsenmesi, uygulanması gerekiyordu herşeyden önce. did befaldat

Bu şirketlerde özyönetim, kısaca karar alma yetkisinin tüm işçilerin elinde olması anlamına geliyor; daha doğrusu "genel işçi kurulu", karar almada tek yetkili organ. İşçi şirketlerinin bazılarında, herhangi bir kararın alınması için, kurulda çoğunluğu sağlamak bile yetmeyebiliyor. Ta ki genel uzlaşma (concens) sağlanana, gruplar birbirini ikna edene kadar, sürüyor tartışmalar. Ayrıca, hiyerarşik alt-üst ilişkileri de kaldırılmış işçi şirketlerinde. Bazı formel büro işlerini görenlerin dışında, yönetici-yönetilen ayrımı hiç yok. Herkesin sorumluluğu ortaklaşa paylaşması ilkesi uyarınca, işin niteliği, çalışma temposu gibi doğrudan çalışanı ilgilendiren konular, o işi gören kişi tarafından belirleniyor. Makinaların ya da yöneticilerin belirlediği tempo ve normlara uyma zorunluluğu kaldırılıyor böylece. Ücret sisteminde de eşitlik sağlanmaya çalışılıyor.

KÖTÜ YOLA DÜŞMÜŞ BİR TAZE

Yine de, işçi şirketleri bu ilkeleri uygulamaya çalışırken, büyük zorluklara göğüs geriyorlar. Eski alışkanlıklardan kurtulmanın zorluğu bir yana, iş çevrelerinin olumsuz ve küçümseyici tavrı da, işçi şirketlerini büyük ölçüde yıpratıyor. Devralınan fabrikanın ekonomik sorunları da, işin cabası.

Bremen'de makina fabrikası Voith'da bir işçi şirketi kurma girişiminin yaşadığı serüven, bu konuda oldukça tipik bir örnek sayılabilir: 1982 yılında işveren başka yerde yatırım yapacağından, Bremen'deki fabrikayı kapama kararı verir. Fabrikada 170 işçi çalışmaktadır. İşsizlik oranının çok yüksek olduğu Bremen kentinde, işçiler açıkta kalmamak için, biraz da istemeye istemeye fabrikayı işletmeyi üstlenirler. Bremen'de seçim zamanı oluşu dolayısıyla, Bremen Senatosu yardım elini uzatır ve makinaların alımı için gerekli parayı

sağlar. İşçi şirketi projesi, kentte büyük ilgi uyandırmıştır; bütün gözler işçilerin üzerine çevrilir. Sürekli düzenlenen hazırlık toplantılarında, hangi ürünlerin üretileceği, fabrikada nelerin değiştirileceği uzun uzun tartışılır. Ancak üretime geçilmesiyle birlikte, ilk sorunlar çıkmaya başlar. Bir işçinin deyişiyle, "Bangkok'a iş aramaya gelmiş, henüz fahişelikten bihaber Teyland'lı kızlara" benzer durumları. Piyasa kurtları, işçilerin eline kalmış bu fabrikayı, yutulacak bir lokma olarak görürler.

Dolayısıyla dışa karşı daha dirençli, daha rekabetçi olabilmek için, çalışma koşulları eskisinden daha çok ağırlaştırılır. Üstelik birtakım siparişleri alabilmeleri için, fiyat kırmaları gerekir. Her ne kadar alternatif ürünler üretme amacıyla yola koyulmuşlarsa da, dışardan sipariş alma zorunluluğundan bir türlü kurtulamazlar. Varolan teknolojisi, personel yapısı, çalışma kollarıyla kurulu bir işletmeyi yeniden örgütlemenin ne kadar zor bir iş olduğunu, çok geçmeden hepsi anlamıştır.

Toplumsal ve ekolojik değeri olan ürünler üretme hayalinin suya düşmesinin, en acıklı nedeni de, pek çok alternatif ürünün patentinin oldukça yüksek oluşudur. Büyük sanayiciler, kendileri üretmeseler de "bulunsun" düşüncesiyle, alternatif ürünlerin patentlerini toplamışlardır. Öte yandan herhangi bir ekolojik ürünün seri üretimine geçilmesi ve pazar sağlanması da başlı başına bir sorundur. Hoş, Bremen'de böyle bir alternatif fabrikanın açılacağını duyan mucitler, ellerindeki son moda ekolojik icatlarıyla Bremen'e koşarlar, ama çoğu icadın ya üretimi çok zor ya da fiyatı çok yüksektir.

Özyönetim, katılım konusunda da umulmadık sorunlar çıkar ortaya: Sorunların kökeninde, genellikle "klasik işçi sınıfı bilinci" yatmaktadır. İnsana garip gelse de, yıllar yılı oluşturulmaya çalışılan o görkemli "proleter bilinç" birden bire işçilerin tasarladıklarını engelleyici bir öğe olup çıkmıştır. Yılların verdiği sendikal mücadele deneyimi, çoğu işçide katı, edilgen, savunmaya yönelik bir tavrın yerleşmesine yol açmıştır. Bu yüzden yönlendirici, yaratıcı olamazlar çoğu zaman; kısa vadeli çıkarlarla yetinirler. Örneğin ücret eşitliği tam olarak sağlanamaz bir türlü, eskiden yedi ücret grubu varken, bu sayı ancak üçe indirilebilir.

SENDİKA ALTERNATİF TANIMIYOR

Kuşkusuz işçi şirketlerinin en büyük mücadeleleri, iş çevreleriyle, siyasal partilerle değil, sendikalarla olanlarıdır. Sendikalar her tür özyönetim denemesine başından karşıdırlar. Çünkü, özyönetim uygulanan işçi şirketlerinde, ne şefe ihtiyaç duyulur, ne de patrona karşı işçinin haklarını koruyacak bir sendikaya. Üstelik özyönetim düşüncesi, sendikaların işleyişlerine de eleştiriler getirmektedir; işçi temsilcisi uygulamasına, genel olarak temsili demokrasi kurumuna karşı, doğrudan katılımı savunmaktadır.

Sendikaların tepkisi sadece işçi şirketlerine değil, bütün alternatif projelere yöneliktir aslında. Sendikalara göre, herşeyden önce, kapitalizm ile sanayileşmeyi ayrı ayrı ele almak gerekmektedir. Bu bakımdan alternatif projelerin büyük teknolojiye karşı tavırları yanlıştır. Ayrıca ekolojik sorunların bu kadar abartılmasını burjuva duyarlığına bağlayan sendikalar, çevrenin korunmasından daha hayati sorunların olduğunu ileri sürmektedir.

Sendikaların bu karşı-eleştirilerinde haklı olup olmadıkları kuşkusuz tartışılabilir. Ancak kemikleşmiş, oldukça hiyerarşik yapılarıyla sendikaların, işçi çıkarlarından çok, kendi çıkarlarını savundukları, "böyle gelmiş, böyle gider", "ne koparırsak kâr" anlayışlarıyla, varolan değerleri yeniden ürettikleri, yadsınamayacak bir gerçektir. Sendikaların büyük teknolojiyi savunmalarının, büyümeden yana olmalarının nedeni de, fazla üretimin hayat standardını artıracağı inancıdır. Ne kadar çok fabrika açılır ve bunlar ne kadar büyük olursa, işçiler de o kadar güçlü ve zengin olurlar, düşüncesiyle hareket eden sendikalar, sanayinin savunucuları olup çıkmışlardır. Tabii alternatif projelerin temelde savunduğu, küçük ölçekli, orta boy teknolojiye dayanan üretim biçimine sendikaların pek rağbet etmemelerinin diğer bir nedeni de, küçük işletmelerde sendikal örgütlenmenin büyük ölçüde gereksiz ve bu yüzden de oldukça zor oluşudur.

Öte yandan alternatif hareketin bürokrasiye, genel olarak da devlet aygıtına karşı gösterdiği tepkiyi de pek paylaşmaz sendikalar. İşverenlerin zaten sosyal ödemelerden kaçmak, sosyal güvenceleri kısmak yolunu aradıklarını ileri sürerek, sosyal devletin yıpratılmamasını, tam tersine sahiplenilmesi gerektiğini savunurlar. Alternatif hareketin de, aslında sosyal devlete karşı tavrını net olarak koyduğu söylenemez. Bir yandan her türlü devlet müdahalesine,

yaptırımına karşı çıkılırken, öte yandan (Yeşillerin programında olduğu gibi) küçük işletmelere subvansiyon, çevre korunması için devlet önlemleri talep edilebilmektedir. Yeşillerin programında, fazla üretimin devlet eliyle cezalandırılması bile yeralmaktadır. Örneğin sütçüler belli bir miktarın üzerinde süt ürettiler mi, ürünlerine daha az fiyat verilecektir. Böylece küçük, doğal işletmeler korunmuş, yaygınlaştırılmış olacaktır. Oysa bu önlem, ille de sağlıklı süt içeceğiz diye, hem sütün daha da pahalanması, hem de devlet aygıtının genişlemesi sonucunu doğurabilir. Büyük işletmelerin, çeşitli hilelerle örneğin kendilerini bölünmüş gibi gösterip yine varlıklarını sürdürecekleri de kesindir. Yeşillerin programında yeralan, bir firmanın iflası halinde, işçiler işsiz kalmasın diye, devlet yardımıyla üretimin sürdürülmesi talebi de, alternatif ekonomi bir yana, sıradan bir liberal ekonominin bile kaldıramayacağı bir devletçiliktir. Taban demokrasisi, özyönetim gibi ilkelerin, bu devletçilikle nasıl bağdaştırılacağı ayrı bir sorundur. S

HOMO ECONOMICUS'DAN HOMO ECOLOGUS'A

Batı uygarlığının, hatta tüm dünya uygarlığının iki temel direği olduğu söylenir hep: Ekonomik büyüme ile sanayileşme. Batının bu kalkınma modeli, azgelişmiş ülkelere örnek olarak sunulacak kadar, üstünlüğü tartışılmaz bir modeldir; çünkü bilimsel ve rasyonel olma iddiasındadır. Bu yüzden ara sıra çıkan bunalımlara çözüm ararken bile, modelin dışına çıkmanın değil, sistem içinde kalarak rasyonelliği yaygınlaştırmanın yolları aranır. İstikrarı sağlayacak, uzman elitlerden oluşan "teknokrasi" de böyle doğmuştur. O kadar sağlam bir modeldir ki bu, tek sorun, toplumun bu modele yaraşır bir hale, nasıl getirileceği sorunudur. Doğu bloğu ülkelerinin Batıyla girdikleri büyüme yarışında da, aynı ilerleme inancının baş köşeye oturtulması, sanayileşmenin Batidan farksız bir biçimde sürdürülmesi, modelin pek kesintiye uğramadığını göstermektedir.

Gelgelelim 20. yüzyılın ikinci yarısında, bilim ve teknolojiye, daha doğrusu ilerleme'ye duyulan güvenin büyük ölçüde sarsıldığını görüyoruz. Kuşkusuz ilerlemeye karşı bu tavır içinde, bir önceki üretim biçimine, yaşam tarzına duyulan nostaljinin, geçmişin romantik yüceltmesinin de payı var; ama ilerleme düşüncesinin karşısına dikilenler, yalnızca nostaljik ya da romantik eleştirilerden yola çıkmıyorlar artık. Öteden beri her yeniliğin beraberinde getirdiği, sıradan bir "ilerleme korkusu" da değil bu. Herşeyden önce, evrimci

tarih anlayışının sorgulanmaya başlamasıyla yakından ilgili bir olgu. Toplumların karanlıktan aydınlığa, ilkellikten uygarlığa, iyiden kötüye doğru, hep aynı çizgi üzerinde ilerlemek zorunda olduğu görüşü kabul edilmiyor artık. Tarihin ve ekonomik büyümenin öznesi birey, insan kategorileri de egemenliklerini yitirmiş durumda. Bir diğer tartışma konusu da, bilimin evrenselliği ve nesnelliği. Sanayi toplumunun sorunlarını çözmede yetersiz kalıyor bilim; hatta artık bazı sorunların kaynağı olarak da görülüyor. Pozitivizme ve ampirizme getirilen köklü eleştirilerden ayrı olarak, tepkisel bir irrasyonalizmin ve öznelliğin yaygınlaştığı gözlemleniyor.

İnsan-merkezçilikten sonra, Avrupa-merkezcilikten de kesin bir kopuş yaşandığından, farklı kültürler, farklı bilgi üretme yolları, dinler, mitolojiler büyük ilgi görüyor. Bu bağlamda, örneğin Uzak Doğu felsefelerinin, efsanelerin, masalların, öznel gezi anılarının, günlüklerin, özyaşam öykülerinin çok okunuyor olması da bir rastlantı değil. Ama en çok hayranlık duyulan da, kuşkusuz kızılderililer. Ne de olsa solukbenizlilerin hor gördükleri, ilkel bir toplum oluşlarından öte, doğa ile barış içinde, sevecenlik üzerine kurulu bir yaşamı temsil ediyor kızılderililer. Bu yeni "kızılderili mitosu'na bağlı olarak, dünyayı yokolmaktan kurtarabilecek tek gücün ekoloji bilimi olduğu ileri sürülüyor. Ekolojiyi temel alan, oldukça etkili yeni siyasal hareketler doğuyor. Bazılarına göre, 19. yüzyıla nasıl ki işçi hareketi damgasını vurmuşsa, 20. yüzyıla da ekoloji hareketi damgasını vuracak. Bu arada, çevre kirlenmesi, kaynakların tükenmesi, nüfus artışı gibi sorunlardan yola çıkarak, kıyametin yaklaştığını ileri süren kitapların sayısında da önemli bir artış var. "Yokolan dünya" imgesi giderek güçleniyor; "fiyasko" adını taşıyan kahveler açılıyor örneğin.

Bütün bu tepkilerin, eleştirilerin boy hedefi de, öncelikle sanayi. En popüler sanayi toplumu eleştirmenlerinden biri olan İvan İllich, örneğin, sanayinin belli bir noktadan sonra üretken olmaktan çıkıp, "karşı-üretken" olduğunu savunuyor. Dünyanın gidişatı üzerine çalışmalar yapan, uluslararası bir aydınlar kulübü olan "Roma Kulübü" de kapitalizmin çevre kirlenmesi yüzünden yıkılacağı varsayımını atıyor ortaya. "Varolan reel-sosyalizme alternatif" adını taşıyan kitabını yazdıktan sonra, Doğu Almanya'dan Batı Almanya'ya geçen ve Yeşillere katılan Rudolf Bahro' nun bir sözü, çok iyi özetliyor bütün bu gelişmeleri: "Selamet muhacerettedir (exodus)", yani varolan terkedilmelidir.

ALTERNATİF TEKNOLOJİLER

Sanayiye yöneltilen eleştirilerin gerçek nesnesi, aslında belli bir tür teknoloji: Gelişmiş Batı ülkelerinde uluslararası işbölümündeki değişmelere koşut olarak, ortaya çıkan "büyük teknoloji" bu. Özellikle uluslararası pazarda Japonya gibi ülkelerle rekabet edebilmek için, Batı ülkeleri, büyük teknolojilerin ardına düşmüş durumda. Bu gelişmelere karşı getirilen eleştirilerde ise, teknolojinin hiç de sanıldığı gigi 'nötr' bir karakter taşımadığı, doğal ve vazgeçilmezmiş gibi sunulan büyük teknolojiler yerine, daha başka teknolojilerin seçilebileceği, seçilmesi gerektiği vurgulanmaktadir. "Alternatif teknoloji" kavramı da, böyle doğmuştur.

"Radikal teknoloji", "uygun teknoloji" gibi adlar da alan alternatif teknolojinin temel bazı özellikleri şöyle sıralanabilir: Alternatif teknolojilerde teknoloji insanı değil, insan teknolojiyi denetler. Çevreye ve insanlara zarar vermeyen, aşağıdan yukarıda, tabanın demokratik katılımını mümkün kılan bir yapıları vardır alternatif teknolojilerin. Boyutları küçüktür, esnek, dönüştürülebilir bir karakter taşırlar. Bu türden bir teknoloji, dogmatik olmayan, araştırıcı ve yaratıcı bir kuram uygulamasına dayanır ya da pratik içinden doğar. Ütopyalar, ilkel kültürler gibi kaynaklardan yararlanılarak da geliştirilmiş olabilir. "Orta boy teknoloji" (intermediate technology) denilen teknoloji türü, bu özelliklerin hemen hemen hepsini içinde barındırdığından, büyük teknolojiye alternatif olarak sunulmaktadır. Aslında orta boy teknolojiler de yeni bir buluş olmayıp, çoğunlukla eskiden kullanılmış yöntemlerin yeniden keşfine ya da geliştirilmesine dayanan teknolojilerdir. Örneğin rüzgar enerjisinden yararlanma, çok eskiden beri bilinen, uygulanan bir yoldur. Ancak en yeni, modern buluşlar da, örneğin güneş enerjisi kollektörleri, orta boy teknoloji sınıfına girebilmektedir.

Orta boy teknoloji, ilk kez 1970'lerde azgelişmiş ülkeler için önerilmiş, sonradan Batida da savunulmaya başlanmıştır. Küçük boyutlu, merkezi olmayan, çevreye kolay uyum sağlayabilen yapılarıyla orta boy teknolojilerin, azgelişmiş ülkelerde kurulması gerçekten kolaydır. Azgelişmiş ülkelerde yaygın olan özerk üretim birimlerine eklenmeleri, geleneksel tekniklerle kaynaşmaları pek sorun doğurmamaktadır. Ayrıca orta boy teknolojiler, halkın ihtiyaçlarına iç pazara yönelik bir üretim için de oldukça elverişlidir. Büyük teknolojilere oranla, daha emek-yoğun oluşları da, azgelişmiş

ülkelerde yüksek olan işgücü arzının karşılanmasını sağlamaktadır.

Orta boy teknolojilerin, ileri sanayi ülkelerinde alternatif olarak sunulmasının nedeni ise, daha insancıl, daha demokratik bir karaktere sahip olmalarıdır. Çevre kirlenmesi ve işsizlik gibi sorunlara da çözüm olarak önerilmektedir.

Gelgelelim orta boy teknolojiler, ekonomik açıdan pek üstün sayılamazlar. Oysa büyük teknolojiler, "ölçek avantaji" (advantage of scale) sayesinde, maliyeti sürekli düşürebilmektedir. Bir fabrika ne kadar çok ve seri üretimde bulunursa, harcamaları da o oranda az olmaktadır. Buna ek olarak, "tekel konumu" ile de, büyük kolaylıklar elde edebilmektedir. Örneğin büyük fabrikalar devletten elektriği, suyu ucuza aldıkları gibi, siyasal yaptırım güçleri olduğundan, kredi gibi konularda da ayrıcalıklıdırlar. Ancak alternatif teknoloji yandaşlarına göre, büyük teklonoji ürünlerinin gerçek maliyeti oldukça yüksektir aslında. Çünkü bu teknolojiler doğaya ve topluma büyük zararlar vermekte, ama bu "sosyal maliyet" ürüne yansıtılmamaktadır. Doğal çevrenin kirletilmesinden başka, kanser, ruhsal bozukluklar, iş kazaları gibi insanı tehdit eden sorunların da kökeninde hep büyük teknoloji yatmaktadır. Büyük teknoloji kullanan işletmeler, su, hava vb. doğal kaynakları hiçbir bedel ödemeksizin tüketirler. Oysa dış maliyet de hesaba katıldığında, toplam maliyet büyük ölçüde artacak, böylece orta boy teknolojilere de rekabet şansı doğacaktır. Sosyal maliyetin de üreticilere ödetilmesi halinde, üreticiler ister istemez orta boy teknolojileri yeğleyeceklerdir. Hem İngiltere gibi grevlerin çok olduğu ülkelerde, büyük teknolojiler, dev boyutlu işletmeler, yeterince esnek olmadıklarından, zaten pek ekonomik değillerdir. Büyük teknolojilere dayalı bir kalkınma modelinin, kısa vadede refah düzeyini yükseltse de, uzun vadede genel refaha zarar verdiği, artık hemen hemen herkesin kabul ettiği bir görüştür. Bu yüzden, piyasa rasyonalizminin terkedilip, "ekolojik rasyonalizm'in uygulanması savunulmaktadır. Hoş, büyük teknolojiyi savunanlar, yine ölçek yüzünden, büyük teknolojilerde çevreyi koruma önlemlerinin daha etkin bir biçimde alınacağı iddiasındadırlar. Beş fabrikada ayrı ayrı önlem alınacağına, bir büyük fabrikada önlem almanın daha olumlu sonuç vereceğini ileri sürmektedirler. Tabii bir büyük fabrikanın verdiği zarar, beş küçük fabrikanın verdiği zarara eşit midir, sorusunu yanıtsız bırakırlar.

BİR KARŞILAŞTIRMA

KATI TEKNİK TOPLUM

1. Ekolojik bakımdan tehlikeli

2. Yüksek enerji kullanımı
3. Yüksek oranda kirlenme
4. Maddenin ve enerjinin tek yönlü kullanımı
5. Kısa vadeler
6. Yüksek düzeyde uzmanlaşma
7. Kitlesel üretim
8. Küçük aile
9. Büyük oranda kentsel

10. Doğaya yabancılaşma

11. Halka ancak destek için başvuran kitle siyaseti

12. Teknik sınırların ekonomiye göre belirlenmesi

13 Dünya çapında ticaret
14. Bölgesel kültürün yokolması

15. Teknik olanakların kötüye kullanılması

16. Diğer canlı türlerinin yok edilmesi

17. Kâr ve savaşın yönlendirildiği yenileşmes

18. Büyümeye dayalı ekonomi
19. Sermaye yoğun

20. Gençlerle yaşlıların birbirine yabancılaşması
21. Merkeziyetçi

22. Ölçeğin büyümesiyle artan verim

23. Karmaşık yöntemler

24. Sık ve ciddi teknik kazalar
25. Teknik ve toplumsal sorunlara toptancı çözümler
26. Tarımda tek ürün

27. Niceliğin üstünlüğü

28. Uzman sanayilerce üretilen gıda maddeleri
29. Çalışmanın itici gücü ücret
30. Üretim birimlerinin bağımlılığı
31. Kültürel açıdan yabancılaşmış bilim ve teknik

32. Bilim ve teknik uzmanlaşmış elitlerin elinde

33. Çalışma zamanıyla boş zamanın kesin olarak birbirinden ayrılması

34. Yüksek işsizlik oranı

35. Gezegenin bir bölümü için, belirli bir süre geçerli teknik hedefler

YUMUŞAK TEKNİK TOPLUM

1. Ekolojik bakımdan uyumlu
2. Düşük enerji kullanımı
3. Düşük oranda ya da sıfır kirlenme
4. Yeniden kullanma (Recycling)

5. Uzun vadeler
6. Düşük düzeyde uzmanlaşma
7. Küçük üreticilik
8. Büyük aile
9. Büyük oranda kırsal
10. Doğayla bütünleşme

11. Demokratik siyaset

12. Teknik sınırların doğaya göre belirlenmesi

13. Yerel değiş tokuş

14. Bölgesel kültürün korunması
15. Teknik olanakların kötüye kullanılmasına karşı yasalar
16. Diğer canlı türlerinin korunması

17. İhtiyaçların yönlendirdiği yenileşme

18. Sıfır büyüme

19. Emek yoğun

20. Gençlerle yaşlıların birlikteliği

21. Ademi merkeziyetçi
22. Sınırlamayla artan verim

23. Genel anlaşılır yöntemler
24. Seyrek ve önemsiz teknik kazalar
25. Teknik ve toplumsal sorunlara farklı çözümler

26. Tarımda çok çeşitlilik
27. Niteliğin üstünlüğü
28. Herkesin katıldığı besin üretimi

29. Çalışmanın itici gücü tatmin
30. Kendi kendine yeten küçük birimler
31. Doğanın bir parçası olan bilim ve teknik

32. Bilim ve teknik herkese açık

33. Çalışma zamanıyla boş zaman arasında belirsiz ya da hiç olmayan bir ayrım
34. Geçim için çalışma yok
35. Tüm insanlar için, her zaman geçerli teknik hedefler

(Robin Clarke: Soft technology)

Öte yandan, sosyal maliyetin üreticilere nasıl ödetileceği sorunu da, önemli bir tartışma konusudur. Çünkü bu da geniş devlet önlemlerini gerektiren bir öneridir. Devletin etkinliğinin artması daha başka sakıncalar doğurmayacak mıdır? Üstelik alternatif teknolojilerin benimsenmesinin, böylesine tepeden inmeci, denetimci bir anlayışla gerçekleşmesi mümkün müdür? Hem gerek devlet katinda, gerekse yerel yönetimlerde, büyük teknoloji kullanan işletmelerin siyasal etkilerinin de gözönüne alınması gerekmektedir. Örneğin bir kasabada büyük bir fabrikanın olması, alınacak tüm siyasal kararların da, fabrikanın çıkarlarına göre belirlenmesini zorunlu kılar. Kasabada yaşayanların büyük bir bölümünün maddi açıdan fabrika bağımlı oluşları, fabrika çıkarlarıyla kasaba çıkarlarının özdeşleşmesine yolaçmaktadır. Büyük kuruluşlar, tanıtım, halka ulaşma vb. konularda

da hiç küçümsenmeyecek bir güce sahiptir.

Orta boy teknoloji talebinin ana dayanağı ise, ademimerkeziyetçiliktir. Büyük teknolojilerde ölçek büyüdükçe, yönetilen-yöneten ayrımı daha çok artmakta, çalışanlar yavaş yavaş, karar alma haklarını hepten yitirmektedirler. Üstelik karar alma durumundaki yöneticiler, aldıklari kararlardan pek etkilenmemekte, buna karşılık, konuyla doğrudan ilgili kişiler, yani işçiler hiç bir müdahalede bulunamamaktadır. Dolayısıyla, demokrasinin en az uygulanabildiği yerlerdir büyük işletmeler.

Orta boy teknoloji tercihinin önünde daha başka engeller de vardır. Örneğin her ülke ekonomisi, tüm bağımsızlığına karşın, bir dünya sisteminin gereklerine göre hareket etmekte, dolayısıyla dünya pazarında rekabet edebilmenin yollarını aramaktadır. Bu noktada, çoğu zaman ekolojik ve toplumsal kaygılar ikincil bir önem taşımaktadır. Devletlerin araştırma ve bilim politikaları da, bu yüzden hep büyük teknolojiler yönündedir. Rekabet şansı büyük, uç teknolojiler üzerine yapılan araştırmalar teşvik edilmektedir genellikle.

KÜÇÜK OLAN HERŞEY GÜZEL MİDİR?

Tüm bu engeller ve zorlukların yanısıra, alternatif teknolojilerin nitelikleri üzerinde de uzlaşma sağlanamamıştır. Orta boy teknolojiler ile büyük teknolojiler arasında kurulan karşıtlık, daha küçük olanın her zaman daha ekolojik, daha toplumsal, daha insancıl vs. olduğu inancını doğurmuştur. "Büyük güçlüdür, istikrarlıdır" dogmasına karşı savunulan "küçük güzeldir" inancı, neredeyse yeni bir dogma, yeni bir mitos olup çıkmıştır.

Örneğin tarım sektöründe küçük işletmeler, orta boy teknolojiler hâlâ varlıklarını sürdürseler de, çevreye zarar verme konusunda diğer büyük işletmelerden aşağı kali yanları yoktur. Üretimi artırmak, büyük işletmelerle boy ölçüşebilmek için, rahatlıkla, hiç de ekolojik sayılamayacak yollara başvurmaktadırlar; hatta küçük işletmelerin, özellikle hayatta kalmak söz konusu olduğunda, bu yollara diğerlerinden daha fazla rağbet ettikleri saptanmıştır. Kısacası, teknolojinin ya da işletmenin küçük olması, zorunlu olarak ekolojik

bir karakter taşımasına yetmemektedir. Bu gözlemler, teknoloji seçiminin herşeyi belirleyip, belirlemediği sorusunu getiriyor akla. Bazı iktisatçılar, sosyal maliyeti doğuran nedenler aranırken, hep ekonominin arz kısmına bakıldığını, oysa talebin de pek çok konuda belirleyici bir rol oynadığını vurgulamışlardır. Her ne kadar talebin de pazar tarafından belirlendiği, koşullandırıldığı ileri sürülse de farklı bir teknolojinin, farklı bir ekonomi için yetmeğini ortadadır. Sorunun siyasal ve kültürel yönlerinin de göz önüne alınması gerekmektedir.

"Küçük güzel midir" tartışmasının en iyi gözlendiği konu, kuşkusuz bilgisayarlar konusudur. Bilgisayarlar, hiç de orta boy bir teknoloji olmayan bilişim (enformatik) teknolojisinin ürünüdür. Büyük teknolojiye dayanıyor diye, bilgisayarlara karşı mı çıkılacaktır? Oysa küçük ya da orta boy teknolojilerde aranan özelliklerin hemen hemen hepsi bilişim teknolojisinde vardır: Bilgisayarlar doğal çevreye hiç bir zarar vermemekte, insanların daha rahat yaşamasını sağlamakta, katılımı kolaylaştırabilmektedir.

Sağ kesimin, örneğin Hıristiyan-Demokratların, bilgisayar konusundaki tavırları bellidir: Bütün büyük teknolojileri, bu arada bilişim teknolojisini de desteklerler. Sanayi toplumundan bilişim toplumuna doğru bir gelişme yaşanmaktadır sağ kesime göre; Batı toplumları da, uluslararası işbölümü gereği, en uç teknolojiler üzerinde yoğunlaşmalıdır. Dolayısıyla üniversitelerde, toplumbilimlerinden çok, daha üstün teknolojiler yaratabilecek doğa bilimleri desteklenmelidir, çünkü Batı, Japonlarla bitmek bilmez bir yarış içindedir ve Japonları alt edebilmenin tek yolu, bilişim teknolojisine dört elle sarılmaktır. Atari gibi bilgisayara dayalı oyunlar, geleceğin silah sistemlerine olan benzerliklerinden dolayı, desteklenmelidir; yeni yetişen kuşak, böylece yeni silah sistemleriyle karşılaştığında hiç yabancılık çekmeyecektir.

Sosyal demokratların da, bilişim teknolojisine güvenleri tamdır. Ancak sağ kesimden farklı olarak, bilgisayarlar konusunda sosyal demokratlar, "toplumsal bir denetim'i öngörürler. Körü körüne bir modernleşme yerine, bilinçli bir ilerlemeden yanadırlar. Toplumun denetimi altında, yeni teknolojiler, yeni ürünlerin, yeni çalışma biçimlerinin doğmasına, yeni pazarların, yeni kaynakların yaratılmasına yolaçacaktır. Yani cennetten farksız olacaktir Batı toplumlarının geleceği.

CENNETE GİDEN YOLLAR

Sosyal demokrat olmamasına karşın, bilişim teknolojisinin yardımıyla cennet vaadedenlerden biri de, ünlü düşünür André Gorz. Yeni teknolojilerin özgürleştirici bir karakteri olduğunu söyleyen Gorz, bu teknolojilerin doğru ellerde kullanılması halinde, yaratıcı ve yenileştirici bir özellik taşıyabileceğini ileri sürer. Yeni teknolojik gelişim, insanı ücretli çalışma zorunluğundan kurtarıp, kişinin kendi uğraşlarına daha geniş zaman ayırmasını sağlayacaktır.

André Gorz'a göre, yüzyılın sonlarına doğru, teknolojik gelişme yüzünden, Batılı ülkelerde bile işsizlik oranı % 40'ın üzerine çıkacaktır. Meksika ya da Brezilya'da bugün olduğu gibi, toplumun ancak üçte birinin sürekli bir işi olacak demektir bu. Toplumun geri kalan kısmı geçici sürelerle çalışabilecek, huzursuzluk, düzensizlik -*gangesterler, banka soyguncuları, fahişeler vd.*- büyük ölçüde artacaktır. Roma Kulübü'nün mikroelektronik üzerine yayınladığı son incelemesinde de aynı görüş savunulmaktadır. Robotların yaygınlaşmasıyla, yalnızca sanayi ve tarım sektöründe değil, gitgide büyüdüğü ileri sürülen hizmet sektöründe de iş olanaklarının azalacağını söyleyen Roma Kulübü uzmanları, bu olguya "işsizlik getiren büyüme" (jobless growth) adını vermektedir.

Ancak işsizlik, çalışma zorunluluğundan kurtulma anlamına da gelebilir, Gorz'a göre. Herkesin iş sahibi olduğu, ama yarı yarıya çalıştığı bir toplum öngörür Gorz. Hem az çalışmak -*örneğin haftada iki gün, ayda bir hafta ya da yılda altı ay*- insanları çalışmaya karşı daha ilgili, daha yaratıcı kılacaktır. Ne zaman çalışacağını da, kişi kendi seçecektir. Bir "iş borsası"nın açılmasıyla, işler kolayca değiş tokuş edilebilecek ya da bir süre için, başka birine emanet edilebilecektir. Böyle bir toplumda, çöp toplama, temizlik gibi hoş olmayan işleri de, sürekli birilerin yapması gerekmemektedir. Örneğin bir işyerinin ya da apartmanın temizlenmesi için, ayda bir gün saptanır ve elbirliğiyle temizlik işleri görülür; hem ayda bir gün temizlik işi yapma, herkes için bir değişiklik olacaktır.

Kısa çalışma zamanı dışında kalan boş zaman ise, kişisel uğraşlara, resim yapmak, şarkı söylemek gibi sanatsal etkinliklere ayrılacaktır. Gorz ayrıca, devlet tarafından herkese bir asgari ücretin

bağlanabileceğini ileri sürer; "sürekli para geldikten sonra, kimse çalışmaz" görüşüne de karşı çıkar. Çünkü insanın mutlu olması için, toplumsal değeri olan bir iş yapması gerekmektedir. Gorz'a göre, pek çok ev kadınının inatla ev dışında çalışmak istemesinin nedeni de budur. İnsanların ne kadar maaş alacaklarını, her eve yerleştirilecek terminallerle belli sürelerde yapılacak çeşitli testler belirleyecektir. Herkes yaşamsal etkinliklerini ne ölçüde sürdürdüğünü bu testlerle kanıtlayacak, ona göre de belli bir maaşı hakedecektir.

Gorz, George Orwell'in 1984 kitabında anlattığı, sürekli gözetlenen toplumun, olumlu, tam tersi bir örneğinin pekâlâ olabileceğini söyler. Büyük ağabey ya da devlet yerine, herkesin herkesi gözetlediği, denetlediği bir toplumdur bu.

ÜRETİM ARAÇLARININ ELEŞTİRİSİ

Yine de, hoş bir bilimkurgu öyküsünden pek farkı olmayan bu cennet tasvirindeki bilişim hayranlığına, alternatif hareket içinde pek rastlandığı söylenemez. Tam tersine olumsuz, kuşkucu bir tavır oldukça yaygın. Ancak bilişim teknolojisinin, İsveç gibi ileri, modern toplumlar dışında, tam olarak denenmemiş, yaşanmamış oluşu, pek çok eleştirinin varsayım düzeyini aşamamasına yol açıyor. Herşeye karşın, bir varsayım da olsalar, getirilen eleştirilerin çoğu pek yabana atılmayacak cinsten: Örneğin bazıları, bilişim teknolojisi ile bürokrasi arasında ilginç benzerlikler kuruyor. Bu eleştirileri göre, dönüşü olmayan bir teknolojidir bilişim teknolojisi. Bir kez kuruldu mu, otomatik olarak kendi altyapısını da oluşturur. Kendi kendine varolan, sürekli genişleyen bu yapı, tıpkı bürokrasi gibi, bir süre sonra sorunları çözmekten çok kendi sorunlar yaratan bir yapıya dönüşüverir. "Dönüşü olmayan nokta"ya (point of no return) gelinmesiyle birlikte, artık hiç bir "islah" şansı kalmaz. Bilgisayar sistemine geçen bir banka, zorunlu olarak bu temelde gelişecektir; kendini tamamıyla bu sistemin eline bırakmaktan başka alternatifi yoktur. Daha doğrusu dönüşün tek yolu vardır, o da bankanın kendini feshetmesidir.

Öte yandan, sürekli vurgulanan bir başka nokta da, bilişim teknolojisi yoluyla gerek gündelik yaşamda, gerekse üretim sürecinde herkesin çok daha yakından denetlenebilmesi olasılığı; ki bunun örnekleri yaşanmaya başlanmıştır. 1984'de Batı Almanya'da yapılmak istenen

nüfus sayımı, bütün toplumun fişlenmesi, kodlanması işlemine dönüşecekken, büyük muhalefetle karşılaşınca ertelenmiştir. Görüldüğü kadarıyla, merkezi denetimin ve iktidar aygıtının daha da devleşip, yetkinleşmesinde büyük rol oynayabilmektedir bilişim teknolojisi. Ayrıca beklenenin tam tersine, bilginin yaygınlaşmasına değil, tekellerde birikmesine, giderek bir silah olarak kullanılmasına yol açmaktadır. Örneğin haberleşme alanında dijital sistemin yerleşmesiyle, haberleşme sürecine müdahale edilmesi, haberleşmenin gözetlenip, denetlenmesi daha da kolaylaşmaktadır. Haberleşme özgürlüğü, fikir özgürlüğü gibi insanın temel haklarını tehdit eden bu olayın, çıkartılacak yasalarla önlenemeyeceği açıktır.

Boş zamanın artışı da, insanları pek özgürleştirmemektedir. Gorz'un belki de en çok açık verdiği konudur boş zaman. Bilişim teknolojisi bu alana da sarkmış, boş zaman da merkezi olarak programlanmaya başlamıştır. Marcuse'nin çok önceden saptadığı, boş zamanın "kişisel olmaktan uzaklaşması" olgusu, bilişim sayesinde kat kat pekişmiştir.

İnsanların bilgisayarlar ile rahata ereceği vaadi de, yavaş yavaş yitirmektedir inandırıcılığını. En azından varolan sistem içinde, bilişim teknolojisinin hiyerarşik işbölümünü daha da artırdığı, yeni çalışma zorlukları getirdiği gözlemlenmektedir. Örneğin evde çalışma tele-çalışma, şimdiden 8 saatlik büro çalışmasının yerini almıştır. Ancak çalışma yeri ile ev ayrımının ortadan kalkması, sanıldığı gibi rahatlık değil, daha yoğun bir çalışma baskısı getirmiştir. Evler de giderek işyerlerine benzemekte, disipline olmaktadır. Bilgisayar başında çalışma, insanın kendisinin belirliyemediği bir süreç olduğundan, daha yoğun bir dikkat, özen gerektirmektedir. Bu tür çalışma toplumsal ilişkileri de öldürmekte, had safhada bir bireyselleşmeye yol açmaktadır Birbirinden habersiz, dışa karşı kapalı monatlar gibi, evlerinde tek başlarına çalışan işçiler arasında, iletişim ve dayanışma da sözkonusu değildir. Karar özgürlüğünün azaldığı, bağımlılığın artığı bir çalışma düzenidir bu.

Gözlemlenen bütün bu özelliklerin, bilişim teknolojisinin özünde bulunmadığı, dışarıdan aktarıldığı iddia edilebilirse de, teknolojilerin, kullanana bağlı, masum birer araç olduğunu söylemek de pek doğru olmasa gerek. Hele bilişim teknolojisinin bir 'mesih' rolü üstlenemeyeceği gayet açıktır. Kapitalizmin doğuş nedeni olarak buhar makinasını görmek gibi, bilişim teknolojisinin de yepyeni bir toplumsal oluşumun temeli olduğuna inanmak, teknolojik

determinizmden başka bir şey değildir.

Tam bu noktada, tekniğin sözümona tarih-dışı, nötr karakterine karşı eleştiri getirmek ihtiyacı doğmuştur. Örneğin Marx'ın üretim ilişkilerinin eleştirisini yapmakla yetindiğini, artık üretim araçlarının eleştirisinin de yapılması gerektiğini ileri sürenler çıkmıştır. Doğu bloğu ülkelerinde, teknolojilerin içlerinde taşıdıkları "özgürleştirici potansiyelleri" hâlâ sergileyememeleri, bu savı güçlendirmektedir. Teknolojinin el değiştirmesi, hiç bir sorunu çözememiştir. Kapitalist bir toplumda eleştirilen nükleer santralin, proleter amaçlar doğrultusunda kullanılmaya başlayınca, birdenbire aklanması, ne çevre sorunlarının, ne de üretim sürecinin ideolojik niteliğinin aşıldığı anlamına gelmemektedir.

Üretim araçları eleştirisi fikrini ortaya atan Otto Ullrich, teknik, bilim ve sermayenin üç ayrı düzlem oluşturduklarını, her düzlemin de kendi gelişim mantığı olduğunu söyler. Bu düzlemler arasında yapısal benzerlikler vardir Ullrich'e göre; hepsi de, birbirlerinden bağımsız olarak, iktidar karakteri taşırlar. Dolayısıyla bir tek "sermaye düzleminin eleştirisi" yerine, tüm düzlemlerin ayrı ayrı eleştirisinin yapılması gerekmektedir.

Ancak burada da yeni bir tehlike çıkar ortaya: Tarihdışı, bilimsel-teknik ilerleme mitosundan kurtulalım derken, bu kez tüm bilim ve tekniğin a priori iktidar karakteri taşıdığı yolunda "olumsuz bir mitos" oluşturulur, ki kuşkusuz birincisinden pek farklı değildir.

Ullrich'e getirilen karşı-eleştirilerde bu yüzden, üretim biçimi eleştirisinin aynı zamanda üretim araçlarının eleştirisini de kapsamak zorunda olduğu, üretim ilişkileri ile araçlarının, diyalektik bir bütün oluşturduklarından, birbirlerinden soyutlanamayacakları belirtilmiştir. Zaten üretim ilişkisini, sadece soyut bir mülkiyet ve sınıf ilişkisi ile sınırlı tutmak da yanlıştır. Öte yandan bu eleştirileri getirenlere göre, bilim ve tekniğin özerk bir iktidar mantığı taşıdıkları da doğru olamaz, çünkü genel iktidar mantığı sermayenin, yani yabancılaştırıcı üretim biçiminin mantığıdır. Bilim ve teknik ise, özel, ikincil konumda olduklarından, ancak sermaye mantığı tarafından belirlenen ürünlerdir. Dolayısıyla teknolojinin küçük ya da büyük olması, pek bir önem taşımaz. Genel egemen sermaye mantığı aşılmadıkça, yerine yeni bir genel mantık yerleştirilmedikçe, özlenen hedeflere

varılamayacaktır. Ancak yeni bir genel mantık oluşturulurken de teknoloji olduğu gibi aktarılmayacak, belli bir eleştiri süzgecinden geçirilecektir. Bu eleştiri, varolanın aşılması, varolana yeni bir tarihsel kimlik kazandırılması anlamına gelmektedir. Doğu bloğu ülkeleri ise bunu gerçekleştirmemiş, yalnızca mülkiyet ilişkilerini kısmen değiştirmekle yetinmişlerdir. Bu savın ortaya sürdüğü en önemli "kanıt" da, Marx'ın 1846'da Friedrich List'e yazdığı, pek bilinmeyen bir mektubu: Marx, Almanya'nın sanayileşmesi sorununa değindiği bu mektubunda, Almanya'ya İngiliz sanayi değil, İngiliz sanayinin eleştirisi ithal edilmelidir, der. Daha insancıl bir toplum için, İngiliz sanayinin geliştirdiği üretim araçları temel alınacaktır. Bir geri dönüş değil, bir aşma sözkonusu olacaktır. "Umut İlkesi" kitabında, toplumsal devrimden sonra bir teknik devrim de öngören Ernst Bloch' dan farklı olarak, bu Marx yorumuna göre, toplumsal devrim ile teknik devrimin aynı zamanda gerçekleşmesi gerekmektedir.

Ancak bu yorumun, teknoloji muhalefetinin artmasıyla birlikte, Marx'ı 'temize çıkarmak' amacıyla yapılan, zorlama bir yorum olduğunu söylemek de pek yanlış olmaz. Kapital ve Grundrisse'de pek çok bölüm, teknoloji daha gözden düşmeden önce yapıldığı gibi, teknolojinin önemini vurgulamak için kullanılabilir kolayca. Herşeye karşın teknolojiye, insan etkinliğinin merkezinde yer verir Marx; büyük çapta, geniş ölçekli üretimi de ilk savunanlardan biridir. Marx'ın teknolojinin özgürleştirici potansiyeline olan inancının ana nedeni, bilime olan güvenidir aslında. İnsanca, çekici bir çalışma (travail attractif, humain) için, üretim sürecinin bilimselleşmesini öngörür Marx. 20. yüzyılda, Marx'ın düşündüğü biçimde olmasa da, büyük ölçüde bir bilimselleşme süreci yaşanmıştır. Ancak sonuç, hiç de umulduğu gibi değildir; çalışmanın daha da yoğunlaşmasına, ayrışmasına yol açmıştır bilimselleşme. Çünkü yaşanan, hâlâ etkisini sürdüren bir pozitivizm deneyimidir. Teknoloji ve bilim, yeni toplumsal belirleyicilerdir artık. dine

Teknik ve bilimin, ilk başlarda eleştirdikleri burjuva ideolojisi yerine, bir tür "yedek ideoloji" olarak geçmeleri, ideolojiye dönüşmeleri Marcuse ve Habermas'ın saptadıkları bir olgudur. 20. yüzyıldaki sanayi toplumları, 19. yüzyılın ilk yarısında Marx'ın İngiltere ve Fransa'da gözlemlediği toplum yapısından oldukça uzaklaşmışlardır. Tekniğin kullanımı değil, kendisi doğa ve insanlar üzerinde bir iktidara dönüşmüştür. "Tarihi yapma" teknik bir görev olarak algılanmış, doğa gibi toplum da amaç-rasyonel bir denetim altına alınmak istenmiştir. Bilimsel-teknolojik yönetim yapısı, demokrasiden

uzak bir iktidar yapısıdır artık. Üretim araçları, meşruluk temellerini de kendilerinde bulabilmektedirler. Bu önermenin, üretim araçlarının "tarihsel-toplumsal bir ürün" olduğu gerçeğiyle de çelişmesi gerekmez, Marcuse'ye göre. İleri sanayi toplumlarında teknik bir olanaksızlık yaratılmıştır; insana büyük rahatlıklar sağlayan, oldukça rasyonel bir "özerk olma olanaksızlığı".

KAYNAKLAR TÜKENİYOR MU?

En az teknoloji konusu kadar tartışılan bir diğer konu da, doğal kaynakların tükenip, tükenmediği konusu. 1981'de Kiel'de Yeşillerin düzenlediği, Rudolf Bahro, Mohssen Massarat gibi önde gelen düşünürlerin de katıldığı bir panelde, bu konu ele alınır. Ekoloji hareketinin, Yeşillerin her fırsatta gündeme getirdikleri "kaynak/ hammadde kıtlığı" sorunu, son yıllarda pek çok araştırmaya konu olmuştur. Doğal kaynakların ömrü sürekli hesaplanmakta, bu kaçınılmaz sonun nasıl ertelenebileceği tartışılmaktadır. ABD' de Başkan Carter döneminde, bu sorun bir grup bilimadamının da önüne konmuş, uzun bir inceleme döneminden sonra, "Global 2000" adı altında, 2000 yılında dünyanın halini anlatan, geniş kapsamlı bir rapor hazırlanmıştır. Bu arada ABD'de başkan değiştiğinden, rapor pek ciddiye alınmamış, ancak Batı Almanya'da hiç beklenmedik bir ilgiyle karşılaşmıştır. Oldukça kalın olmasına karşın, hâlâ en çok okunan kitaplardan biri olma özelliğini sürdüren rapor, kıyamete sürüklenen, 'talan edilen' dünya temasını en ayrıntılı işleyen kitapların başında gelmektedir.

Roma Kulübü de 1972'den beri yayınladığı raporlarında bu temayı işler. Bir yandan çevre kirlenmesi ve doğal kaynakların azalması, bir yandan da, özellikle 3. Dünya ülkelerinde, nüfus patlaması; Roma Kulübüne göre, bu iki gelişmenin önü alınmazsa, dünyanın sonu felakettir.

Doğrusu, kaynakların tükendiği savı, yalnızca ekoloji hareketi militanlarının ya da eleştirel aydınların dillerine doladıkları bir sav değil; nükleer santraller kurulmasını kaçınılmaz gören resmi çevrelerin de temel dayanağı budur. Kömür, petrol gibi kaynaklar gitgide tükenmektedir. Tek kurtuluş umudu ise, eğer refah düzeyinin düşmesini istemiyorsak, nükleer enerjiye bağlanmaktır. Ayrıca, özellikle süper güçlerin dış politikalarında da bolca kullanılmaktadır

kısıtlılık savi. Örneğin ABD'nin Ortadoğu'daki çıkarları, genellikle ABD'nin doğal kaynaklara olan ihtiyacı ile temellendirilir.

Hemen hemen herkesin üzerinde görüş birliğine vardığı böyle bir kısıtlılık', gerçekten var mıdır acaba? Yeşillerin düzenlediği panelde ortaya çıkan sonuç, bunu pek olumlamaz. Örneğin ABD aslında yıllardır kendi petrol kaynaklarını, bilinçli olarak kullanmamaktadır. Oysa uzmanlara göre, ABD'nin sırf kendi petrol kaynaklarını kullanarak, OPEC'ten bağımsızlığını ilân etmesi pekalâ mümkündür. Aynı biçimde, bir ekoloji enstitüsünün yaptığı bir araştırmaya göre, Batı Almanya varolan hayat standardından vazgeçmeden, nükleer enerjiye ya da petrol ithaline başvurmaksızın, tamamen kendi doğal kaynaklarıyla enerji ihtiyacını karşılayabilir. ABD'de ya da Almanya'da bu kaynaklara el atılmaması, teknik nedenlerden çok, siyasal ve ekonomik nedenlere dayanmaktadır. Kısıtlılık bahanesi, herşeyden önce, ulusal ve uluslararası düzeyde, pek çok eylemi haklı göstermeye yaramaktadır çünkü.

Kaynakların kısıtlılığı, geçmişte de sıkça kullanılan bir ideolojidir aslında. 19. yüzyılda kolonyalist/emperyalist politikalar, hep bu iddiayı temel alır. Naziler de, yayılmacı politikalarını, Lebensraum'un, yaşanacak alanın darlığına bağlamışlardır. 20. yüzyılda ise, kaynakların tükenmesi olayı, jeolojik (maddi) bir sorunmuş gibi sunulmasına karşın, büyük ölçüde hammadde üretiminin yarattığı ekonomik bir sorundur. Kaynakların aranması da, işletilmesi de ekonomik olaylardır çünkü. Kuzey-Güney Komisyonu'nun raporunda, örneğin dünyanın büyük bir bölümünde, özellikle de Güney yarım kürede hemen hemen hiç kaynak araması yapılmadığı belirtilir. Bunun temel nedeni, uluslararası enerji kuruluşlarının, ya altyapıyı yetersiz bulmaları ya da doğal kaynaklara sahip ülkelere, siyasal açıdan pek güvenememeleridir. Bu yüzden pek çok işlenmemiş kaynak, kârlılık alanına girmediğinden, olduğu gibi durmaktadır. Yine aynı nedenlerle, örneğin bir maden ocağı ya da petrol kuyusu, tamamen tükenmemiş olsa bile, kapatılabilmektedir. Kaynaklara ulaşılmasını kolaylaştıracak, üretimi daha verimli kılacak teknolojilere de rağbet edildiği pek söylenemez. Ne de olsa eldeki kaynaklar şimdilik yetmekte, kaynakların kısıtlı olduğu görüşünün yaygınlaşması da herkesin işine gelmektedir.

Massarat tüm metaların olduğu gibi, hammaddelerin de bir değişim değeri ile, bir de kullanım değerinin olduğunu hatırlatır; yaratılan

aslında, değişim değerini esas alan bir kısıtlılıktır. Roma Kulübü için bile, yalnızca bu değişim değeri de, bu yanılsamaya kapılmıştır. Oysa asıl yapılması gereken, bu iki tür kısıtlılık arasındaki ayrımı vurgulamaktır. Nüfus patlaması konusu için de benzer eleştiriler getirir Massarat. 3. Dünya'da nüfus artışını denetim altına alma talebinin, Batının müdahalelerine yeni bir meşruluk kazandırmak için kullanıldığını söyler. Dolayısıyla, Batı/Avrupa merkezi bakış açısının sürdürülmesi demektir bu. 3. Dünya ülkelerinin bağımsızlık ve özgürlükleri, yine hiçe sayılmaktadır.

Büyümeye karşı taleplerin de sorgulanmasından yanadir Massarat. Yeşillerin savunduğu "sıfır büyüme"ye ulaşılsa bile, ki Batı Almanya'da ulaşılmıştır, bunun faturası yine emekçi kesimin sırtından çıkarılacaktır. Büyüme hızının düşmesi ile, önce aşağı toplum tabakalarının geliri ve hayat standardı düşmektedir. Bu yüzden Massarat, 'vazgeçme' yönünde değil, bugünkü yaşam koşullarının niteliksel iyileştirilmesi yönünde bir mücadeleyi öngörür. Bu ekonomik sistem içinde, büyümenin durması, ezilenlerin daha da ezilmesine yol açacaktır çünkü.

Ancak Rudolf Bahro, Massarat'ın büyümeden yana görüşüne karşı çıkar. Bahro'ya göre bu, ezilenlerin, sömürülenlerin durumu düzeltmek için, büyümeden başka yol bilmiyoruz, demeye gelir ki, açıkça beceriksizliktir. Aşağı toplum tabakalarının gelir düzeyini biraz daha yükseltmek için, büyümenin sorunlarına katlanılması gerektiği, pek mantıklı gelmemektedir Bahro'ya. Büyümeyi çaresizlik içinde kabullenen bu tavır, azgelişmiş ülkeler için de, Batı'nın izlediği kalkınma yolundan başka bir yol önerememektedir; oysa sanayileşmeye dayanan kalkınma modeli, ne Bati, ne de 3. Dünya için bir kader değildir. Kaynakların kısıtlılığı, siyasal ve ekonomik nedenlere dayanan bir yanılsama olsa bile, yeryüzünün belli bir sınırının olduğu da yadsınamaz. Dolayısıyla asıl mücadele biçimi artık, Komünist Manifesto'da olduğu gibi, sistemin bağlarını koparmak değil, tam tersine sistemi sınırlamaktır Bahro'ya göre.

Görüldüğü gibi, kaynakların tükenip tükenmediği tartışmasını aşan bir konu bu; en önemli özelliği de, yerleşik sol çevreler ile ekoloji hareketi arasındaki karşıtlığı göstermesi. Ekonomi ile ekolojinin mücadelesi olarak da sunulan bu karşıtlık, bir öncelik sorunu'na dayanıyor daha çok. Sol çevrelerin, insanlar arası ilişkiler değiştirilmeden, doğa ile sorunlar çözülemez görüşüne karşılık, ekoloji hareketi bunun tersi bir

önceliği, doğa-insan ilişkisinin değiştirilmesi gerektiğini savunuyor. Bütün ikilikler gibi, aslında birbirinden pek uzak olmayan bu iki tavrın, nasıl bir sonuca varacakları, hâlâ ortada.

KIR KOMÜNLERİ

Alternatif ekonominin değinilmeden geçilemeyecek bir diğer kolu da, kır komünleri. Kuşkusuz en çok sözü edilen, en çok ilgi çeken alternatif işletmelerden olmalarına karşın, kır komünleri, ekonomik kaygının da en az gözetildiği yerler. Yeşillerin 1983 Delegeler toplantısında da bu konu tartışılmış, sonunda kır komünlerinin ekonomik açıdan olmasa bile, "kültürel işlevleri" açısından desteklenmesi kararlaştırılmıştır.

Kır komünleri, ne Almanya ne de dünya tarihinde yeni bir olgu değil; neredeyse sanayileşmeyle koşut giden bir geçmişleri var. Örneğin Almanya'da kır komünleri ilk kez Bismark döneminde, gitgide egemenliğini artıran sanayi ve "maddiyatçı düşünce"ye karşı, maneviyatı ve geleneksel değerleri savunanlarca kurulmuş. Daha çok büyük kentlerin eteklerinde kurulan bu yerler, bohemlerin en sevdikleri sığınakları olmuş. Sürekli daha "el değmemiş yerler'e doğru bir yaygınlaşma yaşanmış zamanla; sonunda İtalya'ya dek uzanmış Alman kır komünleri. Özellikle "toplumsal bunalım dönemleri"nde altın çağlarını yaşayan kır komünleri, öteden beri kendilerini ekonomik bir işletmeden çok, bir "kültür eleştirisi" olarak görmüşler. 1. Dünya Savaşı sonrası Almanya'da, yenilgi ve devrimin yarattığı kargaşa ortamından kaçmak, inandıkları ilkeler, fikirler doğrultusunda bir yaşam kurmak amacıyla pek çok savaş malulü ile burjuva kökenli yeni yetme, kır komünlerinin en parlak dönemlerinden birini yaratmışlar: Kimi dinsel, etnik, kimi de siyasal amaçlarla kurulan o yılların kır komünlerinin üzerinde birleştikleri nokta, dış dünyanın tam bir günah yuvası' oluşudur. Tarım, hayvancılık gibi konularda hiçbir şey bilmemelerine karşın, "üretim ve inanç birliği'ne olan güvenleri kendilerine yetmektedir. Dolayısıyla çoğu kır komünü, ekonomik açıdan, ancak dışardan yardım alarak ayakta durabilmiştir. Dinsel nitelik taşıyanların dışında hepsi, 20'li yıllarda dağılmıştır.

Kır komünü fikrinin Almanya'da yeniden canlanması, '68 öğrenci hareketi sayesinde olmuştur. "Siyasal koşullar yeterince olgun değilse, biz de gerçekleştirebileceğimiz bir sosyalizm kurarız" düşüncesi, en

kolay alt-kültürel bir yaşam tarzı olan kır komünlerinin yeni bir rönesans yaşamalarını sağlamıştır. Bu kez kır komünlerinin siyasal yani, en çok ağır basan yanıdır; düzenin yozluğuna karşı doğaya sarılmıştır öğrenciler. İsrail'deki kibbuzlar, ABD' deki hippi hareketi yeni esin kaynaklarıdır. Ancak ülke koşulları, ABD'deki gibi, komün köylerine izin vermez pek.

70'li yılların sonlarına doğru, alternatif hareket ile yeniden gündeme gelen kır komünleri, bu kez farklı bir niteliğe sahiptir. Hemen hemen hiçbirinin siyasal bir işlevi yoktur. Yine "toplumsal sorunları, yeni kült ve mitoslar yoluyla aşma", "bağlarından kopmuş bireyi, yeniden belirli ritueller aracılığıyla, bir bütüne bağlama" işlevlerini yerine getirirler, ancak artık tarım ve hayvancılık da ciddiye alınmakta, ekonomik etkinliğe büyük önem verilmektedir. Tarımda makinalaşma, kimyasal gübre kullanımı, doğal olmayan yöntemlerle yapılan hayvancılık gibi, ekoloji hareketi içinde eleştirilen konulara karşı, somut olarak alternatifi üretme ve yaşama isteği, pek çok kişinin kır komünü fikrini yeniden gözden geçirmesine yol aç mıştır. Ancak bu kez kır komüncülerinin çoğu, sanayi ya da hizmet sektöründe çalışmış gerçek 'uygarlık yorgunları'dır; aydınlar, bohemler, öğrenciler kır komünlerine artık pek katılmamakta, köylüler ve zanaatkarlar için ise, ekonomik açıdan pek çekici gelmemektedir. Öte yandan spiritüel ideoloji, eskiden olduğu gibi, hâlâ sürdürmektedir etkisini: Pek çok kır komününde, insanbilgicilik felsefesine, kozmik güçlere dayandırılan biyolojik-dinamik tarım yöntemleri uygulanmaktadır.

Kır komünleri çoğunlukla, toprak ucuz olduğundan sınır bölgelerinde ya da yerleşim bölgelerinden oldukça uzak yerlerde kurulmakta, bu da ürünlerin pazara ulaştırılmasını epey zorlaştırmaktadır. Oysa pazar sorunu, en önemli sorunudur kır komünlerinin. Alternatif ürünlerin potansiyel alıcısı, öncelikle bu tür girişimlere, kültürel işlevleri açısından sempati duyan kentlilerdir. Kentlilere ulaşılmadıkça, üretilen alternatif ürün, normal piyasa için fazladan bir değer taşımamaktadır. Kır komünlerinin pazar sorununa buldukları bir çözüm, pazar boşluklarını araştırıp, ona göre üretim yapılmasıdır. Örneğin üretimi çoktan durmuş yün, köy peyniri gibi ürünler üzerinde yoğunlaşma yeğlenmektedir. Kır komünlerinin kendi kendilerine yeten bir yapısı olmadıkça, yerleşim bölgelerinden uzak oluşları da büyük sorunlar doğurmaktadır. Böylece doğanın kucağına atılmak yerine, varolan köylere eklenmenin, kalıcılık açısından daha yararlı olduğu anlaşılmıştır. Ancak kentliler için oldukça zor ve yorucu olan çiftlik yaşamına ayak uydurmak, hiç de kolay değildir. Bu gibi nedenlerden

dolayı, kır komünleri ekonomik açıdan pek başarı sağlayamamaktadır. 1. Dünya Savaşından sonra savaş malullerinin tazminatlarıyla ayakta duran komünler, bu sefer işsizlik sigortası gibi dış kaynaklarla subvanse edilmeye başlanmıştır.

Öte yandan kültürel hedeflere de tam olarak ulaşılamadığı, düşünülen modellerin hiçbir zaman gerçekleştirilemediği görülmektedir. Bir yandan bir günah yuvası' olan dışarının içeriye sızma tehlikesine karşı aşırı bir duyarlık gelişmekte, bir yandan da, "ya başaramayıp, geri dönersem" korkusuyla, dışarda olup bitenler büyük bir dikkatle izlenmektedir. Pek çok kır komününde yaşamın, hapisane yaşamından farkı kalmamıştır bu yüzden.

Yine de kır komünlerinin, eşi az bulunur cesur çıkışlar, köklü alternatifler olduğunu unutmamak gerek. Cesaretlerine orantılı bir etkileri var kır komünlerinin. Başarısızlıkları bile, sürekli yeni tartışmaların açılmasını sağlamaktadır.

Tarım sektöründeki alternatif arayışları, kır komünleriyle sınırlı değil kuşkusuz. Özellikle kentlerde giderek artan alternatif/doğal ürün talebi karşısında, birtakım tarim yöntemlerinin meşruluğunu yitirdiğini, yer yer geleneksel uygulamalara geri dönüldüğünü görüyoruz. Yine de alternatif üretim fikrini olumlu karşılasa da, küçük üreticiler, genellikle bir aile işletmesi olarak sorumlulukları fazla olduğundan, ister istemez yeni denemelerden çekinmektedir. Bilgi eksikliği, devletin belirlediği kalite normlarının dışına çıkılmaması gibi nedenler de engelleyici bir rol oynamaktadır.

Ancak daha genel planda, alternatif hareket ile küçük tarım üreticileri arasında bir yakınlaşmanın ilk örnekleri de yaşanmaya başlanmıştır. Öteden beri Ortak Pazar politikasından en çok zarar gören kesim, tarım sektöründeki küçük üreticiler, çiftçilerdir. Tarım ürünleri fiyatları sürekli düşük tutulmakta, böylece rasyonel, sermaye yoğun bir üretime geçilmesi planlanmaktadır. Bu da sürekli çiftliklerin kapanmasına, en azından çiftçi ailelerinin düzenlerinin bozulmasına yolaçmaktadır. Bu bağlamda Yeşillerin, küçük üreticilerin ve geleneksel köy yaşamının korunması, çiftçileri ilgilendiren kararların yerel parlamentolarda alınması gibi talepleri, küçük üreticilerin talepleriyle örtüşmüştür. Diğer bir ortak talep de, alıcı piyasası oluşturulması talebidir. Böylece aracılar ortadan kalkacak, çiftçiler

için doğrudan ürünlerini pazarlama olanakları yaratılacaktır. Farklı bir üretici-tüketici ilişkisinin kurulması yolunda somut çabalar giderek yaygınlaşmaktadır.

Bundan, alternatif ekonomi arayışının, toplum içinde giderek daha çok adını duyuracağı sonucu çıkarılabilir. Sürekli yeni köprüler oluşturulmakta, yeni ilişkiler kurulmaktadır. Bütün bu etkinliklerin, toplum yaşamında iz bırakmadan kaybolup, gideceğini söylemek, kuşkusuz saflık olur.

ALTERNATİF SİYASET

I. VATANDAŞ İNİSİYATİFLERİ

Sivil Menfaatler

Almanya'nın Hollanda sınırı yakınındaki Aşağı Saksonya eyaletinde 44.000 nüfuslu küçük bir kent Nordhorn. Kentin hemen yakınında, NATO'ya bağlı İngiliz Hava Kuvvetleri'nin kullandığı bir bomba atış alanı bulunmaktadır. Alçaktan uçuşlar, atılan bombalar sürekli rahatsız eder kent halkını. Tatbikatlar yüzünden, gece gündüz yaşanan 'savaş duygusu' katlanılır gibi değildir. Sonunda bıçak kemiğe dayanır ve kent halkı bir gösteri yürüyüşü düzenlemeye karar verir. Gösteri ufak çapta da olsa başarı sağlar; talim saatleri o gün için değiştirilir. Kendiliğinden gelişen bu olay, kent sakinlerini daha örgütlü bir mücadele için yüreklendirmeye yeter. Bir "vatandaş inisiyatifi" (Bürgerinitiative) kurulur hemen. İnisiyatifin amacı, basını ve yetkilileri, atış alanı konusunda uyarmak, soruna bir çözüm bulunmasını sağlamaktır. Aşağı Saksonya Eyalet Yönetimine yapılan başvurudan bir sonuç alınamaz; atış alanının onlarla bir ilgisi yoktur. Savunma Bakanlığı da aynı yanıtı verir. Doğrudan NATO'yu ilgilendiren bir konudur bu. Hemen NATO'ya başvurulur, ama NATO oralı bile olmaz. Tabii bu arada uçaklar eskisi gibi yine inip kalkmakta, bombalar atılmaktadır.

İki yıl süren bu çabalardan sonra vatandaş inisiyatifi, basın bildirileri ve şikayet mektuplarının dışında kalan, diğer mücadele yollarını denemeye karar verir. 22 Mart 1 Nisan 1973 tarihleri arasında, kentteki bütün ilkokullarda öğretim durdurulur. Eğitim Müdürlüğünün, bu eylemin yasal olmadığını ileri sürerek gözdağı vermesine karşın, eylem gerçekleştirilmiş, böylece 'yetkililer'in konuya ilgisi, biraz da olsa çekilebilmiştir. Savunma Bakanlığı yeni bir yer aramaya koyulur bomba atış alanı için. Bremen yakınındaki Breddendorfer Moor uygun görülür; ancak ora yöre halkının gösterdiği büyük tepki üzerine bu 'nakil'den de vazgeçilir. Breddendorfer Moor'daki "sivil menfaatler'e ters düştüğünden, atış alanının aynı yerde kalmasına karar verir Savunma Bakanlığı.

Ancak bu karar, Nordhorn halkının pek hoşuna gitmez. Nordhorn'lulara göre, yıllardır kimse onların "sivil menfaatler"ine kulak asmazken, diğer bölgelerin bu gerekçeyle kayırılmaları bayağı haksızlıktır. Kentte konuşulan tek konu, atış alanıdır artık. Vatandaşlar kendi inisiyatiflerini kullanmaları gerektiğini anlarlar. 7 Haziranı 8 Hazirana bağlayan gece 30 araba alandaki kulenin çevresini sarar; gece ve gündüz hiçbir uçuş yapılamaz. Bu halkı daha da yüreklendirir; sürekli işgal altında tutmaya başlarlar alanı. 12 Haziran sabahı saat ikide polis alanı boşaltmaya gelir. Alana giden yol üzerindeki köprüleri, göstericilere karşı dikenli tellerle kapar. Halk yine de boş varillerden ve tahtalardan köprüler yapıp, alana ulaşmayı başarır. 44 bin nüfuslu Nordhorn'dan dört bine yakın kişi gelmiştir alana. Vatandaş İnisiyatifi alanda çadırlar kurar, kent halkı, çadırlarda kalanlara sürekli yiyecek, içecek ve sigara taşır. Olay ülke çapında duyulmuştur. Kamu oyunun, siyasal partilerin gözleri Nordhorn'a çevrilir. Sonunda kentin Sosyal Demokrat belediye başkanı bile, Nordhorn'un ülke savunmasında üzerine düşeni yıllardır fazlasıyla yerine getirdiğini, artık bu yükün hafifletilmesi gerektiğini söyler. Bir yandan ordu, polise yardım etmek amacıyla zırhlı araçlarını gönderirken, öte yandan yerel politikacılar eylemin öncüsü vatandaş inisiyatifine, gösteri yürüyüşleri ve işgalcilerin harcamaları için 5000 Mark yardım yapmayı kararlaştırırlar. Bu arada işgalciler alanda bir açık hava şenliği düzenlerler; çevre kentlerden çeşitli rock grupları işgalcilere moral vermeye gelir. Ayrıca uçakların alçaktan uçuşunu engellemek için, model uçaklar, uçurtmalar uçurulur sürekli. Nordhorn'lular, Harrier tipi İngiliz savaş uçaklarına, model uçaklarıyla karşı koymaktadır.

Kent dışından gelen polis birliklerinin yardımıyla 14 Haziran sabahı saat 3.30'da gözyaşartıcı bomba, tazyikli su kullanılarak alan boşaltılır. 51 kişi gözaltına alınmıştır. Vatandaşlar buna tepki olarak, uzun süre arabalarıyla çevre yolları tıkarlar; bu yüzden şehirler arası trafik felce uğrar. Polislere yiyecek taşıyan kamyonların geçmelerine de izin verilmez. Ayrıca kentteki dükkanlardan alışveriş etmek isteyen polislere kimse bir şey satmaya yanaşmaz. Sabahleyin hem protestan hem de katolik kilisesinin çanları bir saat süreyle çalar. Sonunda vatandaş inisiyatifi, daha fazla dayanamayacaklarını anlayınca işgalden vazgeçer; anlaşma yolları aranmaya başlanır. 25 Haziranda sorunun tartışılacağı büyük açık hava toplantısına, Eyalet İçişleri Bakanıyla Federal Savunma Bakanı davet edilirlerse de, "işlerinin çokluğundan" gelmezler.

Sonuç olarak somut bir başarı elde edilmemiştir Nordhorn'da. Ancak Alman kamuoyu, o zamana dek pek fazla dikkate alınmayan bir olgunun, vatandaş inisiyatifleri olgusunun farkına varmıştır. Almanya'nın çeşitli bölgelerinde, çoğunlukla hali vakti yerinde, 'sade' vatandaşlar, kendiliğinden biraraya gelmekte, kurulu düzene, bazen oldukça küstah bir biçimde kafa tutmaktadırlar. Kolay kolay açıklanabilecek birşey değildir bu; geçmişteki siyasal kutuplaşmaların, mücadelelerin görünürde oldukça dışındadır. Örneğin Nordhorn'daki vatandaş inisiyatifinin başkanı Alman sağ partilerinden Hıristiyan Demokrat Birliği üyesidir. Toplumun değişik kesimlerinden, her yaş grubundan insanın etkin olarak katıldığı bu inisiyatifler, yeni bir siyaset kavramını gündeme getirmişlerdir. Sol örgütlerin, öğrencilerin ya da aydınların yönlendirdiği bir hareket değildir vatandaş inisiyatifi hareketi. Örneğin yine Nordhorn'da, olaylara "emperyalizme karşı savaş" kimliği kazandırmaya çalışan "Anti-emperyalist Birlik", vatandaş inisiyatifi tarafından dıştalanmış, olayları hep geriden izlemek zorunda kalmıştır. Bu yüzden vatandaş inisiyatifi hareketi karşısında, en az resmi makamlar, yerleşik partiler kadar, geleneksel sol gruplar da büyük bir şaşkınlık içindedir.

Bu gelişmeler, yalnızca Nordhorn'a özgü tekil bir nitelik taşımamaktadır. Nordhorn'dan önce ve sonra, Almanya ve çevre ülkeler, benzer olaylara sahne olmuştur. Örneğin aynı yıllarda, Mannheim yakınında küçük bir kasaba olan Wyhl'de köylüler, çiftlik sahipleri, sırf "üzerinde yaşadıkları toprağa, memleketlerine duydukları sevgi"den, bölgede kurulacak bir nükleer santrale karşı, yıllarca, büyük bir direniş göstermişlerdir. "Yarın radyoaktif olacağına, bugün aktif ol" sloganıyla birden çok vatandaş inisiyatifi kurup, kitlesel direnişi başlatanlar yine sol örgütler değil, muhafazakâr olarak bilinen yöre halkıdır. Wyhl'de verilen mücadele, nükleer santrallerin ilk kez Alman Parlamentosunda tartışılmasını sağlamıştır. 70'li yılların ilk yarısında, petrol bunalımının yaşandığı bir dönemde, nükleer santraller yeni iş olanakları ve enerji sorununa kesin çözüm olarak sunulmuş, ancak vatandaşlar topraklarını korumayı, enerji sorununa merkezi olmayan çözümler aramayı yeğlemişlerdir. Üzüm üreticiliği ve Ren nehri üzerinde balıkçılıkla uğraşan yöre halkının, nükleer santrale karşı çıkış nedeni, yalnızca ekonomik değildir. Wyhl halkı, herşeyden önce, vatanlarının bir parçası saydıkları doğal çevreye ve insan olarak kendilerine, çocuklarına karşı sorumluluk duymakta, halkı hiçe sayan, siyasal karar alma mekanizmalarını eleştirmektedir. Bu yüzden, hükümetin kente yeni bir yol ve yüzme havuzu vaadi, hatta halkın direnmeyi sürdürmesi halinde, toprakların istimlak

edileceği tehdidi bile, halkın kararlılığını kıramamıştır. Whyl, çoğu 'vatandaş'ın dediği gibi, bir başlangıçtır yalnızca; bundan böyle vatandaş inisiyatifleri olgusu, yâni varolanın dışında, alternatif bir siyaset arayışı, sürekli gündemde olacaktır.

Sosyal Fantazi

Vatandaş inisiyatiflerinin tam bir tanımını yapmak hiç de kolay değil. Genel olarak vatandaş inisiyatifleri, daha çok yerel, bölgesel sorunlara eğilen, yetkili mercileri harekete geçirmek ya da kendi çabalarıyla bir şeyleri değiştirmek, oluşturmak amacıyla kurulan, kısa süreli, oldukça gevşek örgütlenmeler. Özellikle çevre korunması, kent planlamasi, trafik, sağlık, eğitim gibi konular üzerinde yoğunlaşıyorlar. Etkinlik alanları, amaçları ve süreleri her bakımdan sınırlı olduğundan, dernek ya da birlik kategorilerinin dışında kalıyor vatandaş inisiyatifleri; hukuki ve siyasal açıdan da bağlayıcı bir kesinliğe sahip değiller. Kuşkusuz vatandaş inisiyatiflerinin etkili olmalarında bu belirsizliğin de payı büyük. Çoğunlukla varolan "özgürlükçü demokratik temel düzen" içinde nereye oturtulacakları, nasıl ve hangi yollardan denetlenebilecekleri bilinmiyor. Çeşitli farklılık, açıkça gösteriyor bunu. İnisiyatiflerin kendileri de, belli bir şemaya uymaya, kesin bir tanımlamaya gitmeye gerek duymuyorlar zaten.

Yine de vatandaş inisiyatiflerinin, kısa süreli, belli bir bölgeyle sınırlı oluşlarının verdiği kolaylıkla, çoğulcu, anti-hiyerarşik bir örgütlenmeyi yeğledikleri söylenebilir. Kesin bir görev ve işbölümünün bulunmaması da, hemen hemen hepsinde gözlemlenen bir özellik. Daha çok afiş, broşür, bildiri, okur mektubu, imza kampanyası, şenlik, gösteri yürüyüşü gibi edilgen, barışçı mücadele biçimleri yeğlense de, bazı durumlarda zora dayalı eylemlere de başvurulduğu oluyor. Bunun da ana nedeni, çoğu zaman devlet organlarının hiç çekinmeden uyguladıkları şiddet aslında.

Vatandaş inisiyatifleri en çok, varolan siyasal kurumların açık ya da eksik bıraktığı alanlarda ortaya çıkıyorlar. Ancak vatandaş inisiyatiflerinin siyaseti, alternatif bir nitelik taşıyor. Herşeyden önce genel planda, dolaylı bir siyaset değil bu. İnisiyatiflere katılanlar, yakın çevrelerinde ya da kendi yaşamlarında karşılarına çıkan sorunlara eğiliyor, kendi çabalarıyla çözümler arıyorlar. Örneğin yörede yapılacak bir otoyola karşı çıkan köylüler ya da bir çocuk parkı

isteyen semt sakinleri, hemen vatandaş inisiyatifi üyeleri temsilci değil, ele alınan konunun doğrudan 'muhatabı' olan kişiler. Öte yandan, 3. Dünya ülkelerine (örneğin Nikaragua'ya) yardım etmek ya da işçi çocuklarının okullarda karşılaştıkları zorlukları yenmek gibi daha dolaylı amaçlarla etkinlik gösteren vatandaş inisiyatiflerine de, az da olsa rastlanıyor. Kuşkusuz bunlar da, öncelikle birtakım vatandaşların varolan resmi politikalardan hoşnut olmadığı, farklı bir şeyler üretmek istedikleri anlamına geliyor. Bu bakımdan, inisiyatiflere katılanlar, 'sosyal fantazi'leri olan vatandaşlar olarak nitelendiriliyorlar. Gerçekten de sorunların üstüne üstüne gidiyor bilginin ve karar alma hakkının belli ellerde yoğunlaşmasına karşı çıkıyorlar.

İnisiyatiflerin belirli bir sınıfsal temeli olmasa bile, Berlin'de Freie Universitaet'te yapılan bir araştırmaya göre, bu inisiyatiflere katılanların % 56'sı orta ve üst-orta tabakadan; daha çok "Bildungsbürger" denilen, eğitim görmüş vatandaşlar. Ancak işin ilginç yanı, bu herşeye boyun eğmeyen, sosyal fantazi düşkünü vatandaşların Alman toplumunun % 4'ünü oluşturmaları; yani tüm siyasal parti üyelerinden daha kalabalık bir kitle bu. Artık kimsenin yoksayamadığı, bazılarını kara kara düşündüren, siyasal ve toplumsal bir dinamik, vatandaş inisiyatifleri.

Değişik Yorumlar

Yerleşik kurumların vatandaş inisiyatiflerine karşı tavırları, başından beri oldukça kuşkulu ve mesafeliydi. Ancak bu olgunun bir saman alevi olmadığını anlayınca, ister istemez umursamaz, küçümser tavırlarını terketmek, yorumda bulunmak gereğini duydular. Ama eldeki kavramlar yetersiz kalıyordu. Ortaya atılan görüşlerin hepsinde biraz gerçek payı vardı. Kimileri vatandaş inisiyatiflerini, demokratik sistemin karşılaştığı aksaklıkların bir belirtisi, yani bir tehlike olarak görüp, hemen gerekli tedavi yollarını öneriyordu. Kimileri de bu tür etkinlikleri bir erken uyarı' sistemi, toplumsal, siyasal tehlike anında çalışan bir alarm olarak niteleyip, aslında vatandaş inisiyatiflerinin demokrasiye hizmet ettiklerini söylüyordu.

Liberal kesimin görüşüne göre, vatandaş inisiyatifleri parlamento dışı değil, parlamento öncesi bir etkinlikti, dolayısıyla düzeni sorgulamıyor, açıklarını kapayıp, daha da pekiştiriyordu. 'Ilımlı' basın

vatandaş inisiyatiflerinin "medeni cesaret örneği" olduklarını, "sorumluluk bilincine sahip" vatandaşların bu yoldan, aşırılığa kaçmamak koşuluyla, yararlı bir hizmette bulunacaklarını öne sürüyordu. "Vatandaş inisiyatifleri, bize özgürlüklerimizi hatırlatıyorlar" diye yazılıyordu. Oysa çoğu zaman hatırlatmakla kalmayıp, özgürlüklerin olanaksızlığını da gözler önüne seriyordu vatandaş inisiyatifleri.

Bütün yerleşik siyasal partiler, bu tür girişimleri 'ilke olarak' onaylamalarına karşın, yine de demokrasinin, 'bütünleşme' (integrasyon) olduğundan dem vurup, özellikle yerel çıkarlara bağlı kalmanın sorunlar doğuracağına, merkezi, uzmanlaşmış siyasetin önemine işaret ediyorlardı. Yerel düzeyde kalınarak, kısa süreli, geçici düzelmeler elde edilebilirdi ancak. Her ne kadar halkın, o hep özlenen siyasallaşmasına büyük katkıları olsa da, örneğin liberal bir siyasetbilimci Anton Pelinka'nın savunduğu gibi, vatandaş inisiyatifleri siyasal kararların alınmasını zorlaştırıp, yürütmeyi engelleyerek siyasetsizleşmeye de yol açabilirlerdi. Ama yine de, bu tür çabaların, formel siyasetin yedeğinde bir yan uğraş olarak saygıyla karşılanması gerekiyordu; çünkü vatandaş inisiyatifleri aracılığıyla, partilerin de halkın nabzını tutmaları kolaylaşabilirdi.

Öte yandan bazı sol çevreler de, yine vatandaş inisiyatiflerinin bir erken uyarı, alarm sistemi oldukları varsayımından yola çıkarak, olumsuz bir tavır takındılar. Devlet aygıtında ortaya çıkan sorunları, tıkanıkları daha da belirginleştirecekleri yerde delikleri kapama yoluna gittikleri için, onlara göre, vatandaş inisiyatifleri tamamen kurulu sistemin hizmetinde örgütlenmelerdi. Daha da ileri gidip, bunun burjuvazisinin halkı uyutma, etkisiz hale getirmek için bulduğu yeni bir araç olduğunu ileri sürenler de vardı.

Herşeyden önce vatandaş inisiyatifleri, sistemin bütününe yönelik eleştiriler getirmiyor, geniş çaplı, kalıcı örgütlenmelere gitmiyorlardı. Oysa varolan egemenlik ilişkileri sorgulanmalı, örneğin partiler ile sermaye arasındaki çıkar koalisyonu gözler önüne serilmeliydi asıl. Bu yüzden, bazılarına göre, vatandaş inisiyatifleri, "orta tabakanin, siyasal amaçlardan uzaklaşan, solidarist bir kendi kendine yardım çabası"ndan başka bir şey değildi. Üstelik bu tür inisiyatifler üretim alanından çok, yeniden-üretim alanında yoğunlaşıyordu ki, bu da asıl mücadele alanı sayılamazdı.

Geleneksel solun bu eleştirilerinde haklı mı olduğu, yoksa yalnızca 'kuram'a toz kondurmamak için, vatandaş inisiyatiflerinden 'negatif bir fetiş' mi yaptığı, yanıtlaması oldukça güç bir soru. Ancak vatandaş inisiyatiflerini yargılamaktan önce, kuşkusuz, nasıl bir ortamın ürünü oldukları ve siyasal, toplumsal yaşamda ne gibi değişikliklere yol açtıkları üzerinde durmak gerekiyor. Taleplerini, hedeflerini "başkalarının ağzından öğrenmeyen", bir takım kararlı kişilerin silkinişi olarak vatandaş inisiyatifleri, şiddeti ve niteliği ayrıca tartışılabilirse de, toplumda önemli sarsıntılar doğurduğu, artık kimsenin yadsımadığı bir gerçek çünkü.

Vatandaş inisiyatifleri herşeyden önce, toplumsal huzursuzluktan kaynaklanan bir şey. 1977'de Avrupa Topluluğu'nun yaptığı bir araştırmaya göre, Avrupa'da kendinden en az hoşnut olan ulus Almanlar; nüfusun % 40'1 bu hoşnutsuzluğu paylaşıyor. Ayrıca buna, giderek artan bir 'korku' boyutunun eklendiği unutulmamalı.

Alman kamuoyu, 70'li yıllarda artık, Nazi dönemi sonrası çaresizlik ve çekingenlikten sıyrılmıştı. Sanayi toplumunun rekabete ve tüketime dayalı mantığı eleştiriliyor; teknokratlara, bürokrasiye, eğitim kurumlarına karşı kuşku ve güvensizlik artıyordu. Sendikaların ve partilerin geçirdikleri yapısal değişiklikler, koalisyon arayışları, öğrenci hareketi, 'vatandaş'ın bilincinde köklü değişikliklere yol açmıştı.

Özellikle siyaset alanında önemli dönüşümler yaşandı. Örneğin sınıf ve dünya görüşü partilerine rastlanmıyordu artık. Siyaset kavramının 'şişkinliği'nden söz edilir olmuştu. Parti örgütleri büyümüş, geniş çaplı bir siyaset yapılmaya başlanmıştı. Bütün yaşamı düzenleme görevini üstlenmişti siyaset; teknik-endüstriyel ilerlemeyi yönlendir mek peşindeydi. Bu yüzden, siyaset eskiden olduğu gibi, anahatları belirleme çabası olarak görülmüyordu. Uluslararası sorunlar da önem kazanmış, dolayısıyla partilerin ulusal sorumluluk boyutu gerilemişti. Siyasal örgütlerde genel olarak bir amorflaşma çıktı ortaya. Örgütler kendi içlerinde giderek daha az demokratik, daha az esnek oluyordu. 70'li yılların sonlarına gelindiğinde, 'temsili demokrasinin bunalımı' herkes tarafından kabul ediliyordu artık. Sağ partiler, herşey siyasal olarak belirlenmek zorunda mı, sorusunu soruyor, liberaller ve sosyal demokratlar, ademimerkeziyetçilik, özerklik, özyardım gibi geleceğin şifrelerinin, pratik siyasete nasıl uygulanabileceğini araştırıyordu.

1981 yılında Alman halkının % 80'i kiliseye, % 57'si gazetelere ve ancak % 39'u siyasal partilere güven besler olmuştu. Alternatif bir siyaset talebi de, böyle bir bağlamda gündeme geldi. 3. Friedrich Wilhelm'in "vatandaşın ilk ödevi, uslu durmaktır" öğüdüne uymamaya başladı tebalar.

'Bourgeois' mi, 'Citoyen' mi?

Frankfurt Okulu'ndan esinlenen bir açıklama tarzı, bu gelişmeler karşısında şu sonuca varıyordu: Günümüzde yaşananlar, vatandaş inisiyatifleri, ekoloji hareketi, barış hareketi vs., aydınlanma ideolojisiyle bir hesaplaşmadan başka bir şey değildi aslında. Aydınlanmanın ürünü olan 'birey' çok geçmeden burjuvazinin ilk başlardaki devrimciliğinin sürgit olmadığını, özgürlük ve eşitlik hedeflerinin kitleler için de gerçekleşmesinin söz konusu olamayacağını görmüştü. Moral motivasyonlar ile maddi çıkarlar arasındaki çelişki, zamanla kendini hissettirmeye başladı. Toplumu yargılarken eski burjuva vaatlerinden yola çıkan 'birey'lerden bazıları proleteryayla birleşip, ihanet'i seçerken, bir kısmı da toplumsal yaşamdan vazgeçip, bireyci bir alana kaymıştı. Özellikle sanat çevrelerinde, iyimser ve evrensel akılcılık yerini, öznel ve kötümser bir akıldışılığa bıraktı. Sosyalist hareketin içindeki burjuva kökenliler de, ('devrimcileşme süreci'nden geçmedikçe) nostaljik, romantik bir devrim düşünü hep içlerinde taşıdılar. Aydınlanmaya, akla, pozitivizme, bireyleşmenin gerekliliğine vs. inaniyor, sosyalist hareketi de burjuvazinin dönekliğinden sonra, ilerlemeyi, özgürlüğü, eşitliği gerçekleştirecek bir araç olarak görüyorlardı.

Bu bağlamda, vatandaş inisiyatifleri, burjuvazinin *-en azından bir bölümünün-* diğer insanlarla aynı gemide olduğunu farketmesi olarak yorumlanabilir. Nehirlerden, göllerden yükselen pis koku, gökyüzündeki savaş uçakları, eğitim sistemindeki çarpıklıklar vs. artık burjuvazinin de bir sorunudur. Eski kuşakların iç-sürgünü, nihilizmi ya da Fransa'da olduğu gibi synic bir tavır pek geçer akçe sayılmamakta, sosyalizme biat da, bu sorunlar karşısında yetersiz kalmaktadır. Böylece alışılagelmiş çözümlerin dışında, kendiliğinden bir siyasallaşma süreci yaşanmıştır. En önemlisi, bu kıpırdanmada, sosyalist harekete katılımda olduğu gibi, vicdani nedenler, moral motivasyonlar değil, somut, gündelik çıkarlar ağır basmaktadır. Bundan böyle, vadedilen, varsayılanla, gerçekte varolan arasındaki farklar mücadele konusu edilebilmekte, alternatif aranmaktadır. Bu

aynı zamanda apolitik burjuvadan (le bourgeis), 'tekrar' Fransız devriminin öncüsü, politik vatandaşa (le citoyen) kayılması anlamına gelmektedir. Almancada hem burjuva, hem de vatandaş demek olan Bürger kelimesi, böylece bu iki görüngüyü gerçeklikte de birleştirmiştir. Vatandaş inisiyatifleri (Bürgerinitiativen) de, bu değişmenin bir belirtisidir sadece.

BROKDORF'TA NÜKLEER SANTRALA HAYIR!
(Aşağı Elbe Çevre Koruması Vatandaş İnisiyatifi)

Son yıllarda giderek daha fazla kişi atom enerjisinin tehlikelerinin farkına vardı. Nükleer santrallerin kurulacağı her yerde, halk santrallere karşı direniş gösterdi.

Brokdorf'ta da soruna muhatap çevre sakinleri, kısa zamanda bir vatandaş inisiyatifi kurdular. Vatandaş inisiyatifi, eldeki tüm olanaklarla nükleer santralin inşasını engellemeye çalıştı. Daha geniş çevredeki halk, atom enerjisi üzerine aydınlatıldı ve bu sorunun herkesi ilgilendirdiği açıklandı. İnşaata karşı tüm hukuki yollar denendi.

Böylece, inşaat izni anlaşmasına karşı dört haftalık itiraz süreci içinde 70 bin imza toplandı. Wilster'de bir müzakere tarihi saptandı. Çağrılan 14 bilirkişiden sadece dördü geldi ve önemli sorular yanıtsız kaldı. 5800 kişinin itiraz ettiği, su hukukuyla ilgili müzakere toplantısı da bundan farklı değildi. Müzakere (polis tarafından yoğun yıldırma denemeleri altında) formel olarak yerine getirildi, ancak başından beri, atom enerjisine karşı olanlara söz hakkı verilmemeye çalışılıyordu. Atom enerjisinin lehine ya da aleyhine açık bir tartışma kesinlikle gerçekleşmedi.

Dikenli tel, siperler, polis seferberliği ve köpeklerle koruma, şimdiye kadarki olanakların nükleer santralın engellenmesine yetmeyeceğini göstermiştir.

Atom sanayi ve federal hükümet, nükleer santrallere karşı direnişten korkmaktadır. Çünkü direniş, küçük vatandaş girişimlerini, muhatap gruplarını aşmış, sadece belirli bir halk kesimini değil, herkesin hayatı doğrudan tehdit edildiğinden, tüm insanları az çok ilgilendiren bir protesto hareketine dönüşmüştür.

Brokdorf'daki polis kuşatmasının nedeni budur: Atom enerjisine

karşı hareketin, küçükken başı ezilmek istenmektedir. Tüm atom enerjisi aleyhtarlarına böyle bir güce karşı hiçbir şey yapamayacakları anlatılmak istenmektedir. Söz konusu olan sadece Brokdorf değildir. Ucunda ölüm olan bir enerji programı, Federal Almanya'da zorla bize kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Bu yüzden, nükleer enerjinin tehlikelerini bilenlerin artık yılmadan, nükleer santrallerin inşaasına kararlı bir biçimde karşı çıkmaları gerekmektedir.

30.10 tarihinde alanı işgal etmekle ilk adımı atmış olduk. Dikenli tellerin bizi yıldırmayacağını gösterdik. Çaresizliğimizi göstermek için, yapılan siperleri aştık.

Basının kısmen halka inandırmaya çalıştığı gibi, bu aşırı solcuların, bozguncuların çıkardığı bir olay değildi. Alanı işgal eden 2000 kişiyi, çevre halkı yiyecek taşıyarak destekliyordu.

Direnişimiz yeterli olmadı. İnşaat alanının küçük bir köşesine sıkıştırıldık. Birkaç saat sonra da polis tarafından alandan zorla çıkarıldık.

Ancak bu bir başlangıçtı. Öğrendik ki: Nükleer santralin inşaasına yeterince insan karşı çıktı mı, en yüksek çitler, en büyük polis seferberlikleri bile hedefimize ulaşmayı engelleyemez. İnşaat alanı yeniden çayır olmalı! Üzerinde yeniden kuzular otlamalı!

Gerçekten burjuvazinin tehlikeli bir serüveni midir bu? Yoksa varolan bunalımı, köklü değişikliklere gitmeden geçiştirme çabası mı? Bu sorunun yanıtı hâlâ tartışılıyor. Herşeye karşın vatandaş inisiyatiflerinin ya da benzeri arayışların, siyasal bir patlamaya yol açmadıkları, öte yandan sistemi pekiştirmek, meşrulaştırmak gibi bir işlevi de yerine getirmedikleri açık. Bu bakımdan, vatandaş inisiyatifleri ne "tekno-faşizme karşı bir isyan", ne de son model bir "toplumsal alarm sistemi"dir. "Hakkın haksızlık olduğu yerde, direnmek görevdir" ilkesine inananların, bunu şu ya da bu biçimde sınamaları, isteyerek ya da istemeyerek varolan kurumlarla hesaplaşmalarıdır daha çok. Vatandaş inisiyatifleri, bütün yerelliklerine, kısıtlılıklarına karşın, daha doğrudan, tabana dayalı bir demokrasi talebini ifade etmekte, güçlü bir toplumsal hareketin temelini oluşturmaktadır.

II. YEŞİLLER

Dışardan Bakıldığında

Yeşiller, 1980 Baden-Würtemberg eyalet seçimlerinde % 5,3 oy oranıyla 6 milletvekili çıkarıp, parti olarak ilk siyasal zaferlerini kazandıklarında, hâlâ pek ciddiye alınmıyorlardı. "Yeşiller geliyor" lafına Sosyal Demokrat bir milletvekili, "gittiklerinde beni uyandır" karşılığını veriyordu. Ama o kadar kolay gideceğe benzemiyordu Yeşiller. Yine aynı eyalette 1984 Mart'ında yapılan seçimle, bu sefer % 8 oy oranıyla 9 milletvekili çıkarıyorlardı.

16/17 Mart 1979'da Frankfurt'ta 500 delegenin katılmasıyla 'siyasal örgüt' olarak kurulan Yeşiller, aşağı yukarı bir yıl sonra 'siyasal parti'ye dönüştüler. Çeşitli kentlerde ve eyaletlerde ortaya çıkan yeşil, çokrenkli liste ve partiler, çevre koruma örgütleri, vatandaş inisiyatifleri, partinin tabanını oluşturuyordu. Parti daha çok, 1970'lerde hızla gelişen ekoloji/çevre koruma hareketi ile daha genel düzeyde vatandaş inisiyatifi hareketinden doğmuştu. Ortodoks olmayan sol gruplar, barış hareketi, kadın hareketi gibi güçlerin yanısıra, sağ ve liberal kesimlerin de katılımı sözkonusuydu. Eski bir Hıristiyan Demokrat milletvekili olan Herbert Gruhl'un kurduğu "Gelecek İçin Yeşil Eylem" ya da ulusalcı bir örgüt olan "Bağımsız Almanlar Eylem Birliği" gibi kuruluşlar da, Yeşiller'in kurulmasında etkin bir rol oynamışlardı. 6 Mart 1983 genel seçimlerinde, oyların % 5.6'sını alarak 27 milletvekili çıkaran Yeşiller, Sosyal Demokratlar ve Hıristiyan Demokratlardan sonra üçüncü büyük parti durumuna geldiler. Siyasal yaşamın artık kopmaz bir parçası oldukları, herkes tarafından kabul ediliyordu.

Yeşiller kendi deyişleriyle, parti-olmayan bir parti; daha doğrusu, varolan geleneksel partilere alternatif. Zaten eski bir partinin yerini almadan, apayrı bir tabandan ortaya çıkmaları da bunun kanıtı. Parti olarak 'öncesiz' oluşlarıyla, 19. yüzyılın işçi partilerine benzetiliyor Yeşiller. Yine bu öncesizlik yüzünden, yerleşik partilerce gelip geçici bir rüzgâr sayılıyor, küçümseniyorlar. Ancak bu küçümseme, daha çok yaklaşan bir yeşil tehlike'yi görmezlikten gelme, alay yoluyla safdışı bırakma olarak da yorumlanabilir. Diğer partilerin ve kitle iletişim araçlarının, Yeşiller'i bir tür siyasal soytarılık, bir show-siyaseti gibi sunmaları da bu tavrın bir uzantısı. Bu bakımdan, en açık seçik yaklaşım, Yeşiller'i 'keskin olarak' reddeden sağ kesime ait. Hıristiyan

Demokratlara göre, bozgunculuktan başka bir şey değil bu. Yeşiller özellikle parlamento geleneğine ters düşen, siyasal kurumlarda 'erezyon'a yol açan, hatta siyasal sistemi işlemez, kilitlenmiş bir hale getiren, uzlaşılması imkânsız bir parti. Hıristiyan Demokratların ısrarla vurguladıkları bir nokta da, Yeşillerin çokrenkliliği, daha doğrusu parti içinde sol kökenli kişilerin bulunuşu. Bu yoruma göre, Yeşiller, kızılların yeni bir oyunu sadece. Sosyal Demokrat ve liberal kesim ise, kendi seçmen tabanlarını tehlikede gördüklerinden, daha farklı, bulanık bir tavır koyuyorlar ortaya: Bir yandan Yeşilleri varolan siyasal rituellere ayak uydurmaya zorlarken, bir yandan da programlarında 'yeşil söylem'e giderek daha fazla yer veriyorlar. Böylece Yeşillerin aslında Sosyal Demokratlarin bir parçası ya da liberal hareketin yeni görünümü olduğu sonucuna varılıyor.

Bunların dışında, Yeşilleri "burjuvazinin kitleleri ayartmak için yeni aracı" olarak gören 'sol' eleştiriler ile, Yeşiller'i sadece ekolojiye önem veren, tek amaçlı (one-purpose) bir parti olarak nitelendiren 'nesnel' eleştirilere de rastlanıyor.

Biraz yakından bakıldığında, bu saptamaların çoğunun yüzeysel ve önyargılı olduğunu görmek mümkün. Hemen hemen hepsi, Yeşiller'in engellenemez yükselişine karşı, belirli bir bakış açısının kendini haklı çıkarma çabası, eleştiriden çok bir özsavunma aslında. Örneğin siyasal sistemin kilitlenmesi savını ileri süren Hıristiyan Demokratlar, gerçekte kendi siyasal modellerinin savunmasını yapıyorlar.

Yeşiller'in çokrenkli ve sola eğilimli bir parti olduğu kuşkusuz bir gerçek; yapılan kamuoyu araştırmaları da, varolan partiler arasında Yeşiller'in 'en sol parti' olarak algılandığını ortaya koyuyor. (Birden ona bir aralık içinde, varolan partilerin en soldan en sağa derecelendirilmesi istendiğinde, Yeşiller 4,3, Sosyal Demokratlar 5, Liberaller 6,2, Hıristiyan Demokratlar 7,1 derecesini almışlar.) Ancak bu çokrenklilik partinın bir zaafı olmaktan çok, vazgeçilmez bir özelliği. Aynı zamanda Yeşillerin tek bir sorunla kendilerini sınırlı tuttukları savını da çürüten bir özellik bu. Kuşkusuz Yeşiller'in ana ilkelerinden biri, "yaşamın ekolojik temelde yeniden düzenlenmesi", yani, biraz abartarak söylersek, bir işçi partisi için sınıf savaşımı ne ise, Yeşiller için de ekoloji o. Ancak temel insan haklarının savunulması, silahsızlanma gibi konular da çoğu zaman ekolojik sorunlardan önce gelebiliyor. Ya da kadınların eşitliği konusu diğer partilerde hiç olmadığı kadar geniş bir yer tutabiliyor.

Bu bakımdan, Yeşiller kalıcı mı gidici mi sorusuna yanıt aramaktan önce, 'alternatif siyaset' anlayışı üzerinde durmak gerekiyor. Berlin'de Alternatif Liste, Hamburg' da Çokrenkli Liste gibi, Yeşillere doğrudan bağlı olmayan çabaları da anlamak mümkün olacaktır böylece.

Tren

Yeşil, daha doğrusu alternatif siyasetin özünü açıklayabilmek için, eski bir eğretilemeye, sosyal bilimlerde sıkça kullanılan tren eğretilemesine başvurmak en iyisi. Tren eğretilemesi, Marx'ın devrimleri açıklamak için kullandığı bir eğretileme. Devrimlerin, tarihin lokomotifleri olduğunu ileri sürer Marx. Walter Benjamin ise, yine aynı eğretilemeye başvurarak tam tersini savunur. Devrimler, trenin içinde yolculuk eden insan soyunun, imdat frenini çekişidir, der. Marx'ın devrimlerin lokomotif olduğu savı, ilerleme görüşüne sıkı sıkıya bağlıdır; varolan koşullar, her zaman daha ileriye, daha iyiye götürülebilirler. Verilecek mücadele, daha mükemmele, daha kusursuza erişme mücadelesidir; bunun da belli bir sınırı yoktur. Gerek sağdan, gerekse soldan, hemen hemen tüm partilerin, temelde benimsedikleri bir görüştür 'ilerleme' görüşü; Batı siyasetinin temel taşlarından biridir. Örneğin Max Weber, "Bir Meslek Olarak Siyaset" makalesinde, siyaseti, hep daha derine doğru, sert tahtaları delme işlemi olarak nitelendirir.

Yeşil siyaset ise, herşeyden önce bu ilerleme görüşünden kopuş anlamına gelmektedir. Yani belki de Benjamin' in hakkı vardır: Devrimci bir siyaset pekâlâ da tutucu olabilir. Birtakım değerlerin gerçekten yitirilmemesi, korunması, insanlar için büyük önem taşıyabilmektedir. Üstelik tahtaların daha derine doğru, sürekli delinmesi de, memnuniyet yerine kuşku ve korku yaratmaktadır. Ekonomik kalkınma, teknolojik ilerleme pek çok şeyin yitirilmesine yol açmıştır. Doğanın, sosyal ilişkilerin, insan haklarının vs. korunması, ilerlemeye yeğlenir olmuştur bu yüzden. Ütopyalarda bile, nostaljik öğeler giderek ağırlık kazanmaktadır.

Dolayısıyla Yeşiller ile diğer partiler arasındaki mücadele, alışılagelmiş bir 'partiler arası' çekişme, yarış olarak görülemez; farklı rasyonellik anlayışlarına dayanan, temel bir zihniyet çatışmasıdır bu.

Alman siyaset bilimcilerinin gözlemlediği, partilerin giderek "siyasal güç alanları" olmaktan çıkıp, bloklaşmaları olgusu da, bu ayrılığın bir sonucudur. İlerleme ve iyileştirme fikrine inanan partiler arasında, ortak siyasal mücadele alanları bulmak pek o kadar zor bir şey değildir. Ancak vazgeçme ve korumaya dayalı bir siyaset anlayışının, ne kadar uzlaşmaya, hoşgörüye açık olsa da, bu oyuna katılması olanaksızdır. Devrimlerin "imdât freni" olduğuna inanan bir siyaset, herşeyden önce alternatif bir protesto siyaseti olduğundan, kaç oy toplayabildiğinden çok, kaç kişiyi harekete geçirebildiği üzerinde duracaktır. Farklı rasyonellik anlayışları, farklı mücadele alanlarını gerekli kılmaktadır çünkü. Bu bakımdan, Yeşillerin parlamentoda kılık-kıyafet yönetmeliğine uymamalarını bir gösteriden çok, bu farklılığın bir sembolü olarak görmek en doğrusu.

Öte yandan Yeşillerin ya da diğer alternatif siyasal örgütlerin, tren eğretilemesinde olduğu gibi kesin tanımlanmış bir siyaset modeline dayandığını ileri sürmek de yanliş olur. Diğer geleneksel partiler ile Yeşiller arasındaki temel ayrılığı göstermek için başvurulan bir genelleme bu sadece. İmdat frenini çekmenin de belli kurbanlar gerektirdiği, diğer alanlardaki mücadelelerin de büyük önem taşıdığını unutmamak gerek. Yine de Yeşil, alternatif siyasetin, treni daha da hızlandırmak yerine, en azından yönünü ve temposunu değiştirmeye çalıştığı ileri sürülebilir herhalde.

Neden Parlamento?

Yeşiller besbelli ki bir hareket (-ler) partisi. Partiyi oluşturanların hemen hemen hepsi, çeşitli sosyal hareketlerin içinde yeralmış kişiler. Böyle bir partinin neden parlamentoya girmeyi amaçladığı da, üzerinde epey tartışılan bir konu. Özellikle sol çevrelerin, ağır suçlamaları var bu konuda: Yeşillerin, parlamenterizm ideolojisini sol içine sızdırdıkları, burjuva demokrasisi aldatmacasını yaygınlaştırdıkları ileri sürülüyor. Dahası bunun, sosyal hareketlerin özerkliğini, etkinliğini zedeleyici bir ihanet olduğunu söyleyenler bile var.

Oysa Yeşiller ne tam anlamıyla, saf bir protesto partisi, ne de parlamentoyla sınırlı bir kitle partisi olma iddiasındalar. Bir "çifte strateji" benimsenmiş bu konuda: Bir yandan parlamentoya yönelik bir "parti politikası" uygulamak, bir yandan da tabanı harekete geçirmek

öngörülüyor. Parlamenter demokrasi, herşeye karşın burjuva toplumunun olanaklarından biri, Yeşillere göre; özellikle zora dayanmayan, barışçı bir siyasetin, sonuna dek kullanması gereken bir olanak. Hiçbir sonuç elde edilmese de, yeni bazı siyasal içerikleri tartışmaya açmak, varolan partileri tavır almaya zorlamak ya da en azından halkın gözlemcisi olarak, parlamentoda hazır bulunmak Yeşiller için önemli bir şey.

Ayrıca parlamento, partilere meşruluk kazandıran önemli bir merci hâlâ; kitle iletişim araçları ve kamuoyuna ulaşabilmenin de önemli bir koşulu. Bu bağlamda, 60'lı yılların sonlarında yaşanan siyasal deneyimlerin de, parlamentoya katılma kararında etkili olduğu düşünülebilir. 1968 hareketi, Parlamento Dışı Muhalefet'in (APO) sınırlarını gösterdi. Devletle mücadelede görülen başarısızlıklar, saf hareket olarak kalındığında, siyasal açıdan eninde sonunda çıkmaza girileceği sonucuna götürdü çoğu kimseyi,

'Neden Parlamento' tartışmasının odak noktalarından biri de, Johannes Agnoli'nin öne sürdüğü tezler. Marx'ın ekonomi politik'in eleştirisini yaptığını, marksizmde siyasetin eleştirisinin eksik olduğunu söyleyen ve bunu gerçekleştirmeye çalışan İtalyan bir siyaset bilimci Johannes Agnoli. En önemli kitaplarından biri olan "Demokrasinin Dönüşümü" 1960'larda büyük yankılar uyandırmış. Parlamenter demokrasinin 'evolution' (evrim) değil, 'involution' (tersine dönme) sürecinden geçtiğini, hukuk devleti nitelendirmesini yitirmeden, özünde otoriter bir devlete dönüştüğünü ileri sürüyor Agnoli. Bunun en açık belirtisi de, Agnoli' ye göre, partiler arasında büyük bir koalisyon havasının esmesi, gerek parlamentoda, gerekse parti içinde muhalefet öğesinin giderek kaybolması. Bu koşullar altında, Agnoli, parlamento ve devlet kurumlarından yararlanmanın tek yolu olarak 'temel muhalefet'i (fundamentale Opposition) gösteriyor. Başından iktidar ya da koalisyoın amacı gütmeyen, katılımcı (partizipative) değil, yıkıcı, bozucu (destruktive) olan bir siyaset, devlet kurumlarının sürekli eleştirisini gerçekleştirebilir ancak. Çünkü Agnoli'ye göre, iktidara yarışan partiler arasında, oyunun kurallarına uymak kaçınılmazdır. Bir partinin temel muhalefet görevini görebilmesi için, bu tür nimetlerden vazgeçmesi, iktidar hesapları yapmaması gerekmektedir.

Yeşiller içinde, Angoli'nin bu tezlerinden esinlenerek 'temel muhalefet'i savunan gruba karşı, 'reel-siyaset' yandaşları dikilmektedir. Protesto göstermenin yetmeyeceği, herşeyi olumsuzlayan bir

muhalefetin bir süreden sonra inandırıcılığını ve etkisini yitireceği, reel-siyasetçilerin ana savlarıdır. Bu yüzden belli amaçlara ulaşılması için, bazı iktidar olanaklarından yararlanılması, en azından belli kesimlerle pazarlığa oturulması önerilmektedir. Reel-siyaset yandaşlarının bir diğer talepleri de, partinin belirsizliklerine son verip, sağlam bir iskelete kavuşturulmasıdır.

Temel muhalefetçilere göre ise, reel-siyaset izlenmesi demek, sosyal hareketlerle bağların giderek koparılması ve bir uyum süreci'ne girilmesi anlamına gelecektir. Parlamento sadece taktik bir strateji olarak kalmalı, hiçbir zaman başlı başına bir amaç olmamalıdır. Agnoli'nin belirttiği gibi, alternatif bir siyasetin düzenin kendini yeniden üretmesine katkıda bulunması yanlıştır. Bu yüzden Yeşiller, kesinlikle toplumsal olumsuzlaşmayı (negotion) temsil etmelidir. Zaten partiyi destekleyenlerin çoğu, varolan partilere ve genel olarak siyasal sisteme olan güvensizliklerinden Yeşillere yönelmişlerdir; anlayış farkı, sadece bir nüansa dönüşmemelidir.

Temel muhalefetçiler, işçi hareketinde de benzer bir hataya düşüldüğünü, reel-siyasetin işçi hareketine de büyük zararlar verdiğini vurgulamaktalar. Parlamentonun sınıf savaşının sahnesi olarak görülmesi, işçi hareketini, amaci parlamento fraksiyonunu desteklemekle sınırlı, ikincil bir konuma itivermiştir. Zamanla da, SPD örneğinde gōrüldüğü gibi, tam bir kopma yaşanmıştır.

'Fundamentalos' ile 'Realos' arasındaki bu çatışma, kolay kolay bir sonuca ulaşacağa benzemiyor. Yürütülen siyaset, daha çok bu iki eğilimin sürekli çatışmasından doğuyor denebilir. En son Hessen eyaletinde, Sosyal Demokratlar ile Sosyal Demokrat azınlık hükümetini dışardan destekleyen Yeşillerin ortaklığının bozulması, bu tartışmayı yeniden alevlendirmiştir. Bir grup, yeşil ilkelerden vazgeçilmediği sürece, Sosyal Demokratlar dışındaki kesimlerle de crtaklığa, koalisyona gidilebileceğini savunmaya başlamıştır. Ancak ağır basan görüş, Yeşillerin parlamentoda bulunmakla siyasal görevlerini yeterince yerine getirdikleri yönünde. Kuşkusuz iktidar kavramının kendi içinde büyük belirsizlikler içermesi de, bu ayrılığın sürme nedenlerinden biri. Yeşillerin bir kısmı, örneğin her türlü iktidarı toptan reddederken, bir diğer kısmı, iktidara gelmek ile iktidar sahibi olmanın farklı şeyler olduğunu söylüyor. Herşeye karşın, bu tartışmanın, partinin geleceğini belirleyerek temel bir tartışma olduğu yadsınamaz bir gerçek.

YEŞİLLER: BİZ KİMİZ, NE İSTİYORUZ

Biz geleneksel partilerin alternatifiyiz. Yeşil, çok renkli, alternatif liste ve partilerin biraraya gelmesinden doğduk. Yeni demokratik hareket içinde etkin olan, yaşamı, doğayı, çevreyi koruma örgütlerine, vatandaş inisiyatiflerine, işçi hareketine, hıristiyan inisiyatiflere, barış, insan hakları, kadın ve 3. Dünya hareketlerine kendimiz bağlı hssediyoruz. Kendimizi, tüm dünyadaki yeşil hareketin bir parçası sayıyoruz.

Boon'da yerleşik partiler, sınırlı bir gezegen olan yeryüzünde, sınırsız bir endüstriyel üretim artışı mümkünmüş gibi davranıyorlar. Böylece bizi, kendi deyişleriyle hiç kurtuluş yolu olmayan bir seçme ile başbaşa bırakıyorlar: Ya nükleer bir devlet, ya da atom savaşı. Ya Harrisburg ya da Hiroşima. Yeryüzündeki ekolojik bunalım gün be gün artıyor. Hammaddeler azalıyor, gün geçmiyor ki, bir zehir skandalına bir yenisi eklenmesin, hayvan türlerinin soyu tükeniyor, bitki türleri yokoluyor. Irmaklar, denizler lağım çukuruna dönüyor, insanoğlu bu ileri sanayı ve tüketim toplumunda maddi ve manevi açıdan gerileme tehlikesiyle karşı karşıya. Gelecek kuşaklara, hiç de hoş olmayan bir miras hazırlıyoruz.

Yaşamın ve çalışmanın esaslarının bozulması, demokratik haklarin ortadan kaldırılması o denli tehdit edici bir noktaya ulaştı ki, ekonomi, siyaset ve toplum için köklü bir alternatif ihtiyacı doğdu. Bu yüzden kendilğinden demokratik bir vatandaş hareketi ortaya çıktı. Binlerce vatandaş inisiyatifi kuruldu. Vatandaş inisiyatifleri, güçlü gösterilerle nükleer santrallerin kurulmasına karşı çıktılar, çünkü santrallerin taşıdıkları risklerin önüne geçilemiyor, radyoaktif artıklar hiçbir yere depolanamıyor. Vatandaş inisiyatifleri, doğanın çölleşmesine, çevremizin betona boğulmasına, giderek yaşama düşman kesilen bir tüketim toplumunun neden ve sonuçlarına karşı çıkıyorlar.

Artık kısa vadeli iktisadi çıkarlara göre düşünmekten kesinkes vazgeçmek gerekiyor. Varolan israf ekonomisinin mutluluğu sağladığı, yaşamın gereklerini yerine getirdiği bizce bir yanılgı. Tam tersine, insanlar giderek daha az özgür, daha çok telaşlı, öfkeli oluyorlar. Ancak maddi yaşam standardını abartmaktan vazgeçtiğimiz, yeniden kişinin kendini gerçekleştirmesini mümkün

kıldığımız ve yeniden doğamızın sınırlarını göz önüne aldığımız ölçüde, ekolojiyi temel alan bir yaşamın kurulmasını sağlayacak yaratıcı güçler de ortaya çıkacaktır.

Parlamento dışındaki etkinliklerin, bölge ve eyalet parlamentolarında olduğu kadar federal parlamento içindeki çalışmalarla da pekiştirilmesini gerekli görüyoruz. Parlamentoda siyasal alternatifimize kamuoyu ve itibar kazandırmak istiyoruz. Böylece vatandaş ve taban inisiyatiflerine, taleplerini ve fikrlerini gerçekleştirmeleri için yeni olanaklar sağlamış olacağız.

Yeşil, çokrenkli ve alternatif listeler, ilk seçim başarılarını elde ettiler. % 5 barajı ve diğer zorluklar, onları artık durduramaz. Doğaya zarar verme siyasetinden vazgeçmeyen bir hükümete katılmayacağız. Ancak, amaçlarımıza ulaşırken, diğer yerleşik partilerden de destek bulmaya ve diğer partilerin, amaçlarımıza uyan önerilerini desteklemeye çalışacağız.

Tek boyutlu üretimi artırma siyasetine karşı, bütüncül bir tasarıyla çıkıyoruz. İzleyeceğimiz siyaset uzun vadeli gelecek kaygıları gütmekte, dört temel ilkeye dayanmaktadır. Siyasetimiz ekolojik, sosyal, taban demokrasisine dayalı ve barışçıdır.

Tanıtım Broşürü

Temel İlkeler

Resmi olarak dile getirilen dört temel ilkesi var Yeşillerin: Sosyal, barışçı, taban demokrasisine dayanan ve ekolojik bir siyaset. Partinin tüm programı, vaadleri, hedefleri vs. hep bu dört temel ilke üzerine kurulu. Kuşkusuz bu ilkeler, parti olarak masa başında geliştirilmiş ilkeler değil; daha çok, çeşitli aletranif etkinlikler içinde saptanan ortak özelliklerin yeniden dile getirilmesi. Örneğin barışçı bir siyaset ilkesi, barış hareketinin -*barış hareketi içinde geliştirilen eleştirilen, taleplerin*- bir yansıması olarak görülebilir. Aynı biçimde sosyal siyaset ilkesi de, alternatif ekonomi etkinliklerinden doğan, pratik içinde varılan sonuçları siyasal düzlemde özetleyen bir ilke. Partinin bu 'dolaylı' konumu, genellikle bir zayıflık olarak görülse de, pratiğe dayanma, tabana öncelik tanıma, son analizde alternatif siyasetin temel gücünü oluşturuyor. Öte yandan Yeşillerin, sosyal hareketlerde esen rüzgârlara göre yön değiştirdiklerini söylemek de yanlış olur

kuşkusuz; tüm belirsizliklerine, boşluklarına karşın, sınırları seçilebilen, özgün bir siyasal program var ortada. Örneğin "Kızılderililer" diye bir grubun savunduğu "çocuklara cinsel özgürlük", "yetişkinlere karşı tam bağımsızlık" gibi taleplerin programa alınmaması, Yeşillerin bir 'alternatif gruplar panoraması' olmadığını gösteriyor.

Sosyal Siyaset

Yeşillerin sosyal siyasete ilişkin talepleri, ilk ağızda alternatif ekonomi projelerinin bir genel özetiyle, öteden beri çokluk sosyal demokratlar ve sosyalistlerce savunulan bir takım ilkelerin yeniden formüle edilmesi olarak nitelendirilebilir. Daha çok ekonomi ile ekoloji arasında farklı bir ilişki kurmaya yönelik, makro düzeyde yeterince temellendirilemeyen, bu yüzden de en çok saldırıya uğrayan talepler bunlar.

Yeşiller ekonomik bunalımın aşılması için öncelikle enerji, konut, ulaşım, eğitim, sağlık gibi alanlarda ekolojik, doğaya ve insana zarar vermeyecek yatırımların yapılmasını öngörüyor. Yeni iş olanakları yaratabilmek için de, kalkınma oranının düşürülmesini (Yeşillerin hesabına göre, % 1 daha az kalkınma, yüz bin yeni iş olanağı doğuracaktır), büyük teknolojilerden vazgeçilip, emek yoğun yatırımlara ağırlık verilmesini öneriyor Yeşiller. Büyümenin sadece GSMH'nın artışıyla ölçülmesine de karşı çıkıyorlar. Örneğin doğaya zarar veren fabrikaların kurulması ya da sinir ilacı, alkol üretiminin artması, ekolojik ve sosyal maliyeti gözardı ettiğinden, büyüme, kalkınma sayılamaz Yeşillere göre. Bu yüzden yeni teknolojiler kurulurken, ekonomik etkilerinin yanısıra, ekolojik ve sosyal etkilerinin de hesaplanması, buna ek olarak bazı tüketim alışkanlıklarının değişmesi gerekiyor.

Alternatif projeler bu bağlamda Yeşiller için somut bir çıkış noktası oluşturuyor: Üretim koşullarının sorgulanması, gerçek ihtiyaçlara yönelik, 'katılım' ve 'özyönetim' ilkelerine dayanan bir üretimin gerçekleştirilmesi sık sık vurgulanan noktalar arasında. Sendikaların bürokratik yapılarının böyle bir dönüşüme izin vermediği, 'ekolojik bunalım', 'yabancılaşma' gibi sorunlara duyarsız kaldıkları da ekleniyor hemen. Çalışma sürecinin niteliğini belirleme ve denetlemeyi de, çalışanların vazgeçilmez bir hakkı olarak görüyor

Yeşiller. Dolayısıyla Sosyal Demokratların ya da sosyalistlerin tam tersine, devletleştirme yerine, yerel, merkezi olmayan, taban denetimine dayalı özerk çalışma birimleri öneriyorlar. Öndegelen Yeşil teorisyenlerden Rudolf Bahro'nun öne sürdüğü gibi, 'insanca' bir yaşam için, en çok üç bin kişilik topluluklar içinde yaşamak gerekiyor. Daha kalabalık topluluklar, insan ilişkilerini bozuyor çünkü.

Aynı biçimde Yeşiller, insanların üretici ve tüketici diye ayrılmasına da karşı. Formel ve informel sektörler arasında bir denge kurulmasını, çalışma süresinin azaltılmasıyla birlikte, ikili bir ekonomiye geçilmesini savunuyorlar. Kısacası Yeşillere göre, insanlar 'elden geldiğince' kendi ihtiyaçlarını kendileri karşılamalı, çalışma yoluyla 'kendilerini gerçekleştirmeliler'.

Kendini gerçekleştirme, geliştirme hakkı, diğer demokratik insan hakları gibi, Yeşillerin sosyal siyasetinin önemli bir yönünü oluşturuyor. Ekonomik bunalımın bedelinin toplumun alt tabakalarına ödetilmeye çalışıldığı bir dönemde, özellikle çocuklar, gençler, yaşlı ve sakatlar gibi grupların haklarını savunuyor Yeşiller. Eğitim kurumlarında, işyerlerinde etnik, dinsel, sosyal ya da cinsel nedenlerden dolayı baskı yapılmasına karşı çıkıyorlar. Örneğin bildirilerinde çocuk bakımı, ev işi gibi uğraşlara mali yardım sağlanmasını ya da yabancı kadın işçilerin, kocalarından bağımsız olarak ikamet izni alabilmelerini talep ediyorlar.

Barışçı Siyaset

Barış konusu da, genel olarak partinin dışında gelişen bir konu. Başlı başına siyasal bir içerik taşıyan, özerk bir barış hareketi var çünkü. Yine de Yeşillerin parti olarak tavırlarını belirlemek açısından, barış konusuna, alternatif siyasetin bir yönü olarak, değinmek gerekiyor.

Yeşillere göre, barışın sağlanması ve korunması uzun soluklu bir direnme gerektirdiğinden, barış hareketine katılmak şart; bu yüzden çeşitli barış gruplarınca düzenlenen kitle gösterileri, imza kampanyaları vs. herkesin desteklemesi gereken etkinlikler.

Yeşiller, ulusal ve uluslararası sorunlar karşısında barışçı, zora

dayanmayan çözümlerden yana olduklarından, askeri blokların hepsine karşılar. Askeri bloklar içinde kalınarak, barışın sağlanabileceğine inanmıyorlar. Avrupa'nın ilk adım olarak nükleer silahlardan arındırılmasını, giderek de bloksuzlaşmasını öngörüyorlar. Bu hedefe ulaşmak için izlenecek yöntem de 'tek yanlı silahsızlanma'.

Etkin bir barış hareketi için bloklararası, tabandan kaynaklanan girişimlerle ilişki kurulması da üzerinde durulan bir konu: Polonya'da "Dayanışma", Macaristan'da "Barış İçin Diyalog Grupları", Çekoslovakya'da "77 Sözleşmesi" bu girişimler arasında. Ayrıca askeri hizmeti reddedenlerin haklarının savunulması, barış araştırmalarının teşvik edilmesi de Yeşillerin destekledikleri öneriler.

Yeşiller nükleer silahların yanı sıra, kimyasal, biyolojik ve diğer konvansiyonel silahlara da karşı. Özellikle 3. Dünya ülkelerine silah ya da silah teknolojisi ihraç edilmesini protesto ediyorlar. Ne sıfatla olursa olsun, bütün ülkelerdeki, her türlü yabancı askeri gücün çekilmesini savunuyorlar.

Yeşillere göre barışseverlik yalnızca anti-militarizm değil, yaşamın her alanında uygulanması, savunulması gereken bir temel ilke. Bu yüzden de, genel olarak her türlü zor kullanımı önlenmeli, azınlıklara, güçsüzlere maddi ve manevi baskı uygulanmasına son verilmelidir deniyor.

Taban Demokrasisi

Siyasal açıdan oldukça önemli sonuçlar doğuran 'taban demokrasisi' talebinin, ekoloji ile birlikte partiye asıl kimliğini kazandırdığı söylenebilir. Taban demokrasisi herşeyden önce, karar alma sürecinin, merkezi olmayan, herkese açık, doğrudan bir süreç olmasını öngörüyor. Aynı zamanda temsili demokrasinin ve çoğunluk sisteminin eleştirisi de sayılabilecek olan bu ilke, yalnızca parti içi karar alma süreçleriyle sınırlı değil; Yeşillerin her alanda savundukları, önerdikleri genel bir yöntem. Daha geniş bir açıdan bakıldığında, bir kararı ancak o karardan etkilenecek olanların alması, ya da kararların geri dönülebilir nitelikte olması gibi özellikler de 'taban demokrasisi' kavramı içine giriyor. Kısacası, taban demokrasisi, bürokratik, kariyerci, elit vb. siyasete karşı bir alternatif.

Taban demokrasisinin en önemli yönü de, oylamalarda çoğunluk yerine consensus'un benimsemesi. Çoğunluğa dayalı bir oylamanın ne kadar demokratik olduğu hep tartışılagelmiş bir konudur aslında. Çoğunluk sisteminde, sürekli azınlığın hakkının yendiği savunulur. Yeşillerin buna getirdikleri alternatif ise pek yeni bir şey değil, consensus, yani bir önerinin herkesçe kabul edilmesi ya da herkesçe kabul edilebilecek bir asgari müştereğin bulunması. Buna ulaşılana kadar da, tartışılıyor. Consensus ilkesi azınlığın hakkını koruma amacının yanısıra, 'bütüncüllük' özleminden de doğmuş bir ilke. Rekabet ya da yarışma yerine, anlaşmaya, uzlaşmaya dayanıyor çünkü. Ancak consensus' un da ne kadar demokratik olduğu epey su götürür. Consensus'un giderek tam bir uzlaşmaya, tek-tipliğe varması ya da sürekli ortayol siyaseti yürütülmesi tehlikesini unutmamak gerek. Concensus'a karşı çıkanlar, demokrasinin bütün fikirlerin aynı potada eritilmesi olmadığını, yine çoğunluğa bağlı kalarak, azınlığın da çoğunluk olma hakkının korunması olduğunu öne sürüyorlar.

Taban demokrasisinin bir diğer uzantısı da, 'temsili milletvekili' yerine getirilen 'emri milletvekili'. Emri milletvekilleri her türlü karar alma durumunda, parti üyelerine danışmak, onların isteklerini yansıtmak zorunda; yani beğenmese de tabanın görüşleri doğrultusunda hareket etmekle yükümlü. Bu yüzden Yeşiller içinde tüm görevler fahri olarak yürütülmekte, mevki ile kişi özdeşleşmesi önlenmeye çalışılmaktadır. Böylece başrolü oynayan hep taban olacak, siyasetçiler de 'amatör' statülerini hiçbir zaman yitirmeyeceklerdir. Hepsi amatör siyasetçi olan Yeşil milletvekilleri, örneğin maaşlarını partiye aktarmakta, ancak kalifiye bir işçinin normal kazancına eşit bir maaş almaktalar. Ayrıca kişisel statülerin güçlenmesini önlemek amacıyla, bir kişinin birden fazla ünvan, görev taşıması Yeşiller içinde yasaklanmıştır; milletvekilleri ve parti yönetim kurulu bu yüzden farklı kişilerden oluşmaktadır.

Tabanın denetimini, belirleyiciliğini artırmaya yönelik bu önlemler, bazılarına göre, büyük sakıncalar taşıyor. Özellikle milletvekillerinin her konuda parti üyelerine danışma zorunluluğu, ya fiili olarak gereksiz ya da pratik olarak uygulanması olanaksız görülüyor. Ayrıca milletvekillerinin serbest hareket alanlarının sınırlandırılıp, işlevlerinin yalnızca bir 'postacılık' görevi olarak görülmesini, siyasal açıdan engelleyici bulanlar da var. Öte yandan bir kısım eleştiriler de tabanın kimliğine yönelik: Parti üyelerinin, daha doğrusu katılımda

bulunan parti üyelerinin dışında çok daha geniş bir tabanın bulunduğu, etkin olanların çoğunlukla "bilgi ve zaman sahibi" kişiler olduğu vurgulanıp, yalnızca bu kesime sırt dayamanın doğruluğu tartışılıyor. Parti yönetim kurulu ile milletvekillerinin ayrı kişilerden oluşması da, bilgi kopukluğuna ve dolayısıyla kısmen hareketsizliğe yol açtığı için eleştiriliyor. Ancak tüm bu sakıncalara karşın, temsili milletvekili biçimine geri dönülmesi söz konusu değil.

Taban demokörasisi ilkesinden yola çıkılarak geliştirilen ve kamuoyunda en çok tartışılan bir diğer uygulama da 'rotasyon'. Parti içinde siyasal elitlerin ve hiyerarşik yapıların oluşmasına karşı alınan bu önlem, genel olarak, milletvekilliği dahil tüm parti görevlerinin fahri olarak yürütülmesini ve belirli bir süreyle sınırlı tutulmasını öngörüyor. Örneğin Yeşil milletvekilleri, yeni bir seçim dönemini beklemeden, iki yılda bir değişiyorlar. Ancak pratikte uygulanması gerçekten sorun doğuran bir ilke bu: Süresi dolan milletvekilleri parlamento içindeki işlerinin bitmediğini, bu işlerin gerçekleştirilmesi için görevde kalmaları gerektiğini söylüyorlar. Parlamentonun işleyişinin tartışma ve karar alma mekanizmalarını tanımak açısından daha uzun bir zamanı gerektirdiği, görev değişiminin tüm deneyim birikimini yokedeceği savında, kuşkusuz gerçek payı var.

Ancak tartışmanın gelip dayandığı nokta asıl, siyasetin kişiselleşmek zorunda olup olmadığı sorusu. Varolan koşullar altında bu parlamento içinde kişilerden çok, tabanın genel iradesine dayalı, 'adsız' bir siyaset yürütülebilir mi? Bir yanda, demokrasi için kişilerden bağımsız bir siyasetin zorunlu olduğunu öne sürenler, bir yanda da siyasal sorumluluk ve yaptırım gücü için, bilgi ve deneyim gerektiğini, dolayısıyla 'kişilik'lerden vazgeçilemeyeceğini savunanlar. Bu zıtlaşma içinde, gözden kaçan başka noktalar da var tabii: Örneğin siyasal elitlerin ve hiyerarşilerin ortaya çıkmasının tek nedeni, uzun süreli görevler değil sadece; görev sürelerini kısaltmanın, zorunlu olarak, elit oluşumunu önleyeceğini söylemek de oldukça zor. Yalnızca siyasal değil, ideolojik ya da ekonomik bir nitelik de taşıyabiliyor parti içi elitler. Muhtemel bir 'optik rotasyon' tehlikesi de, değinilmesi gereken sakıncalar arasında: Parti içinde önemli konumlarda bulunan kişilerin kendi aralarında bir görev değiştokuşuna girmeleri *-cambazların jimnastik aletlerini değiştirmeleri gibi-* taban demokrasisiyle pek bağdaşır bir şey değil kuşkusuz.

Kâğıt üzerinde kulağa hoş gelen ilkelerin, pratikte birbirleriyle

çeliştiği de gözlemlenebiliyor. Hessen eyaletinde Yeşillerin yaşadığı bir olay bu bakımdan oldukça ilginç: Hessen eyalet parlamentosuna seçilen 9 Yeşil milletvekili, bir yıllık görev süresinden sonra parti içinde yapılan seçime, yeniden grup halinde katılıyorlar. Grup halinde aday olmalarının gerekçesi de, birbirleriyle iyi anlaşmaları ve rekabete karşı olmaları. Çeşitli kesimlerden gelen 9 kişi birarada aday olunca, seçilme şansları oldukça artıyor, yeniden seçilmeleri de pek zor olmuyor. Grup halinde çıkarak, demokrasiyi büyük ölçüde sınırladıklarını, tabanın önüne hazır bir çözümü dayayıp, onaylamaktan başka bir işlev yüklemediklerini farketmiyorlar tabii ki.

Tüm bu uygulamalar dışında, taban demokrasisinin çok daha geniş bir anlama sahip olduğunu unutmamak gerek. Taban demokrasisi belki de en iyi, 'plebisit' etkinliklerde uygulanabiliyor. Yeşiller, diğer partilerin tersine, bu tür doğrudan demokrasi çabalarına büyük önem veren bir parti. Her konuda referanduma gidilmesi, halkın kendisini ilgilendiren kararları kendisinin alması sık sık yinelenen talepler arasında. Kitle gösterileri, yürüyüşler, imza kampanyaları da bu 'plebisit' etkinliklerden birkaçı.

Taban demokrasisinin ve giderek tüm Yeşil alternatif siyasetin karşısına çıkan asıl sorun, yerel düzeyde siyaset yapmayla ulusal düzeyde siyaset yapmanın çok farklı şeyler oluşu. Yerel düzeyde başarıyla yürütülen alternatif siyaset, ölçek büyüdükçe işlemez hale geliyor ya da hiç arzu edilmeyen bazı sonuçlara katlanmak zorunda kalıyor.

Eyalet ve şehir parlamentolarında partiye asıl gücünü veren, 'emri milletvekili', 'rotasyon' gibi ilkeler, ulusal düzeyde yani merkezileşince kötü örgütlenmiş, sıradan bir partiye dönüştürebiliyor Yeşilleri. Ulusal düzeyde Yeşillerin giderek nifak yaratan bir parti olmaktan çıkıp, koalisyon ya da en azından görüşme ortağı olarak görülmesinin nedenlerinden biri de bu. Dolayısıyla alternatif bir siyaset için, merkezi olmayan örgütlenmelerin, küçük bölgelerle sınırlı etkinliklerin kaçınılmaz olduğu gerçeği bir kez daha çıkıyor karşımıza.

Ekoloji

Diğer temel ilkelerin yanısıra, hiç kuşkusuz partiye asıl rengini veren,

en çok sözü edilen konu ekoloji. Kısacası Yeşiller dendi mi, ilk ekoloji geliyor akla. Yeşillerden bağımsız, kökü daha eskiye uzanan bir ekoloji hareketinin varlığı da çoğu zaman unutuluyor. Oysa Yeşillerin icat ettiği bir şey değil ekoloji, tam tersine Yeşiller ekoloji hareketinin bir ürünü. Sadece Almanya ile de sınırlı olmayan bu hareketin, Yeşillerden ayrı ele alınabilecek toplumsal ve kültürel pek çok etkisi var. Bu bakımdan, Yeşillerin "ekoloji ağırlıklı bir siyaset" talebinden söz ederken, genellikle Almanya bağlamında bir anlam taşıyan çevre sorunlarıyla ilgili taleplerini sıralamak yerine, daha geniş bir çerçeve içinde ekolojinin ne olduğu, nasıl algılandığını anlatmak en doğrusu olacaktır.

Ekoloji herşeyden önce biyoloji biliminin bir dalı; hatta kısa zaman öncesine kadar pek kimsenin itibar etmediği, aşağı yukarı 100 yıllık bir dal. Ekolojinin baştacı edilmesi, ancak 70'li yıllara rastlıyor. Özellikle Avrupa'da 'sadece bir bilim dalı' olmaktan çıkıp, bir 'üst-bilim', hatta Hiristiyan Demokrat, liberal gibi bir dünya görüşü oldu ekoloji. Bu, herşeyden önce 'ekonomi', 'ilerleme' gibi 50'li, 60'lı yılların yaygın kavramlarından kopuş anlamına geliyor çoğu insan için. Örneğin 1958'de, "ekonomi, genel anlamda, insanların doğa ile olan ilişkilerini dile getirir" diyen H. Lefebvre'ye bugün katılacak kişi çok az, çünkü çağın sorunlarını çözmede ne "ekonomi politiğin eleştirisi, ne de 'tarih bilimi' yeterli görünmüyor artık. Kurtuluşa varmada bugün temel araç ekoloji. (Ekolojinin de, ilerleme kavramının da biyoloji kökenli oluşları tabii ki garip bir rastlantı.)

Ekolojinin yine de farklı bir rolü var: Kurtuluşu gösterdiği için değil, daha çok bir 'felaket teorisi' olduğu için ilgi görüyor. Sanayi toplumunun çevre kirlenmesi, kaynakların tükenmesi, nüfus artışı gibi, bütün insanlığı felakete sürükleyecek çelişkilerini açıkladığı gibi, gelecekle ilgili, hiç de içaçıcı olmayan tahminler yapıyor ekoloji. Yol gösteriyor. Dolayısıyla da epey aşıyor kendi sınırlarını, Örneğin popüler bir ekoloji kitabı, istatistikten nükleer fiziğe, bio-kimyadan mineralojiye, demografiden sosyolojiye pek çok alanı kapsayabiliyor.

Her ne kadar 70'li yıllarda bilime ve genel olarak kuramlara güvensizlik büyük ölçüde arttıysa da, ekoloji büyük bir kuraldışı bu konuda. Sosyal bilimlerin yaşadığı büyük bunalım, daha doğrusu pozitivizmin, ampirizmin, davranışçılığın çökmeleri, sanayi toplumunun sorunlarından bilimin sorumlu tutulması, genel olarak kuramların yaşam içinde etkisiz kalması, farklı bilgi türleri aramaya

itti insanları. Yine de ekoloji bir 'felaket teorisi' olarak, sanayi toplumuna karşı yeni eleştirel tavrın temel dayanaklarından biri. Çevre kirlenmesi üzerine yapılan, uzmanlık düzeyindeki pek çok çalışma büyük rağbet görüyor, ekolojinin özgül kavramları gündelik dile kazandırılıyor. Kahve sohbetlerinin en revaçta konusu 'sosyalizmin teorik sorunları' değil, 'nükleer santrallerin ekolojik sisteme etkileri' gibi sorunlar artık. Tabii burada akademik bir disiplin olarak ekolojiden değil, daha çok ekolojik ideolojiden söz ettiğimizi vurgulamak gerekiyor.

Ekolojinin temel eleştirisi, egemen olan doğaya bakış tarzına yönelik. Newton-Galileo bilimi ve onun getirdiği sonuçlara karşı çıkıyor ekoloji. Newton-Galileo bilimi kabaca, kuramsal olarak soyutlamaya, pratik olarak da femonenin yalıtılmasına dayanan bir bilim anlayışı. Doğa bağlamında, bu analitik parçalara ayırma işlemi, canlı öğelerin cansıza indirgenmesini, yani tüm bağlarından koparılmış, cansız bir gözlem nesnesi gibi ele alınmasını gerektiriyor. Bu metodik indirgemecilik, örneğin nehirleri sadece bir enerji kaynağı olarak görebiliyor. Ya da bir ağaçtan ne kadar odun çıkacağı, ağacın orman içindeki işlevinden, diğer canlılarla karşılıklı ilişkisinden daha üstün tutuluyor.

Ekolojist tavrın bu bilim anlayışına ve doğa yaklaşımına getirdiği eleştirinin, öncelikle iki çıkış noktası var:

Birincisi bütünselliği, karşılıklı etkileşimi vurgulayan 'sistem-bilimleri'nin doğuşu, quantum fiziği gibi yeni bilim kuramlarının geliştirilmesi; ikincisi de, aydınlanma felsefesine, akılcılığa karşı ortaya çıkan 'romantk tavrın' izinde, yeni felsefi arayışlar.

Ekolojinin öncülerinden Humbolt'un geçen yüzyılda verdiği bir tanıma göre, "nedenler ve sonuçlar zincirleme birbirlerine bağlıdır ve hiçbir madde, hiçbir etkinlik bu bütünsellikten yalıtılmış olarak gözlemlenemez." Yani ekolojinin temel kaygılarından biri, bütünü kavramak, karşılıklı etkileri ortaya koymak. (Ekolojinin sibernetik gibi bir sistem-bilimi olduğu savı da, buradan kaynaklanıyor.) Bütüne ulaşma çabası, doğanın da tek tek bağımsız birimlerden oluşan bir toplam değil, "ortak bir yaşam mekânı" olarak görülmesini gerektiriyor. Ağacın dallarında yuva yapan kuşlar ya da ağacın atmosferle olan ilişkisi, elde edilecek odundan daha çok önem

kazanıyor böylece. Kısacası ekolojinin amacı, herhangi bir olayın etkisini bütün içinde kavramak, bütünü temsil eden 'ekolojik sistem'ler geliştirmek olarak özetlenebilir.

Ancak bu "bütünsel bir doğa modeli" oluşturma çabasının, beraberinde getirdiği sakıncaları da gözardı etmemek gerek. Bu yaklaşımın en büyük tehlikesi kuşkusuz kolaylıkla işlevselliğe düşmesi. Modelin nasıl oluşturulacağı, önceden belirlenen ölçütlere göre, belli bir amaç gözetilerek yapılmaktadır. Dolayısıyla tüm öğeler, gerçeği yansıttığı varsayılan bir doğal sistem' içinde, ancak belirli işlevleriyle yeralmakta, yani işlevlerine göre sınıflandırılmaktadır. Öngörülen işlevlere sahip olmayan öğeler ise, yoklarmış gibi sistemdışı bırakılır. Bütüncül doğa tablosu, çoğu zaman 'işlevsel bir şema' ile sınırlı kalır bu yüzden.

Buna bağlı bir diğer sakınca da, aynı işlevleri yerine getiren öğelerin ikame edilebilir sayılmalarıdır. Doğaya düşman olduğu ilân edilen analitik yaklaşım için, filan nehirdeki su, herşeyden önce H_2O'dur. Doğaya önem veren, ekolojik bakış açısı ise, aynı nehri, hâlâ adı olmayan, ama kuşların, balıkların vs. birlikte yaşadığı, belirli işlevleri yerine getirdikleri bir yaşam mekânı, bir "doğal denge" olarak görür. Biraz abartarak söylersek, örneğin bu doğal dengeyi bozmadığı ve aynı işlevi yerine getirdiği sürece, 35 ördek bir kuğunun yerini tutabilmektedir. Son analizde, eski bakış açısından pek de farklı olmayan, oldukça faydacı bir yaklaşımdır bu. Üstelik doğanın korunmasından yana olan bu tavır, bir yerden sonra doğanın ölçülüp, biçilmesini, planlanmasını amaçlayan, tepeden inmeci bir tavra dönüşmektedir. Boşluklara yer vermeyen, bilgi yoluyla hakimiyeti öngören bu 'ekolojik' anlayışın, doğa ile barışı savunması, bu yüzden bazılarına göre, ordunun barış getirmesinden pek farklı değil.

Bu tavrın toplum düzeyindeki sonuçları kuşkusuz çok daha ilginç. Örneğin tüm gezegenin kapalı bir ekolojik sistem olarak görülmesi, dünyanın felakete sürüklenen bir uzak gemisi olduğu savı, çoğu zaman bilinçli ya da bilinçsizce sınıf çelişkilerinin, ülkelerarası eşitsizliklerin yok sayılmasına yolaçıyor. Hatta Enzensberger gibi, ekoloji ile emperyalizm arasındaki ilişkilere dikkat çekenler de var. Enzensberger'e göre, bir sınıfın çöküşü, dünyanın çöküşüymüş gibi sunulamayacağından, ekoloji yalnızca sınıf egemenliğini meşrulaştırmanın yeni bir aracıdır.

Bu oldukça acımasız ve toptancı eleştiri, içinde gerçek payı taşıyorsa da, kuşkusuz sanayileşmenin getirdiği sorunlara kayıtsız kalmak sonucuna götürmemeli insanı. Ayrıca ekolojinin bir bilim olarak yadsınması da, dargörüşlülükten başka bir şey olamaz herhalde. Bu yüzden, ekoloji ideolojisinin eleştirisini yapıp, bir bilim olarak ekolojinin sınırlarını tanımak gerekiyor öncelikle. Örneğin ekoloji aslında hiç de işlevci bir bilim değil; hele sistembilimlerinin doğaya uygulanması hiç değil. Yeni Çağın bilimleri genel yasalar peşinde koşarken, ekoloji herşeyin tekilliğini, biricikliğini ve kendi öztarihi olduğunu, dolayısıyla da hiçbir şeyle yer değiştiremeyeceğini öne sürer. Alternatif sayılabilecek bu bilim anlayışı, doğaya da faydacı bir açıdan bakmaz, herşeyin kendi değeri olduğunu vurgular. Üstelik normatif bir bilim dalı da değildir ekoloji; sanıldığının tersine, ne yapılması ya da ne yapılmaması gerektiğini göstermez. Ayrıca biyolojinin sınırlarını aşıp, diğer alanlara uygulanması da tamamen ideolojik bir tavırdır. Doğa yasalarını toplumda arama ya da toplumsal yapıyı doğaya göre düzenleme önerileri, öteden beri belli egemenlik ilişkilerini ya da özlenen toplum modellerini haklı çıkarma çabalarıdır. Geliştirilen her doğa tablosu, belirli bir toplum yapısının yansımasıdır aslında. Darwin'in bir "kavga alanı" olarak tanımladığı doğa, burjuva toplumunun bir resmidir. Ya da Rousseau ve ilk sosyalistler için "harmoni ve özgürlük" anlamına gelen doğa, öngördükleri toplum düzeninin dolaylı bir ifadesidir sadece.

Yukarda değindiğimiz gibi, ekoloji hareketinin felsefi temelini, Aydınlanmaya tepki olarak ortaya çıkan Alman romantizmi oluşturuyor. Alman romantizmi hesaplaşmasını özellikle estetik alanında yapan bir akım. Romantikler, Aydınlanmanın "bir ağaç 'mantıki misyonu'nu yerine getirdiği için güzeldir" gibi önermelerine karşı çıkmış, faydacı olmayan bir estetiği savunmuştur. Ekoloji hareketi içinde ortaya atılan "ekolojik felsefe" de pek çok bakımdan romantizmden yararlanır. Ekolojik felsefe, herşeyden önce Kartezyen felsefeye (ve onun bir sonucu olan mekanik, faydacı doğa anlayışına) bir tepkidir. Horkheimer'in dediği gibi, "Hegel ve onun gibiler hariç, Descartes'dan beri, felsefe varolan üretim biçiminin hizmetinde" olmuştur. Aydınlanmanın mutlak özne-nesne ayrımı, doğanın da, "insanın denetim ve biçimlendirme alanı" olarak görülmesine yol açmıştır. İnsanlar arası ilişkilerde de tekrarlanan bir ikiliktir bu. Marcuse, modern otoriter devletlerde, hükmedenler ve hükmedilenler arasında da benzer bir özne-nesne mesafesi bulur. Doğanın değişebilir atomlardan oluşması gibi, toplum da artık atomlaşmış insanlardan oluşmaktadır. Öte yandan gerek Alman romantizminde gerekse

ekolojik felsefede, doğanın insan tarafından "araçsal biçimlendirilmesi" (instrumentale Manipulation) sözkonusu değildir. Doğaya sahip olmak, hükmetmek değil, onunla bütünleşmek amaçlanmaktadır.

Herşeyin cogito ile başlamasını (Descartes'ın "düşünüyorum, öyleyse varım" sözü) eleştiren ekolojik felsefe, katı akla karşı duygunun, sezginin olanakları üzerinde durmaktadır. Katılım ve karşılıklı etkileşim de, Kartezyen felsefede bulunmayan, ama ekolojik felsefenin önem verdiği iki terimdir. Gözlemi yapanın, gözlem sürecinden ayrı tutulamayacağı savi, bilimin bize sunduğu 'nesnel' dünyanın, yaşamdaki dünya olup olmadığı sorusunu yeniden gündeme getirmiştir. Aynı biçimde, ekolojik felsefeyle birlikte, 'bilimsel açıdan yanlış olmadığı sürece, herşey mübah mıdır sorusu ortaya atılmıştır.

Kuşkusuz tüm bunlar, ilk kez ekolojik felsefenin tartışmaya sunduğu konular değil. Hatta ekolojik felsefe diye, özgün bir felsefeden söz etmek bile bir abartma olarak nitelendirilebilir. Ekolojik felsefe adı altında sunulan düşüncelerin, felsefede romantizmin yanısıra marksizmin, taoizmin ya da çağdaş Fransız düşünürlerinin izlerini de bulmak mümkündür. Ancak önemli olan, rasyonalizme karşı *-derleme de olsa-* kararlı bir tavır takınılması ve bunun aydınlar arası felsefi bir tartışmayla sınırlı kalmayıp bir hareketin temelinde yeralmasıdır. Örneğin Yeşillerin Hessen Eyalet programında, "duygusal davranma, erkekler dahil, hepimizin yaşamının önemli bir ifadesi olmalıdır" gibi bir madde bulunmakta, siyasal bir anlam taşıyabilmektedir.

Bu bölük-pörçük, derme-çatma yapının, ekolojik felsefeyi her türlü eleştiriye açık kıldığı da bir gerçek. Örneğin ekolojik felsefe içinde sık sık vurgulanan kaynaşma, aykırılıkların aşılması gibi talepler (ki bunun yeni bir tür holizm (bütüncülük) olduğunu söyleyenler de var) çoğu kişide büyük kuşkular uyandırmaktadır. Bütüncülük kaygısı, kolaylıkla anti-demokratik bir tek-tipliğe, tekdüzeliğe kayabilmektedir çünkü. Ayrıca, özellikle doğanın korunmasıyla ilgili taleplerde "totaliter bir söylem"in izlerini bulmak da, çoğu kişiyi irkiltmektedir. Ancak unutmamak gerek ki, Yeşiller "su gibi olmak istiyoruz/kayayı delen saf su gibi" derken, sözlerinin felsefi içermelerinden çok, varolan koşullarla doğrudan ilgili, kendiliğinden, duygusal bir tavrı sergilemek istemektedir.

Ekoloji hareketinin bu kendine özgü niteliğini kavrayabilmek için

yüzyılın başlarında ortaya çıkan "doğayı koruma hareketi" ile karşılaştırmak oldukça yararlı olacaktır. Doğayı koruma hareketi, Alman romantizminden çok daha derinden etkilenmiş bir harekettir. 1980'lerde olduğu gibi, geniş bir yaygınlığa hiçbir zaman ulaşamamış, daha çok elit, aydın bir tavır olarak kalmıştır. Doğayı koruma hareketi, yeni ekoloji hareketinden farklı olarak, dünyanın değil, Avrupa'nın yaklaşan felaketinden sözetmiş, maddi çöküşten çok, manevi çöküş üzerinde durmuştur. Kısacası, kapitalizme tepki olarak doğan, kültür eleştirisine dayalı bir harekettir doğayı koruma hareketi. Ancak doğayi korumak istemelerindeki amaç, hiç de faydacı değildir; doğayı doğa için korumak, daha doğrusu bir memleket parçası olduğu için korumak istemişlerdir. Doğa bir 'tarihi' barındıran bir yerdir; bu yüzden yokedilemiyeceği gibi, aynı maddi işlevi görebilecek bir başka doğa parçasıyla da değiştirilemez. E. Bloch da "Umut İlkesi" kitabında, doğadan bir üretim aracı olarak değil, bir "deneyimler bağlamı" ve memleket olarak sözettiğinde, bu anlayışa yakındır. Doğayı koruma hareketi için en büyük talihsizlikkuşkusuz doğa, memleket gibi bazı temaların, Naziler tarafından tamamen ırkçı bir biçimde kullanılmaları olmuştur. Yeni ekoloji hareketiyle arasında bir kopukluğun bulunmasının nedenlerinden biri de budur.

Buraya kadar özetlemeye çalıştığımız temel ilkeler, Yeşillerin alternatif siyaset arayışlarının çerçevesini oluşturmaktadır. Kuşkusuz son biçimini almamış, geleceği meçhul bir harekettir Yeşiller. Ayrıca görüldüğü gibi, yalnızca siyaset alanıyla da sınırlı değildir. Bu bakımdan Yeşillerin, diğer alanlardaki alternatif arayışlardan ayrı düşünülmesi yanlış olur. Yeşiller, burada sunduğumuzdan çok daha esnek, karmaşık, kendiliğinden bir niteliğe sahiptir. Ancak "siyasal ideolojik alanda bir dalgalanma" olarak nitelendirilemeyecek kadar da, net bir alternatif olduklari su götürmez.

III. BARIŞ HAREKETİ

"Ya Bir Şeyler Yaparsın, Ya Da Yok Olur Gidersin!"

"Barışı korumak değil, sağlamak zorundayız; barış yok çünkü. Eninde sonunda bozulacak bir ateşkes içindeyiz." Nobel Barış Ödülü'nün ilk sahibesi Bertha von Sttner'in 1896 yılında söylediği bu sözler, son yıllarda Avrupa'da her zamankinden daha sık duyulmaya başlandı. Savaş korkusu neredeyse toplumsal bir karabasan halini almış

durumda. Özellikle, dünyayı defalarca yok edebilecek güce sahip nükleer silahların sürekli çoğalması, pek çok Avrupalıya en hayati sorun' olarak gözüküyor. Dolayısıyla, yakasında bir beyaz güvercin rozeti taşıyanların sayısı da artıyor gün geçtikçe. -İzm'ler arasında en çok rağbet gören de pasifizm. Gösterilerin, tartışmaların odağında hep of 'barış' sözcüğü. Yaklaşan savaş tehlikesini sezip, elinden hiçbir şey gelmeyen Avrupalı insanın durumu, mitolojideki Kassandra'ya benzetiliyor. Yine de dünyayı uyarmak, insanlığın sonu olacak bir felaketi önlemek için mücadele eden, çağdaş Kassandra'ların sayısı oldukça kabarık. 80' li yılların ilk yarısında adından sıkça söz edilen barış hareketi, alternatif siyasetin de temel taşlarından biri.

Kısacası çoğu Avrupalı için bıçak kemiğe dayandı artik; kendi varlıkları dahil her şeyin yokolması an meselesi. Bu yüzden, bir 'hayatta kalma' savaşımının verilmesi, varolan savunma daha doğrusu saldırı siyasetlerine alternatifler üretilmesi gerektiği, çoğu kişinin üzerinde uzlaştığı bir konu. Ama herşeyden önce, korku duyduklarını itiraf etmeye çağrılıyor insanlar. Yani sorun, bir şeyler yapmak ya da yokolup gitmek; bu yol ayrımına geldiklerine inananlar hiç de az değil artık.

Dünyada Neler Oluyor

Savaş aleyhtarlığı, barış sevgisi tarih boyunca hep varolmuş, bazen tek bir kişi tarafından da olsa hep savunulagelmiş şeyler. Ancak önemli olan, barışın hangi savaşa, hangi düşmanlığa karşı bir alternatif olduğudur. Bu bakımdan ilk önce, 80'li yıllarda Avrupa'da barışı yine herşeyden önemli kılan, insanların korku duymalarına, sokaklara dökülmelerine yol açan gelişmelerin neler olduğuna bakmakta yarar var.

Barış sorununun temelinde de, dünyanın son yıllarda yaşadığı ekonomik ve toplumsal değişmeler yatıyor kuşkusuz. Yine de Batı Avrupa -*daha doğrusu*- Batı Almanya özelinde ele aldığımızda, tüm bu değişmelerin tek bir görüngüde yoğunlaştığını görüyoruz: Batı Avrupa'nın ABD'den kopma çabası. II. Dünya Savaşı sonunda kurulan bu ittifakın sorgulanmaya başlanması, iki tarafın çıkarlarının artık birbirlerine ters düşmesinden kaynaklanıyor tabii ki.

80'li yıllarda yaşanan ekonomik bunalım, bir yandan ABD'yi 'hür dünya'nın koruyucusu bir 'refah ülkesi' olmaktan çıkarırken, öte yandan Avrupa'da ulusal çıkarlarin giderek önem kazanmasına yol açtı. ABD, Avrupa ve Japonya arasındaki acımasız ekonomik rekabet sonucu, çok merkezli bir dünya görünümü çıktı ortaya. Bunalımı aşmak için uygulanan reçeteler, işsizlik ve enflasyonun doğurduğu toplumsal huzursuzluğu daha da artırmaktan başka bir işe yaramıyordu.

Doğu bloğunda da buna benzer gelişmeler yaşanmakta, yeterli büyüme hızına bir türlü erişemeyen planlı Sovyet ekonomisinin sendelediği gözlemlenmektedir. Ayrıca Polonya sorunu da, parti ile işçi sınıfı arasındaki "örtük uzlaşma'yı tehlikeye düşürmüş, bunalıma bir başka boyut daha eklemiştir.

"Si Vis Pacem - Para Bellum!"

Bu gelişmelere koşut olarak, askeri alanda da bir 'dönüşüm' yaşanmıştır. Düşmanı "caydırma"ya (deterrence) yönelik genel savunma stratejisi terkedilmiştir. Özellikle elektronik sanayindeki gelişmeler ile uzay araştırmaları, artık karşı tarafın askeri gücünü yok etmeye, savunma mekanizmalarını çökertmeye yönelik, ani saldırıyı esas alan yeni bir askeri stratejinin (flexible response) benimsenmesini sağlamıştır. Bu da ülkelerin askeri gücünü durmaksızın artırmaları, birbirleriyle yarışmalarını öngörmektedir.

Aslında "caydırma" siyaseti, düşman bölgeleri yokedebilecek bir güce eriştikten, askeri dengeyi kurduktan sonra silahlanmanın daha ileri götürülmesini gerektirmez. Gelgelelim böyle bir dengeyi kurmanın çok zor oluşu, ayrica caydırmanın elden geldiğince inandırıcı olması gerektiği,caydırma stratejisinde de ister istemez bir silahlanma yarışını zorunlu kılmaktadır. Kısacası Romalıların "barış istiyorsan, savaşa hazırlıklı ol" (si vis pacem-para bellum) ilkesinden, hangi 'savunma' stratejisi benimsenirse benimsensin, hiçbir zaman vazgeçilmemektedir.

Dünyada silahlanmanın artış nedenlerinden biri de, Vietnam savaşından bu yana, doğrudan müdahaleden ağızları yanan süper güçlerin, bir çatışma çıktığında arka planda kalabilmek için, 3. Dünyanın daha yoğun bir biçimde silahlanmasını teşvik etmeleridir.

Daha önceleri büyük çapta silahlanma, yalnızca süper güçlerin işiyken, son yıllarda (Brezilya ve Mısır'da olduğu gibi) "yerel sistem"ler de kurulmaya başlanmıştır. Yeni üretilen kimyasal, biyolojik vb. silahların da ilk denendikleri yerler, 3. Dünya ülkeleridir. Petrol sorunu ve hammadde bakımından 3. Dünyaya bağımlılık savi, silahlanmaya Batida toplumsal bir onay sağlamaya yetmektedir.

Öte yandan askeri harcamaların (kamu harcaması olarak) işsizliğe bir alternatif olarak sunulması da bazı kesimlerin (örneğin sendikaların) desteğini görmüştür. Her ne kadar varolan sendikaların gerçek işçi çıkarlarını temsil edip etmedikleri, gerçek işçi çıkarlarının neler olduğu tartışılabilirse de, örneğin 1980'de Kiel'de Şili hükümetine denizaltı yapımının durdurulmasını isteyen Sosyal Demokratlar ve Yeşiller karşılarında, Alman sanayicilerinden önce işçi sendikalarını bulmuştur.

Sovyetlerde ise, büyüme hızının sürekli azalması, kişi başına düşen ulusal gelirin düşük oluşu, Batıyla *-ABD ile-* boy ölçüşebilecek kadar askeri harcamalara gidilmesine artık el vermemekte, dolayısıyla diğer sosyal harcamalardan kısıntıya gidilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunu kabul ettirebilmek için de, siyasal baskının artırılması, ulusallık ideolojisinin her zamankinden daha fazla körüklenmesi kaçınılmaz olmuştur.

Açıkça dile getirilmese de, artık anlaşılmıştır ki, iki süper güç, Avrupa'yı muhtemel bir savaş alanı olarak görmektedir. Reagan'ın askeri danışmanı Colin S. Gray'in "zafer mümkündür" deyişi, besbelli bu akıl yürütmeye dayanmaktadır. Avrupa'nın bu kadar kolay gözden çıkarılması, hiçe sayılması, doğal olarak özellikle Batı Almanya'da büyük bir huzursuzluğa yol açmıştır. Bu yüzden ABD'nin güdümü yerine, bir "Batı Avrupa uzlaşması'nın gerçekleştirilmesi gerektiğine inananların sayısı da hızla artmaktadır.

Barış hareketi öncülerinden, sosyal demokrat E. Eppler'in öne sürdüğü gibi, Batı Avrupa'nın Sovyetler Birliği'ni ekonomik, siyasal ve askeri bakımdan baskı altında tutması için hiçbir neden yoktur; tam tersine ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi *-ABD'nin ayağına basmak pahasına da olsa-* her iki tarafın da işine gelmektedir. Son olarak Sovyetlerden Batı Almanya'ya uzanan doğal gaz boru hattı kurulmasına ABD'nin gösterdiği tepki ve aldığı engelleyici önlemler bu gerçeği gözler önüne

sermiştir. Eppler'e göre, Sovyetler Birliği Avrupa'dan bir tehdit hissetmediği ölçüde, Avrupa askeri açıdan güvenlik altında olacaktır. Sovyetlere karşı ABD çıkarlarını korumak, Batı Avrupa'ya pahalıya oturmaktadır. Ayrıca Doğu Almanya'da da, ekonomik nedenlerden dolayı, Batıya bir yakınlaşma gözlemlenmektedir. Sovyetlerin açıkça uyarılarına karşın, Doğu Almanya, Batı Almanya'dan kredi almakta bir sakınca görmemiştir.

Ne Mutlu Pasifim Diyene!

Bu çerçeve içinde, özellikle 80'li yıllarda palazlanmaya başlayan Alman Barış hareketinin niteliklerini ele almadan önce, geçmişteki uzantılarına kısaca değinelim: Bir 'fikir' olarak barış ve pasifizm oldukça eskilere uzanıyor. Filozof Max Scheler 1927'de Köln Üniversitesi'nde verdiği derslerde, heroik-bireysel pasifizmden (Buda, Gandi vd.), ekonomik-liberal pasifizme (H. Spencer) kadar, tarihte görülen sekiz tür pasifizm sıralamıştır. Örneğin Hıristiyanlik bir tür etik pasifizmdir, ama Marksizm Scheler'e göre, olsa olsa bir yarı-pasifizm olabilir. Öte yandan Scheler, Birleşmiş Milletler Örgütü'nün, hukuki pasifizmi (Kant' in "kutsal barış" fikrini) temel aldığını savunur.

Ancak bu yakıştırmaların, sınıflandırmaların dışında, Almanya'da toplumsal temellere dayalı ve örgütlü olarak ortaya çıkan ilk 'pasif' girişim, 1892'de Bertha von Suttner ile Alfred Fried'in kurdukları barış örgütüdür. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında da, Liebknecht, Brecht, Remarque, Tucholsky vd, barış hareketine önderlik etmişler, gerek siyaset gerekse edebiyat alanında savaşa karşı çıkmışlardır. 1915'de sosyal demokratlar, Rus emperyalizmi Alman emperyalizminden daha kötüdür diyerek anavatanı savunmak gerektiğini ileri sürerken, parlamentoda bir tek Karl Liebknecht savaş aleyhine oy vermiştir.

Almanya'nın yakın tarihinde, önemli bir barış girişimi de, 1958 yılında, aralarında Carl F. von Weizsaecker, Otto Hahn, W. Heisenberg'in de bulunduğu 18 Göttingen' li atom fizikçisinin, Alman ordusunun atom silahlarıyla donatılmasına bir bildiriyle karşı çıkmaları olmuştur. İngiltere'de de ilk barış etkinlikleri o yıllara rastlamaktadır. Ancak Barış hareketinin asıl etkin olarak ortaya çıkışı, 60'lı yıllardadır. 1961'de Paskalya sırasında ilk kez yapılan Barış yürüyüşü sonraki yıllarda gelenekselleşmiş, her yıl büyük yankılar

uyandırmaya başlamıştır. Hareketin doruk noktası ise, öğrenci hareketi ve Vietnam savaşı yıllarıdır. 70'li yılların başında gücünden çok şey yitiren Barış hareketi, yine de önemli sonuçlar elde etmiştir. Herşeyden önce, 2. Dünya savaşı sonrasında egemen olan 'soğuk savaş söylemi', barış etkinlikleriyle birlikte büyük ölçüde kaybeder etkisini. Ayrıca yerleşik siyasal kurumların dışında gelişen barış hareketi, resmi siyasetin, partilerin meşruluğunu da ilk kez olarak sorgular.

80'li yıllarda görülen yeni Barış hareketi ise, pek çok bakımdan eskisinden esinlense de, daha köklü, yaygın bir harekettir. Çok daha geniş bir tabana yayıldığı gibi, uluslararası olma niteliği de ağır basmaktadır. Üstelik mücadele konusu, Vietnam gibi uzak bir ülke değil, üzerinde yaşanan topraklar, Avrupa'dır artık. Dolayısıyla yeni barış hareketi, oldukça etkili olabilmektedir. Örneğin 1980 Kasımında "Krefeld Bildirgesi'ni iki milyondan fazla kişi imzalar.

Aşağı Ren bölgesinde küçük bir kent olan Krefeld'de, 15/16 Kasım 1980'de Almanya'nın çeşitli bölgelerinden onbeş bin kişi biraraya gelmiştir. Pershing 2 ve Cruise füzelerinin Almanya'ya yerleştirilmesine karşı çıkmak, bir 'bariş referandumu"na gidilmesini sağlamaktır amaçları. Bu aynı zamanda barış hareketi içindeki farklı grupların üzerinde anlaşabilecekleri bir 'asgari müşterek'tir. Başlatılan imza kampanyası büyük ilgi görür ve 10 Ekim 1981'de, başkent Bonn'da üçyüz bin kişiyle, o zamana kadarki en büyük barış gösterisi gerçekleştirilir. Krefeld'deki toplantıdan beri, çeşitli bölgelerde bildirgeyi desteklemek üzere pek çok toplantı, gösteri yürüyüşü düzenlenmiştir. Bunlar arasında en çok yankı uyandıranlardan biri de, 21/22 Kasım 1981'de Dortmund'da yapılan "Sanatçılar Barıştan Yana" toplantısı olmuştur.

Ancak unutmamak gerek ki, 'barış hareketi' deyişi de en az 'barış' sözcüğü kadar bulanık bir deyiş. Krefeld Çağrısı çoğu barışseveri biraraya getirebilmişse de, barış hareketi içinde birbirleriyle kıyasıya 'savaşan' grupların olduğu da bir gerçek.

Barış hareketinin Doğu bloğuna karşı tutumu, kuşkusuz en önemli tartışma konusu. Sovyet güdümlü sol grupların barış hareketi içinde etkin olarak çalıştıkları, hareketi yönlendirmek istedikleri kimsenin gözünden kaçmıyor çünkü. Sovyetler Birliği'ndeki silahlanmayı görmezlikten gelen ya da hoş göstermeye çalışan çabalar, ister istemez

sürtüşmelere, ayrışmalara yol açıyor.

Bu bağlamda Fransız solu, Avrupa'daki barış hareketini "ulusalcı egoizm"le suçluyabiliyor örneğin. Andre Gorz'a göre, barış hareketi, Sovyet politikasının bir aracı olma riskini taşıyor hep. Bu yüzden de, hareket içinde "radikal bir anti şovenizm" boyutunun olmayışını eleştiriyor Gorz. Özellikle Almanların, Batı ittifakı içinde olup olmadıklarına karar vermeleri gerektiğini ileri sürüyor.

Yine de bu tartışmaların dışında, resmi "anti-komünizm"in giderek zayıfladığını, artık Batı'daki silahlanmaya çok zor bir ideolojik temel oluşturduğunu kabul etmek gerekiyor. Bunda hem Sovyetlerin Stalin dönemiyle bugün arasına bir mesafe koyuşunun, hem de ABD'nin Vietnam ve Latin Amerika'daki girişimleriyle "örnek demokrasi" olmaktan çıkmasının payı büyük. '68 öğrenci hareketi sonrası, 3. Dünya ile dayanışmanın gündeme gelmesi, askeri hizmeti reddedenlerin sayılarının gitgide artması, Hollanda, İngiltere, hatta ABD gibi ülkelerde de güçlü barış hareketlerinin boy göstermesi, diğer alanlardaki alternatif arayışların büyük ölçüde başarı kazanmaları, bütün bunlar barış hareketinin (içindeki bütün ayrılıklara, belirsizliklere karşın) güçlenmesini sağlayan öğelerdir.

Amorf olma (hatta dağılıp gitme) tehlikesini her zaman içinde taşımışsa da, kitlelerin kendiliğindenliği ile örgütlülüğü arasında bir denge oluşturabilmeyi başarmıştır barış hareketi. Her ne kadar 'etik' bir hareket sayılsa da, "teknokrat akılcılık"a, savunma gibi hayati konularda "bürokratik işleyiş'e karşı önemli bir direnişi başlatmıştır. Bu bağlamda geliştirilen barış araştırmaları, alternatif savunma modelleri de insanların barış sorununa, genel olarak siyasal sisteme yaklaşımlarını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Atom ölümü hepimizi tehdit ediyor.
Avrupa'da atom füzeleri istemiyoruz.

KREFELD BİLDİRGESİ

NATO'nun 12 Aralık 1979 tarihli silahlanmayı artırma kararının, kaçınılmaz bir yanlış karar olduğu giderek daha açık bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Yeni bir Amerikan orta menzilli silahlar

kuşağının Batı Avrupa'ya yerleştirilmesinden önce, ABD ile Sovyetler Birliği arasında Avrupa'daki stratejik silah sistemlerini sınırlandırmaya yönelik anlaşmalara varılması beklentisi, göründüğü kadarıyla gerçekleşmeyecek.

Brüksel'den bir yıl sonra, bu tür görüşmelerin başlaması bile olaSi görünmüyor. Tam tersine: ABD'nin yeni cumhurbaşkanı, açıkça, Sovyet-Amerikan stratejik nükleer silahların sınırlandırılmasını öngören, önceden imzalanmış SALT II sözleşmesini kabul etmek ve dolayısıyla Senato'ya parafe ettirmeye sunmak istemediğini açıklıyor.

Ancak ABD'nin parafe etmeyi reddetmesi, Avrupa'daki stratejik nükleer silahların sınırlandırılması görüşmelerinin ister istemez ileri bir tarihe ertelenmesine yol açacaktır. İntihardan farksız olan bu silahlanma yarışı, son dakikada durdurulamaz. Silahlanmanın gittikçe artan ivmesi, bir nükleer savaşın sözümona sınırlı tutulabileceği yönünde, giderek somutlaşan görüşler, öncelikle Avrupa halklarını göğüslenemeyecek bir riske atacaktır.

15, 16 Kasım 1980 Krefeld toplantısına katılanlar, bu nedenlerden dolayı toplu olarak federal hükümete şu çağrıyı yapmışlardır: Pershing II ve Cruise füzelerinin Orta Avrupa'ya yerleştirilmesi onayı geri çekilsin. Pakt içinde, ülkemizi, özellikle Avrupalıları tehdit eden, yeni bir nükleer silahlanma yarışını desteklemek istediğimiz yolundaki kuşkulara yer vermeyecek bir tavır takınılsın.

Son gelişmeler üzerine kamuoyunda kuşkular artmaktadır. Gitgide daha kararlı bir biçimde, alternatif bir savunma siyasetinin olanakları tartışılmaktadır. Demokratik bir süreç olarak, halk iradesinin oluşması açısından bu düşünceler büyük önem taşımaktadır ve halkımızın birdenbire ortaya çıkan olaylarla yüzyüze gelmesini önleyebilir.

Kamuoyunun artık görmezlikten gelinemeyecek ve gitgide artan baskısıyla, Orta Avrupa'nın, ABD'nin nükleer silah platformu olmasına izin vermeyen, Federal Ordunun gelişiminin bu hedefleri izlemesini sağlayan, yeni bir savunma siyasetinin gündeme gelmesi için, kadın ve erkek tüm vatandaşları bu bildirgeyi desteklemeye çağırıyoruz.

Not: 15, 16 Kasım 1980 Krefeld toplantısına katılanların sonuç bildirgesi. Toplantıyı gerçekleştirenler: Gert Bastion, Prof. Dr. h.c.

Karl Bechert, Petra K. Kelly, D. Martin Niemöller, Prof. Dr. Helmut Ridder, Christoph Straesser, Gösts von Uexkült, Josef Weber.

"İsa Bu İşe Ne Der?"

Öteden beri kilise özellikle Protestan kilisesi barışa (en azından sözcük düzeyinde) büyük önem vermiştir. Yahudilerin, hıristiyanların kullandığı "şalom" (müslümanlarda "selam") barış anlamına gelir ibranicede. Ancak kilisenin tarih içinde barışa yüklediği anlam büyük farklılıklar gösterir; kilisenin, dünyevi siyasal otoriteyle ilişkisi belirlemiştir barışın içeriğini daha çok.

1871'de Bismark'ın önce Fransa, sonra da tüm Avrupa'yı ele geçirmeye yönelik militarist siyasetinin, en önde gelen savunucusu Protestan kilisesi olmuştur. Nazi döneminde, kilise, yer yer direniş göstermişse de, savaşı "gitgide küçülen dünyamızda, birbirleriyle rekabet eden halkların kaçınılmaz kaderi" olarak görmüş, hıristiyanlara itaat ve göreve sadakat önermiştir. 2. Dünya Savaşı sonrasında "artık savaş istemiyoruz" sloganını savunmaya başlayan kilise, yine de Adenauer'in Almanya'yı silahlandırma siyasetini desteklemekte, "savunmanın barışı tehlikeye düşürmesi gerekmez" görüşünü ileri sürmekte bir sakınca görmemiştir.

1958'de atom silahlarının Almanya'ya sokulması kilise içinde ilk ciddi görüş ayrılığını doğurdu. Kilise bir bölünmeyi göze alamadığından, yan tutmamayı (atom silahlarına hem evet, hem hayır demeyi) yeğledi. Bu tarihten sonra, kilisenin barış hareketi içinde giderek etkin bir rol oynadığını görüyoruz. Bunun nedeni, uluslararası gelişmeler bir yana, ki 1975'de Nairobi'de yapılan Dünya Kiliseler Birliği toplantısında kesin olarak silahsızlanmadan yana bir tutum sergilenmişti, tabanda yaşanan, kilisenin denetimi dışındaki siyasallaşma süreciydi daha çok. Vatandaş inisiyatifleri, askeri hizmeti reddedenler *-hem de dinsel bir temellendirmeyle-* kilisenin yeni yönünü belirliyorlardı. Yılda bir yapılan kiliseler günü toplantısına katılan Savunma Bakanı yuhalanabiliyordu artık.

"Bir Düşün, Savaş Çıkmış, Kimse Gitmiyor!"

Barış hareketinin önde gelen gruplarından biri de askeri hizmeti reddedenler Alman Anayasası'nın 4. maddesi, "kimse vicdanına karşı, silahlı askeri hizmete zorlanamaz" diyor. Her yıl askerlik çağına gelmiş pek çok genç de, bu maddeye dayanarak, dinsel, ahlaki ya da siyasal bir temellendirmeyle, silahlı askeri hizmet yerine bir sosyal hizmeti yeğlediklerini bildiriyorlar. Alman ordusu böylesine bir personel açığını göze alamadığından, açık ya da örtük bazı önlemlere başvurarak, ancak 50-60 bin kişiye bu hakkı tanıyor. Bunun bile, yarısı erlerden oluşan yarım milyonluk Alman ordusunda büyük sorunlar doğurduğu ortada. Asker açığına çözüm olarak, kadınların da askere alınması ve büyük ölçüde Türklerden oluşacak paralı bir ordunun kurulması üzerinde düşünülüyor ciddi ciddi. Ya da sağlamlık ölçütleri değiştirilip, hafif sakatlıkları olanlar da orduya alınmaya başlanıyor.

Ayrıca askeri hizmeti reddedenlerin karşısına çıkarılan engeller de artıyor gün geçtikçe: Normal askerlik süresi 12 ayken, sosyal hizmet 18 ay sürüyor; bu sürenin üç ay daha uzatılması muhtemel. Askeri hizmeti reddedenlerin vergi yükü de oldukça ağır. Ayrıca başvuruda bulunanlar, sosyal hizmete kabul edilmeden önce, oldukça ince eleyip sık dokuyan çeşitli komisyonlar önüne çıkmak zorundalar. Bu komisyonlarda açıkça uygulanan manevi baskı bir yana, ilerde iş bulmada, toplumsal yaşamda karşılaşılan zorluklar da caydırıcı etkenler arasında.

Herşeye karşın, askeri hizmeti reddedenlerin askerisiyasal düşünüşü sarstıkları, barış fikrinin yaygınlaşmasında önemli rol oynadıkları bir gerçek. Ancak askeri hizmet yerine yaptırılan sosyal hizmetin gerçekten anti-militarist bir motivasyonla uyuşup uyuşmadığı da tartışılıyor epey. Huzur evlerinde, hastanelerde, morglarda çalışmak, kamu kuruluşlarında kapıcılık, odacılık ya da çöpçülük yapmak bir barış çalışması sayılabilir mi? Bu zorunlu ve ucuz işgücü, sosyal devlet görüntüsünü pekiştirmekten başka işe yarıyor mu? Bu soruları soranlar, ayrıca sosyal hizmetin de, katı disiplin, kışla yaşamı, uzun hizmet süresi vb. nedenlerden dolayı, bir 'fiili' cezalandırma ve askerileştirme süreci olduğunu ileri sürüyorlar. Ama buna karşı önerilen, her türlü hizmeti "toptan reddetme" seçeneği de, en azından ucunda uzun bir hapis cezası olduğundan, pek akıl kârı gözükmüyor çoğu kimseye.

Askeri Hizmeti Reddetme Hakkı İçin!
Barış Hizmeti İçin!

Alman Barış Örgütü (ABÖ) - Askeri Hizmeti Reddedenler Birliği (AHRB)

Bir insan hakkı olan askeri hizmeti reddetmenin gerçekleşmesi için:

ABO-AHRB, insanın vicdan özgürlüğüne dayanarak, askeri hizmeti reddetmeyi bir insan hakkı saymaktadır.

Federal Almanya Cumhuriyeti Anayasası'nın temel haklar listesinde yer alan askeri hizmeti reddetme temel hakkı kısıtlamalarla ve aşındırmalarla karşı karşıyadır. Siyasal ve yasal çabalarla, askeri hizmeti reddetme temel hakkı bir "istisna hakkı" derecesine indirilmekte, askeri hizmeti reddedenler "kaytarıcı" olarak yerilmektedir. Sivil hizmetin "topyekün savunma tasarısı" içine alınmasıyla, askeri hizmeti reddetme kararı etkisiz hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Silahlanma yarışına karşı gitgide güçlenen bir hareket, Federal Almanya Cumhuriyeti'nin askerileşmesine ve gençliğin üzerinde Federal ordunun anti-demokratik etkisine karşı durmaktadır. Askeri hizmeti reddedenlerin sayısının artması, askeri hizmeti reddetmenin çeşitli yollarının denenmesi, ordu içinde anti-militarist direnişin boy göstermesiyle hareket kendini hissettirmektedir. Askeri hizmeti reddetme, bireysel temellendirilişinden bağımsız olarak, Federal Almanya Cumhuriyeti'nde bugün görmezlikten gelinemeyecek bir siyasal gücü temsil etmektedir. (...)

ABÖ-AHRB, Anayasanın 4. maddesinin 3. paragrafına dayanan askeri hizmeti reddetme temel hakkının, doğrudan ya da dolaylı olarak aşındırılması yolundaki çabalara karşı mücadele etmektedir. Askeri hizmeti reddedenlere uygulanan vicdan sınavı, Anayasanın özüyle bağdaşmamaktadır, dolayısıyla temel haklarla çelişen bir durumdur. Yerine hiçbir şey konulmadan kaldırılmalıdır.

- Askeri hizmeti reddedenlerin silah altına alınmasına son!

- Askeri hizmeti reddedenlerin suçlu durumuna düşürülmesine son!

- Cezai takibata uğrayan askeri hizmeti reddedenlere af!

ABÖ-AHRB, Anayasanın barışçı içeriğini gerçekleştirecek, ayrı bir askeri hizmeti reddetme yasasının çıkarılmasını talep etmektedir. Barış Hizmeti için! Genel Hizmet yükümlülüğüne karşı! ABÖ-AHRB'nin sivil hizmete dayalı, antimilitarist çalışması şu taleplerden oluşmaktadır:

- Sivil hizmet özerk olmalıdır. İçerik ve örgütlenme açısından ordunun ve parlamentonun etkisi dışında olmalıdır.

- Sivil hizmet sosyal alanda olmalıdır. Hizmetin alanı ve tarzı, askeri hizmeti reddedenler örgütleri ve sendikalar tarafından denetlenmelidir. Bunun tek nedeni, sivil hizmet görevlilerinin ücretleri düşürücü ve grev kırıcı olmalarını önlemek değildir.

- Sivil hizmetin içeriği, askeri hizmeti reddedenlerin barışçı taleplerine uygun olmalıdır; toplumiçi ve ülkelerarası, zorg dayalı yapıların kırılmasında etkili olmalıdır.

- Sivil hizmetin örgütlenmesi, mümkün olduğunca geniş öz-örgütlenme ilkelerine ve kişilerin kendi isteklerine bağlı olmalidir. Hizmetin hangi tarihte başlayacağının ve yerinin serbestçe seçilmesi, buna örnek olarak verilebilir.

- Sivil hizmetin, askeri hizmete göre uzun tutulması kaldırılmalidir. Askeri disiplin yasasının sivil hizmete uygulanması ve aynı biçimde demokratik temel hakların kısıtlanması kaldırılmalıdır.

- Savaş ve olağanüstü hallerde, askeri hizmeti reddedenlerin parlamento tarafından askeri amaçlarla kullanılmasını önlemek için, Federal Sivil Hizmet Kurumu, yerine hiçbir şey konulmadan kaldırılmalıdır.

(ABÖ-AHRB'nin Witten'de Kasım 980 tarihinde, delegeler toplantısında kabul edilen ana programından.)

Nisa Ehli

Her ne kadar silahlanma, askerlik, ordu vb. terimler hep doğrudan erkekleri ilgilendiriyor gözükse de, kadınların *-özellikle feminist*

hareketin- barış hareketi içinde özgül bir konumu var.

Ancak kadınların, kadın/erkek eşitsizliğine yaklaşım biçimleri, diğer sorunlara ve bu arada barış sorununa da bakışlarını büyük ölçüde belirliyor. Örneğin bir grup, erkeklerle eşit haklar elde etmek için askere gitmeye can atarken, bir diğer grup, silahlanmanın yalnızca bir "erkek çılgınlığı" olduğunu, zaten tüm silahların da "fallokratik" simgeler olarak görülebileceğini, bu yüzden de bu işlere kadınların bulaşmaması gerektiğini ileri sürüyor.

Alman hükümeti, kadınların da en azından cephe gerisinde görevlendirilmeleri için orduya alınması önerisini ortaya attığında, kadınların güçlü tepkisiyle karşılaştı. Ne de olsa, çoğu feministin saptadığı gibi, ordu içinde cinsler arası bir eşitlik hiçbir zaman sağlanamayacak, tam tersine kadının sömürüsü daha da artacaktı. Feministlerin eşitlik konusunda çözüm önerileri ise, erkeklerin de askerlik zorunluluğundan kurtarılması yönünde. Üstelik bu konuda da yine erkekler kadınlar adına bazı kararlar almıştı; bu yüzden kadınların askerlik önerisine verdikleri yanıt, "bizim başımıza hiçbir miğfer sığmaz" olmuştur.

Öte yandan özellikle İskandinav kadınların öncülüğünde, 8 Mart 1981'de ilk "kadın barış haftası" düzenlenmiş, feminist Alman Courage dergisinin çabasıyla Doğu bloğundaki kadınlarla, barış konusunda işbirliği sağlanmaya çalışılmıştır. Bu girişimlerden önemli bir sonuç elde edilememişse de, yavaş yavaş farklı bir bilinç yerleşmiş, kadınların da artık savaşın yaralarını sarmak değil, savaşı önlemek zorunda oldukları görüşü savunulmaya başlanmıştır.

Alternatif Savunma Modelleri

Barış hareketinin kuşkusuz önemli bir özelliği de, salt barışı yüceltmekle yetinmeyip, somut talepler ileri sürmesi ve iyi kötü alternatifler üretmesidir. Alternatif savunma modelleri ile, hem barış çağrısının inandırıcılığını artırmak, hem de zorunluymuş gibi sunulan bazı kararları geçersiz kılmak amaçlanmaktadır.

Burada kısaca değineceğimiz üç alternatif savunma modelinden ilki,

en çok yandaş toplayan, en yüksek olabilirliğe sahip bir model: Avrupa'yı atom silahlarından arındırip, savunmayı yalnızca konvansiyonel silahlarla sınırlamak. Kısa vadede gerçekleştirilebilecek bu talebin, uzun vadede kalıcı bir barışın sağlanmasına büyük katkıları olacağına inananlar oldukça fazla. İngiltere'de E.P. Thompson, Almanya'da da R. Bahro gibi ileri gelen iki düşünür bu modelin savunuculuğunu üstlenmişler. Bu önerinin gerçekleşmesi halinde, Batı Avrupa'nın ABD'ye olan bağımlılığı azalacak, öte yandan Sovyetlerin de Doğu Avrupa ülkeleri üzerindeki etkisi kırılmasa bile, zayıflatılmış olacaktır. Dahası Bahro'ya göre, bu model ilerde askeri blokların çözülmesini bile sağlayabilir. Böylece iki kutuplu bir dünya siyasetine bağımlı olmanın doğurduğu riskler de hafifletilecektir.

1982'de ölen Doğu Alman rejim muhaliflerinden R. Havemann, 1981'de H. Schmidt ve Brejnev'e yazdığı bir mektupta bu modelin en azından Doğu ve Batı Almanya için gerçekleştirilmesini önermiştir. 1976-1980 arasında evinde hapis tutulan, yine de tüm zorlamalara karşın, Doğu Almanya dışına çıkmayı kabul etmeyen Havemann'ın bu girişimi, gerek Doğuda, gerekse Batida ilgiyle karşılanmış, mektubu pek çok Alman tarafından imzalanmıştır.

Bu model bağlamında, ilginç bir öneri de Batı Berlin Senatosuna giren "Alternatif Liste" tarafından ortaya atılmıştır. Alternatif Liste içinden P. Brandt ve H. Amman'ın hazırladıkları tasarıya göre, iki Alman devleti askeri blokların dışına çıkacak, askeri statükonun değişmesinden sonra, evreler halinde bir konfederasyona doğru gidilecektir. Kabaca, Doğu Almanya'nın Yugoslavya, Batı Almanya'nın da İsveç'i örnek alarak bir dönüşüme girmelerini öngören bu tasarı, büyük ilgi görmüşse de, hükümetler düzeyinde pek yankı uyandırmamıştır.

İkinci bir alternatif savunma modeli de siyaset bilimci, barış araştırmacısı T. Ebert'in geliştirdiği "toplumsal savunma"dır. Türk Kurtuluş Savaşındaki "Kuvayı Milliye'yi anımsatan bu modele göre, saldırgan bir ordunun bir ülkede kalabilmesi, halkın örgütlü ve bilinçli olarak topyekün direnişi gerçekleştirmesi ve düşmanla işbirliği yapmaması halinde çok zordur. Sivil direniş ve gerilla savaşı, düşmanı alt etmek için yeterlidir. Özellikle Almanya gibi nüfusu çok yüksek, karmaşık bir iktisadi ve teknolojik yapısı olan bir ülkenin işgali, yalnızca felaket getirir. Ebert Hindistan'ın kurtuluşunu, Nazi istilası sırasında Norveç ve Danimarka'nın gösterdikleri direnmeleri, modeline kanıt olarak sunmaktadır.

Üçüncü bir alternatif savunma önerisi de, 60'li yıllarda ABD'de ortaya atılan, sonraları Almanya'da da Yeşillerce desteklenen "tek yanlı silahsızlanma" önerisidir. Karşı tarafla anlaşmayı beklemeden, kademeli olarak silahsızlanmaya gidilmelidir bu öneriye göre; çünkü korku ve tehditten kurtulmanın yolu daha çok silahlanma değil, radikal bir biçimde, tek yanlı da olsa, silahlardan vazgeçmektir. Ancak silahsızlanmanın göstermelik değil, öze dayalı olması zorunludur. 1979'da Doğu Almanya'dan bin tank ve yirmi bin Sovyet askerinin geri çekilmesi, NATO' nun da Avrupa'dan bin atom füzesini kaldırması olumlu bir örnek olarak sunulmaktadır.

Görüldüğü gibi alternatif savunma modelleri kesinlikle saldırıyı öngörmeyen, sadece ülke savunması için düşünülmüş modellerdir. Önerilerin gerçekçiliği tartışma götürse de, hepsi, insanları ilgilendiren sorunlarda kitlelerin demokratik katılımına önem vermekte, herşeyden önce varolan karar alma yöntemlerini eleştirmektedirler. "Manhattan projesi" bunun sık yinelenen bir örneğidir: 2. Dünya savaşı sırasında Almanların atom bombası yapacağı anlaşılınca, Amerika'da tüm güçler bürokratik olmayan bir yolla biraraya gelmiş, Almanlardan önce bu işi başarmışlardır.

Kaldı ki: "Düş kuracak gücü olmayanın, mücadele edecek cesareti de yoktur".

Hülasa

80'li yılların ortalarina yaklaştıkça, barış hareketinin düş kuracak gücü azalmadıysa da, epey sönükleşti. Gösteriler, barış kampanyaları eskisi gibi sürse de, coşkunun giderek azaldığı görülüyor. Bunun temel nedeni, kuşkusuz tüm muhalefete karşın, füzelerin Almanya'ya yerleştirilmeleri. Hareket içindeki eski ittifaklar da sürdürülemiyor artık. Ayrıca vatandaş inisiyatifleri, ekoloji hareketi de eski canlılıklarını yavaş yavaş yitiriyorlar.

Ancak bu durgunluk, hareketlerin silindiği anlamına gelmiyor tabii. Hatta bir düş kırıklığı yaşandığını söylemek bile zor. Gerek ekoloji gerekse barış hareketinin oluşturdukları siyasal dinamikler, sadece

nükleer santraller ya da füzelerle sınırlı olmadı hiçbir zaman. Çok daha derin siyasal ve toplumsal sarsıntılar yaşandı. Bu yüzden de, son gelişmeleri, 'ilk heyecanın yenilmesi' olarak değerlendirmek kuşkusuz en doğrusu. Daha ilersi için tahminlerde bulunmak ise, spekülasyonlara götürecektir insanı: Örneğin kimilerine göre, yakın zamanda bir radikalleşme yaşanacak alternatif hareket içinde. Kızıl Ordu Fraksiyonu' nun (RAF) yeniden canlanmasını, bu bağlamda değerlendirenler var. Nükleer enerji hatlarının bombalanmasını, silah tüccarlarının vurulmasını, yeni bir Yeşil Ordu Fraksiyonu'nun doğuşu olarak yorumluyorlar. Öte yandan 80' li yılların ikinci yarısında, sosyal demokrat ve sosyalist hareketler içinde de, bazı dönüşümler bekleyenlerin sayısı hiç de az değil. Daha yerleşik, daha ağırbaşlı bir alternatif arayışının yeni çözümlere varacağı, çoğu kişinin ortak inancı.

ALTERNATİF EĞİTİM

"EĞİTİM SORUNU"

Adı: Lottemi Doormann. 1943 doğumlu. 1967'den beri serbest gazeteci ve yazar. 1971'de okul öncesi eğitim üzerine bir film hazırlamış; 1972'den beri de "Alternatif Çocuk Yuvaları Hareketi" içinde etkin. 1972 sonbaharında Hamburg' da, sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılmasını sağlamak için oluşturulan "Küçük Sınıf İnisiyatifi"nin kurucuları arasında yer almış. 1974-1976 yılları arasında ise, okullardaki eğitimi düzeltmek amacıyla velilerin kurdukları "Okullarda Acil Durum" inisiyatifinin merkez büro yöneticisi. Ayrıca "Demokratik Eğitim" dergisini de çıkaranlardan biri. Eğitim konusunda yazdığı kitapları var.

Aslında Lottemi Doormann'ın yaşamöyküsü, az çok ünlü ve başarılı oluşunun ötesinde, Almanya için pek bir ilginçlik taşımıyor. Özellikle 70'li yılların ortalarından beri, tüm yaşamını "eğitim sorunu'na adayıp, yerleşik eğitim sistemine alternatif arayanlara oldukça sık rastlanıyor çünkü. Bu ilgi artışı, genel ekonomik sistem eleştirilerinin kısa vadede somut değişiklikler getirmeyeceğinin anlaşılmasından kaynaklanıyor büyük ölçüde. Çoğu kişi, ne kadar radikal olursa olsun, 'teşhiste bulunma'nın yetmeyeceği, doğrudan 'müdahale'nin gerekli olduğu inancını paylaşıyor artık.

Eğitimi bir sorun' olarak görenler, yalnızca sistemden hoşnut olmayanlar, sisteme ters düşenler değil kuşkusuz. 70'li yıllarda başlatılan resmi eğitim reformları, farklı bir nitelik taşısa da, devletin de bir eğitim bunalımını kabul ettiğini gösteriyor. Siyasal partilerin de, en çok üzerinde durdukları konu, eğitim sorunu.

Bunalımın en büyük nedenlerinden biri, bilim çevrelerine göre, diğer gelişmiş sanayi toplumlarında olduğu gibi, modern çekirdek ailenin artık çocuğun toplumsallaşmasını sağlayamamasıdır. Ailenin işlevlerini yitirmesi, ister istemez aile dışındaki eğitim kurumlarına daha çok ağırlik verilmesine, yeni görevler yüklenmesine yolaçmıştır. Ancak çocuğu 'hayata hazırlamak' görevinin tam olarak kime düştüğü

ve bu görevin nasıl yerine getirilmesi gerektiği hâlâ açıklığa kavuşmuş değildir. Teknolojik yenilikler ve uluslararası işbölümündeki değişmeler de, eğitim sorununu daha içinden çıkılmaz bir hale getirmiştir. Örneğin insanların "nasıl, nerede ve kaç saat" çalışacağı soruları, ayrıca "eğitim kurumlarının yeni işlevleri ne olacak" sorusunun da sorulmasını zorunlu kılmıştır.

Tabii ki alternatif hareketin eğitim 'sorun'u, bundan oldukça farklı, çünkü hareketin içindekilere göre, resmi eğitim kurumlarının hedef aldığı toplumsallaşma süreci, sorunun ta kendisi aslında. Yine de eğitim sorununun, devlet sorunuyla özdeşleştirilmesi anlamına gelmiyor bu. Alternatif hareketin, '68 öğrenci hareketi ile en önemli ayrılığı da burda: Öğrenci hareketi kuşağı, yaşamın her alanını kapsayan topyekün bir 'siyasal' tavır takınmayı herşeyden önemli sayıyordu. O dönemde yaşanan hareketlilik, daha çok 'kuşaklar arası' çatışmaya dayandığından, geliştirilen alternatifler de 'geçmişin negatifi' olmaktan öteye gidemedi. Katı beslenme programlarına ve Amerika kökenli pedagojik yöntemlere göre yetiştirilenler, tüm bunların tam tersini yapmayı, yaptıklarını da marksist kategorilerle açıklamayı yeterli sayıyorlardı. Günde kaç kalori alacaklarını, saat kaçta yatağa gireceklerini, giderek nasıl bir insan olacaklarını belirleyen otoriter eğitimi reddetmeleri, gelecekte kuracakları yeni düzenin ilkelerini, kendi çocuklarına öğretmeleri, uygulamaları gerekiyordu. Ama mülkiyet duygusundan arınmış, özgür, barışsever çocuklar yetiştirme hayali, uzun sürmedi pek.

Yeni alternatif hareketin eğitim sorununa yaklaşımı ise, eski denemelerin çoğundan farklı olarak, hemen hemen hiçbir siyasal nitelik taşımıyor. Kurumları yıkmak, geleceğin dünyasını kurmak gibi amaçlar yok artık. Birlikte yaşama, çocuk büyütme, herhangi bir kuramın doğruluğunu kanıtlamak için değil, sonu belirsiz, ama oldukça hoş bir serüveni gerçekleştirmek için sadece. Örneğin alternatif eğitim etkinliği içinde, feministler önemli bir yer tutuyor. Eğitim sorununa eğilmek, çoğu kadın için kendi bağımsız varoluşlarını kanıtlamanın bir yolu çünkü. 'Toprak ana'ya kadar uzanan, "herşeyin yaratıcısı kadın/ana" miti, bir takım alternatif girişimlerin temelini oluşturuyor. Bu arada ilginç bir gelişme, başucu kitaplarının büyük ölçüde değişmesi: Marksist klasiklerin yerinde, E. Fromm, I. Illich, A. Miller vd. duruyor artık. Bu yazarların da başdüşmanı eğitim. Örneğin, insan soyuna her türlü kötülüğün eğitimle geldiğini savunan A. Miller'in milyonlar satan kitabının adı "Başlangıçta Eğitim Vardı". Fromm'a göre de, insanın gerçek, öz değerlerine ulaşabilmesi için,

"yabancılaşma ve insan olmama sarmalı'nın, bu arada eğitimin, aşılması gerekiyor. Biraz basitleştirerek söylersek, bütün bu incelemelerin temelinde "çocuk iyidir, sevgi doludur, eğitim ise çocuğu bozuyor" tezi yatıyor. Dolayısıyla, "Emile" adlı kitabında "yaradanın elinden çıkan herşey iyidir; insanın elleri ise herşeyi berbat eder" diyen Rousseau'dan pek uzak değil, tüm bu söylenenler.

Eğitimi toplumsal-tarihsel bağlamından soyutlayıp, çoktan yıkılan mutlak bir 'insan' mitini temel alan bu eğitim eleştirilerinin, bu kadar popüler olmasının nedenlerinden biri de, hiç kuşkusuz, bu eleştirilerin içlerinde iyi kötü bir 'mutluluk vaadi' taşımaları. Özellikle eğitimle pek hoş deneyimleri olmayanlar, süregelen reformlardan, arayışlardan dolayı hayal kırıklığına uğrayıp, yine de gelecekte gerçekleşecek bir cennet hayalinden kendini alamayanlar, bu düşünürlere dört elle sarılıyorlar.

Bu yaygın ilginin bir başka nedeni de, bazılarına göre, insanların kolay anlaşılır vaadlerde bulunan psikolojik-pedagojik rehberlere ihtiyaç duymaları. Çoğu kişinin giderek daha geç yaşlarda çocuk sahibi olmaları, kendi eğitim dönemlerini çoktan geride bırakmaları, özellikle topluluk, büyük aile yaşamının dağıldığı bir toplumda, önemli bir deneyim eksikliği' doğuruyor; bu açık da, Miller ya da Fromm gibi rehberlerle kapatılmaya çalışılıyor.

Ancak bu yazarların, ne gibi işlevleri yerine getirdikleri, aslında o kadar da önemli değil; çünkü alternatif hareket, Fromm'u, Illich'i büyük bir dikkatle okuyorsa da, bu yazarlardan, yapılanları açıklamak için yararlanmıyor pek. Yaşanılan, ortaya atılan alternatiflerin, tek bir akıma ya da düşünüre bağlanamayacak, kendiliğinden bir yapısı olduğu kesin. Hatta alternatif eğitimin bu yazarlar olmadan da, varolacağı söylenebilir pekâlâ.

ŞİMDİKİ ÇOCUKLAR ZAVALLI

Eğitim tartışmalarının merkezinde yeralan, 'çocuk' denen yaratığın içinde yaşadığı 'nesnel koşullar' da, eğitim sorununa yaklaşımı belirleyen öğelerden biri. Konuya biraz yakından bakanların saptadıkları iki gerçek var: Gitgide artan çocuk düşmanlığı ile çocuklarda ve gençlerde görülen özseverlik (narsisizm).

Çocukların eğitim ve sağlık işleri için, ancak ilerde işgücünü karşılayacak ölçüde harcamalar yapıldığı, resmi çevrelerce açıkça kabul ediliyor. Doğum oranı düşük yıllar için, siyasetçilerin öğrenci sayısındaki azalmadan dolayı hemen okulları kapatma ya da birkaç okulu birleştirme yoluna gitmeleri, dahası istihdam fazlası' öğretmenleri işten çıkarmaları, 'yatırımcı' bakış açısının en açık kanıtı. 3. Dünya ülkelerinde çocukların açlıktan öldüğünü sık sık hatırlatıp, Alman çocuklarının hallerinden memnun olmaları gerektiği yolundaki savlar da, nüfusun beşte birini oluşturan çocukların bir refah toplumunda en çok ezilen, horlanan kesim olduğu gerçeğini gizleyemiyor pek. Resmi çevrelere göre, çocuk herşeyden önce "sağlıklı ve iyi bir yurttaş" olması için üzerine yatırım yapılan bir 'nesne', dolayısıyla başından 'potansiyel suçlu', 'potansiyel hasta' olarak görülüyor. Aile içinde de, giderek artan bir biçimde uygulanan fiziksel baskı (dayak) ile manevi baskılar sözkonusu. (Türk okurunun pek yabancısı olmadığı çocuk dövme' olgusu, Almanya'da farklı nedenlere, örneğin modern aile yapısına, kent yaşamına dayanıyor.) Bu arada, çocuk intiharları ve suçları da oldukça yüksek tabii ki. Herşeyden, herkesten korku duyma, konuşma-öğrenme bozuklukları, özgüven duygusunun yitirilmesi, saldırganlığın artması, çocukların büyük bir bölümünde gözlemleniyor. Ancak tek suçlunun eğer bir suçlu aramak gerekirse aile ve okul içindeki "otoriter eğitim'in olmadığını da belirtmek gerek: Çizgi romanlardan televizyona, çocuğun yaşamında geniş yer tutan iletişim araçları, çocukları dikkate almayan kent planlaması ve mimari, bu tablonun ortaya çıkmasında üzerlerine düşeni yapıyorlar. Bu bakımdan, bu yeni insan tipinin, en başta gelen özelliğinin özsever oluşu da rastlantı değil. Hiçbir zaman güçlü duygusal bağlar kuramamış, uzun süreli güven ve bağlılık duymayan, oldukça saldırgan birisidir özsever. Kurduğu her türlü ilişkinin sağlam olup olmadığı konusunda kuşkusu vardır. İnsanlara yakın olmak için can atar, ancak herkese karşı büyük bir güvensizlik beslemektedir. Özseverliğin bir sonucu olarak, erken yaşlarda boygöstermeye başlayan, sadizme dek varan saldırganlık duyguları, 'vandalizm', çeşitli biçimlerde belli ediyor kendini: Ya yabancı, farklı olana (örneğin Türklere) karşı yöneliyor, ya da gündelik dilde çıkıyor ortaya. Çocuklar arasında, sözcük, cümle kullanma yerine, makina, araba, uçak vs. seslerini, çeşitli gürültüleri taklit ederek, kesik, kopuk bir deyişle anlaşmak yaygınlaşıyor. Bazen, özellikle ilerki yaşlarda, kişinin kendi gövdesine de yönelebiliyor saldırganlık: Ortaokul, lise çağlarında dövme yaptıranların, jilet, kasatura, zincir, muşta taşıyanların sayısı hiç de az değil örneğin. Doyuma ulaşmak da, herşeyden önce 'tüketmek' anlamına geliyor. Çevreye karşı duyarsızlık,

ilgisizlik (Apathie), birşeye uzun süre için bağlanamama, sürekli yeni cazibelerin aranması, bu gelişmenin bir sonucu olarak değerlendiriliyor.

BEŞİKTEN ALTERNATİF

Her ne kadar çocuğun da tarihsel bir görüngü olduğu, yani 'çocuk' diye bir kategorinin mutlak, doğal bir ölçüt olamayacağı pek çok düşünür tarafından ileri sürülmüşse de, 'çocuk' diye bir şey yoktur anlamına gelmiyor bu. En azından belli bir yaştaki insanlar için özel muameleler uygulanıyor, yukarda görüldüğü gibi farklı davranış biçimleri çıkıyor ortaya. Peki özellikle içinde yaşanılan dünyanın çok kötü olduğu konusunda hemen hemen herkes hemfikirken, üstelik dünyaya getirilecek yeni bir canlıyı hiç de parlak bir geleceğin beklemediği besbelliyken, neden hâlâ insanlar çocuk sahibi olmak istiyorlar? Üstelik biyolojik bir zorunluluk da değil artık çocuk doğurmak.

Bu sorunun yanıtı yeni değil pek: Çocuk istemek, eskiden olduğu gibi bugün de, herşeyden önce dünyayı değiştirme isteği. "Devrimci ruhlu" çocuklar yetiştirmek isteyen öğrenci hareketi kuşağı için de, çocuk isteklerini herhangi bir biçimde temellendirmek zorunluluğu duymayan yeni kuşaklar için de böyle bu. Kısacası, bilimsel ve resmi çevrelerin 'sorun' olarak ilân ettikleri çocuk, başlı başına bir alternatif. Özellikle son on yıldır giderek artan çocuk isteğinin altında yatan pek çok 'örtük' nedeni sıralamak mümkün: Kimi bunu "yitirilen mutluluğun ardında" yeni bir umut, yeni bir arayış olarak görüyor, kimi de "yetişkin olmaya karşı duyulan isteksizlik" olarak adlandırıyor. Doğurduğu çocukta kendi çocukluğunu yaşamak isteyenlerin yanısıra; dünya gitgide kötüleşirken, olumlu, yaşamcıl bir şeyler yaratmak isteyenlere de rastlanıyor sık sık. "Ölürlerken filizler veren çam ağacı misali", çocuk doğurarak dünyanın kötü gidişine karşı koymak, her ne kadar içi geçmiş çam ağacını diriltmeye yetmese de, mücadelenin sürmesi açısından, çoğu kişinin çocuk istemesine yetiyor.

Öte yandan cinsellik konusunda, önceleri "cinsel özgürlük" adı altında sunulan kayıtsız tavrın giderek yıkılması, cinsel ilişkilerde de (yeniden ya da ilk kez olarak) duygusallık ve sevecenliğin aranması, çocuk sahibi olma isteğini de artırdı doğal olarak. Hamilelik, doğum, çocuk emzirme gibi, bir süredir unutulan, modern yaşamda yeri olmayan

bazı biyolojik haller, "insanın doğal halleri" olarak değer kazanmaya, bir yandan da kürtaja karşı 'manevi tepkiler' dile getirilmeye başlandı. Nüfus patlaması, dünyanın küçülmesi tehlikesinin yerine, "tükenen nesil", "zavallı küçük aile" korkularından söz edilir oldu.

"Toprak ana kuşağı" diye adlandırılan yeni bir feminist kuşağın, bu gelişmelere bir ölçüde önayak olduğu da bir gerçek. Yeni bir yaşam yaratmayı "kadının kudreti" olarak gören toprak ana kuşağı, doğum olayına da bir "özdeneyim", bir gövdesel esrime olarak bakıyor; çocuk sahibi olmak, bir yerde kimlik sorunuyla özdeşleşiyor böylece. Sırf, erotik bir yönü de olduğu iddia edilen doğurma ve emzirme yaşantılarını tadabilmek için çocuk doğurulduğu bile oluyor.

Çocuğu, kadının ruhsal ve fiziki bir uzantısı olarak gören bu yaklaşımın 'doğallık' arayışı, oldukça ideolojik bir tavır aslında. Belli bazı çocuk yetiştirme/çocuk bakımı biçimleri, sanıldığı kadar doğal ve alternatif olmayabiliyor. Örneğin 'alternatif' annelerin çoğu, çocuklarını yetişkinlerin dünyasından koparmamak (ve bir de, çocuğun anarahminden uzaklaşma travmasına kapılmaması için), tıpkı doğallığın simgesi sayılan kızılderililerde olduğu gibi, bir askıyla göğüslerinde taşıyorlar. İki eliyle sürekli çalışması ve bir yandan da çocuğunu, hayvanlara karşı koruması gereken kızılderili annenin çocuğunu taşıma biçimi, kent yaşamı içinde uygulandığında, sorunlar doğuruyor oysa. Kent karmaşası içinde sürekli bir koşuşturma, çocuğun kendi ritm duygusunu geliştirmesini önlediği gibi, etkin, serbest hareket olanaklarını da büyük ölçüde kısıtlıyor. Çocuğu, askıyla taşımak, anneyi de yoran bir şey; 'doğal' değil, tam tersine 'kültürel' bir yöntem.

Eleştiri hedeflerinden biri de, doğum uzmanlarından, özel mamalar, çocuk bezleri üreten firmalara kadar, doğum olayı çevresinde ortaya çıkan yeni iş kolları ve kurumlar. Son yıllarda İllich, Cooper, Foucault gibi düşünürlerin çalışmalarına konu olan hastahane ve beyaz gömleklilere karşı gelişen tepki, "alternatif doğum" fikrinin doğmasına, uygulanmasına yol açmış. Hastahanenin soğuk ve beyaz mekânından uzak, evde, babanın yardımıyla, annenin ve bebeğin vücuduna zarar verebilecek ilaçlara hiç başvurmadan, herşeyin doğal akışına bırakıldığı, sancılı bir doğum alternatif doğum. Yeni doğan bebek hemen annesinden koparılip, beyaz önlüklü, maskeli yabancıların ellerine teslim edilmiyor. Babanın da doğum anında orada bulunması, doğum olayına katılması, ta başından bir yerine iki kişiye

bağlanmasını sağlıyor çocuğun. Yeni doğan çocuğuna bakmak için, işyerinden doğum izni alan babaların sayısı gün geçtikçe artıyor bu yüzden. Tabii çocuğun anne sütüyle ve doğal yöntemlerle hazırlanmış besinlerle beslenmesi de, alternatif doğumun bir parçası.

ALTERNATİF ÇOCUK YUVALARI

Yaşamlarını alternatif bir düzlemde sürdürmeyi amaçlayan kişiler, eğitim alanındaki hesaplaşmalarını en çok yuva konusunda yapıyorlar. Ne de olsa çocuk yuvaları, yapısı, işleyişi ile, okul kadar kemikleşmemiş, daha yeni bir olgu. Yuvalar genellikle ailenin uzantısı, tamamlayıcı olarak görüldüğünden, yayılma alanları da okula oranla oldukça sınırlı. Hem daha kısa vadeli' bir etkinlik olduğundan, varolanın karşıtını, alternatifini oluşturmak, kısa sürede deneyim ve bir ölçüde başarı sağlamak görece daha kolay. Bu yüzden, alternatif çocuk yuvaları, en yaygın, en etkin alternatif eğitim çabaları.

Birkaç tanıdık 'alternatif aile' birleşip, on kadar çocuğu biraraya getirdi mi, hemen pek büyük özverilerde bulunmadan bir alternatif çocuk yuvası kurulabiliyor. Az sayıda insanı barındırabilecek en uygun ve ekonomik yer de bir dükkân olduğundan, "çocuk dükkânı" (Kinderladen) adını taşıyor bu yuvalar. Bakkalların, kasapların, manavların, ayakkabıcı dükkânlarının yerlerini geniş süpermarketlere bırakmalarından sonra, kentlerde en ucuz kiralık yerler dükkânlar. Çocuklar bu dükkânların içlerini ve dışlarını, istedikleri gibi boyayıp, düzenliyorlar. Sokakların da yüzü değişmiş oluyor böylece.

'68 kuşağı da, mülkiyete, kiliseye karşı, toplumsal gerçeklerden haberdar çocuklarını bu dükkânlarda yetiştirmeye çalışmıştı. Ancak çeşitli nedenlerden dolayı, bu dünya görüşü yuvaları'nın çoğu, bir süre sonra dağılmak ya da normal bir ticari yuvanın gereklerini yerine getirmek zorunda kaldı. Geçmişteki bu deneyimin de etkisiyle, yeni kurulan alternatif çocuk dükkânları, çok farklı bir amaç güdüyor: Artık eleştirilerin birincil hedefi kapitalist toplum değil, kapitalist toplumun bir parçası olan normal ticari yuvalar ve oralarda uygulanan pedagoji. Yapısal eksiklikleri, pahalı oluşları bir yana, tamamen otoriter, katı bir pedagojinin uygulandığı yerler normal yuvalar. Çocuğun belli bir yaştaki ruhsal ve bedensel sınırları, kitaplardaki şaşmaz çocuk ölçütlerine göre belirleniyor. Kız-erkek, büyük-küçük, güçlü-zayıf ayrımı da doğal sayılıyor bu yuvalarda. Çoğunlukla ücretli

eğitimciler çalıştırıldığından, çocuğun da söz hakkının, özgürlüklerinin olduğu, ortaklaşa bir yaşam kurulamıyor pek. "Parayla satın alınan eğitim" ister istemez çocuğa uyumu değil, çocuğun varolan değerlere, normlara uyumunu öngörüyor çünkü.

Bu bakımdan, alternatif çocuk yuvalarının ilk işi, normal yuvaların meşruluğunu yıkmak oldu. Sanayi toplumunun "medeni insan"ına karşı, "meleksi vahşiler" yetiştirilecekti buralarda. Herşeyden önce, artık doğalmış, vazgeçilmezmiş gibi sunulan "çocuk kültürü'ne karşı çıkıldı. Düşünmeye, düş gücüne yer bırakmayan oyuncuklara, özellikle kabagücü, savaşı temsil eden silahlara, video oyunlarina, prensli, prensesli masallara, miki-fare gibi, ırkçı, ataerkil çizgi filmlere vs. karşı amansız bir mücadele başlatıldı.

Bu bağlamda ortaya çıkan ilginç denemelerden biri de, "Kırmızı Fil Çalışma Grubu". Almanya'da her yıl en iyi çocuk kitabına verilen "Gençlik Kitabı Ödülü"nü sorgulayan, alternatif üretmeye çalışan bir grup bu. Grubun yaptığı araştırmaya göre, "Gençlik Kitabı Ödülü", büyük yayınevlerinin çıkarlarına ve milli eğitim ile kilisenin ilkelerine uygun kitaplara veriliyor sadece. Dolayısıyla, alternatif eğitimciler, çocuk kitabı yazarları, kütüphaneciler ve anne babalardan oluşan "Kırmızı Fil Çalışma Grubu", bir yandan alternatif çocuk kitapları üretmeyi, bir yandan da 'çocuk iletişim araçları'nı eleştirel bir gözle izlemeyi amaç ediniyor kendine. Çocuk iletişim araçlarında sansür, çocuk kitaplarında 3. Dünyanın ya da faşizmin sunuluşu, çocuk kültürü ile kitle kültürünün ilişkisi, araştırılan konular arasında. Yazılan alternatif çocuk kitaplarında ise, artık zenciler aptal, kızılderililer kötü kalpli, araplar hilebaz değiller.

Alternatif çocuk yuvaları hareketi, yuvadan yuvaya değişse de, üzerinde tam bir uzlaşmaya varılmış olmasa da, ortak bazı ilkelere sahip bir "alternatif pedagoji"nin de doğmasını sağladı. Alternatif yuvaların çoğunun ana amacı, çocukların toplu yaşamaya, ortaklaşa çalışmaya alışmaları ve öte yandan kimseye bağımlı olmadan, kendi işlerini kendileri görebilmeyi öğrenmeleri.

Çocukların yuvada, anne babalarının dışında güvenebilecekleri, gerektiğinde yardım isteyebilecekleri yetişkinler bulmaları, üzerinde en çok durulan konu. Hiyerarşiye. işbölümüne, cinsler arası ayrıcalıklara dayanmayan bir büyük aile havası içinde, dayanışma,

sevgi, anlayış gibi kavramlara büyük önem veriliyor bu yüzden. Herkese eşit söz hakkı ve serbestlik tanındığından, yerleşik kurallara göre değil, kişisel isteklere, ilgilere göre hareket ediliyor. Çocukların öğrendiği tek şey, her konuda ağızlarını açmaları gerektiği, buna haklarının olduğu. Dolayısıyla alternatif çocuk yuvalarında, gündelik yaşam büyük ölçüde kendi akışına bırakılıyor. Normal bir yuvada, belirli saatlere bölünmüş günlük program, örneğin çocukların kaçta yatıp, kaçta yemek yiyeceklerini önceden belirler; her gün düzenli olarak uygulanan bir programdır bu. Alternatif yuvalarda ise, uyulması gereken kesin çalışma, oyun, temizlik, sofra vs. kurallarının hiçbiri bulunmuyor. İsteyen tabağındaki yemeği bitirmeden kalkıyor sofradan ya da uyku saatinde uyumayabiliyor.

Cinsellik de, normal yuvalarda hiç sözü edilmezken, alternatif yuvalarda oldukça ciddiye alınan bir konu. Çocukların çıplak dolaşmalarına, cinsel organlarıyla oynamalarına, alternatif yuvalarda izin verilirken, normal yuvalarda, özellikle kız çocuklarına, çeşitli baskı ve zorlamalarla, 'ayıp' olan şeyler bir bir öğretiliyor; çocukların cinsel yaşamlarında sorunlar yaratılıyor böylece. Cinsellik kadar, gündelik yaşam, özellikle sokaktaki yaşam da, normal yuvalarda hiç dikkate alınmayan, bilinçli olarak uzak durulmaya çalışılan bir konu. Normal yuvalarda sözümona çocukların rahatı için hazırlanmış yapay, hazır bir çocuk dünyası', çocukların gerçeklikten uzak, diğer insanlara bağımlı kişiler olmalarına yol açıyor. Oysa çocuğun dışdünyada serbestçe hareket edebilmesi, örneğin tek başına metroya nasıl bineceğini, nasıl telefon edebileceğini öğrenmesi büyük önem taşıyor. Bu yüzden yaşamı bütünselliğiyle sunmayı, pedagojilerinin temel ilkelerinden biri sayıyor alternatif yuvalar.

HEINRICH CADDESİNDEKİ ÇOCUK EVİ

Alternatif eğitim çabalarının bir özelliği de, alışılagelmiş okul-öncesi, okul, üniversite biçimindeki üçlü bölünmeyi yadsıması ve eğitim konusunu sadece yuva, okul, üniversite düzeyinde görmemesi. Örneğin öğrencilerin okul sonrası zamanlarını nasıl değerlendirecekleri sorunu, alternatif eğitimin önem verdiği bir konu. Almanya'da "apartman çocuğu" gibi, "anahtar çocuğu" deyişi oldukça yaygın çünkü. Anne babaları bütün gün çalıştığından, evin anahtarını yitirmemek için boynunda bir kolye gibi taşıyan çocuklara böyle deniyor. Bu sorunun en etkin çözümlerinden biri olabilecek, "tam gün okul" önerisi de, eğitim harcamalarının gitgide kısıldığı bir dönemde,

gerçekleşebilir gözükmüyor pek.

Bu yüzden, 1976 yılının başında Hamburg'da, daha önce çeşitli yuvalarda çalışmış, aradığını pek bulamamış birkaç eğitimci ile anne babalar, hem yarım gün okula giden öğrencileri, hem de henüz okula gitmeyen çocukları kapsayacak bir "çocuk evi" kurmaya karar verirler. Heinrich caddesinde kiraladıkları bir evi, kendi sağladıkları malzemeyle, kendi emeklerini kullanarak, yedi ayda kendilerinin ve çocuklarının istediği gibi bir "çocuk evi" yaparlar. Ancak epey yüksek tutan masrafları karşılamak hiç de kolay olmaz, çünkü herkes kesesine göre bir ödemede bulunmakta, özellikle işçi ailelerin çocukları hemen hemen hiç para ödememektedir. Dolayısıyla çocuk evi, anayasanın "devlet çocukların bakımı ve eğitimiyle yükümlüdür" maddesi uyarınca, Hamburg Senatosu'ndan mali yardım talebinde bulunur. Ancak Senato olumlu yanıt vermez; çocuk evini kuranların arasına "aşırı uçların" sızdığını, çocukların baştan çıkarıldığını, böyle bir şeyi destekleyemeyeceklerini söyler. Çocukların, kendilerini yakından ilgilendiren bu konu üzerinde, senatörlerle konuşmak istemeleri de, yalnızca yetişkinlerle görüşülebileceği bildirilerek, reddedilir.

Kuşkusuz asıl sorun kurucuların siyasal kimliklerinden çok, Senato'nun planlamasını kendisinin yapmadığı ve hiçbir biçimde denetleyemeyeceği bir çocuk evini finanse etmekle, resmi "eğitim politikası"na ters düşmesi sorunudur. Açıkça belirtildiği gibi, ancak "planlama sorumluluğu"nu üstlendiği projeleri desteklemektedir Senato.

Oysa Heinrich caddesindeki çocuk evinin ana ilkelerinden biri, "çocuklar kendi yaşamlarını kendileri düzenlemeli" ilkesidir. Kimlerle, nasıl bir yer ve ortamda yaşayacakları konusunda karar vermesi gerekenler resmi makamlar değil, çocukların kendileri olmalıdır. Bu yüzden "herkes herşeye" karışabilmektedir çocuk evinde. Çocuklar, eğitimciler, anne babalar her konuda eşit söz sahibidirler. Bu eşitlik ilkesi yalnızca yaşamın düzenlenmesinde değil, insanlar arasındaki ilişkilerde de uygulanmaya çalışılmaktadır. Heinrich caddesindeki çocuk evinde, bir çocuğun bir üst sınıfa gidiyor oluşu ya da babasının mesleği ona bir üstünlük sağlamayacağı gibi, yabancı ya da sakat oluşu da aşağı görülmesine neden değildir.

Resmi makamlardan umut kesilince çocuk evi, etkinliklerini

(mücadelelerini) tanıtan kitap ve broşürler basıp. bunların geliri ve yardımlarıyla ayakta durmayı sürdürür. Çocuk eviyle doğrudan ilgileri olmasa da, pek çok kişi sırf dayanışma amacıyla her ay düzenli olarak aidat öder. Alman Tiyatrocular Birliği de, çocuk evinin yararına oyunlar sergiler. Diğer alternatif projelerde olduğu gibi, burada da, tam bir hayatta kalma mücadelesi verilir.

SERÜVEN PARKI

Oyun alanları da, artık çoğu kişi tarafından eğitim sorununun bir parçası olarak görülüyor. Geniş caddeler, beton yığını kocaman apartmanlar arasında yaşamak zorunda kalan çocuğun hareket alanı gün geçtikçe daralıyor. Kent planlamacılarının dikkate aldıkları en son öğe, çocuklar; apartman yönetmelikleri de çocuğu bir düşman olarak görüyor hep. Bu 'çevre koşulları'nda çocuk kazaları, ölümleri de sık karşılaşılan bir olay. Oysa alternatif eğitimcilerin öne sürdükleri gibi, örneğin trafik kazalarını önlemenin yolu, çocuklara trafik kurallarını ezberletmek, kafalarına sokmak değil, çocukları ciddiye alan bir trafik düzenlemesine gidilmesiyle olabilir. Oyun alanlarının sayılarının artırılması, çocukların isteklerine göre donatılması talebi de, benzer bir çözüm önerisi.

Tabii ki her oyun alanı bir değil; çoğunlukla sanıldığı gibi, iki salıncakla da kurulamıyor oyun alanları. Özellikle tek-tip, düzenli oyun alanları hiçbir şey kazandırmıyor çocuğa. Normal oyun alanlarına karşı ilk tepkilere, 60'lı yılların sonlarına doğru rastlanıyor. 1967 yılında Batı Berlin'de "Maerkischer Viertel" denilen, oldukça yüksek binaların bulunduğu bir yerleşim bölgesinde, semt sakinlerinin girişimiyle ilk kez bir "serüven parkı" kuruldu. Oyun alanlarını ilginç ve sevimli kılmak, çocuğun bir süre için de olsa, tüm kısıtlama ve kurallardan uzak, canının istediği gibi davranmasını sağlamak, serüven parklarının belli başlı amaçları arasında. 2. Dünya Savaşı sonrası, Danimarka ve İngiltere'de ortaya çıkan serüven parkları, öncelikle çocukların "serbest ve yeşil alan" ihtiyaçlarını karşiliyor. Hiçbir sınırlamanın olmaması, çocukların keşfetme ve birşeyler yaratma isteklerinin sürekli canlı tutuluşu, oyun alanında geçirilen zamanı gerçek bir yaşantı kıldığı gibi, kent yaşamının tekdüzeliğini de kırıyor büyük ölçüde. Mağaralar, dereler, küçük göller, şatolar, kızılderili çadırları vs. ile oluşturulan bir "vahşi ortam" serüven parkları. Ayrıca şişirilmiş dev naylon yataklar, tırmanmak için halatlar, ağlar, eski otomobil lastikleri vs. oyun alanını, ancak

televizyonda görülebilen cinsten serüvenler yaşanacak bir yer haline getiriyor. Kent içinde bir tür alternatif çocuk mekanı sayılabilecek olan serüven parklarının yaygınlaştırılması için, hâlâ pek çok yerde büyük mücadeleler veriliyor.

İŞÇİ ÇOCUKLARI

Alternatif Okul konusuna geçmeden önce, eğitim alanında öteden beri varlığını iyi kötü sürdüren bir tarihsel alternatiften de söz etmekte yarar var: Almanya'da dönem dönem kendini hissettiren işçi hareketi, "işçi sınıfı bilinci"nin artışına koşut olarak, varolan eğitim sistemine alternatif oluşturma çabasına girmiştir. Kilisenin ve izci örgütlerinin dışındaki ilk işçi çocuk örgütlerinin kurulması, 1919 yılına rastlar. İşçi hareketinin oldukça güçlü olduğu bu dönemde kurulan bu çocuk örgütlerinin amaçları arasında, önceki işçi kuşaklarının siyasal deneyimlerinin genç kuşaklara aktarılması, işçi kesiminin içinde bulunduğu toplumsal, ekonomik koşullar konusunda çocukların aydınlatılması, ayrıca işçi çocuklarının eğitim sorunu üzerine kamuoyunun dikkatinin çekilmesi de bulunuyordu.

Zamanla işçi hareketi içindeki siyasal bölünmelerle birlikte, çocuk örgütlerinin sayısı büyük ölçüde artış gösterdi; ancak görüş ayrılıkları eğitim konusunda da kendini belli ediyordu. Sosyal demokrat kökenli örgütler, işçi çocuklarında özgüven, dayanışma ve disiplin duygularının gelişmesini amaçlarken, diğer gruplar siyasal pratiğe daha fazla ağırlık veriyorlardı. Örneğin 1923 yılında düzenlenen bir "Okul Mücadelesi" haftasında şu talepler ileri sürüldü: Dayağın kaldırılması, müfredatın belirlenmesine anne babaların katılımı, öğrencilerin okul yönetiminde etkin rol oynamaları, bedava yiyecek ve okul malzemesi dağıtılması. 2. Dünya Savaşı ile birlikte ortadan kalkan işçi çocukları örgütleri, farklı bir biçimde de olsa, 70'li yılların başında yeniden çıktı ortaya. İşçi çocuklarının horlanmasına, yalıtılmalarına karşı farklı bir eğitim gerçekleştirme amacıyla yola çıkan bu örgütler, hâlâ varlıklarını sürdürüyorlar. Özellikle fabrikalardaki çalışma koşulları, işçi hareketi gibi okulda sözü edilmeyen, ancak işçi çocuklarının yaşamlarının bir parçasını oluşturan konular üzerinde duruluyor.

Son yıllarda, yabancı işçi çocukları için kurulan bu türden örgütlerin sayısında da önemli bir artış göze çarpıyor. Yabancı işçi çocuklarının

eğitim sistemi içinde en az şansa sahip kesim olduğu ve yardım görmeleri gerektiği görüşünden yola çıkan bu örgütlerin, umulan amaçlara ulaştıkları söylenemez pek. Bir yandan sürekli, yabancıların Almanya'da ikametini zorlaştırıcı, siyasal kararların alınması, bir yandan yabancı azınlıkların bu tür örgütlerde etkin katılımının sağlanamayıp, bütün çabaların iyiliksever Almanlar tarafından 'yabancılar için, yabancılara rağmen' yürütülmesi, bu başarısızlığın nedenlerinden birkaçı.

ALTERNATİF OKULLAR

Berlin'de yaşayan bir anne alternatif okullarla tanışması; nı şöyle anlatıyor: Oğlunu, okula gitme çağı geldiğinde, normal bir devlet okuluna yazdırır, ancak okulla birlikte sorunlar da başlar. Sınıf öğretmeni anneyi çağırıp, oğlunun tüm uyarılara karşın, kendi sırası yerine masanın üzerine oturduğunu, diğer çocuklar da ona katılınca, sınıfın huzurunun bozulduğunu söyler. Öğretmene göre, çocuk biraz "geri"dir; bu yüzden birinci sınıfı tekrarlamasında yarar vardır. Sürekli çalışma, diğerlerine yetişme zorunluluğu, sınıfta kalma endişesi, hor görülme, okuldan tamamen soğutur çocuğu. Sonunda "okula alternatif" aramanın gerektiği sonucuna varan anne, oğlunu Berlin'de iki tane bulunan "alternatif okul"lardan birine yazdırmaya karar verir.

Alternatif okullara, Amerika'daki "Free School"lar gibi, "serbest okul" da deniliyor. Her ne kadar tamamı yasallık kazanmamışsa da, kurulma aşamasındakilerle birlikte elli kadar serbest okul var Almanya'da. Dışardan bakıldığında, bu okullarda ne birden beşe kadar sınıf, ne ders, ne sinav, ne not, kısacası okulu okul yapan hiçbir şey bulunmuyor. Kimsenin sınıfta kalması, okuldan atılması sözkonusu değil. Görünüşte pek bir şeyler öğrenildiği de yok; çocukların bu okullarda tüm yaptıkları oyun oynamak. Aslında yalnızca görünüşte böyle bu. Alternatif okulları savunanlara göre, çocuklar öğreniyor, hem de normal okullardakinden daha fazla Nasıl oluyor peki bu?

Alternatif okullarda herşeyden önce, 'okul korkusu', anlamsız ev ödevleri, çocuğu huzursuz eden sınavlar, notlar, sınıfta uslu durma ve öğretmenin sözünü dinleme zorunluluğu, hapishanelere benzeyen, içine girildi mi 45 dakikadan önce çıkılamayan sınıflar, disiplin kurulları vs. kaldırılmış. Alternatif okul savunucuları, tüm bunların çocuğa yarardan çok zararı dokunduğu, ruhsal bozukluklara yol açtığı

görüşündeler.

Okul sorununun kaynağında da, yine demokrasi ve özgürlük sorununu görüyor alternatif okulları kuranlar. Çocukların gündelik yaşam içinde edindikleri deneyimleri dışta bırakan, çocuklara katılım ve söz hakkı tanımayan eğitimi kıyasıya eleştiriyorlar. Dolayısıyla alternatif okullarda nelerin, nasıl öğrenileceği öğrenciler tarafından belirleniyor. Özgürlüğün sanıldığı gibi başıbozukluk, kaos getirmediği, çocuklara daha fazla sorumluluk yüklendiğinden, daha verimli bir öğrenme ortamı yaratıldığı öne sürülüyor. O yüzden, derse katılım tamamen öğrencinin isteğine bırakılmış. Zamanın nasıl kullanılacağı da duruma göre değişebiliyor. Teneffüste başlayan tatlı bir sohbetin ders ziliyle kesilmesine izin verilmiyor örneğin. Rousseau' nun dediği gibi, "eğitimde zaman kazanmak değil, zaman kaybetmek önemli" sayılıyor çünkü.

Alternatif okullarda çocukların, yaşlarına göre hiyerarşik bir yapıya zorlanmadan, sınıflara göre değil, ilgilerine göre küçük gruplar halinde çalışmaları esas alınıyor. Öğrenmenin herşeyden önce zevk vermesine, fantazi ve oyundan (yaşamdan) ayrı tutulmamasına çalışılıyor. Toplumsal ve duygusal öğrenme de, en az bilişsel (cognitive) öğrenme kadar önem taşıyor bu yüzden. Aslolan didaktik bir biçimde öğrenme değil, toplu olarak öğrenme ve okul içindeki yetişkinler için de geçerli bir şey bu. Alternatif eğitimciler, bilgiyi matematik, Almanca, tarih gibi birbirinden kopuk dersler biçiminde sunmanın da, bu konuları yaşam içindeki bütünselliklerinden soyutladığını ileri sürüyorlar. Dolayısıyla dış gerçeklikle doğrudan bir ilişki kurabilmek için, bütünselliğin gözetilmesi gerekiyor. Öte yandan okuldaki serbest hareket ve karar verme olanağı, çocuğu kendi kendiyle ve çevresiyle sürekli hesaplaşmaya itiyor, hem kendi çıkarlarını, hem de diğerlerinin çıkarlarını görebilmesini sağlıyor böylece. İnsanlar arası ilişkilere, iletişime daha geniş yer ve zaman ayrılması, toplu çalışmaya önem verilmesi, toplumsal bağları güçlendirirken, çocuğun kendine güvenini de artırıyor. Dış dünyayla, çevredeki nesnelerle ve en önemlisi de -*normal okullarda kitaplar arasına sıkıştırılan*- doğayla daha yakından, daha dolaysız bir ilişki kuruyor çocuklar. Örneğin sebze yetiştirme, yemek pişirme, dikiş dikme, matbaacılık, fotoğraf, video çekimi vs. okulda öğrenilen konular arasında.

ESSEN SERBEST OKULU
Asgari Pedagojik Talepler

1) Sınıfların dağıtılıp, değişken, küçük öğrenme gruplarının oluşturulması.

2) En azından belli zamanlarda, yaş esasına göre düzenlenmiş sınıfların dağıtılıp, değişik yaş gruplarından oluşan kümeler halinde öğretim uygulanması.

3) (Not verme gibi), korku yaratan bütün okul ritüellerinin kaldırılması. Yerine, öğrencilere günün akışını belirleme hakkı tanıyan biçimlerin ve sürekli rehberliğin getirilmesi.

4) Yukarda belirlenen, kapalı müfredatların kaldırılması. Yerine öğrencilerin kendilerinin belirledikleri, açık öğrenim programlarının getirilmesi.

5) Ebeveynlere sorumluluk yüklenme ve katkıda bulunma olanağının tanınması. Ebevenyler sadece ziyaretçi ya da yardımcı olarak görülmemeli.

6) Varolan öğretmen rolünün (ders-teknoloğu, yalnız savaşcı) yerine, okuldaki meslektaşları ve okul derneği üyeleriyle işbirliği yapan grup-öğretmeni ilkesinin benimsenmesi.

7) Okulun bulunduğu semte yönelik eğitim uygulanması ve öğrenci gruplarıyla her zaman izinsiz okul binasını terkedebilme hakkı gibi, kurumsal olanakların sağlanması.

8) Ruhsal ve toplumsal açıdan "sakat"ların uyumunu sağlayacak biçimlerin yeğlenmesi.

9) Okul deneyinin, özel, kendi kaderini kendi tayin etme olanaklarına sahip olması ve varolan kurumsal bağımlılıklar üzerine kurulmaması.

BİR GÜNÜN ÖYKÜSÜ

Her okul kendi yolunda gidiyor olsa da, alternatif okullardaki gündelik yaşamın bazı ortak özelliklerini saptamak mümkün: Alternatif okullarda gün, ortaklaşa hazırlanan toplu kahvaltıyla

başlıyor. Sonra da çocukların o gün neler yapmak istedikleri tartışılıyor. Ancak, o günkü ilgilere göre oluşan küçük gruplara katılmaya zorlanmıyor hiç kimse; canı hiçbir şey yapmak istemeyen bir köşeye çekilebiliyor. Bazı alternatif okullarda ise, ele alınacak konular, en azından konuların çerçevesi, haftalık planlarla belirlenmekte, hafta sonunda topluca, o haftaki etkinliklerin değerlendirmesi yapılmaktadır. Alternatif okullardaki eğitimciler de öğretmenden çok, yardımcı, gözlemci konumundadır; çoğu zaman çocukların gelişimini kayda geçirmek için, günlük tutmakla meşguldürler. İsteyen anne, baba da çalışmalara katılabilmektedir.

Alternatif okulların temel çalışma biçimi, 'projeler." Proje yoluyla öğrenmenin en büyük özelliği, bir konuyu doğal bağlamı içinde, topluca öğrenmeyi sağlaması. Örneğin "ekmek nasıl yapılır" projesine katılan çocuklar, yalnızca bir mutfak bilgisi almaktan çok, insan vücudundan, tarım sorunlarına kadar çeşitli konular üzerinde kafa yoruyorlar. Ya da eski bisiklet parçalarından yeni bir bisiklet yapma projesi, alet kullanımının öğrenilmesiyle bitmiyor. Eski bisiklet parçalarını toplamak için gazeteye ilan verilecektir. İlân nasıl yazılır, kaça mal olur? İlân için gerekli para nasıl bulunacaktır? Matematik, Almanca dersi yerine.. bu gibi sorunların çözümüyle uğraşıyor çocuklar.

Pratik içinde öğrenme, çocuklarda bir yandan bilişsel, daha soyut konuları öğrenme ihtiyacı da doğurduğundan, ayrıca projeleri kuramsal olarak tamamlayıcı, katılımın serbest olduğu kurslar düzenleniyor. Bisiklet yaparken fiziğe merak salan birkaç öğrenci, bir haftalarını mekanik fizik öğrenmeye ayırıyorlar örneğin. Çocukların diğer insanlara, çevrelerine ilgilerinin artmasıyla birlikte, yabancı diller, kültürler, siyasal konular da sık sık gündeme geliyor. Ancak alternatif okullarda ele alınan konular, normal okullardaki derslerin eşdeğeri değil pek, yeni ilgi alanlarina, yeni bilgi türlerine özel bir önem veriliyor alternatif okullarda. Savunulan bir diğer ilke de, öğrenmenin tek bir yolunun olmadığı görüşü. Alternatif eğitimcilere göre, herşeyin yazılı kaynaklardan, sınıflarda 'ders' yoluyla öğrenilmesi gerekmiyor. Örneğin bir gezi ya da bir fabrika ziyareti çok daha fazla şeyler öğretebiliyor çocuklara.

Mekanın tasarımı da, üzerinde önemle durulan konulardan biri: Okul, çocukların yaşamının bir parçası olduğuna göre, hem onlardan izler taşımalı, hem de onların rahat edebilecekleri bir ortam olmalıdır.

Normal okullarda, örneğin sınıfa hayvan sokulması ya da yastık, şilte getirilmesi (bit gelebilir gerekçesiyle) yasaktır. Alternatif okullar ise, hiçbir bürokratik yasağa yer vermedikleri gibi, öğretmen ile öğrencilerin karşılıklı 'cephe' almalarını gerektiren kürsü-sıra düzenlemesini de kaldırıyorlar. İletişimi kolaylaştıran bir dekorasyon, herşeyden önce ilgiyi, katılımı artırıyor çünkü. Sınıfların düzenlenmesi, çeşitli etkinlikleri aynı anda mümkün kılıyor, böylece alternatif okullarda. çocukların bütün gün, sınıfta yapılan, konuşulan herşeyle ilgilenmeleri zorunluluğu da terkedilmiş oluyor Bu yüzden, isteyenin kafasını dinleyebileceği ya da kitap okuyup, müzik dinleyebileceği köşeleri de içeriyor sınıflar. Okulun mimari tasarımında da, tek tip sınıflar yerine çeşitli amaçlarla kullanılabilecek, değişik büyüklükteki bölmeler esas alınıyor.

ALTERNATİF GELENEK

"Pedagojik açıdan serbest, metodolojik açıdan farklı" bu okullar, en azından fikir olarak geçmişteki mücadelelerin bir uzantısı sayılabilirler. Devletin denetimi dışında okullar kurma isteği, ilk kez bir sivil toplum talebi olarak çıktı ortaya. Siyasal bilinçlenmenin artıp, demokratikleşme taleplerinin yükseldiği 19. yüzyılın başlarında, devlet, toplum ve okul ilişkisi sorgulanmaya başlanır oldu. Alternatif okul hareketinin, her ne kadar farklı savlar ve eleştirilerle yola çıkmışsa da, özerk okul mücadelesi geleneğinin bir parçası olduğunu da unutmamak gerek.

Aydınlanmanın ortaya attığı, devletin vereceği eğitimin toplumsal ilerlemenin garantisi olduğu, böylece eğitimin her açıdan (öncelikle de maddi açıdan) güvence altına alınacağı düşüncesi, 19. yüzyılda önemli bir sarsıntı geçirdi. Özellikle romantikler, devletin okulu kendi çıkarlarına alet etmesinden, hiç de "pedagojik olmayan amaçlar" doğrultusunda kullanmasından endişe duyduklarını açıkça dile getirdiler. Örneğin 1792'de Alman düşünür Trapp, "devlet beni diğer devletlere karşı koruyor, ama devlete karşı beni kim koruyacak" sorusunu sorup, "devletin kendisi de okul açmalı, ama kimseyi bu okullara gitmeye zorlamamalıdır" der. Her türlü özel eğitime izin verilmesi, hatta destek çıkılması gerektiği üzerinde durur Trapp.

Humboldt da devletin gözetimindeki eğitimden kuşku duyanlar arasındadır: "Devletin üstün gücü işin içine karıştı mı, diğer güçlerin

serbest mücadelesi engellenmiş olur" deyip, özellikle eğitim alanında çeşitliliğin, farklılığın gerektiğini savunur.

Almanya'da 1848 devrimi sırasında, Mager devlet okullarının altı yanlışını şöyle sıralamıştır:

1) Okul, devletin verdiği talimatlara bağlı olduğundan, devletin gücüdür.

2) Okullardaki bürokratik yönetim, canlı bir pedagojik ruhu felce uğratmaktadır.

3) Öğretmenler pedagojik niteliklerine göre değil, siyasal görüşlerine göre seçilmektedir.

4) Devlet okulları maddi açıdan iyi donatılmamıştır.

5) Herşey yukardan aşağıya, tepeden inmeci bir biçimde uygulanmaktadır.

6) Okullarda bağımlılığa ve sadakata önem verildiğinden, bunun ulus üzerinde de olumsuz etkileri olmaktadır.

Mager, kuşkusuz hâlâ geçerliliğini koruyan bu saptamalarından sonra, küçük cemaatlerin kurduğu, kendi kendini yöneten, öğretmen ve anne babaların katılımıyla oluşacak özerk okullar önerir. Yüzyılı aşkın bir süredir, sık sık yinelenen bir öneridir bu aslında. Örneğin 19. yüzyılın ikinci yarısında, bir Prusya Taşra Öğretmenleri konferansında, öğretmenlerin eğitim konusunda katılımını sağlamak amacıyla özgür ve özerk öğretmen kurulları kurulması önerilmiştir. Öğretmenlerin katılımı tartışması 1945' den sonra yeniden alevlenir. Özellikle Kuzey Ren Vestfalya ile Hessen eyaletleri, "Okul Sisteminin Demokratikleşmesi için Tasarılar" adı altında, okulların cemaatlere bağlanmasını, halkın kendi öğretmenlerini kendileri seçmesini öngö ren bir özyönetim tartışmasını başlatırlar. Ancak yakın zamanda, tam tersi bir gelişme, eğitim sisteminin giderek merkezileşmesi yaşanır.

Karşı-okul geleneğinin bir diğer kolu da, yüzyılın başlarında görülen "anti-otoriter eğitim" çabalarıdır. Gerek bohemler, gerekse Gezgin Kuşlar hareketi içinde, eğitim kurumlarına tepki ve özerklik talepleri yaygın olarak dile getirilir. 1. Dünya Savaşı sonrasında Hamburg'da kurulan serbest okullar, devlet denetimindeki, planlı eğitime karşı önemli bir çıkış sayılabilirler. Ayrıca hıristiyan ya da hümanist temellere dayanan Montessori, Summerhill gibi okullar da dikkati çekmektedir. Bu okulların başlattığı "pedagojik optimizm" fikri, özellikle A.S. Neill'in psikanalizden esinlenen pedagojisi, bugün bile, birtakım alternatif eğitim çabalarını besleyen kaynaklardır. Ancak 70'li yıllarda ortaya çıkan alternatif eğitim hareketi ile karşılaştırıldığında, Montessori ve Summerhill okullarının, toplumun oldukça kenarında varlıklarını sürdüren birer "eğitim serası" olduğu görülür; hiçbir zaman ciddi bir tehlike olarak görülmemeleri, hatta desteklenmeleri bunun en açık kanıtıdır.

SOL MUHALEFET

Sol kesim, eğitim alanındaki alternatif girişimlerde başından beri etkin bir rol oynamış, pek çok tasarının taşıyıcılığını yapmıştır. Yine de alternatif eğitim hareketinin tamamen sol gruplar dışında doğup, yönlendirildiğini de unutmamak gerek. Kısacası solun konumu tam olarak belirlenmiş değil. Dünya görüşünün ve gelecekteki hedeflerin farklılığından doğan düşünce ayrılıkları, sol aydınların alternatif eğitim çabaları karşısında ikili bir tavır takınmalarına yol açıyor genellikle. Bu bakımdan alternatif yuva ve okulların en büyük destekleyicisi de, en büyük muhalifi de sol çevreler.

Sol eleştirilere göre, birkaç istisna dışında, alternatif okulların hepsi, küçük burjuva bir azınlığın çocuklarına yöneliktir, bu okullar daha çok, eleştirel aydın anne babalarin "vicdan azabı"ndan doğmaktadır. Normal okullar içinde, tüm sistemi hedef alan bir alternatif üretmek yerine, adacıklara çekilmek, asıl savaşılması gereken, eğitim sisteminin ayrıcalıklar üzerine kurulu seçmeci özelliğini daha da pekiştirmektedir. Dolayısıyla Montessori, Summerhill gibi okullarla alternatif okullar arasında, nitelik açısından bir fark yoktur; çünkü bütün bu okulların başarılarının altında "çocuğa yoğun ilgi gösterme" vardır ve bunun için gerekli olan maddi koşullara ancak belli bir kesim sahiptir. Oysa, sol eleştirilere göre, eğitim sistemi içinde en çok ezilen, bu anne babaların çocukları değil, işçi çocukları, Alman

olmayan ya da sakat öğrenciler olduğundan, bunların "önceliği" olmalıdır.

Solun, alternatif okulların işleyişine getirdiği bir eleştiri de, toplumsal, duygusal eğitime önem verilirken, "dünyanın, doğanın bilimsel açıdan ele alınması"nın çokluk boşlandığı yolundadır. Bir başka deyişle, alternatif okullarda sistematik öğrenme alışkanlığının verilmemesinden yakınıliyor. Her ne kadar toplumun artık düzgün analiz eden, arşivci kafasına sahip insanlardan çok, bağımsız, serbest ve duygusal düşünebilen insanlara ihtiyacı olduğu görüşü yaygınlık kazanıyorsa da, sol aydınların "bilimsel dünya görüşü" tutkuları, eski canlılığını sürdürüyor halâ.

Ancak solun asıl canalıcı savi, alternatif okulların "yaşamla ilişki'si konusunda kuşkusuz. Normal devlet eğitimindeki yerleşik normlara başkaldıran alternatif okullar, sola göre, bu normların nasıl doğduğu üzerinde durmuyorlar hiç. Sınıflarda 45 dakikalık, öğretmenin denetiminde, önceden belirlenmiş konuları işleyen ders düzeni, çalışma dünyasının, örneğin bir fabrikanın ya da bir büronun izdüşümünden, oranın normlarının kopyalarından başka bir şey değil aslında. Sol eleştiriler, bu gerçeği görmezlikten gelenlerin, ne kadar yaşam içinde öğrenmeden söz etseler de, gerçeklikten uzak düşmüş olacakları görüşünde birleşiyorlar.

Yine de alternatif eğitimcilere göre, solun denemekten korkan, katı tavrı ve üretim alanını esas alan, genel çözümlemeleri, ister istemez uzun vadeli hayallere kapılmaya ve hareketsizliğe sürüklenmeye mahkumdur.

İTAATSİZLİK

Kuşkusuz ayrıca, varolan eğitim sisteminin içindeki bir takım arayışlardan da söz etmek mümkün. Eğitim sisteminden hoşnut olmasa da, alternatif okul ayrıcalığından yararlanamayan, buna cesareti ya da gücü yetmeyen ya da yararlanmak istemeyen geniş bir kitle var ve bu kitlenin, alternatif eğitim hareketi dışında tutulması pek doğru olmasa gerek.

Gerek eğitimcilerin ülke çapında sendikal etkinlikleri, gerekse okul içinde öğrenciler tarafından verilen mücadeleler, önemli bir muhalefet oluşturuyor. Genel olarak "demokratik ve toplumsal bir eğitim politikası"nın yerleştirilmesi amacına yönelik bir muhalefet bu; oldukça 'klasik' bir niteliğe sahip. Örneğin Almanya'nın en güçlü sendikalarından biri olan "Eğitim ve Bilim Sendikası" (GEW), yıllardan beri en büyük mücadelesini, eğitim harcamalarının artırılması konusunda veriyor. Ulusal gelirin yüzde sekizinin eğitime ayrılmasını (ve bunun için de ordu harcamalarının kısılıp, şirketlere haksız vergi iadelerinden vazgeçilmesini) talep eden sendika, bu yolla hem öğretmenlerin işsizliği sorununa çözüm bulunacağını, hem de (sınıflardaki öğrenci sayısının azaltılmasıyla) daha iyi bir eğitim sağlanacağını ileri sürüyor. Ancak özellikle ekonomik bunalımın yaşandığı bir dönemde, pek etkili olan talepler değil bunlar. Gitgide kısılan eğitim harcamalarının aynı düzeyde tutulmasını sağlamak bile, sendika için artık bir başarı sayılıyor. Bu tartışmanın bir eğitim mücadelesinden çok, ekonomik yönü ağır basan bir sendika mücadelesi kimliği taşıdığı da unutulmamalı.

Yine de son yıllarda, bu taleplere öğrencilerin de 'sahip çıkmaları', olaya yeni bir boyut kazandırdı. Eyalet hükümetleri, "tasarruf planı" adı altında sosyal harcamaları kısmaya çalıştıklarından, az öğrencisi bulunan okulları ya kapatma ya da bir başka okulla birleştirme yoluna gidiyorlar. Ancak okullarının ellerinden alınmasına, öğrencilerden umulmadık bir tepki geldi; okul işgallerine kadar varan olaylar yaşandı. Sessiz sedasız yürütülmeye çalışılan bu rasyonelleştirme planını, 'sorun' haline getirmeyi başaran öğrenci kitlesi, herşeye karşın, "eğer okulları kapatacaksanız, bari hepsini kapatın" görüşünü ortaya atarak, uzlaşmaya hazır olduğunu gösterdi.

Prusya İmparatorluğu zamanından beri en az öğretmenleri kadar "itaatsiz" oldukları ileri sürülen öğrenciler, orta öğretimde kalıcı bir öğrenci hareketi oluşturamamışsa da, toplumsal hareketlerden de büyük ölçüde esinlenerek bazı temel sorunları sürekli gündeme getirmişlerdir. Alternatif hareketin ortaya çıkışıyla birlikte, okullarda demokratik katılım tartışması yeniden canlılık kazandı örneğin. Demokratik yollardan oluşturulacak "öğrenci birlikleri"nin okul yönetimine etkin katılımını öngörüyor öğrenciler. Ayrıca okul gazetelerinden sansürün kaldırılması, okul mekânının öğrencilerin isteğine göre düzenlenmesi, 'cinsellik', 'askeri hizmeti reddetme' gibi konuların kapsamlı olarak ele alınması da, sık sık yinelenen talepler arasında. Ancak resmi çevreler öğrencilerle diyaloğa yanaşmıyorlar

pek. 1981'de Hamburg Belediye Başkanını ziyaret eden kızlı erkekli bir grup öğrenci, başkanın karşısında anadan üryan soyunarak, bu sorunları dile getirmek istediyse de, diyalog için ortak bir platform yaratamadı.

CYANKALI (SİYANÜR)
Hamburg Öğrenci Gazetesi

Okul binaları çocuklar için düşünülmüştür. Eskiden yapılanlar genellikle hapishaneleri andırıyor. Daha yeni olanları ise, kafese benziyor. Okulların hepsi de, en çirkin, en cansıkıcı binalar. Bu binalarda, dışdünyayla bağları koparıldıktan sonra, artık hiçbir şey görmeyecekleri duygusu uyanıyor öğrencilerde. 6 yaşındayken böyle bir binaya tıkılmak, sert sıralar üzerinde oturup, saatlerce birinin nasıl konuştuğunu dinlemek demek çünkü. Bize heyecan veren şeyler yapmak, gezip dolaşmak, sağa sola bakmak, herşeyi denemek istediğimiz, böylesine önemli bir zamanda, taş gibi hareketsiz durmaya zorlanmamız bir rastlantı mı acaba? Ya dışarda pırıl pırıl bir güneş varken, soğuk duvarları seyretmek zorunda oluşumuz?

Hergün altı saat, ne zaman başlayıp, ne zaman biteceği de önceden belli, arada birkaç dakika teneffüs, tarihini başkalarının saptadığı tatiller: Dokuz yil, hatta daha da uzun bir süre hep böyle bu. Başka türlü belimizi nasıl kırabilirler ki? Düşünsenize, sonra fabrikalarda, bürolarda, daktilo yazması gerekirken, canı ormanda dolaşmak, zevzeklik etmek, resim yapmak vs. isteyen bir sürü insan olurdu. Bütün bir hafta, bütün bir yıl, hatta bütün bir ömür boyunca hep aynı şeyi yapmak zorunda kalan insanlar, bunu kimin için yaptıklarını, bunun kime yaradığını ve en önemlisi, bunun hoşlarına gidip gitmediğini düşünmeye başlarlardı. Yooo... Boyle insanlarla işlemezdi sistem. Insanları yetkisiz, yâni işler hale getirmek için de, okul var işte. Herşey ekonomik çıkarlara uygun. Eğitim Bakanı Schmude, eğitim yatırımlarinin, diğer sermaye yatırımlarından daha az önemsiz olmadığını söylüyor. Yani fabrikalardaki makinalar gibi, "yatırım" yapılıyor biz öğrencilere...

İstediğimiz şeyi, istediğimiz gibi öğrenmek, hepimizin hoşuna giden, zevkli bir şey olurdu oysa. Ama okul zevk için oldu mu, "bunu kim ödeyecek, para yok ki" denir hemen.

Silahlanma, askerî yardım, belediye binasının önündeki alanın düzenlenmesi için milyonlar harcanıyor. Böyle şeylere para var ama! Alay mı ediyorlar bizle!!...

(16.2.1981).

ALTERNATİF CİNSEL EĞİTİM

"Cinsel Bilgiler" yıllardır Almanya'da müfredat içinde yer alan bir konu. Ancak cinselliğin okul programına alınmasının pek bir yararı olmamış. Öğrenciler ve öğretmenler en çok bu konudan yakınıyor, en çok bu derse alternatif ariyorlar. Çünkü okullarda sunulduğu biçimiyle bu ders, öğrencilerin yaşamlarında karşılaştıkları cinsel olayları açıklamaktan çok, (tüm bilimsellik iddialarına karşın) ahlâki ölçütlere göre yargılamaya yönelik.

İnsana ilişkin cinsel bilgilerin, kelebeklerin üreme sistemi işleniyormuş gibi, gerçeklikten yalıtılmış bir biçimde sunuluşu, öğrencilerin konuya daha çok yabancılaşmasına yol açıyor; bu yüzden de, çoğu öğretmenin saptadığı gibi, diğer kaynaklardan öğrenilen bilgiler başköşeyi tutmayı sürdürüyorlar. Cinsel bilgiler derslerinde, hâlâ kendi kendine doyumun zararlarından uzun uzun söz edilip, insanı hayvandan ayıran özelliğin, insanın güdülerini denetleyebilir, bastırabilir oluşu olduğu ileri sürülüyor.

Cinselliği yalnızca üreme olarak gören bu anlayış, cinsel ilişide haz yönünü de tamamen dışta bırakır. Orgazma şöyle bir değinilse bile, yalnızca erkeklere özgü birşeymiş gibi sunulur. Kadına, cinsel ilişkide de, edilgen bir rol yüklenmiştir çünkü. Dolayısıyla cinsel bilgiler dersinin bir ahlâk dersinden farkı kalmamıştır; ahlâki, toplumsal değerlerin doğal ve biyolojik kökenleri 'kanıtlanmaya' çalışılmaktadır yalnızca. Çoğu eğitimciye göre, böylesi bir cinsel eğitim, öğrencilerin korkularını, önyargılarını gidermekten çok uzaktır. 'Alternatif' cinsel eğitim nasıl olmalıdır sorusuna verilen yanıtların çoğu, cinsel bilgiler dersinin gerçeklikle örtüşmesi gerektiği üzerinde durur. Hem içerikte, hem de kullanılan dilde yaşanan gerçeklikten yola çıkılmalı, haz duygusu da cinselliğin bir parçası olarak sunulmalıdır. Ayrica, alternatif cinsel eğitim önerilerinde bulunanlara göre, konuya farklı ahlâkî yaklaşımların olabileceğini, bazı cinsel davranışların (örneğin eşcinselliğin) toplumdan topluma, hatta kişiden kişiye farklı

değerlendirildiği üzerinde durulmalıdır.

Viyana'da bir ortaokulda, bir biyoloji öğretmeni, bu ilkeler doğrultusunda bir ders gerçekleştirir. Önce sınıfta şöyle bir metin okunur: "Bayan Pohl kocasıyla birlikte işten eve döndüğünde, 14 yaşındaki oğulları Klaus'un evde yalnız olmadığını anlar. Holde bir ceket asılıdır, ama ceketin bir kıza mi yoksa bir erkeğe mi ait olduğu belli değildir. Oğlunun odasından sesler duyan Bayan Pohl'un odaya girmesiyle çıkması bir olur. Acaba "rezalet" diye bağıran Bayan Pohl odada ne görmüştür? Küçük gruplar halinde, bu sorunun yanıtını arar sınıf.

Bir gruba göre, Klaus'un yatağında çıplak bir kız vardır, Klaus da o sırada duş almaktadır. Bir diğer grup ise, Klaus'un yerde bir kızla sarmaş dolaş yattığını söyler. Bir grup da, Klaus'un yanındakinin kız değil de, uzun saçlı bir oğlan olduğunu ileri sürer. Bir başka grup, Klaus'un sadece bir arkadaşıyla birlikte ev ödevi yaptığını, ortalık çok dağınık olduğundan annesinin "rezalet" diye bağırdığı görüşündedir.

Böylece neyin (kime göre ve niçin) "rezalet" olduğu tartışması başlar sınıfta; anne haklı mıdır? Anneye hak veren öğrencilerden biri, ya kız hamile kalırsa deyince, sınıfta korunma yollarının, kürtajın ne olduğu üzerinde durulur. Ve tabii eşcinsellik konusu da açılır. Çocuklar yarım yamalak bilgilerini, çoğunlukla sokaktan öğrendikleri sözcüklerle aktarırlar, ama ne ayıplanır ne de azar işitirler. Tersine öğretmen hiçbirini atlamadan, öğrenmek istedikleri her konuya açıklık getirir. Sonunda her insanın, çoğunlukla zamana ve topluma göre değişebilen, farklı cinsel ilişkilerinin olabileceği öğrenilir. Önemli olan kişinin kendisinin, yaptığından zevk alıp almadığı, hoşnut olup olmadığıdır.

Ders öğrencilerin çok hoşuna gider; ancak kısa bir süre sonra, öğretmenin liemen başka bir okula tayini çıkar. Bir kız öğrencinin velisi, kızının bu konular için daha küçük olduğunu ileri sürerek, şikâyette bulunmuştur.

GESAMTSCHULE

Eğitim sorununun asıl düğümlendiği yer orta öğrenimdir hiç kuşkusuz.

Çünkü kişinin geleceği büyük ölçüde orta öğrenim sırasında belirlenir; tasarlanan (ve gerçekleştirilen) reformların çoğu, orta öğrenimi hedef alır bu yüzden. "Eğitimde fırsat eşitliği" tartışması da, bu bağlamda yıllardır sürer. "Gesamtschule" (Toplu okul) da, Almanya'da ortaya atılan, fırsat eşitliği sorununa kesin çözüm vaadeden yeni bir okul modelidir.

Gesamtschule konusunun "alternatif eğitim" başlığı altında ele alınması aslında pek doğru değil; çünkü düzenin kendi ürettiği, 'resmi' bir alternatif Gesamtschule. Yine de eğitim sistemindeki değişiklikleri, arayışları göstermesi bakımından ilginç. Dahası Gesamtschule'nin neden 'alternatif okul' kategorisine girmeyeceğini görmek de yararlı olacaktır.

Almanya'da zorunlu okul süresi on yıl; ilkokuldan sonra öğrenciler, ilkokulda gösterdikleri başarıya göre, Gymnasium, Realschule ya da Hauptschule denilen üç okuldan birine girerler. Diğer iki okuldan üç yıl daha uzun olan Gymnasium, yüksek öğrenime giden yoldur. Realschule teknisyenlik, memurluk gibi orta dereceli işler için öğrenci yetiştiren bir okuldur; Hauptschule ise, potansiyel işçi yatağı olarak görülür. İlkokuldan hemen sonra yapılan bu eleme ile, üniversiteye girişte yığılmalar olmamaktadır. Ancak ilkokulu yeni bitirmiş bir çocuğun, bu kadar erken bir yaşta geleceğinin belirlenmesi, öteden beri, pek çok kişi tarafından sakıncalı ve acımasız bulunur.

Bu sistem yerine yerleştirilmeye çalışılan Gesamtschule ise, bu elemeyi onuncu sınıfa kadar ertelemekte, bu süre içinde çocuğu sürekli sınamadan geçirip, haksızlık yapılmasını önlemeyi amaçlamaktadır. Matematik, İngilizce gibi önemli dersler için, öğrencinin seviyesine göre derece derece kurslar açılmaktadır; başarılılar daha üst bir kursa, başarısızlar daha alt bir kursa geçebilmektedirler. Onuncu sınıftan sonra da, başarılı öğrenciler üç yıl daha devam edip, Gymnasium mezunu olurlar. Diğerleri de ya Realschule ya da Hauptschule diplomasına denk düşen bir diplomayı hakederler.

Özellikle 70'li yılların ortalarından beri, Sosyal Demokratlar ile liberallerin hararetle savundukları bir okul Gesamtschule. Ancak bu yeni model, Sosyal Demokrat fantazinin bir ürünü olmaktan çok, üretim alanındaki değişmelerin bir göstergesi kuşkusuz. Teknolojik rasyonelleşme ile emeğin yoğunlaşması, işgücü potansiyelinde uzun

vadede bu değişikliklere koşut, yeni nitelikleri zorunlu kılmıştır. İşin niteliği, yeri, koşulları artık sık sık değişebilmekte, işçilerde ustalıktan çok, çabuk uyum sağlama özelliği önem kazanmaktadır. Gesamtschule, öğrencileri sürekli hareketliliğe alıştıran, 'bireysel başarı'yı düzenli olarak sınayan ve teşvik eden bir okuldur. Geleneksel üçlü sistemin kati kurallara bağlı, yerleşik, kemikleşmiş yapısı, zaten Sosyal Demokrat, liberal dünya görüşünün "toplumsal bütünleşme", "bireysel girişim" gibi öğelerine pek uyan bir yapı değildir.

Ne var ki, kısa vadeli çıkarlarla uzun vadeli çıkarlar arasında ilkesel olmasa da derecesel bir ayrılığın bulunması, iş dünyası'nın Gesamtschule deneyine hâlâ kuşkuyla bakmasına yol açıyor. Örneğin eski sisteme göre, Hauptschule'ye (yâni işçi olmaya) ayrılmış bir öğrencinin zekâsı, yetenekleri pek belirleyici bir rol oynamazken, Gesamtschule'deki uzun süreli rekabet sonucunda, daha ileri gidebilme şansı bayağı artmaktadır. Dolayısıyla Gesamtschule'den çıkma işçi namzetleri, eski sistemle eğitilenlere göre daha 'geri', daha 'dikbaşlı' olmaktalar. Bu biraradalık, Gymnasium eğitiminin niteliğini düşürdüğünden, seçkinlerin eğitimi de büyük zarar görmektedir. Ayrıca Gesamtschule mesleki konular da dahil olmak üzere her alanda bir "bilimsel eğitim" verme iddiasındadır. İş dünyasında süregelen bilgi aktarımına, bu türden bir 'bilimsel' müdahale, "iş sürecinin kendi öğretici karakteri"ni savunanlarca hiç de hoş karşılanmamaktadır. Nasıl işçi olunacağı okulda değil, ancak fabrikada öğrenilir inancı, direnmektedir hâlâ. Tabii Gesamtschule deneyinin "gereğinden fazla" masraflı oluşu da, kimi çevrelere pek çekici gelmemesinin bir başka nedeni.

Gesamtschule geleneksel üçlü sistemin bir takım sakıncalarını ortadan kaldırıyor gözükse de, genel olarak varolan eğitim sistemine bir alternatif oluşturmaktan kuşkusuz çok uzak. Herşeyden önce sürekli vurgulanan "bireysel başarı", rekabet, pek çok toplumsal değerin gözardı edilmesine yol açıyor. Başarısızlık da (başarı gibi) bireyin kendi suçu sayılıyor yalnızca. Oysa başarının nesnel bir biçimde, testler yoluyla ölçülebileceği, oldukça su götürür bir iddiadır. Gesamtschule'yi eleştirenlerin öne sürdükleri gibi, saf, yansız "başarı ölçütleri" yoktur aslında; belli bazı ideolojik amaç ve normlara uygunluktur sadece ölçülen. Üstelik bu ölçme, sinama olayı Gesamtschule'de sürekli bir hal aldığından, koşullar çok daha acımasız ve katıdır. Aynı biçimde, "bilimsel yöntemler" adı altında uygulanan, Amerika kökenli pozitivist, ampirik-analitik yöntemler de, bir diğer tartışma konusudur.

Yine de Gesamsfchule deneyine, hem sağdan hem de soldan getirilen eleştirilere karşın, Gesamtschule artık kaçınılmaz bir olgu olduğunu kanıtlamıştır. 'Alternatif' niteliği tartışma götürse de, kuşkusuz varolan eğitim sistemi içinde önemli bir dönüm noktasıdır.

FİLDİŞİ KULE: ÜNİVERSİTE

Öteden beri muhalefet dendi mi, akla hemen üniversite gelir. Ortaçağdan bu yana, üniversitelerin gelişim çizgisi, bir karşı-üniversiteler tarihidir aslında. Her siyasal iktidar, kendi üniversitesini oluşturmuş, mezhepler arası çekişmeler de, yeni, farklı üniversitelerin ortaya çıkışında epey etkili olmuştur. Bu yüzden üniversiteler tarihinde, radikal kopuşlara oldukça sık rastlanmaktadır.

Kuşkusuz '68 öğrenci hareketinin özel bir yeri var bu tarih içinde: O yıllarda üniversitenin muhalifliği, yalnızca farklı bir yüksek öğrenim talebiyle sınırlı olmamıştır. Bütün toplumun değiştirilmesidir sözkonusu olan. Örneğin 27 Mayıs 1968'de Berlin'de Freie Universitaet'e bağlı Alman Filolojisi Enstitüsü işgal ediliyor, adı "Rosa Luxemburg Enstitüsü" olarak değiştiriliyordu. Edebiyat öğrencilerinin görevi artık dünyaya 'melankolik' gözlerle bakmak değil, "olağanüstü hal yasaları"na karşı çıkmak olarak belirlenmişti. Berlin'in de Vietnam olduğunu söylüyordu öğrenciler. Ancak üniversitenin fethi gerçekleşemedi. O dönemde tüm Almanya'da kurulan "eleştirel üniversiteler" de pek uzun süreli olamadılar.

Öğrenci hareketinin bir anlamı da, kuşkusuz yüksek öğrenim kurumlarında bir bunalımın yaşandığıydı. Üniversitelere sürekli öğrenci akıyor, ne öğrenci kitlesi ne de üniversite yaşamı denetlenemiyordu. Üniversitenin iki temel amacı olan, mesleki eğitim ile kilise, devlet ve sanayinin çıkarları doğrultusunda bilgi üretimi yerine getirilemiyordu. Bu yüzden bir istikrar programı olan, 1969 Yüksek Öğrenim Reformunu, zorunlu bir adım olarak görmek gerek. Humbolt'un "öğrenim ve araştırma etkinliklerinin özerk olarak belirlendiği akademik bir cumhuriyet" diye tanımladığı üniversiteyi, modern çağın gereklerine uydurmak kaçınılmazdı: 1969 reformuyla, meslek eğitimine yeniden ağırlık verildi. Öğrenim süresine sınır getirildi. Araştırma etkinliği üniversitenin normal işleyişinden ayrılıp,

denetim altına alındı. Merkezi bürokratik yönetim güçlendirildi. Bu değişiklikler, liseden farksız kılmıştı üniversiteyi.

Gelgelelim üniversite kalesi bugün eskisinden de sağlam, dimdik duruyor ayakta. Alternatif hareketin coşkusu da, değil üniversite koridorlarını doldurmak, surlarına bile yaklaşamıyor. Üniversite ve onun temsil ettiği kurumsal katılık eskisinden çok ürkütüyor insanları. Dolayısıyla üniversite dışında olmak bile, başlı başına bir erdem sayılıyor artik; çünkü, her ne kadar üniversitenin "kocaman bir yutturmaca" olduğu ileri sürülse de, yılgınlık ve üniversite korkusu, üzerine kitaplar yazılacak kadar yaygın, Örneğin, intihar ederek ayrınlanlar hariç, üniversiteye başlayanlardan % 25'i bitirmeden bırakıyor okulu. 1957'de üniversite öğrencilerinin % 90'ı üç yerleşik partiden birine oy verirken, 1981 yılında öğrencilerin % 75'i hiçbir partiye güvenmediklerini, çok çok Yeşillere sempati duyabileceklerini belirtiyorlar. Kısacası, sistemin kendini yeniden ürettiği bir yer olarak üniversite, alternatif bir yaşam biçiminin geliştirilebileceği bir alan olarak görülmüyor artık. Sanayinin ve bürokrasinin, teknik ve ideolojik açıdan en vazgeçilmez, tamamlayıcı öğesi olan üniversite, huzursuzluk yaratanları büyük bir özenle ayıklamasını biliyor zaten.

Yine de tamamen boşlanmış bir alan değil üniversite; araştırma özgürlüğü ve özerklik hâlâ yaygın bir tartışma konusu. Siyasal ve ekonomik otoritelerin, üniversiteler üzerindeki etkileri sürekli eleştiriliyor. Araştırmaya ayrılan bütçelerin nasıl kullanılacağı saptanırken, çeşitli kesimlerin örneğin sendikaların, öğrenci birliklerinin görüşlerinin alınması öneriliyor. Doğal çevreye ve topluma karşı sorumluluğunun bilincinde bir bilim için, üniversite içindeki hiyerarşik ve bürokratik yapıları aşmaya yönelik çabalara da rastlanıyor bazen.

Daha dışa açık, daha demokratik bir üniversite için, son zamanlarda savunulan bir model de "Toplu Yüksek Okul" (Gesamthochschule). Üniversiteler ve yüksek okullar arasındaki ayrımların kaldırıldığı, özerkliğe ve katılıma geniş yer ayıran bir model bu. Toplu yüksek okullarda, öğrenimin ve araştırmaların, toplumsal ihtiyaca ve kişisel ilgilere yönelik olması düşünülüyor. Ayrıca, örneğin öğrenim süresi, öğrencinin kendi öğrenme hedeflerine göre, yine kendisi tarafından belirlenecek. Ancak bu model önerisi, kısa vadede gerçekleştirilecek bir tasarı olarak gözükmüyor. Bu yüzden, bir karşı-üniversite oluşturma çabası, yine üniversitenin dışında geliştiriliyor. ABD ve

İngiltere'de de görülen "serbest üniversiteler" bunun en açık örneği: Serbest üniversitelerin hemen hemen hepsi, anti-otoriter bir yapıya sahip. Girişte hiçbir koşul aranmadığı gibi, sınav, not sistemi vs. de yok. Öğretici ve öğrencilere eşit haklar tanınan serbest üniversitelerde, meslek eğitimine yönelik, pragmatik bir program uygulanmıyor. Egemen olmayan paradigmalar, pratiğe ya da eyleme önem veren araştırmalar baş köşeyi tutuyor. Kısacası, yerleşik üniversitelerin tam bir karşıtı serbest üniversiteler.

Ancak mali kaynak sorunu, bu tür çabaların önünde büyük bir engel. Nitekim üretim ağırlıklı, alternatif proje yüksek okulları bile, vakıfların, şirketlerin boyunduruğundan tam anlamıyla sıyrılamıyorlar. Bu yüzden sanat ağırlıklı, bohem girişimlerin yanı sıra, kısa süreli etkinlikler (örneğin alternatif yaz okulları) sürdürülebiliyor ancak.

Bu alanda en ilginç alternatif de, kuşkusuz B. Suin de Boutemord'ın çıkardığı "Alternatif Ders Çizelgesi". İvan İllich'in "özgür komşu üniversiteleri" fikrinden esinlenen bu girişim, belli bir yere ve zamana bağlı olmadan, alternatif bir bilgi alışverişini öngörüyor. Düzenli olarak yayınlanan ders çizelgesinde, yerleşik üniversitelerin pragmatik hedeflerinden dolayı el sürmediği ya da dogmatik bir tekyanlılıkla işlediği konular yer alıyor. "Tahta ayakkabı yapımcılığı" ya da "dadaist sanat iletişimi" gibi en olmadık konularda birşeyler öğrenmek, öğretmek isteyenler alternatif ders çizelgesiyle duyuruda bulunuyorlar. Böylece oluşan "özgür komşu üniversiteleri'nde, hiçbir kural, sınırlama yok. Almanya genelinde en az 25 bin kişinin katıldığı bu etkinlik türü, aynı zamanda alternatif bilgi birikimi ve aktarımını da sağlıyor. Değişik "alt-kültür temsilcileri" (ekolojistler, feministler, yapısalcılar, hümanist psikologlar vs.) farklı bir paradigma oluşturulmasına çalışıyorlar bu yoldan. Ayrıca değişik konularda kitap listelerinin çıkarılması, kaynaklara ulaşma yollarının gösterilmesi, alternatif etkinliklerle ilgili arşivlerin düzenlenmesi, ders çizelgesi sayesinde gerçekleştiriliyor.

YETİŞKİNLERİN EĞİTİMİ

Eğitimin giderek ömür boyu süren bir süreç haline dönüşmesi, yeni eğitim alanlarının örgütlenmesi Avrupa'da uzun zamandan beri yaşanıyor. Özellikle artık okulda verilen bilgilerin, kazanılan

becerilerin kısa zamanda işlevlerini yitirmeleri, büyük bir hızla yeni teknolojilerin, yeni çalışma alanlarının yaratılması, ister istemez yetişkinlerin de eğitimini gündeme getiriyor. Türkçe bilen öğretmenlerin iş bulma şansı yükseldiğinden, öğretmenler Türkçe öğreniyor ya da işletmeciler bilgisayar kurslarına yazılıyorlar. Bu arada, sendika ve parti eğitimi de, öteden beri uygulanan bir tür 'yetişkin eğitimi' biçimi sayılabilir. Diğer alanlardaki alternatif arayışları, bu eğitim biçimlerinin de eleştirilip, dönüştürülmesni zorunlu kılıyor.

Basel'dek 'alternatif işçi eğitimi' deneyi, öğrenme olayına nasıl farklı yaklaşılacağını gösteren, ilginç bir örnek. Herşeyden önce, işçilerin kendi isteklerinden doğan bir deneme bu. İşçilerin çoğu, ekonomik ve siyasal alanlarda, kendilerini yakından ilgilendiren konular üzerinde bilgi sahibi olmadıklarını saptamışlar; böylece bir bilgi edinme ihtiyacı doğmuş. Ne de olsa, sorunlar üzerine düşünme, dahası tavır geliştirmeiçin (çoğunlukla televizyon karşısında geçirilen) bir pazar günü yetmemektedir. Özellikle işyerinde demokrasiyi, katılım gibi, herkesin üzerinde birleştiği ilkelerin gerçekleştirilmesi, belli bir oranda bilgilenmeyi zorunlu kılmaktadır. Klasik sendika eğitimi ise, bunları sağlayacak durumda değildir. Hâlâ didaktik öğrenme yöntemlerinin uygulandığı sendika seminerleri, en ufak bir ilgi bile uyandırmaz hale gelmiştir.

Sonunda işçilerin kendilerinin örgütleyeceği, kendilerinin düzenleyeceği bir işçi okulu kurulması kararlaştırılır. İşçiler daha ilk toplantıda, "okul, eğitim, hoca vb." sözlerin kullanılmamasını isterler. "Demokrasi 2000" adı üzerinde birleşilir. Kursları komisyonlar hazırlayacak, ancak gerektiğinde konuşmacı çağrılacaktır. İşçi olmayanlara da açık olan kurslarda ders verenlere, konuşma yapanlara para ödenmemesi kuralı benimsenir. Seçilen konular, işçilerin çalışma ve özel yaşamlarından kaynaklanmaktadır. Örneğin dernek nasıl kurulur, okur mektubu nasıl yazılır, medeni kanunun sağladığı haklar nedir gibi konular ele alınır kurslarda. Bu arada bazı konularla da 'sırf zevk için' uğraşılır. Örneğin "şarkılar ve tarih" adı altında düzenlenen bir kurtsa, herkes bildiği şarkıları aktararak, bunların tarihle olan bağlantısı kurulur. "Demokrasi 2000'e katılan işçilerin sırayla ulaşmayı amaçladıkları hedefler şunlardır:

Yalnızlığı aşmak, ihtiyaçların farkına varmak, deneyimleri aktarmak, diğer işçilerle konuşmak, tasarılar geliştirmek, bilgi toplamak, scrular

sormak, tartışma yoluyla öğrenmek, nelerin yapılabileceğini görmek ve bir şeyleri değiştirmek.

Alternatif yetişkin eğitimine bir başka örnek de, Gezgin Okul (Reisende Schule) projesidir. 19-35 yaş arası 20 kişiden oluşan bir grup, içinde barınılabilecek biçimde düzenledikleri iki otobüsle Türkiye'ye gelirler. Grupta çok çeşitli mesleklerden insanlar vardır ve hepsinin Türkiye projesine katılma nedeni farklıdır: Kimi Türk kültürünü tanımak, kimi Türk toplumunda kadının yerini görmek, kimi de sadece Türkçesini ilerletmek için katılır geziye. Gezgin Okul projesi, yetişkinlerin eğitimi konusuna farklı bir yaklaşım getirmenin ötesinde, alternatif bir yaşam perspektifi sunar.

Gezgin Okul'un "Türkiye eğitimi" toplam 9 ay sürer. Bunun ilk üç ayı hazırlık devresidir. Geziye katılacak olanlar, eski bir çiftlik evine yerleşip, gezi için hazırlıklarını yaparlar. Otobüslerin düzenlenmesi, pratik becerilerin kazanılmasından başka, her gün döt küçük gruba ayrılarak Türkçe çalışırlar. Ayrıca Türkiye'nin tarihsel, siyasal koşulları üzerine bilgi toplanır.

Hazırlık devresinden sonra yola çıkan grubun ilk durağı İstanbul'dur. Çeşitli eğitim kuruluşları, yerleşim bölgeleri gezilir. 10 günlük İstanbul ikametinden sonra, otobüslerden biri Gaziantep'e, diğeri de Ceyhan'a doğru yola çıkar. Gaziantep'e giden otobüs, "kesin dönüş yapan Türk işçilerinin sorunları" konusunu seçmiştir kendine. Ceyhan'a yollanan otobüs ise, Çukurova'daki pamuk işçilerini inceleyecektir. Ancak bu araştırma konularına pek sadık kalınmaz. Yöredeki yaşam koşullarının gözlenmesi, halkla ilişkiler kurulması, gruptakilere daha önemli gelir. Genellikle ikili, üçlü gruplar halinde, çevredeki köyler, kasabalar gezilir; otobüsler daha çok bir buluşma yeri işlevi görür. Bu aradma gruptan bazıları Türk aileler yanında kalma olanağını da bulurlar. Toplam 4 ay süren Türkiye gezisinden sonra, yeniden çiftlik evine dönülür. İki ay boyunca deneyimlerin değerlendirilmesi yapılır. Ayrıca toplantılar, küçük oyunlar, dia gösterileri, makaleler (ve gezilerini anlatan küçük bir kitapçık) ile kamuoyu aydınlatılmaya çalışılır. Gezi bir alternatif eğitim denemesi olmaktan çıkmış, yaşamlarının dönüm noktası olmuştur.

ALTERNATİF KÜLTÜR

TAZ

17 Nisan 1979: Alternatif hareket için en önemli günlerden biri. 2. Dünya Savaşından sonra ilk kez sol bir günlük gazete çıkıyordu Almanya'da. Gazetenin adı da "günlük gazete" (Tageszeitung) idi. Berlin'de gerçekleştirilen bu olay, 'alternatif kültür'ün de meşruluğunu kazanması anlamına geliyordu bir bakıma. Alternatif yaşamın kopmaz bir parçası, artık her sabah TAZ okumak olmuştu. TAZ "alternatiflerin gazetesi", "karşı-kamuoyunun sesi" olmanın yanı sıra, kuruluşu ve hazırlanışıyla da alternatif bir gazeteydi.

Böyle bir gazete çıkarma fikri ortaya atılır atılmaz, çeşitli kentlerde küçük gruplar oluşmuş, tüm ülke çapında büyük bir dayanışmaya gidilerek, kısa zamanda gerekli koşullar sağlanmıştı. '68 öğrenci hareketinden beri, iletişim araçları, özellikle de gazeteler, üzerlerinde en çok tartışılan konuların başında geliyordu. Springer gibi, pek çok gazete ve yayınevini elinde tutan yayın tröstlerinin, istedikleri kamuoyunu kolaylıkla yaratabilmeleri, siyasal ve toplumsal olaylara yön verebilmeleri, uzun zamandır büyük bir tepki yaratmaktaydı; bu tepki özellikle 70'li yıllarda somut olarak, Almanya'nın en çok satan günlük gazetesi Bild'e karşı yöneldi. Uydurma ya da çarpıtılmış haberlerle dolu bir bulvar gazetesi olan Bild, pek çok kişinin hayatıyla oynamıştı. Ünlü bir röportaj yazarı G. Wallraff gazeteye takma bir adla girerek, orada dönen dolapları kamuoyuna açıklayınca, Bild aleyhtarlığı bir anda tüm Almanya'ya yayıldı. H. Böll' ün "Katerina Blum'un Çiğnenen Onuru" kitabı da, bu bağlamda tartışmalara yol açan bir kitaptı. Bild ve Bild benzeri yayınlar çıkaran Springer Yayınevi'ne karşı başlatılan kampanya, bu gazetelerin satışını düşürmediyse de, bazı toplumsal kesimlerin yayın organlarına daha eleştirel bir gözle bakmalarını sağladı. TAZ'ın ortaya çıkmasında, AntiSpringer heyecanının da payı vardı kuşkusuz.

TAZ herşeyden önce alternatif hareketi temsil eden, gerçek anlamda bir 'okur gazetesi'; dışardan gelen yazılarla çıkıyor çoğunlukla. Gazete içinde haber servisi, spor servisi gibi bölümler olmadığı gibi, şefler, müdürler, sekreterler vs. de bulunmuyor. Gazetede çalışanlar arasında

bir hiyerarşi de sözkonusu değil; kararlar tüm çalışanlara açık redaksiyon toplantılarında topluca alınıyor. Günlük olarak çıkması gereken bir gazetede, demokratik ve dışarıya açık bir çalışma, özellikle eski alışkanlıklardan kolay kurtulunmadığından, hiç de kolay olmuyor. Yine de TAZ'ın alternatif bir gazetecilik anlayışını yerleştirdiği, hemen hemen herkesin kabul ettiği bir gerçek. Gazete bugün de hâlâ büyük bir başarıyla sürdürüyor yayın hayatını.

TAZ'ın savunduğu alternatif gazeteciliğin temel ilkelerinden biri "alternatif haber": "Süpermarket haberi" diye adlandırılan, uluslararası haber ajanslarının fotoğrafları, yorumlarıyla hazırlayıp, dünyadaki tüm gazetelere sunduğu hazır haberlere yer vermiyor TAZ. Bu tür haberler, ancak eleştirilerek, diğer kaynaklarla birlikte sunuluyor; çünkü neyin haber olduğu ya da haberin nasıl sunulacağı, en az içeriği kadar önemli bir şey. Özellikle kullanılan haber dilinde görmek mümkün bu alternatif tavrı. TAZ'da olaylari fetişleştirmeyen, haberi hazırlayanın öznelliğini ve okurun katılımını önemseyen bir dil anlayışı benimsenmiş. Dolayısıyla olayların, olayları yaşayanlarca anlatılması, doğrudan, ilk elden kaynaklara başvurulması, gzetenin sık sık başvurduğu bir yol. Aynı zamanda haberlerin önem derecesi de, diğer gazetelerden farklı olarak değerlendiriliyor. Resmi olarak 'güncel' ya da 'önemli' ilân edilen şeyler, olduğu gibi kabul edilmiyor. Bu yüzden diğer gazetelerin sözünü etmedikleri bir rock konserine baş sayfada yer verebiliyor TAZ. Uluslararası konularda da, resmi, egemen çevrelerce aktarılan bilgiler yerine, farklı, yeni şeyler keşfetmeye, ezilen, sömürülenlerle dayanışmaya gitmeye özen gösteriliyor. Örneğin 1982 yılında, hükümetin engellemelerine karşın, TAZ "El Salvador'a Silah" kampanyasını başlatmış, üç milyon marktan fazla bağış toplamıştır.

Her alanda ayrıntılara karşı bir duyarlık geliştirmek, öznellik ve gülmeceye geniş yer vermek ilkelerinin yanı sıra, TAZ farklı seslerin de, hiç kısıtlanmadan, gündeme gelmesini amaçlıyor. Başkalarının adına konuşmak, mesaj vermek, yol göstermek yerine, herkese söz hakkı tanınması yeğleniyor. Örneğin "İslamda Kadın" konusunda İran elçilik görevlilerinden birinin iki sayfalık yazısını yorumsuz basmıştır TAZ. Dünyada sadece sol gözüyle ve istediği noktalara bakan bir gazete değil, pek çok dilde konuşabilen bir gazete olduğundan, TAZ'da her okurun her yazıyı anlaması, onaylaması gerektiği görüşü de benimsenmiyor. Gazetenin üzerinde önemle durduğu 'demokrasi' ilkesi gereğince, 'okurlar ne der' ya da 'okurlar anlamaz' kaygısı güdülmüyor hiçbir zaman. Ne adına olursa olsun, konu seçiminde ya da anlatım

tarzında herhangi bir kısıtlama ya da müdahale söz konusu değil TAZ'da.

Gazete başından beri önemli sorunlarla karşılaştı tabii ki. Özellikle herhangi bir parti ya da dernek gazetesi olmamak için epey direnmesi gerekti. Çeşitli siyasal gruplar, baskı hatta işgal yoluyla TAZ'a yön vermeye, vesayet altına almaya çalıştılarsa da, pek başarılı olamadılar. Gazete kendi varoluşunu, hiçbir örgüte ya da akıma bağlamadı. Diğer gazetelerin tavrı ise, oldukça ilginçti: TAZ'ı bir düşman olarak değil, "yayın dünyasının egzotik çiçeği" olarak görme yolunu tuttular. "El Salvador'a Silah" kampanyasında olduğu gibi çizmeyi aşmadığı, adap kurallarına uyduğu sürece, hoş görülebilir, dahası aile içine kabul edilebilir bir gazetedir TAZ. Oysa ulaşılmak istenen hedef, bunun tam karşıtıdır: TAZ dışardan belirlenen sınırlar içinde kalmayı, marjinallikle yetinmeyi istememektedir. Bu yüzden gazetede çalışanlara göre, TAZ dışardan hiçbir sınırlama ve denetleme çabasına boyun eğmeden, kendi bildiği yolda ilerleyerek meşrulaştıracaktır varoluşunu.

TAZ (18 Nisan 1979)
Frank Berberisch'in Program niteliği taşıyan yazısı

... TAZ yalnızca büyük olaylarla ilgili değildir. Her büyük olay, bin küçük olaya bağlıdır. Bizim amacımız, kısmen sınıf kavramı esas alınarak elde edilen hakikatler düzenine ters düşen, gerçek karmaşık ve çelişik deneyimleri göz önüne alarak, bireysel özgürleşmeyi ve toplumsal eşitliği, öznelerin yaşadığı bir deneyim süreci olarak kavramaktır. Artık özneleri, sadece disiplinli siyaset ve iktidar araçlarının taşıyıcıları olarak görmemiz ve stratejilere uydurabilme oranlarına göre algılamamız mümkün değildir. Temel amacı, sınıfları ve bireyleri hesaplanabilir iktidar öğeleri haline getirmek olan, hep belli bir çizgiyi takip eden siyasetin sorunları, başka iktidar stratejileriyle, başka uzlaşmalarla ya da başka ittifaklarla çözülemez.

Siyasetin gerçekliğin koşullarını tanımlamada öznelerin ve gelişimlerinin rolü olduğunu yansıtmayan bir "reel siyaset" bugün gördüğümüz baskıların çekirdeklerini içinde taşımaktadır ve bize artık kuşkulu gelmektedir..

Öznelerin, bütün duyguları, estetik duyumları, bedensel ve

entellektüel deneyimleriyle birlikte, "siyaset merkezleri" olarak ciddiye almak, kendine özgü, tek olanı yakalamak ve var kılmak, özerk gelişim çabalarını görünür kılmak gazeteciliğimizin uğrakları olacaktır. Ölüm korkusu, yaşlıların yalnızlığı, hakim olan güzellik normlarının estirdiği terör havası, babayı öldürme fantazileri ve buna benzer şeyler sol/ sağ şemasına uymazlar; ama kin, hirs, hor görülme ve inat gibi onlar da gündelik hayatımızın öğeleridir, her günkü başkaldırımızın uğraklarıdır.

Ne istiyoruz öyleyse? TAZ çeşitlilik istiyor; büyük kuramlar, dünyayı açıklama denemeleri, global çözümlemeler istiyor. Aynı zamanda ayrıntılar, hoş olmayan konular, bütün doğrulara ters düşen düşünce şimşekleri için de duyarlık.

Kuramları ve çözümlemeleri, bulup çıkardığımız malzemeye pek çok açıdan bakabilmemizi sağlayacak, büyüteç ve cımbızlar olarak görmek istiyoruz. TAZ fikirlere karşı varoluşu, varoluşa karşı fikirleri savunacak, hem düşler kuracak, hem de akılcı olacaktır. Yaşam ve siyaseti yeniden öğrenme olarak alıyoruz. Dünyaya olan iştahımız öyle çok ki, TAZ ile dünyanın merkezine ve kenar bölgelerine keşif yolculuklarına çıkacağız. Solcuların geleceğini de açık bir süreç olarak görüyoruz; dogmatik olmayan solcuların ve tabandaki hareketlerin gelişim sürecinden yana taraf tutma'yı, bir "resmi yayın organı" nın yerine getirebileceği bir görev olduğunu sanmıyoruz.

Taşlaşmış dogmaları, sımsıkı, kendi içine kapalı ve dışa karşı korunan belli grup ve örgüt çevrelerini dağıtmak için, olabildiğince çok bilgi, veri, görüş ve karşı fikirlere söz hakkı vermek büyük önem taşımaktadır.

TAZ'in dogmatik olmayan solcularla hem süreklilik hem de kopuş olarak nitelendirilebilecek bir ilişkisi vardır: Çelişkilerin serbestçe dile getirildiği ve yine de karşılıklı tartışmanın mümkün olduğu açık bir gelişme süreci, sol bir çoğulculuğun ağır bastığı bir iletişim aracını gerektirmektedir. Ancak dışa karşı etki edebilme ve bütünselliği algılama isteği de, sadece "hareket'in varolan konjonktürlerinin kullanım değeri taşıyıcısı bir gazete değil, özerkliğiyle, dışarının öğelerini, çatışmalarını yok saymak yerine, daha da vurgulamak, provokasyonlar başlatmak olanağına sahip bir gazete gerektirmektedir.

AMİPLER

TAZ'ın da bir parçası olduğu alternatif basın, ünlü Gutenberg Basın Müzesi'nde kendisine ayrı bir bölüm açılacak kadar, yaygın bir etkinlik. Kuraldışılığı, sürekli değişkenliği ve çokluk kısa ömürlü oluşu yüzünden, bazen "amip-basın" adıyla da anılıyor.

Alternatif yayınların başında tabii ki dergiler geliyor. Ne de olsa dergi kitaptan daha canlı, daha dışa açık ve çıkarılması daha kolay bir yayın türü. Kitaba öteden beri "tabut" gözüyle bakılsa da, dergi yaşamla, daha doğrusu okurla bütünleşebilen bir yapı olarak görülüyor.

Alternatif dergilerin de en önemli ayırtedici özelliği, büyük ölçüde feed-back (geri-besleme) olayı üzerine kurulu oluşları. Çoğunlukla bir azınlık tarafından, azınlık için çıkarılan dergiler bunlar. Yazıyı yazan, dergiyi çıkaran ve okuyan arasındaki ayrımın giderek kaybolması, diğer alışılmış dergilerde, yazar ile dergi ya da yazar ile okur arasında görülen yabancılaşmayı ortadan kaldırıyor. Geleneksel bir dergide, yapıtın hangi ürünlerle birlikte, hangi bağlamda yayınlanacağı normal olarak yazarın denetimi dışındadır. Yapıtın nasıl algılandığı, büyük ölçüde nasıl sunulduğuna doğrudan bağlıdır oysa, Bu bakımdan, alternatif dergiler, dergide yazanlar tarafından çıkarılmaktadır. Aynı biçimde okurun da, derginin edilgen bir alıcısı değil, etkin bir üyesi olarak görülmesi, alternatif dergilere göre, tek yanlı, yabancılaşmış iletişimin aşılması için gerekli önkoşullardan biri. Dolayısıyla alternatif dergilerin çoğunda, yazı kurulu, sorumlu yönetmen, yayın danışmanı vs. bulunmuyor. Ana amaç doğrudan iletişim kurmak olduktan sonra, hiyerarşik, biçimsel sınıflandırmalara gerek duyulmuyor çünkü. Söz almak isteyen herkese, eşit söz hakkı tanınıyor. Bu yüzden, örneğin okur mektupları makalelerle eşdeğerde tutuluyor bu dergilerde.

Düzenli, derli-toplu bir anlatım, kesin ifadeler, akılcı savlar, alternatif dergilerdeki yazılarda rastlanan özellikler değil. Yazının sahibi olmak ya da yazıyı savunmak gibi, 'ahlâki' bir sorun da hiçbir zaman ciddiye alınmadığından, yazılar genellikle imzasız çıkıyor. Alabildiğine öznel, duyarlıktan yola çıkan, hem yazana hem de okuyana zevk vermesi amaçlanan yazılar yayınlanıyor bu dergilerde. Analize, didaktikliğe, ciddiyete düşman gözüyle bakılıyor. Normal dergilerde pek rastlanmayan anlatım türlerine büyük ilgi gösterilmesinin nedeni de bu: Şiirin dışında, mektup ve günlük, alternatif dergilerde sıkça

görülen yazı türleri..

Giriş gelişme sonuç bölümlerine göre kurulu, olaylar arasında nedensel ilişkiler kuran, tutarsızlıklara düşmeyen bir yazı yerine, kişinin oturup, yanlışları, çelişkileriyle içinden geldiği gibi, hiçbir şeyden çekinmeden bir mektup yazması ya da izlenimlerini, duygularını aktarması, tek geçerli iletişim yolu sayılıyor artık. Gerçek ifade özgürlüğü, kişinin hiçbir şeyin ağırlığını hissetmeden, ne nedenle olursa olsun sansür edilmeden konuşabilmesi anlamına geliyor çünkü. Bazı açıklamaların ister istemez yetersiz kalacağı ve bazı şeylerin açıklanması gerekmediği görüşü de, çoğu alternatif derginin savunduğu bir görüş. Bu noktada, bilmecelere, anlaşılmaz şeylere büyük önem veren Alman Romantizmi ile alternatif dergiler arasında bir koşutluk kurmak mümkün. Alman romantizminin Aydınlanma çağına getirdiği pek çok eleştirinin, hemen hemen aynı araçlarla yinelendiğini (örneğin Kartezyen felsefeyle "gırtlağı kesilen" şiire yeniden sahip çıkıldığını) görmek, doğrusu şaşırtıyor insanı.

LEO'NUN GAZETESİ
Terütazeler, yunus balıkları ve yeşil su aygırlarının gazetesi

Ana ilkeler:

Üç temel alan vardır, şöyle ki:

1) Gerçekliğin eleştirisi yâni bütün siyasetin, bilimin, ekonominin, yaşam biçimlerinin, büyüme ve tüketim ideolojisinin, haberleşme araçlarının, militarizmin, kültür etkinliklerinin eleştirisi.

2) Alternatif özgürleşme olanakları: Sistemi reddetme, gruplar oluşturma (kırda, kentte, alternatif üretim/beslenme) özyardım grupları, yalnızlığın ortadan kaldırılması. Yeni teknikler, yeni kültür, insanlar arası yakın ilişkiler...

3) insanların düşlerinde gördükleri. Felsefi, spiritüel metinler. Bitinçlenme, meditasyon, din. Doğanın bir parçası olarak kendi çevresi içinde "insan" gerçeği ve olanakları.

Bunların yanısıra (ya da bunlarla birlikte) eğlenmek için de, "alternatif" edebiyat, (foto-)grafik, çizgi romanlar, karikatürler, GAG'lar. "Diğer" ("yeni") insanın tinsel eğilimini sunma. (Biraz

aptalca oldu ama, sorry!)

Ayrıca güncel haberler, kitap, plak tanıtımı, küçük ilânlar (ticari olmayanlar bedava!), hava durumu ve yeşil su aygırımızdan selamlar, sevgiler!

Altbaşlıktaki TERÜTAZELER, kafaları henüz yetişkinler dünyasının malûm baskıları ve normlarıyla tıka basa dolu olmayan insanlar için kullanılmıştır.

YUNUS BALIKLARI, "daha iyi insan'ın simgesidir. Yunus balıkları, manevî ve sosyal açıdan oldukça üstün memeli hayvanlardır. insandan en büyük ayrılıkları, saldırgan olmamalarıdır.

YEŞİL SU AYGIRLARI, kocaman ağızlarını açıp, fütursuzca, hoşlarına gitmeyen her şeyi yutan ya da ezip geçen hilkat garibeleridir.

Alışılmış anlatım yollarının dışında, birtakım yeni yolların keşfedildiği de bir gerçek: Örneğin küçük ilânlar ve karikatür alternatif dergilerde, çok önemli bir yer tutuyor. Özellikle küçük ilânlar, bir alışveriş ortamı değil, etkin olarak siyaset ve sanat yapılan bir yer artik. Dergilerin ve gazetelerin en çok okunan bu bölümlerinde, genellikle çeşitli konularda kısa ve çarpıcı notlara, çağrılara, suçlamalara vs. rastlanıyor. Sanayi toplumunun aynı zamanda bir ilan toplumu olduğu savı da, bir kez daha kanıtlanmış oluyor böylece.

Alternatif dergiler kuşkusuz sadece bir ilginçlik, farklılık denemesinden ibaret değiller. Sayıları epey kabarık olan bu dergilerin çoğu, farklı bir iletişim ihtiyacından, bir zorunluluktan doğmuştur. Herhangi bir kuramı kanıtlamaktan çok, farklı bir varoluşu sergilemek için ortaya çıkmışlardır. Son yirmi yıldır çeşitli çevrelerde farklı deneyimler yaşanmış, farklı bilgiler edinilmiştir çünkü. Yaşananların şu ya da bu biçimde aktarılması, paylaşılması gerekmektedir. Örneğin çeşitli alanlardaki alternatif projelerde yaşanan deneyimler, ütopyalar, ilkel kültürlerle kurulan yeni ilişkiler ya da daha öznelde uyuşturucu, uyarıcılara dayanan yaşantılar, varolan yayın organlarında en azından çarpıtılmadan sunulabilecek şeyler değildir. Böylece yeni iletişim araçları (media) bulma ihtiyacı doğmuştur. Ayrıca dergi çıkarmanın, başlı başına bir deneyim oluşu da, önemli bir motivasyon nedeni olarak anılmalıdır.

Aslında geçmişte de sık sık bu tür yolların denendiği bilinen bir olgu. Örneğin az sayıda basılan seçkin edebiyat örnekleri, okul dergileri, işçi hareketi içinden doğan çeşitli dergi ve gazeteler, alternatif basının ilk örnekleri olarak görülebilir. Başta Amerika olmak üzere diğer ülkelerde girişilen çabalar da alternatif basına esin kaynağı olmaktadir. Alternatif dergilerde, gerçeküstücülerden, Beat yazarlarına kadar geniş bir çevrenin etkisi hissedilmektedir. Aynı biçimde alternatif yayınların da, kurulu, geleneksel yayın dünyasını büyük ölçüde etkilediği, değiştirdiği söylenebilir. Son zamanlarda en çok yazar ve gazeteci yetiştiren yer alternatif yayınlar olmuştur. Böylece hiç istenmediği halde, alternatif yayınlar, basına taze kan sağlama, yazar adaylarını bir önlemeden geçirme gibi işlevleri de yerine getirmektedir.

NEUES LOTES FOLUM
ŞİİR VE DEVRİM DERGİSİ

Bir olasılık da, dilbilgisine geri dönmek olurdu. (Flaubert'in düşlediği o "hiç üstüne" kitabı yazabilmek, "üslubun içindeki güçle" varolmak yani.) Ama belki üslup bile çok fazla. Hem: Dilbilgisine yeniden inanan biri, Tanrıya yeniden inanmış olur, diyor Nietzsche, Blankertz de, o zaman yine devrimci kuramı buluruz karşımızda diyor.

Ama dilbilgisinin o çok ince düşünülmüş samimiyetini, kendi öğelerinin teşrifatçılığıyla parçalamak da aynı şeydir diyor Wondratschek. Peki dilbilgisini aldatmaya, çiğneyip geçmeye ne dersiniz? Otomatik yazı, diyor Breton, keyifli iş (yine keyfimiz yerinde.)

iyi ama, otomat da dilbilgisinin kurallarına göre işletmeye başlarsa, diye soruyor Artaud, yorgun (biraz yorgun)...

Gelelim hakikat konusuna: Hakikat ne kuramdır ne de örgüt, öldürücü bir silahtır ve öldürücü bir silahın anlamsızlığıdır. "Hakikat bir kere karşılarına dikildi mi, kuram da örgüt de onunla nasıl başa çıkacaklarını düşünür dururlar." (Eşcinsellik, kadınlar, LSD, nükleer santraller, delilik, kızılderililer, Moluk adaları, ölüseviciik, AA-komünleri, Portekiz, insanbilgicilik, Celine, Bukowski, Kafka, Pembe Panter, Zen Budizm). Liste daha

uzatılabilir, uzayacak da, sürekli haydutlar tarafından kuşatılacak. Arzu ırmağı hepsinin arasından sıyrılacak (bir köstebek gibi kör.) Özeleştiri arzunun değil, kuram ve örgütün sorunu olmuştur hep.

Tabii bunları söylemesi kolay, ama kalkın da bir program yapın bakalım, arzuları dışarda bırakmadan. Herşey bir yana: Yazmak da başlı başına bir sorun. Yazmak sadece fazla basınca karşı bir subab değilse, Lacan'ın boşalmış fıçısından daha anlamlıdır demek değildir bu.

Vız gelir tırıs gider, korkunç bir cesaret bu kitap. Onu delilikten ayıran saydam bir kâğıt, diyor Joyce. Bundan daha iyi bir ayrım yapılamazdı herhalde. Afedersiniz, bu sorunlar kümesine yabancı olduğunuzu unuttum; ama bu ıssızlığı size başka türlü nasıl anlatabilirdim ki. Hem bu hercümerç içinde hiçbir şey uzak sayılmaz insana. Belki de en iyisi, bir ara dergimizin deneme sayılarından istemelisiniz.

Alternatif dergilerin son olarak değinilmesi gereken bir özellikleri de, üretim sürecindeki farklılığın, derginin okurlara ulaştırılması sürecinde de sürdürülmesi. Alternatif dergilerin satışı, yine dergiyi hazırlayanlarca, kişisel ilişkiler aracılığıyla gerçekleştiriliyor. Çoğunlukla kahveler, meyhaneler, alternatif kitapevleri, kültür merkezleri vb. yerlerde dergilerin birinci elden satılması, okurla ilişkiyi de geliştiriyor. Özellikle yaygın dağıtım ağlarının kurulu olduğu, herşeyin örgütlenip, yüzyüze ilişkilerin en aza indirildiği bir toplumda bu tür çabalar, ancak yadırgatıcı oldukları oranda, verimli olabiliyorlar.

Bunun yanısıra, alternatif basın yalnızca dergilerle sınırlı bir olgu değil. Posterler, çıkartmalar, takvimler, adres katalogları, bildiriler, vb. de cldukça yaygın kullanılan iletişim türleri. Üstelik dergi olarak nitelendirilen pek çok yayının, alışılmış dergi kategorisinin çok dışında, yeni biçimler olduğunu da belirtmek gerek.

Öte yandan, dergiler kadar yaygın olmasa da, kuşkusuz kitap çıkarmaya da özel bir ilgi duyuluyor alternatif yayıncılık içinde. Bunda, kitap çıkarmanın, "başkalarına bırakılamayacak kadar güzel bir iş" oluşunun yanı sıra, oldukça etkili ve herşeyden önemlisi kalıcı bir uğraş oluşunun payı büyük. Ancak alternatif yayınevleri de,

genellikle bir zorunluluğun ürünü; diğer yayınevlerinde basılamayan ya da basılmaması gereken yapıtları çıkarıyorlar piyasaya. Alternatif yayınevlerini tanıyabilmek için, önce diğer yayınevlerini bilmek gerekiyor tabii ki. Yayıncılık, diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, Almanya'da da başlı başına bir sanayi kolu. Her ay piyasaya iki-üç milyon kitap süren bir sanayi kolunda, işbölümünün de oldukça fazla oluşu gayet doğal. Kitap seçicilerden, düzeltmenlere, reklam sorumlularından bilgisayar uzmanlarına kadar oldukça örgütlü bir işkolu yayıncılık. Aynı biçimde dağıtım, reklam, eleştiri gibi yayıncılığın yan alanları da epey gelişmiş. Dolayısıyla sürekli işlemesi gereken bir çark, yayın dünyası. İyi de olsa kötü de olsa her ay belirli bir miktarda ürünün piyasaya sunulması gerekiyor. Tıpkı radyoların yayınlayacak bir şey bulamayıp, yayına ara veremeyecekleri gibi, basımevleri ve dağıtım şirketleriyle uzun vadeli sözleşmeler yapan yayınevlerinin de kitap basımına ara vermeleri kesinlikle söz konusu değil. Bu nedenle, umut vaadeden her yazar hemen bir yayınevine -*bazen ömür boyu*- bağlanmakta, giderek sistemin işlemesini sağlayan bir parça olup çıkmaktadır.

Kuşkusuz bu bağlanmanın yazarlara büyük yararlar sağladığı da açık: Örneğin Almanya'nın en güçlü yayınevlerinden Suhrkamp'ın yazarı olmak, uluslararası bir üne kavuşmak, zengin olmak için yeterli. Yerleşik yayınevlerinde sürekliliği sağlayabilmenin bir başka yolu da, çok çeşitli konularda yayın yapmak. Özellikle cep kitapları basan yayınevleri, elli kadar birbirinden bağımsız diziyi birarada götürmekte hiçbir sakınca görmüyorlar. İşin ilginç yanı, her türlü kitabın özellikle cep kitabı olarak basıldığındakolaylıkla büyük tirajlara ulaşabilmesi. Bir müzik tarihçisinin yazdığı "Eski Yunanlılarda Müzik ve Ritm" kitabı bile, bu konudan anlayanların sayısı birkaç düzineyi geçmese de, 50 bin satabiliyor.

Böylesi bir ortamda, az sermayeyle kurulan, çoğunlukla ilk elde kâr amacı gütmeyen alternatif yayınevleri bambaşka işlevleri yerine getiriyorlar. Elden geldiğince tüm işler birlikte görüldüğünden, kitaplar ortaklaşa bir çabanın ürünü olarak çıkıyor ortaya. Kitapların seçiminde de, piyasa koşullarından çok, özel eğilimler, ilgiler vs. belirleyici rol oynuyor. Kızılderili metinleri, 3. Dünya edebiyatı örnekleri Almanya'da ilk kez alternatif yayınevlerinde basılmıştır. 1975'de ülke çapında örgütlenen alternatif yayınevleri, kendi aralarında da ortak reklam verme ya da ortak broşür çıkarma gibi konularda dayanışmaya gidiyorlar. Yayın dünyasının, başta Hamburg, Frankfurt ve Berlin olmak üzere pek çok kente yayılmış oluşu,

alternatif yayınevleri arasında bir dayanışmayı gerekli kılıyor. Ünlü Frankfurt Kitap Fuarı'na alternatif olarak, aynı tarihlerde kurulan karşı-kitap fuarı (Gegenbuch Messe), her yıl yayınlanan "Mini yayınevleri kataloğu", bu dayanışmanın somut örnekleri. xx

Alternatif yayınevleri arasında anılması gereken bir grup da, korsan yayınevleri. Özellikle içinde yasal açıdan 'suç unsuru' bulunan ya da hakkında soruşturma, tazminat davası vs. açılabilecek kitaplar, hiç ad kullanılmadan, gizli olarak basılıyor. Pek çok kitabın bu yüzden iki ayrı kopyası sürülüyor piyasaya: Birincisi yasalara uygun olarak hazırlanan, üzerinde yazar ve yayınevi adı, adresi taşıyan, normal yollardan dağıtılan bir kitap; ikinci ise, hakaret, telif gibi konuları düşünmeden yazılmış, ancak belli yollardan edinilebilecek korsan kitap. Örneğin G. Wallraff, Bild gazetesi üzerine yazdığı kitabına, gazetenin dava açma olasılığını gözönünde bulundurarak, delillerle kanıtlayamayacağı iddialarını alamamıştır. Ancak sonradan yapılan bir korsan-baskıda, tam metin olduğu gibi yayınlanmıştır.

Alternatif yayın etkinliklerinin önemli bir halkası da, alternatif kitapevleridir kuşkusuz. Bu yolla alternatif ürünler, kitapçı engeline takılmadan okura ulaşabilmektedir. Ancak alternatif kitapevlerinin daha da önemli bir işlevi, bu tür etkinlikleri doğuran iletişim ve tartışma ortamını yaratmalarıdır. Sık sık vurgulandığı gibi, kitapevlerinde 'atmosfer' oldukça önemlidir. Özellikle kitapevlerinin ticari bir işletme olmaktan öte nitelik taşımadığı, süpermarketlerde kitap satıldığı bir ortamda, kitapevlerinin farklı işlevlerinden söz edilmesi hiç de küçümsenmeyecek bir şey. H. M. Enzensberger'in bir saptamasına göre, Almanya'da varolan çoğu kitapevi, personel kadrosunda, yapısında hiçbir değişikliğe gitmeden, kolaylıkla bir kravatçı dükkânına çevrilebilir. Böylesi bir ticari ortamın, herşeyden önce alternatif yayınlar ve tanınmamış yazarlar için büyük engeller doğurduğu da ortada. Bu yüzden, alternatif kitapevlerinde, okurla yakın ilişkinin yanı sıra, alternatif yayınevlerine ve belirli bazı yazarlara da kolaylıklar, ayrıcalıklar sağlanıyor. Hatta çoğu zaman, diğer kitapevlerinde ya da süpermarketlerde bulunmayan yayınlar satılıyor yalnızca. Kitapevlerinin düzenlenmesinde de, farklı bir yaklaşım göze çarpıyor. Normal kitapevlerinde kitaplar genellikle yayınevlerine ya da yazar adına göre sıralanırken, alternatif kitapevleri kitapları çeşitli konu başlıkları altında topluyorlar: Örneğin ekolojiyle, barış hareketiyle, 3. Dünya edebiyatlarıyla ilgili kitaplar ayrı ayrı bölümlerde bulundurulmakta, genellikle okura kitaplar, yazarlar hakkında bilgi verilmektedir. Alternatif kitapevlerinin bir

kısmı da tamamen belirli bir konuyla sınırlı tutuyor kendini. Bunlar arasında en yaygın olanları kuşkusuz kadın-kitapevleri; yalnızca kadınlarla ya da kadın hareketiyle ilgili kitaplar bulunuyor buralarda. Aynı biçimde sırf karikatür ya da sırf sinema ile ilgili kitaplar satan, alternatif kitapevlerine de rastlanıyor. Sahaflık da, bu kitapevlerinin belli başlı uğraşlarından; kitabın bir tüketim maddesi oluşu da, aşılmış oluyor böylece. Alternatif kitapevlerinin alternatif yayınevleriyle yakın ilişkileri sonucu, sık sık okuma günleri düzenlenmekte, böylece okurlarla yazarların biraraya gelmeleri sağlanmaktadir. Bu tür okuma günlerinde, henüz yayınlanmamış metinler de topluluk önünde sunulduğundan, gerek okurlar gerekse yazarlar için, imza günlerinden çok daha verimli bir iletişim ortamı doğuyor.

Genel olarak alternatif basın geniş bir tabana dayanan, "bin başlı bir canavar" olarak görülse de, pek çok bakımdan eleştirildiği de bir gerçek. Öncelikle "amip'lik, yani alternatif yayınlarda görülen düzensizlik ve süreksizliğin nereye kadar olumlu ve haklı sayılabileceği bir tartışma konusu. Aynı biçimde, az satmanın, kâr elde etmemenin de gerçekten birer erdem olup olmadığı sık sık soruluyor. Bazıları bu yayınlardaki yetersizliklerin bir türlü giderilememesinden yola çıkarak, alternatif basını 'buluğ çağını aşamamış bir basın olarak nitelendiriyorlar. Öznelliğin, keyfiliğin ısrarla vurgulanması da, bazılarını, bu yayınların bir tür 'masturbasyon' olduğu sonucuna götürüyor. Birtakım eleştirilere göre de, belirli bir çevrenin dışına çıkamayan, bir süreden sonra ya kendini yinelemeye başlayan ya da ortadan kaybolan bu yayınların etki gücü oldukça sınırlı. Yine de bu eleştirilerin çoğu, pragmatik amaçları olan, ideal bir yayıncılık kavramını temel alan eleştiriler; dolayısıyla alternatif basın için, pek bir anlam taşımıyorlar. Ne de olsa, işin zevk yönüne büyük önem veriyor alternatif yayıncılık; içinde bulunduğu çağı nasıl etkilediği tartışma götürse de çok iyi yansıtıyor. Alternatif yayınların genellikle "çağımızın kültür belgeleri" oldukları için, kütüphaneler ve kolleksiyoncular tarafından büyük bir dikkatle toplanması da bunu gösteriyor zaten.

DİLSİZİN DİLİ

Alternatif kültürün farklılığını en belirgin olarak ortaya koyduğu alan kuşkusuz dildir. Başkalarının dilini, onların koyduğu kurallara göre kullanmak, başından 'teslim olmak' anlamına gelmektedir çünkü. Bu bakımdan, dil olgusuna yaklaşımdaki tavır *-ister bilinçli ister bilinçsizce*

olsun- hem bir bağımsızlık talebi, hem de alternatif kültürün kendi varoluşunu temellendirme çabası olarak görülmelidir.

Dışardan bakıldığında, varolan genelgeçer ölçütlere göre, alternatif çevrelerde konuşulan dil, genellikle yetersiz ve oldukça bozuk bir dil. Basit, kısa, çoğu tamamlanmamış cümleler, anlatım bozuklukları, sunrlı (ve karma) bir sözcük dağarcığı, bu dilin temel özellikleri. Üstelik jargon kullanımı da oldukça yaygın. Hele yazıya döküldü mü, neredeyse anlaşılması imkânsız bir dil karmaşası çıkıyor ortaya. Bu saptamalar tabii ki egemen dil anlayışını, resmi dilbilgisini temel alan, her türlü farklılığı sapma, bozulma olarak nitelendiren saptamalar. Oysa alternatif dilin, yetersizlik, anlaşılmazlık gibi bir sorunu olmamış hiçbir zaman. Aslında özellikle okulda kazandırılmaya çalışılan— dil kullanımına karşı yaygın bir iğrenme gözlemleniyor. Bir bakıma dilin yadsınması, sözün baştacı edilmesi anlamına geliyor bu. 'Alternatif dil' denilen şey de, saymaca (konvansiyonel) kullanımlara büyük ölçüde kapalı, kuralsızlığı, öznelliği ağır basan bir söz aslında. Ancak yer yer jargon niteliği taşımasının dışında, iletişim açısından oldukça etkili ve güçlü olduğu da bir gerçek. Merkeziyetçi, ulusal bir standart dil anlayışına karşı tepki olarak, alternatif dil içinde yerel ağızlara, lehçelere geniş yer ayrılıyor. Dilin siyasal olmaktan çok, kültürel bir sorun olduğu, çeşitli kültürler gibi, çeşitli dillerin de özerk olarak varolabileceği görüşü, yaygın olarak savunulan bir görüş. Kitle iletişim araçlarına getirilen en önemli eleştiri de, buradan kaynaklanıyor: Bilindiği gibi, özellikle radyo ve televizyon, dilde bir tektipleşmeye, yerel ağızların zorla ortadan kaldırılmasına hizmet etmekteler. Ancak yüksek Almancayı (Hochdeutsch) yerleştirme çabaları, herşeye karşın pek gerçekleşememekte, çoğunlukla konuşulan gündelik halk dili, kitle iletişim araçlarının dilinden farklı olmaktadır. Alternatif çevreler ise, bir yandan kitle iletişim araçlarının yerelliğini, ademimerkeziyetçiliğini savunurken, bir yandan da konuşulan dili her türlü iletişimde esas kılmaya çalışıyorlar. Böylece küçümsenemeyecek bir siyasal yükü olan, resmi yazı dili yerine, varolan gerçek koşullara daha duyarlı, daha özgür bir dil çıkıyor ortaya. Ulusal birlik ve beraberliği sağlamak için, benimsetilmeye çalışılan kurallı dilin yapaylığı ve katılığı aşılıp, kişisel ifadenin önü açılıyor. Bu yüzden alternatif dil, yazım kılavuzu kullanmayan, kavramlara mümkün olduğunca başvurmaktan kaçınan bir dil olarak görülebilir.

Ancak bazı eleştirilere göre, bu heterojenlik ve keyfilik, gitgide tamamen içine kapanık, "hiç sinyal vermeyen" bir dilin oluşmasına yol açacaktır. Alternatif çevrelere göre ise, oldukça uzak bir olasılık bu.

İletişim ihtiyacı duyulduğunda, bu ihtiyacın gerektirdiği dilsel olanaklar, o anda varolan koşullara göre gerçekleştirilecektir; dolayısıyla asıl önemli olan, kişinin istediği iletişim biçimini seçebilmesi ve hiçbir engellemeyle, sınırlamayla karşılaşmamasıdır.

İçtenlik ve dolaysızlık da, alternatif dil kullanımının bir başka özelliği. Alternatif metinlerde görülen özgüven eksikliği, bulanıklık, tutarsızlık da bunun bir sonucu. Sözcüklerin arkasına gizlenmek yerine, düşüncelerin, duygularin olduğu gibi aktarılmasına çalışılıyor. Bu yüzden kuralsızlık, belirsizlik, düşünme sürecinin gereklerinden biri sayılıyor. Bir başka deyişle, alternatif çevrelerde, nasıl yaşanıyorsa, öyle konuşmaya, yazmaya özen gösteriliyor. Öğrenci hareketi döneminde, hemen hemen her cümlenin sonuna 'çünkü' ile başlayan bir yan cümle eklenirken, alternatif hareketin cümlelerinde 'ama', 'belki de', 'yine de' gibi kuşku ve güvensizlik belirten sözcüklere sık rastlanıyor bu yüzden. Kısa, tamamlanmamış, bol pürüzlü ve çoğu ünlemli bu cümleler, alternatif hareketin dış dünyaya karşı tavrını sergiliyor. Artık 'çünkü' ile başlayan kanıtlama, temellendirme çabalarının yerini alan, "onlara karşın, onlara inat" bir varolma, ayakta kalma çabası, en açık biçimde, dil kullanımında gösteriyor kendini.

Alternatif hareketin, düzenliliğe, tekçizgili nedensellik ilişkilerine karşı kesin bir tavrı var. Dolayısıyla alternatif dil kullanımını açıklamada, G. Deuleuze ile F. Guattari'nin başka bir bağlamda ortaya attıkları "köksap dil" kavramından yararlanmak mümkün. Köksap (rhizom), herhangi bir yerinden kırıldığında, başka bir yöne doğru büyümeye devam etmekte, başka bir noktayla kolayca eklemlenebilmektedir. Ağaç kökü ise böyle değildir. 'Derin' bir yapı olan ağaç, düzeni temsil eder; çoğulluğu da sahtedir. Alternatif dil de, köksap gibi, sonsuz semiotik zincirler kurmayı, farklı eklemlere gitmeyi seçiyor. Yapının tüm parçaları birbirinden bağımsız, özerk parçalar. Böylece varolan yapılar sürekli parçalanıp, yeni biçimler kazanıyor. Dil dokunulmaz, mutlak bir şey değil, sürekli bir kavga alanı' olarak algılanıyor çünkü.

TAZ'da çıkan bir ilân
(13 Mart 1981)

Bugün kent bir bomba gibi patlamalı!

Her köşede insanlar, biz ev işgalcilerinin ve sempatizan

bataklığının varolduğunu hissetmeli. Elinizdeki TAZ'ı bir kenara atin, ve sokağa çıkın, çünkü kırdığımız camların dışında da, yeri göğü inletecek seslere sahibiz biz, bu seslerin de dışarıya bir çıkış yolu bulmaları gerekiyor artık. Herkes kendi üzerine alınmalı bu sözleri!

ALTERNATİF EDEBİYAT

Bu dil kullanımının en belirgin olarak su yüzüne çıktığı yer de kuşkusuz alternatif edebiyat. Ancak hareketin kendi özgün edebiyatını doğurduğu söylenemez pek; daha çok alternatif hareketle belirli ilişkiler içine giren yine de son kertede ondan bağımsız bir edebiyattan söz edilebilir olsa olsa. Hatta çoğu zaman edebiyatın ya da daha genel olarak sanatsal etkinliklerin harekete büyük katkılarda bulunduğunu, itici bir rol oynadığını ileri sürmek de yanlış olmaz.

Alternatif edebiyatın ilk göze çarpan özelliği, büyük bir prestije sahip olmasıdır. Edebiyat şimdiye kadar hiç olmadığı ölçüde ciddiye alınmaya başlanmıştır. Yönlendirici, yol açıcı bir niteliğe sahiptir artık. Özellikle '68 hareketi dönemiyle karşılaştırıldığında, insanı hayrete düşüren bir olaydır bu. Örneğin halen Almanya'nın en etkili kültür dergilerinden biri olan Kursbuch, 1968 yılında "edebiyatın ölümü'nden sözederek, bundan böyle edebi ürünler yerine, sadece incelemeler, denemeler, kuramsal metinler yayınlayacağını duyurmuştur. Kısa vadeli siyasal amaçların önem kazandığı, "kitlelerin gerçek ihtiyaçlarına cevap veren" etkinliklerin desteklendiği bir ortamda tabii ki edebiyata pek iş düşmemekteydi; hatta edebiyat kişiyi yolundan alıkoyabilen bir şeydi. Kendilerini "kitlelerin vicdanı" olarak gören sol aydınlar böylece her türlü estetik-kültürel söylemi tabulaştırma, kuramı ön plana çıkarma yolunu tuttular. 70'li yıllarda ise, alternatif hareketin ortaya çıkışına koşut olarak, aydınlar da büyük bir değişiklik geçirdi. Kesin, mutlak doğrular birer birer yıkılmaya, sağlam sanılan fikirler yokolmaya başladı. Dolayısıyla geçmişe de farklı gözlerle bakılır oldu. Bireysel tarihlerle hesaplaşmaya gidilmesi gerekiyordu herşeyden önce. Yeniden kültürün baştacı edildiği, kuramlara pek iyi gözle bakılmadığı bir döneme girilmişti. Bu arada eskiden yayımlanmış, bir takım edebi ürünler yeniden keşfedildi. Örneğin Hermann Hesse'nin yıldızı birdenbire parlayıverdi. Çoğu kişiye göre, gelgeç bir heves değil, yaşam pratiklerine yeni bir 'anlam' kazandırma çabasıydı bu.

En gözde edebiyat da romantik edebiyattı tabii ki. Hölderlin, Kleist, Novalis, Schlegel, Eichendorf gibi edebiyatçılar ansızın büyük önem kazandılar. Genel olarak yaşam öyküleri, günlükler, mektuplar ve şiirler en çok satan edebiyat türleri arasına girdi. Bu arada kadın hareketi de, romantik edebiyatı cadı kültürünün yanı sıra kendisine çıkış noktası olabileceğini farketti: Kadın yazarların en yaygın olduğu, mektup, günlük, gezi türlerinde en çok ürün verdikleri bir dönemdi romantizm. aten

Ancak diğer edebi akımlar da oldukça etkiledi alternatif edebiyatı. Yüzyılın başındaki Sovyet avangartları, dadaistler, dekadenz (çöküş) edebiyatı vd. yeniden değerlendirildi; alternatif dergilerde yayınlanan ürünlere, esin kaynağı oldular.

Bugün alternatif edebiyat denildi mi, akla gelen iki temel kavram var kuşkusuz: Montaj ve kolaj. Alternatif edebiyatın genellikle bir tür "cut-up literature" olarak anılması da bu yüzden. Kısaca, varolan metinsel öğelerin farklı bir biçimde biraraya getirilmesine, genellikle çeşitli alıntılarla farklı anlamlar elde edilmesine dayanan bir edebiyat bu; W. Benjamin ve Bertold Brecht'e dek uzanan bir gelenek. "Mikro yapısı itibarıyla, tüm yeni sanata montaj adı verilmeli", diyen de Adorno. Montaj ve kolajın, alternatif yayın organlarında bu kadar rağbet görmesinin kuşkusuz pek çok nedeni var. Herşeyden önce egemen sanat ideolojisine uzaklığı, belirleyici bir rol oynuyor bu ilgide. Üstelik montaj, evrimci ve erekçi (teleolojik) görüşlere karşı bir ifade tarzı; kuşkucu, tekçizgililiği bozucu, parçalayıcı bir özelliğe sahip. Çoğu zaman bu yolla şok etkisi gerçekleştirmek mümkün. Ancak en önemlisi, alternatif edebiyatçılara göre, yaşanan gerçekliğe denk düşen bir teknik montaj; olayların eşzamanlılığını, farklı bağlantılarını en iyi biçimde aktarıyor. Gündelik yaşamda da büyük bir yeri var; örneğin gazeteler *-birbirinden bağımsız haberlerin biraraya getirilişi bakımından-* montaja dayanan iletişim araçlarının başında geliyor. Brecht ile Piscator'un da bu konuda, Berlin eğlence endüstrisinin buluşlarından yararlandıkları biliniyor zaten.

Montaj ve kolaj tekniklerinin yaygınlığına karşın, alternatif edebiyatın tek bir yönde yol aldığını ileri sürmek yanlış olur. Alternatif edebiyat içinde dış işlevlere daha az önem veren, içe yönelik, "özyardım olarak edebiyat" fikrine dayanan ürünlere de rastlamak mümkün. Öte yandan "kollektif şiir", "posta edebiyatı" gibi çarpıcı (ve şaşırtıcı) girişimler de

eksik olmuyor hiç. Ancak asıl önemli bir kaynak var ki, o da işçi edebiyatı geleneği. İşçi edebiyatı tamamen bağımsız bir gelişim çizgisine sahip olmasına karşın, özellikle son dönemlerde alternatif edebiyat dışında düşünülecek bir etkinlik değil.

Örneğin 1970 yılında kurulan "İşçi Edebiyatı Atölyesi" ilginç bir alternatif edebiyat deneyi. Çeşitli kentlerde ayrı ayrı kurulan bu atölyelerde işçiler biraraya gelip, kendi yaşamları, sorunları, hatta tarihleri üzerine ürünler hazırlıyorlar. Dışardan katkılara da açık olan atölye çalışması sonucunda, çoğunlukla ortaklaşa yazılan metinlerle kitaplar oluşturuluyor. Daha çok roman gibi, bireysel ürünlere de yayın olanağı sağlanıyor. Kuşkusuz özellikle Almanya'da oldukça köklü bir geçmişi var işçi edebiyatının; sürekli yeni çıkışlara, yeni denemelere rastlanıyor: Bunlardan biri de, örneğin 1961'de Dortmund'da kurulan "Gruppe 61". "İşçi Edebiyatı Atölyesi" fikrine esin kaynağı olan bu grup, yalnızca işçi kökenli yazarlardan oluşuyor ve "endüstriyel çağla tinsel bir hesaplaşma'yı öngörüyordu. Max von der Grün gibi önemli yazarlar da bu gruptan çıktı. Grubun en önemli çabası da, "İşçi Edebiyatı ve Sosyal Edebiyat Arşivi" düzenlemek olmuştu.

İşçi edebiyatı çalışmaları, özellikle yeni bir edebiyat türünün, röportajın, yerleşiklik kazanmasını sağladı Almanya'da. Alternatif edebiyat içinde de sık kullanılan röportajın en önemli özelliği, kurmaca öğesinin en aza indirilmesi, buna karşılık somut yaşantılara büyük yer verilmesi. Çoğu zaman yer, ad, tarih belirtilmesi de, başlı başına bir mücadele biçimi kılıyor röportajı, çünkü bu yolla yaşananlar aktarılmakla kalmayıp, gerçekliğe de müdahale edilmiş oluyor. Hiçbir şeyden sakınmadan, doğrudan, kolay anlaşılır bir dille yazılan röportajlarda temel olarak bir "tutanak nesnelliği" hakim. Hiçbir fazladan ekleme yapmadan, abartmaya gitmeden yaşantıların 'olduğu gibi' aktarılması yeterince etkili, çarpıcı oluyor zaten. Ancak röportajın nesnelliği yine de bir fotoğraf nesnelliği değil; yazar E.E. Kirsch'in formüle ettiği "sanat olarak gazetecilik, gazetecilik olarak sanat" ilkesi, genellikle röportajlarda uygulanmaya çalışılan bir ilke..

YAZILI OLMAYAN KÜLTÜR

Alternatif kültürün asıl hareket alanının 'yazı'nın dışında oluşu, üzerinde önemle durulması gereken bir konu. Gerçekten de alternatif

hareketin zenginliğini, özgünlüğünü yazılı olmayan kültür içinde görebiliriz en iyi. Olaya bu açıdan bakıldığında, alternatif kültürün, çoğu zaman iddia edildiği gibi bir "kültür yozlaşması", hatta "kültürsüzlük" olmayıp, sadece "apayrı bir gelişme çizgisi", "apayrı bir perspektif" olduğu çıkıyor ortaya. Çeşitli değerlendirmelerde, karşılaştırmalarda hemen saptanan 'yetersizlik', 'zayıflik' olgusu, tam tersine varolan kültür kavramının yetersizliği, zayıflığı aslında. Yazılı kültür içinde alternatif kültür/ yerleşik kültür ayrımı tam olarak belirlenemese de, yazılı olmayan kültürde karşılıklı cepheler oldukça belirgin.

Yazılı olmayan alternatif kültürde, görsellik ön planda. Ancak yazının giderek gücünü kaybetmesi, görsel kültürün yaygınlaşması, çok daha geniş bir olgu. Alternatif kültürün de, henüz 'iktidar' olma niteliği taşımayan görselliğe kayması kaçınılmaz.

Alternatif kültürün asıl ayırt edici özelliği, 'gövde'yi öne çıkarması. Jestler, davranış biçimleri, alternatif kültür içinde önemli bir yer tutuyor; Kafka'nın dediği gibi, gövde sözcükten hep bir adım önde. Alternatiflere göre, alışılmadık bir biçimde davranmak, garipsenmek, yadırganmak bazı toplumsal ve kültürel zincirleri kırabilmek için bir yerde zorunlu. Kuşkusuz bu farklılık yalnızca bir tepki (ya da savunma mekanizması) olarak kalmayıp, yeni ilişkilerin doğmasını, yeni iletişim yollarının açılmasını da sağlıyor. Giysiler, giysilerin üzerindeki rozetler, çıkartmalar, saç biçimi vs. oldukça etkili iletişim yolları: Bütün gün boyunca, yakada taşınan bir "Nükleer Enerjiye Hayır" rozeti, hem kişinin tavrını diğer insanlara duyurmasına, hem de sorunun sürekli gündemde kalmasına yarayan bir araç. Bu tür 'duyurular'ın bir işlevi de, bir tür dayanışma duygusu sağlamaları. Toplu taşıma araçları biletlerine zam yapılması üzerine başlatılan "kırmızı nokta eylemi", buna örnek olarak gösterilebilir. Arabası olan alternatifler, camlarına yapıştırdıkları kırmızı bir daire ile, otostopçu almaya hazır olduklarını duyururlar. Böylece kent içinde, hem zamlar protesto edilmiş, hem de ulaşımın görece daha ekonomik rece daha bir yolu bulunmuş olur.

Öte yandan alternatif kültür, belli bir 'birlikte yaşama tarzı'ndan doğan bir şey kuşkusuz. Bu 'birlikte yaşama tarzi' da, çok geniş bir alanı kaplıyor. Örneğin yerleşik temizlik kurallarına karşı alınan tavır, alternatif kültürün önemli bir parçası. Ya da aşka nasıl yaklaşıldığı, başlı başına kültürel bir ölçüt. Ancak bir 'yaşam tarzı' olarak alternatif

kültür, en temel hesaplaşmasını 'kent' ile yapıyor. Alternatif kitapevleri, kahveler, meyhaneler, sinemalar, varoluş biçimleriyle bile, bir farklılığı yeniden üretiyorlar sürekli. Çevreye, içinde yaşanan mekâna karşı artan bir duyarlık gözlemleniyor her yerde. Yaşanacak alanın düzenlenmesi, varolan mekânlara yeni işlevler yüklenmesi, kültürel bir tavır sayılıyor. Bunun en belirgin biçimi de, kuşkusuz 'yapay' olana karşı 'doğal'ın, 'yeşil'in savunulması. Kente, kent yaşamının, kent kültürünün gereklerine karşı duyulan tepki, alternatif kültürün önemli bileşkelerinden biri.

KENT HAVASI HASTA EDİYOR

Sanayi toplumu kültürünün temelini, kentler oluşturuyor kuşkusuz. Ortaçağdan bu yana, fırsatları ve olanaklarıyla bir özgürlük merkezi' olarak görülmüş kentler hep. Feodalizmden kapitalizme geçiş sürecinde önemli bir rol oynamışlar.

Ancak günümüzde kentlere farklı bir gözle bakılıyor artık. İnsanların sürekli kalabalıklar içinde yaşamalarına karşın birbirlerini tanımadıkları, birbirleriyle konuşmadıkları, gitgide daha büyük bir yalıtılmışlık ve yalnızlık içine sürüklendikleri, gürültülü kirli ve çirkin yerleşim alanları kentler. İnsan dahil herşeyin metalaştığı, egemen üretim mantığına koşut bir zaman ve mekân anlayışının yaygın olduğu bir ortam. Örneğin pek çok metropolde, işe gidip gelmek için, çalışma süresi kadar bir zaman harcıyor insanlar. Çoğu zaman konforun artışı, yaşamda niteliksel bir artış anlamına gelmiyor. Öte yandan yüksek tirajlı bulvar gazeteleriyle, spor ve eğlence merkezleriyle 'kitle kültürü' de kentsel bir olgu. Kısacası, kent yaşamının fiziksel ve ruhsal yükü oldukça ağır. Kent havasını solumak, Ortaçağda olduğu gibi, insanı özgürleştireceği yerde, hasta ediyor artık.

Kentler siyasal özerklikleriyle sivil toplumun ve giderek Batı demokrasisinin temeli oluşturan bölgeler kuşkusuz. Ancak Marx'ın "18. Brumaire..." de belirttiği gibi, pek çok yaşam etkinliği toplum üyelerinin öz-etkinlikleri olmaktan çıkarılıp, yönetme etkinliğinin nesnesi durumuna getiriliyor kentlerde. Soyut bir "kamu yararı" kisvesi altına gizlenerek, merkezi ve hiyerarşik karar alma süreçleri benimseniyor.

Dolayısıyla sanayi toplumunun ekonomik ve siyasal sorunlarının yoğunlaştığı yerler olarak kentler; alternatif arayışların da odağını oluşturuyor. Kent yaşamından kaçıp, doğaya sığınma, bu 'alternatif'lerin en eskilerinden biri. Ancak özellikle 70 sonrası alternatif hareket, kesinlikle duygusal bir doğa yüceltmesiyle sınırlı tutmuyor kendini. Kent dışında bir yaşam kurma denemelerinin yanı sıra, kentiçi çevrenin yeniden düzenlenmesi, varolan mekanlara yeni anlamlar yüklenip, kültürel ve siyasal düzeyde yeni ilişki biçimlerinin oluşturulması yoluna gidiliyor. Diğer alanlardaki alternatif arayışlar da, doğrudan ya da dolaylı olarak alternatif bir kent kültürünün doğmasına yol açıyorlar.

Kent bağlamında, eleştirilen konuların başında da, kent planlamacılığı geliyor. İnsanların nasıl bir kentte (çevrede) yaşayacağını başkalarının belirlemesi, alternatif hareketin katılım, taban demokrasisi gibi temel kavramlarıyla çelişen bir durum. Planlama çoğu zaman geleceği ipotek altına alan, öncelikleri ve ölçütleri sürekli değişen yaşam karşısında hep geç kalan bir etkinlik. Toplumun üstünde bir elit zümre üyesi tavrıyla planlamacı, kenti, içinde bulunan zamandan soyutlanamayacak, yaşayan bir olgu olarak değil, teknik bilgi ve becerilerle çözülebilecek bir sorunlar yumağı olarak görüyor genellikle. Çözümlerin genelgeçer, evrensel oluşu, müdahaleci ve tepeden inmeci bir yaklaşımı da meşrulaştırıyor. Bu yüzden, değerden arındırılmışlık iddiasında olan planlamacılığın da, bilim gibi, akılcılık ve nesnellik ölçütlerine dayandığı, "özel bir karar verme ve eyleme geçme yolu" olduğu ileri sürülüyor. Oysa eleştirilere göre, planlamacılık, varolan sistemin ideolojik zırhını oluşturmaya çalışan bir iktidar aracıdır; dolayısıyla hiç de tarafsız değildir. Mekândan yararlanacak olanların demokratik, doğrudan katılımına izin vermediği gibi, itaati de zorunlu kılmaktadır. Alternatif yerel siyaset çabaları, bu durumun değiştirilmesi yönünde epey yol almışlardır. Planlamada doğrudan katılımın yanı sıra, aşağı sınıfların, güçsüzlerin çıkarlarının korunması, merkezi, devasa yapılar yerine özerk, küçük çaplı birimler oluşturulması, bu siyasetin temel hedefleri arasındadır.

Planlama ile birlikte yaygın olarak tartışılan bir diğer konu da konut sorunudur. Alternatif hareketi oluşturan girişimierin çoğu, bu sorunla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgilidir. Kiracı birlikleri, ev işgalleri, toplu yaşama birlikleri vs., bir yerden kolaylıkla konut sorununa bağlanabilirler.

Öteden beri, özellikle dargelirlilerin büyük bir konut sıkıntısı çektikleri, gelir düzeyi ne kadar düşükse konut sıkıntısının da o kadar yüksek olduğu sürekli tekrarlanır. Soldan gelen çözüm önerisi de hep, toplu konutların artırılması yönündedir. Böylece düşük gelir gruplarının konut açığı telafi edilmiş olacak, sorun tamamen ortadan kalkmasa bile bir tür eşitlik sağlanmış olacaktır. Ancak 70'li yıllarla birlikte, Avrupa'nın pek çok kentinde genişlemenin imkânsız olduğu farkedilmeye başlanmıştır. 50' li yıllarda olduğu gibi bir konut seferberliği, ekonomik koşullar elverse bile, ekolojik nedenlerden dolayı, gerçekleşemeyecektir artık. Yerleşim alanlarının daha da yayılması, doğal dengeyi sağlayan alanların ya da dinlenme bölgelerinin gözden çıkarılması anlamına gelecektir, ki bu da vahim sonuçlar doğuracaktır. Bu yüzden kentlerin çoğunun ekolojik sınıra gelip dayandığı, bir öz-sınırlamaya gidilmesi gerektiği, herkes tarafından ister istemez kabul ediliyor. Berlin gibi siyasal açıdan da toprakları sınırlanmiş bir kentte, sorun daha çok büyüyor tabii ki.

Batı Berlin'li ev işgalcileri soruyor:
Kargaşa çıkaran kim?

Evleri işgal ederek koruyanlar mı, yoksa kentte 50 bin kişi ev ararken, 17 binden fazla evi boş tutanlar mı? Hukuğa sırtını verenler mi, adalet isteyenler mi? Adalet ile hukuk çok az alanda birbirinden bu kadar ayrı düşerler. Çok az alanda Berlin Senatosu konut alanında olduğu kadar kesin bir başarısızlığa uğramıştır.

Bu kentte yaşayanların büyük bir çoğunluğu aynı sorunlara muhataptır. Artan kiralar, evlerin bakımının ihmal edilmesi, insanı küçük düşürücü kiralık ev aramalar, kiracıları ortada bırakan, çevrelerinden koparan yenileştirme, spekülasyonlar, subvansiyon dolapları... Uzun süredir kiracı dernekleri, vatandaş inisiyatifleri, sorunu yaşayanların temsilcileri, kiracı birlikleri bu kötü koşullara dikkatleri çekmektedir. Yakın zamanda Senatonun görevlendirdiği bilim adamları da bunu doğrulamıştır.

Ama tüm bunlar kimseyi ilgilendirmemektedir. Kargaşa çıkaranlar tek suçlu, sokak çatışmaları tek sorunmuş gibi sunulmaktadır. Kudamm caddesindeki, Kreuzberg semtindeki çatışmaları Zürih'ten, Amsterdam'dan, Hamburg'tan Freiburg'tan tanıyoruz. Federal Almanya Cumhuriyetinin bütün büyük ve kimi küçük kentlerinde Şu sıralar evler işgal edilmiş durumda. Bu insanı ister istemez düşündürüyor. Ancak oturup düşünmek yerine, ver yansın

eden, polis çağıranlar, tabii ki nefret ve öfke biçiyorlar. Onu ektiler çünkü.

Geçen hafta sonundan beri yapıcı çözüme ulaşma şansı daha da azaldı. Pek çok kişi tutuklandı. Şu anda 17 gösterici hâlâ cezaevinde bulunuyor. Açılan ceza davalarının sayısı hiç de az değil. Pek çok kişi yaralandı, aralarında durumu ciddi olanlar da var. Çoğu insan da son günlerde çaresizliğe, umutsuzluğa sürüklendi. Bir kısır döngü kuruluyor. Tutuklular salıverilince, gösteriler düzenleniyor. Bu sefer daha çok insan yaralanıyor, tutuklanıyor. Bunun üzerine gösterilerde daha çok militanlaşıyor, yaralanmalar artıyor... Son günlerdeki çatışmaları yaşayanlar bilirler: Siyasetçilerin, polisin suçsuzluğu düpedüz yalan. Zor uygulandığını kimse yadsıyamaz. Kendini formel olarak haklı saymak, çözüm değildir. Konut sorunlarının sokakta çözülemeyeceğini söyleyenler, başka tür çözümleri olduğunu göstermetiler. İlk işgallerden bu yana bir yil geçmesine karşın, senatonun bugün hâlâ boş duran evlerin durumunu bilmemesinin anlamı açıktır. Yanlış bir konut siyaseti uygulandığını kabul etmek bile, senatoyu daha inanılır kılmamaktadır...

Korku ve öfke, barikatların iki tarafında da, ikiz kardeşler gibidir. Ve bu kent, 1848, 1919, 1929, 1967'de pek çok barikat yaşamıştır. Formel olarak haksız gözükenlere tarih hep hak vermiştir. Olumlu değişimlere yol açanlar, onlar olmuştur.

Barikatlar her zaman son çaredir. Gerçekte barikatlar, barikatlara karşı sövüp sayanların bilgisizliklerinden, aptallıklarından kurulmaktadır.

Ev işgalcileri ne istiyor?

Tüm tutuklular serbest bırakılsın!

1) Ev işgalleriyle ilgili tüm davalar düşsün.

2) (İngiltere'de ve Hollanda'da olduğu gibi) evlerin boş durması halinde, ev işgali, evlerin kötüye kullanılmasına karşı yasal bir çare olarak tanınmalıdır.

3) Tüm boş duran evler hemen işgal edilsin ve kiraya verilsin.

4) Yenileştirmenin ana ölçütü, ev birlikleri ve muhatap olanlarin kararları olmalı, bu yüzden kiracıların onayı alınarak

modernleşmeye gidilmelidir.

5) Blok temsilcileri başka bir şey istemediği sürece, blok merkezleri, özellikle fabrika binaları özyardım ve zenaat gruplarına bırakılsın.

6) Kamu bütçesinden evlerin modernleştirilmesi için yenileştirmeyi yapanlara verilen paralar, bundan böyle güvenilir ellere, örneğin kiracı birliklerine ya da blok temsilcilerine, denetlenmesi ve dağıtılması için verilmelidir.

7) Kiracıların ve diğer grupların özyardım çabaları teşvik edilsin ve her durumda dikkate alınsın.

8) Ev işgalleri sırasında gerçekleştirilen katkılar ve evlerin korunması yolundaki çabalar tanınmalı ve kiralama sırasında dikkate alınmalıdır.

9) Semtlerin düzenlenmesinde, planlamadan uygulamaya kadar vatandaşların katılımı belirleyici olmalıdır.

10) Tüm ev işgallerine, işgal ettikleri evlerde oturma hakları tanınsın.

(Aralık 1980)

İnşaat alanlarının gitgide daralması, müteahhitlerin ilgisini kent içindeki eski yapılara yöneltmiştir. Zaten eski yapıların dairelerinin geniş olması, eski kira sözleşmelerinin kolay kolay değiştirilememesi, eski evleri ekonomik açıdan hiç de çekici kılmıyor. Eski binaların yıkılıp, yerine yeni binaların yapılması ev sahiplerinin de işine geliyor böylece. Ancak mülkiyetin, amacının dışında, toplumun zararına kullanılamayacağı yolundaki anayasa maddesi, müteahhitler için büyük bir engel. Bu yüzden hâlâ oturulabilecek durumda olan evler, yıkılma izni çıksın diye, bilinçli olarak çürümeye terkediliyorlar. 1980 yılında Berlin'de 80 bin kişi ev ararken, 20 bin ev boş durabiliyor örneğin.

Berlin'de 1980 yılında başlayıp, kısa zamanda tüm Avrupa'ya yayılan ev işgalleri de, işte bu uygulamaya bir tepki olarak doğdu. Boş duran evlerin işgal edilmesi hem evsizlik sorununa bulunan doğrudan bir çözüm, hem de inşaat spekülasyonuna ve buna arka çıkan devletin

konut siyasetine karşı bir eylem olarak değerlendirilmeli. Evleri işgal edenler, "tahrip ederek sahip olmak" yerine "koruyarak işgal etmek"i seçmişlerdi. Anayasa da ev işgallerine yasal dayanak sağlıyordu. Ancak kısa zamanda çığ gibi büyüyen harekete karşı sert önlemler alınması da gecikmedi. Mülkiyet hakları yine ağır basmıştı. Böylece sosyal demokratların kalesi bilinen Berlin'de, ilk kez hıristiyan demokratlar iktidar oldular. Evler büyük bir hızla (her türlü yol denenerek) boşaltıldı. Bir süre sonra da, ev işgali hareketi tamamen söndü. Yine de işgal edilen evlerin çoğu yıkılmaktan kurtulmuş, işgalcilerle evsahipleri arasında yasal sözleşmeler imzalanarak, yeni alternatif denemelerin temeli atılmıştı. Ayrıca inşaat alanında dönen dolaplar, genel olarak konut sorunu, kamuoyuna duyurulmuş oldu.

Bu konuda geniş bir kamuoyunun oluşturulması, kiracı birlikleri hareketinin de güçlenmesini sağladı. Bir gençlik terörüymüş gibi sunulmaya çalışılan ev işgalleriyle karşılaştırıldığında, çok daha ılımlı, temkinli girişimler kiracı birlikleri; ancak ev işgalcileriyle pek çok noktada aynı görüşleri paylaşıyorlar. Kiracı birlikleri, herşeyden önce, evsahiplerine ve siyasetçilere karşı bir hak arama hareketi. Ancak evsahiplerinin Avrupa'da oldukça güçlü olduklarını, kişilerden çok şirketlerden oluştuğunu da belirtmek gerekiyor. Kiracı birlikleri, kiracıların evsahibine karşı güçlenmesi, toplu kira sözleşmesi yapılması, bina üzerinde söz sahibi olacak bir kiracılar birliği oluşturulması gibi amaçlarla çıkıyor ortaya. Vatandaş inisiyatifi hareketinin kazandırdığı yeni bir siyasal bilincin de bunda payı büyük. Fabrikalardaki işçi katılımı gibi, binalarda da kiracı katılımı savunuluyor artık. Modernleştirme bahanesiyle kiraların artırılması ya da evlerin yıkılmasına karşı, kiracılar evsahibinin keyfi kararlarına bağlı kalmak istemiyorlar. Kiracı birlikleri, devletin uyguladığı konut siyasetini de, öncelikle demokratik olmadığından, eleştiriyorlar. Konut sorunuyla ilgili komisyonlara, karar almaya da katılmak şartıyla, kiracı birliklerinin alınması ve kiracı birlikleri temeline dayanan, semt özyönetim birimleri oluşturulması öneriliyor.

EV İŞGALLERİNDEN SONRA, KAFA İŞGALLERİ
(1981 yazında Berlin'de, öğretim üyeleri ev işgalcilerini desteklemek için işgal edilen evlerde ders veriyorlar.)

PROGRAM

16.7 --- R. Stöss (Siyasetbilimci) --- "Berlin'de Neo-Nazi Gençliği"

--- Winterfeldstr. 35

23.7 --- A. Söllner (Siyasetbilimci) --- "Korku ve Siyaset" --- Winterfeldstr. 35

30.7 --- P. Jahn (Tarihçi) --- "1945 sonrası Berlin'de Düşman imajı" --- Winterfeldstr. 38

6.8 --- H.G. Claussen (Kent planlamacısı) --- "Yenileştirme Siyaseti ve El Sanatları" --- Goebenstr. 8

13.8 --- F. Beckenbach (Ekonomist) --- "Devlet bütçesi nasıl belirlenir?" --- Kleinaustr. 1-37

20.8 --- U. Jaeggi (Sosyolog) --- "Edebiyat ve Sosyoloji" --- Winterfeldstr. 36

27.8 --- A. Honneth (Sosyolog) --- "Bilgi ve İktidar (Foucault)" --- Postdamerstr. 157-159

3.9 --- G. Lohmann (Felsefeci) --- "Farklı ve daha iyi yaşamak" --- Massenstr. 13

10.9 --- G. Lornow (Siyasetbilimci) --- "İşyeri işgalleri" --- Winterfeldstr. 36

17.9 --- O. Kallscheuer (Felsefeci) --- "Kant'ta Özgürlük ve Haklar" --- Winterfeldstr. 38

24.9 --- U. Neubauer (Tarihçi) --- "Ütopik Sosyalistler" --- Görlitzerstr. 39

1.10. --- B.V. Greiff (Felsefeci) --- "Bilim Özgürlüğü, Bilgi ve Hukuk" --- Görlitzerstr. 39

8.10 --- Kapanış Kutlaması

Not: Evlerin polis tarafından boşaltılması halinde, toplantılar sokakta yapılacaktır!

Konut sorununa daha başka alternatif çözüm önerileri de getiriliyor. Bunlardan biri de, iş bulma kurumuna benzer bir konut bulma kurumu önerisi. Yüzyılın başlarında (Almanya'nın dünyadaki ilk sosyal devlet

olduğu sıralarda) uygulanan, ancak sonraları terkedilen bir çözüm bu. Konut bulma kurumunun kurulmasıyla, boş konutlar zorunlu olarak kuruma bildirilecek ve kurum aracılığıyla ev arayanlara dağıtılacak. Bu reçeteyi savunanlar, özellikle bunun emlakçıların haksız kazançlarına karşı bir önlem olacağını vurguluyorlar. İş bulma kurumunun iş komisyoncularını ortadan kaldırması gibi, konut bulma kurumunun da emlakçıları ortadan kaldıracağı ileri sürülüyor. Her ne kadar konut bulma kurumu için merkezi olmayan, bölgesel örgütlenmeler öneriliyorsa da, ister istemez bürokrasinin daha çok genişlemesine yol açacak bir çözüm bu. Sosyal harcamalardan kısıntıya gidildiği bir dönemde, siyasal iktidarın böyle bir şeye yanaşmayacağı da açık.

Tüm bu gelişmelerden çıkarılacak birinci sonuç, eskiden olduğu gibi, daha çok toplu konut inşaası talebinin artık geçerli olmadığı ve yeni bir konut siyaseti saptanması gerektiğidir. Bu yeni siyasetin temel özellikleri de üç aşağı beş yukarı belirlenmiş durumda. Semt çalışmalarının ve özyardım gruplarının sürekli artışı, konut sorununa alternatif bir yaklaşımın taban demokrasisine ve katılımına dayalı, merkezi olmayan bir yapıya sahip olması gerektiğini açıkça gösteriyor. Dışardan belirlemeye karşı özerk, küçük birimlerin ortaya çıkışı, bir yandan da kentin daha katlanılabilir bir ortam olmasını sağlıyor.

Yeni inşaatlar yerine varolanın korunup, yeni işlevler kazandırılması, konut sorunu tartışmalarının ulaştığı diğer bir sonuç. Frankfurt'da kent içindeki 13 hektarlık mezbahanenin kent dışına taşınması ve eski mezbahane binasının olduğu gibi korunarak, 300 kişiyi barındıran, (işyerlerine oldukça yakın) bir sosyal konuta dönüştürülmesi buna somut bir örnek olarak gösteriliyor. Varolan yapılarin "sosyal kullanımı"nın artırılması, konut sorununa bir çözüm oluşunun ötesinde, kent yaşamının da yeniden düzenlenmesine, yeni içerikler kazanmasına yol açıyor.

Küçük gruplar halinde toplu yaşama da, konut sıkıntısından, ekonomik zorluklardan kaynaklanıyor büyük ölçüde. Ancak toplu yaşama birlikleri, özellikle öğrenci hareketi sırasında kurulan "Kommune I'den beri, 'toplumsal deney' özelliği de taşıyorlar. Çok daha eskilere uzanan bu deneyler, bazen dışdünyaya karşı sağlam bir kale oluşturma çabası, bazen de bireysel sorumluluktan, yetişkin olmaktan kaçış olarak değerlendiriliyor. Kuşkusuz toplu yaşayan grupların ortaya çıkış nedenleri ve gelişimleri birbirlerinden oldukça

farklı. Ancak 80'li yıllara gelindiğinde, arzu edileni, ideal olanı küçük ölçekte gerçekleştirme çabalarının, giderek yerini 'duygusal açık'ı kapama çabalarına bıraktığı görülüyor. Evliliğe karşı, serbest cinsellikten yana deneyler yavaş yavaş ortadan kalkıyor örneğin. Bu birliklerde, duygusal bağlara dayalı sağlam bir ruhsal dinamiğin kurulması, 'toplumsal muhalefet' görevinden önde geliyor çoğu zaman. "Birlikte yaşama, birlikte çalışma" ilkesi de, yaygın olarak benimsenen bir ilke. Bu gelişmeyi olumsuz karşılayanlar da var kuşkusuz. Bazılarına göre, toplu yaşama deneylerinde, kişiler 'özel' toplumsal ve duygusal ihtiyaçlarını gidermek için, diğer insanları kullanıyorlar; dolayısıyla toplu yaşama birlikleri, "insan tüketiciliği'nden başka bir şey değil.

Ancak sorunun bu kadar 'basit' olmadığı ortada. Toplu yaşama birlikleri, ev işgalleri, alternatif/ekolojik mimari vs. hep bir kültür farkı'nın ürünü. Dolayısıyla yeni bir yaşam tarzı oluşturma çabalarının çok yönlü olarak ele alınması, ekonomik, siyasal, kültürel niteliklerinin bir arada değerlendirilmesi gerekiyor.

Öte yandan 'alternatif mekânlar'ın evlerle sınırlı olmadığı da bir gerçek. Pek çok şeyin dört duvar arasında değil, sokaklarda cereyan etmesi tercih ediliyor genellikle. Afişler, pankartlar ve "graffiti" sanatıyla sokaklar yeni bir altın çağı yaşıyor. Sokak çalgıcılığı, sokak tiyatrosu gibi öteden beri varolan alternatif sanat etkinliklerinin yanı sıra, panayırlar, şenlikler, bit pazarları da, birer kültür odağı olarak, yeniden gözde. Böylece, büyük kentlerde kaybolmaya yüz tutan halk gelenekleri de yaşatılmış oluyor bir yandan. 1978 yılında Berlin'de düzenlenen çevre festivali, odaların dışında'ki alternatif kültüre iyi bir örnek: Boş olarak kiralanan festival alanı üzerinde her grup, çoğunlukla eski yapı malzemeleriyle, kendi kulübesini oluşturuyor. Kısa zamanda fırını, yel değirmeni, sağlık evi olan küçük bir köy çıkıyor ortaya. Tüm katılanların katkılarıyla biçimlenen, bütüncül bir festival gerçekleştirilmiş oluyor böylece. Festival içindeki konserler, tiyatro gösterileri vs. de, hep aynı anlayışla düzenleniyor.

Evlerin, sokakların dışında, kahve, lokanta gibi buluşma yerleri de, alternatif mekânlar zincirinin diğer halkaları. Bu gibi yerler, öncelikle birer alternatif işletme olarak, farklı bir ekonomik yapıya sahipler. Ancak kültürel boyutları da büyük önem taşıyor. Örneğin alternatif lokantaların çoğunda yemek alışkanlıkları, yerleşik mutfak kültürü, tüketim bilinci sorgulanıyor. Alternatif ürünlerden yapılan yemekler,

3. Dünya mutfakları sergileniyor genellikle. Uzak Doğu'nun çayları ya da Nikaragua kahvesi içiliyor. 'İşletme esasları' da oldukça değişik bu yerlerde. Patron, garson, müşteri ayrımı hemen hemen yok gibi. Müşterilerin bulaşıkları yıkaması ya da kendi kendilerine hizmet etmeleri garip karşılanmıyor pek. Fiyatlar da önceden belirlenmiş, sabit fiyatlar olmuyor; müşteri gönlünden ne koparsa, bağış niyetine bir şeyler ödüyor sadece. İmza ya da yardım kampanyaları için en elverişli ortam da bu tür buluşma yerleri. Afişler, ilânlar, bildiriler, alternatif edebiyat metinleri vs. en çok buralarda görülüyor. Ayrıca kültür merkezleri, alternatif galeriler, video dükkanları, eski eşya satan dükkanlar vs. de, alternatif kültür manzarasının değişmez görüntüleri. Bunlardan biri de, örneğin Hamburg'daki alternatif film kiralama şirketi "Zentral-film": Alternatif/avangart film yapımcılarıyla doğrudan ilişkisi olan, özellikle siyasal bilgi ve deneyimlerin değiş tokuşunu amaçlayan Zentral-film, tipik bir alternatif kültür odağı görünümünde. Filmler seçilirken genellikle potansiyel izleyicilerin de fikirleri alınıyor; film akademisi öğrencileriyle, sendikalarla sürekli bilgi alışverişi sağlanıyor. Normal piyasa ilişkileri içine girmeyen ya da girmek istemeyen yönetmenlere, filmlerinin seyirciye ulaşmasında büyük kolaylıklar gösteriyor Zentral-film; listesinde deneysel ya da siyasal içerikli filmlere ağırlık veriyor. Ayrıntılı bir katalogla tüm filmler hakkında bilgi sunuluyor film kiralayanlara. Film kiralama fiyatları da, kullanıma göre değişen fiyatlar. Kâr elde edilmeyen bir gösterim için, daha düşük bir film kiralama ücreti alınıyor. Ancak Zentral-film'in en büyük sorunu, korsan kopyalar. Özellikle alternatif video grupları, filmleri daha da yaygınlaştırmak amacıyla, izinsiz kopyalar çıkarmakta bir sakınca görmüyorlar. Oysa film yapmak özellikle piyasa dışı kalmaya çalışan yönetmenler için oldukça pahalı bir olay. Alternatif filmlerin finanse edilebilmesi için, filmlerden gelir elde edilmesi şart. Ticari olmak ya da olmamak; kuşkusuz alternatif kültürün kendi içinde karşılaştığı çelişkilerden sadece biri bu.

FABRİKA GEMA'YA KARŞI

1972 yılında yaşamlarından hoşnut olmayan yedi kişi, Berlin'de alternatif olarak çalışmaya ve yaşamaya karar verirler. Kreuzberg semtinde iki katlı eski bir fabrikaya yerleşip, tamircilik, marangozluk gişi işlerle uğraşmaya başlarlar. Kısa zamanda fabrika büyük ilgi görür; özellikle işsiz gençler, hapishaneden yeni çıkanlar, düzen dışına itilmiş kişiler burada 'tutunmaya' çalışırlar. Böylece giderek genişleyen grup, 1979'da Tempelhof semtinde boş duran eski bir fabrikayı işgal eder. Uzun çabalar sonucu, burası da, içinde oturulacak ve çalışılacak

bir yer haline getirilir. Başlangıçta epey sorun çıkaran işgal olayı da, sürekli görüşmeler sonucunda, bir süre için çözüme kavuşturulur. "Kültür, Spor ve Sanat Fabrikası"nda 60 kadar insan birarada çalışmakta ve birarada yaşamaktadır. Fırıncılık, marangozluk, bisiklet tamirciliği gibi projelerin dışında, kültürel etkinlikler de önemli bir yer tutar fabrikada. Spor, müzik, tiyatro, seramik gruplarının yanı sıra bir de sirk kurulur. Fabrika dışındaki gruplara da sahne, sirk çadırı olanakları sağlanmaktadır. 1982'de sinema salonunu da açarlar. Fabrika sayesinde 180 bin nüfuslu Tempelhof semtinin kültür yaşamı da büyük ölçüde canlanmıştır.

Netzwerk'in ufak bir yardımı dışında, Fabrika 10 yılı aşkın bir süredir kendi yağıyla kavrulur. Kendi deyişleriyle, bağımsız, özgür ve kendi kendine yeten bir kent komünüdür burası. "Gücümüz bankadaki hesabımıza değil, dostlarımızın sayısına dayanır" diyen fabrika sakinleri, 1982 yılında mali sıkıntı çekince, para bulmak için ilginç bir yol seçerler. Fabrikayı desteklemek istevenler, üç yıl lığına, faizsiz 500'er Mark borç para verecektir. Şirket hisseleri satmak ya da bankalardan kredi talep etmek yerine, dostlardan borç alma tercih edilmiştir.

Günün birinde, şık giyimli iki adam Fabrika'nın kapısını çalar. Ellerindeki dosyada Fabrika'nın 1980'den beri düzenlediği konserlerin tarihleri ve programları sıralanmıştır. Adamlar, Almanya'nın yasal telif hakkı şirketi GEMA'dan gelmekte ve bu konserlerde söylenen şarkıların telif hakkı olarak 6 bin mark istemektedirler. Bestecilerin, şairlerin, yazarların, ölümlerinden 70 yıl sonraya dek telif haklarını toplayan ve bundan belli bir yüzde alan bir kuruluş GEMA. 1903'de vals kralı R. Strauss tarafından kurulmuş. Viyana kahvelerinin kendi valslerini çalarak kazanç elde etmelerini önlemek istemiş R. Strauss. Şirket, Naziler döneminde devletleştirilip STAGMA adını almışsa da, 2. Dünya Savaşından sonra yine GEMA adı altında özel sektöre devredilmiş; bu arada ikiz kardeşi ARWA da Doğu Almanya'da faaliyete geçmiş. Ancak GEMA'nın asıl güçlenmesi, 1965 yılında yeni bir telif yasasının kabul edilmesiyle olmuş. Dünyanın en teferruatlı telif yasası olarak bilinen bu yasaya göre, otuzdan fazla kişinin katıldığı her toplantı aile toplantısını aşmakta ve telif ücreti ödeme zorunluluğu doğurmaktadır. Örneğin elli kişinin katıldığı bir doğum günü partisinde plak, kaset çalmak ya da şarkı söylemek için, GEMA'ya para ödenmesi gerekmektedir.

İşin gülünç yanı, Fabrika'da 60 kişi bir arada yaşadığından ve sık sık müzik yapıp ya da dinlediklerinden, telif hakkı yasası hemen hemen hergün sürekli çiğnenmektedir. Yasayı hazırlayanların böyle bir olasılık akıllarına gelmemiştir tabii ki. Öte yandan GEMA'nın koruması altına alınmamış hemen hemen hiçbir kültür ürününün olmamasi ayrıca ilginç bir nokta. Enternasyonal marşının telif hakları bile, GEMA tarafından korunmakta. Dahası tüm halk şarkıları için de, aynı şey sözkonusu. Anonim halk kültürü bile tamamen parsellenmiş.

Ancak Fabrika, çıkarılan 6 bin mark borca ve genel olarak telif hakkı olayına karşı çıkar; sonunda GEMA'yla mahkemelik olurlar. Fabrika, aldatmacaya, yutturmacaya dayanan, ticari star-kültürü ile kendi yaptıkları kültür arasında fark olduğunu ileri sürer. Artık Almanya'da Mozart' ların, Beethoven'ların çıkmamasının nedeni de budur, Fabrika'ya göre. GEMA'nın, plak endüstrisinin olmadığı mutlu devirlerdi o zamanlar. Fabrika ayrıca, konserlerden elde edilen kârı, halk kültürüne verilen tahribatı telafi etmek yönünde kullandıklarını belirtir; parasıyla olduktan sonra, her türlü kültürel barbarlığa göz yumduğu için, asıl GEMA'nın borçlu olduğunu iddia eder.

Resmi, yerleşik kültür anlayışıyla, alternatif bir kültür anlayışı arasındaki ayrımı, çok iyi özetleyen bir örnektir bu.

ALTERNATİF MÜZİK

Müzik ilk bakışta alternatif hareketin en fazla haşır neşir olduğu bir sanat türü; müziğin, her alanda yaygın bir kullanımı var ne de olsa. Alternatif müzik denilen şey de, birbirinden çok farklı, çeşitli müziklerin toplamı, Bolivya halk müziği ile Sex Pistols, aralarında hiçbir karşılaştırmaya gidilmeksizin, aynı ilgiyi görebiliyor örneğin. Resmi kültürün sunduğu, onayladığı müziğe karşı gösterilen ortak tepkinin dışında, oldukça çoğul bir müzik zevkine sahip alternatif hareket.

En yoğun olarak ilişki kurulan müzik türü de kuşkusuz rock müziği; ortaya çıkışından beri, devrimci, muhalif bir konuma sahip olan bu müziğin, alternatif kültürün oluşmasına da büyük katkıları var. "Rock müziği olmasaydı, hukukçu filan olurdum" diyen film yönetmeni Wim Wenders, çok iyi özetliyor bu ilişkiyi. Ancak rock müziğinin, doğrudan

bir tavrı temsil etmesi, siyasal bir kimliğe bürünmesi pek sık olan bir şey değil. Rock müziği, zaten kendi varlığıyla, düzene karşı net bir karşılık oluşturuyor. Yine de Almanya'da 1979 yılında ortaya çıkan "sağa karşi Rock" hareketi, müziğin muhalefet yönünü belirginleştirmesi açısından anılmaya değer. Sağa karşı rock hareketi, neo-nazilerin giderek güçlenmelerine karşı başlatılan bir hareket; asıl esin kaynağı da, rock müziğinin daha yaygın olduğu İngiltere. Özellikle siyahlara karşı gitgide artan ırkçılık, İngiltere'de "Irkçılığa karşı Rock" hareketini doğurmuş. Konser dizileri, çeşitli yayınlar aracılığıyla, çoğunluğu gençlerden oluşan geniş bir kamuoyu yaratılmış. Hareketin amacı, siyahlar olmadan düşünülemeyecek olan rock müziğinin ünlü starlarının ırkçı tavırlarını ve Nazi hayranlıklarını kınamak. Irkçılığa karşı rock, daha sonraları benzeri protestoların ortaya çıkmasını da sağlamış. Örneğin "love sex, hate sexism" sloganıyla, müzik parçalarında ve kitle iletişim araçlarında kadını aşağılayıcı tavrı eleştiren "seksizme karşı rock" hareketi de bunlardan biri.

Ancak gerek İngiltere'de, gerekse Almanya'da rock müziğinin bu kadar kesin bir siyasal misyonu uzunca bir süre yüklenebilecek durumda olmadığı açık. Rock müziği, (giderek sistem tarafından asimile edildiği ileri sürülen) muhalefetini, daha çok kendi belirlediği alanlarda, kendi araçlarıyla yürütüyor. Alternatif hareket içinde de, BAP ya da BOTS gibi, plâkları milyonlar satan alternatif rock grupları bulmak mümkün. Hareketin getirdiği içerikleri, değerleri işleyen gruplar bunlar. Çevre kirlenmesi, silahlanma, yabancılaşma gibi konulara değinen, içten ve anlamlı sözleri olan şarkılar söylüyorlar. Ancak oldukça popüler ve başarılı olmalarına karşın, sürekli alternatif hareketin yedeğinde (bir adım gerisinde) oluşları yüzünden, bu grupların ne kadar inandırıcı, sahici olduğu tartışılıyor. Örneğin BAP'ın, bir zamanların Rolling Stones'u ile karşılaştırıldığında, rock müziğini rock müziği yapan özelliklerden, şarlatanlık, koketlik ve dolayısıyla devrimcilikten hayli uzak olduğu çıkıyor ortaya. Alternatif rock grupları, siyasal alandaki hareketin vesayeti olmadan, kendi başlarına bir muhalefet sayılmıyor bu yüzden.

Ne var ki alternatif tavrı asıl, plak yapmak, konser vermek gibi, müziğin tüketim alanına ilişkin pratiklerde yakalamak mümkün. Münih'te, 4 rock grubunun kurduğu bir plak şirketi olan 'Kartopu" buna ilginç bir örnek: Alternatif yayınevlerinin de yardımıyla kurulan şirket, özellikle sistem-dışı müzik gruplarına plak ve konser kolaylıkları sağlıyor. Ayrıca diğer ülkelerdeki, sistem dışında kalmaya

çalışan gruplarla da, karşılıklı konser ve plak dayanışmasına gidiliyor.

Bu bağlamda bazı grupların hararetle savundukları "açık havada, bedava konser" ilkesi de, somut bir alternatif sayılabilir. Bu gruplara göre, konserlere girişin biletle olması, herşeyden önce müziğin doğasına aykırı. Dinleyicilerin, yalnızca para ödemek yerine, konserin düzenlenmesi ve gerçekleştirilmesi sürecine etkin olarak katılmaları öngörülüyor. Konser masrafları için, çok çok, bağış olarak, miktarı tamamen onlara bırakılmış bir para toplanıyor dinleyicilerden. Bunun dışında, konser arasında içecek, yiyecek satışı, TV ve radyoya satılan yayın hakları da konserleri finanse etmeye yetiyor çoğu zaman. Ayrıca konser alanının, "NATO üsleriymiş gibi", tel örgütlerle çevrilmesi, koruma polisleri ve asayiş görevlileri bulundurulmasına da gereksiz bir masraf gözüyle bakılıyor. Kaldi ki konseri askeri bir manevra havasına sokan, dinleyici düşman, hayvan olarak gören bir anlayış bu. Dolayısıyla, eğer müzik aşkı ağır basıyorsa, konserler "açık havada, bedava" olmalı deniyor.

Rock müziğinin ve 3. Dünya müziklerinin dışında, yaygın olarak dinlenen ve yapılan bir müzik de "şarkı-yapıcı"ların (Liedermacher) müziği. Brect'in "oyun-yapıcı" deyişinden esinlenilerek ortaya atılmış bir terim "şarkı-yapıcı". Çaldıkları şarkılar genellikle siyasal, toplumsal içeriği yoğun, gitarla çalınan şarkılar. Şarkı-yapıcılar, bir yerde eski gezgin halk şarkıcılarının bir devamı. Tabii buna Fransız chanson geleneği, Amerikan protesto şarkıları, Alman işçi şarkıları gibi kaynaklar da eklenmiş. Bu yüzden şarkı-yapıcıların çoğu, bir yanıyla şair, bir yanıyla da müzisyen. Bir grup profesyonel şarkı-yapıcıların dışında, pek çoğu amatör; yapılan şarkılar da, alternatif olaylarla, güncel bazı sorunlarla yakından ilgili, anlamlı şarkılar genellikle. Şarkı-yapıcılar dendi mi de, ilk Wolf Biermann geliyor akla: Faşizme karşı savaşmış işçi bir babanın oğlu olarak, onsekizinde, gerçek vatanının Doğu Almanya olduğuna karar verip, Batıdan Doğuya göçen, yüksek öğrenimini orada yapan biri Biermann; ancak şarkıları, düzene yönelttiği eleştirileri yüzünden Doğudan Batıya kovulmuş tekrar. Etkileyici bir müziği, güçlü bir şair yönü, önemli bir siyasal ağırlığı var. Bu bakımdan Biermann'ı Bob Dylan'a benzetiyorlar: O da, çağımızın tek başlarına bir şeyleri değiştirebilen, az sayıdaki pop-starlarından biri. Ancak gerek Biermann'ın, gerekse diğer şarkı-yapıcılarının zamanla niteliklerinden çok şey yitirdikleri de bir gerçek. Biermann da, futbolcu Franz Berkenbauer gibi "bizden biri" olup çıktı, deniyor örneğin. Yine de K. Wecker, H. Wader, B. Wagner gibi pek çok ad, Biermann'ın açtığı yoldan ilerleyerek, önemli bir siyasal müzik

geleneğinin oluşmasına büyük katkılarda bulundular.

"KEIN KOMMERZ IN MEGAHERTZ"

Radyo, Brecht'den Mc Luhan'a kadar pek çok düşünürün *-farklı biçimlerde de olsa-* ilgisini çekmiş, önemli bir iletişim aracı. Alternatif hareket de, bu önemli medium'dan uzak durmamış tabii ki. Ancak Almanya'da radyo ve televizyonun hâlâ devlet tekelinde oluşu, alternatif radyoculuk için büyük bir engel. Yine de "Radyo Ütopya", "Yarasa" ya da "Kara Sıçan" gibi korsan radyolar, iyi kötü sürdürüyorlar etkinliklerini. Hatta 1983'de Erlangen'da illegal olarak bir korsan radyolar kongresi yapılmış. Megahertz'in ticari oluşuna karşı çıkan bu radyolar, genellikle uzun süreli olamayan ya da düşündüklerini tam anlamıyla gerçekleştiremeyen girişimler. Bu bakımdan İtalya'daki alternatif radyolardan söz etmek en doğrusu. Her ne kadar bu radyoların, İtalya'nın kendine özgü koşulları içinde değerlendirilmesi gerekiyorsa da, oralarda edinilen deneyimlerden, alternatif iletişim üzerine bazı sonuçlara varmak mümkün.

Radyo, televizyon üzerindeki devlet tekelinin kaldırılması pek kolay olmamış İtalya'da. Uzun yıllar süren bir mücadele sonucu, daha çok ticari özel radyo istasyonlarının dayatmasıyla, bu tekel kırılabilmiş. Nitekim 1975'den beri kurulan binin üzerinde özel radyo istasyonunun % 60'1 ticari bir nitelik taşıyor. Geriye kalanların da, siyasal ya da alternatif bir kimlikleri var. (Alternatif radyolar, resmi radyoya olduğu kadar, özel ticari radyolara da karşı bir konumdalar.) Özel radyo mücadelesi sırasında, insanların düşüncelerini serbestçe ifade edebilmeleri için, radyo ve televizyon yoluyla yayın yapma özgürlükleri olması gerektiği vurgulanmış. Özel radyo taraftarlarına göre, bunun devlet radyo ve televizyonuna da bir zararı olmaz; yerel radyo istasyonları için yeterince frekans olduğundan, basına benzer bir çoğul yapı radyo ve televizyonda da kurulabilir pekâlâ.

Alternatif çevreler için, özel radyo herşeyden önce demokratik bir muhalefet anlamına geliyor. Ademimerkeziyetçi bir yapı sayesinde, yerel çıkarların daha kolay savunulacağı, ifade özgürlüğünün yaygınlaşacağı ileri sürülüyor. Ayrıca sendika radyosu, feminist radyo gibi "özel çıkar grupları"na dayanan radyolar yoluyla da, farklı taleplerin gündeme gelmesi sözkonusu.

Düşünülenlerin çoğu hemen hemen gerçekleşmiş; radyo yayınlarında (bazen bir karmaşaya dönüşse de) tam bir çokseslilik hakim İtalya'da. Özel radyoların hepsi farklı biçimlerde, farklı amaçlara hizmet ediyorlar. Yine de demokratik, alternatif radyoların bazı ortak özelliklerini saptamak mümkün: Özellikle kültürel iktidarın kırılması, farkli kültürlere yaşama şansı tanınması, bu tür radyoların ana amaçlarından biri. Yerel kültürel farklılıkların oldukça fazla olduğu İtalya'da, böylesi bir "kültürel özerklik" talebinin kuşkusuz siyasal sonuçları da var. Yerelliğin en güçlü olarak savunulduğu alan da, dil. Yerel radyolar, yerel dil ve lehçeler için neredeyse tek yaşama umudu. Alternatif radyoların hedeflerinden bir tanesi de, "karşı-bilgi" vermek. Bu da, tarihsel an'ın, yaşanan gerçekliğin değerlendirmesinde farklı ölçütlerin kullanılmasıyla sağlanıyor. Örneğin alternatif radyolara göre, yürürlüğe giren bir yasanın, kadınlar için ne anlama geldiği, neler getirip neler götürdüğü, kadınlar tarafından değerlendirilmesi ve dile getirilmesi gereken bir konu. Tabii ki böyle bir yaklaşım, resmi radyoda sunulan görüşlerden epey farklı oluyor. Daha da ileri gidip, "ideolojik bir karşı-cephe" oluşturmak amacı güden radyolar da yok değil. Ancak genel olarak dogmatik, pragmatik yaklaşımlar azınlıkta; kimseyi -*hatta işçi sınıfını bile*- temsil etmeme, kimsenin adına konuşmama önemle vurgulanan bir 'erdem'.

Alternatif radyoların diğer radyolardan ayrılan bir diğer özelliği de, gerçekliği hiçbir süzgeçten geçirmeden, olduğu gibi, doğrudan olayı yaşayanların ağzından sunmak. Oysa normal bir radyoda, örneğin bir grev konusu işlenecekse, stüdyoya işçiler değil, bir sendika temsilcisi çağrılir. Sorular ve hatta cevaplar da önceden bellidir. Radyoda aktarılan olayla, somut yaşananlar arasında bir ilişki kurmak oldukça zordur. Buna karşılık, alternatif bir radyoda aynı konu, sınırları, içeriği tamamen olayı yaşayanlar ve dinleyiciler tarafından belirlenen bir biçimde işleniyor. Radyoya işçilerin kendileri davet ediliyor ve istedikleri şeyler üzerine, istedikleri biçimde konuşuyorlar. Dil sansürü, zaman kısıtlaması, radyo görevlisinin müdahalesi vs. yok kesinlikle. Bu arada programı dinleyenler de, sürekli radyoyu telefonla arayarak, tartışmaya katılabiliyorlar. "Telefon tartışması" alternatif radyoların büyük bir başarıyla uyguladıkları, tam bir çift-yönlü' iletişim örneği. Radyo herhangi bir olayı sadece duyurmakla yetinip, hemen dinleyiciler arasında bir tartışma açıyor. Gelen telefonlarda yorumlar yapılıp, sorular soruluyor; dinleyiciler kendi aralarında herkese açık bir tartışma yaratıyorlar böylece. 12 Mart 1977'de öğrencilerin polislerle çatışması üzerine, 'Radio Citta Futura"nın açtığı bir telefon tartışması, tam 48 saat sürmüş örneğin. Telefon

tartışmasının en büyük yararlarından biri de, normal olarak fikirleri sorulmayan ya da sesleri duyulmayan kesimlerin *-örneğin ev kadınları, öğrenciler, eşcinseller vd.-* telefon tartışmasını etkin bir katılım olanağı olarak görmeleri ve kullanmaları.

Alternatif radyoların müzik yayınına da yaklaşımları oldukça farklı. Yayınladıkları müzik *-ki ticari radyolardan daha az bir süreyi kaplamaktadır-* piyasa araştırmalarına, müzik dergilerinin sıralamalarına göre belirlenmiyor. "Her türlü müzik yayınlanır ve her türlü müzik eleştirilir" ilkesine göre yayın yapılıyor daha çok. Öte yandan alternatif radyolarda, müzik yalnızca plak demek değil: Ticari olmayan, 'kodlanmamış' müzik ürünlerine de geniş yer veriliyor. Bir değişmezliği, katılığı temsil eden plak mitine karşı savaşılmış oluyor böylece. Konser yayınları, canlı, anında yayınlar da bu yüzden daha çok yeğleniyor. Kenara itilmiş ya da henüz keşfedilmemiş müziklerin de dinleyicilere ulaşmasını sağlıyor alternatif radyolar.

MANIFESTO dergisi
(11 Aralık 1977)
Alternatif bir radyo istasyonuna bir gün boyunca edilen telefonlar

- Biri, Max Brothers'ın filmlerinin İngilizce olup olmadığını soruyor. Biri Elisa ile konuşmak istiyor.

- Bir yoldaş pikabını satmak istiyor.

- Biri Genesis'in mavi kapaklı uzunçalarından bir parça dinlemek istiyor, zahmet olmazsa ikinci yüzdeki üçüncü parçayı, üçüncü yüzdeki ikinci parça da olabilirmiş. Parça şöyle başlıyormuş: Sa-da-sa-da-daa babum, taratara rirarara, hangisi olduğunu çıkardınız değil mi?

- Biri, biryerlerde toplantı filan var mı diye soruyor.

- Biri dün neler olduğunu bilmek istiyor, itfayeyi geçerken görmüş de.

- Sonra kooperatiften birileri, bir de asker arıyor. Dün gece ikiyi çeyrek geçe yayınlanan gitar parçasının kime ait olduğunu öğrenmek istiyor biri. Bir başkasi, Gina Bar'ın en güzel kızları

Tiziana ve Cristiana için Donna, Summer'dan bir parça istiyor. Ama bir dakika siz "Radionotizie 101" değil misiniz? Yoo! Peki siz kimsiniz yahu?

- Biri neden caz çalınmadığını soruyor.

- Biri radyoyu ziyaret etmek istiyormuş.

- Birinin bisikleti çalınmış, radyo aracılığıyla hırsızlara küfretmek istiyor.

- Biri iş arıyor.

- Biri bir tenis raketi ve üç uzunçalar satıyor, ayrıca daktiloyla tez yazar, köpekleri gezdirirmiş.

- Biri Elisa ile konuşmak istiyor.

- Biri şu anda Genesis'in çalıp çalmadığını merak ediyor, kaydedecekmiş de.

- Biri neden hiç caz çalınmadığını bilmek istiyor, üstelik iki saattir durmadan Coltrane dinletiyormuşuz.

- Biri çok caz çalındığı fikrinde.

- Biri Nepal'e birlikte gidecek birini arıyor.

- Biri polisin Fermi Enstitüsü önünde ne aradığını soruyor. Biri enstitünün önündeki bir devriye arabası diyor. Bir başkası da, aynı yerde dört zırhlı araç ve bir helikopter görmüş.

- Makrobiyotik Zen-Origami - Shiatsu Topluluğu bir gösteri kursu düzenliyor.

- Birinin paraya ihtiyacı var.

- Biri bir tebliğ yayınlamak istiyor, sadece üç sayfaymış. Biri demiryolu sendikacılarıyla yapılan söyleşiyi yeniden dinlemek istiyor; yayın sırasında çalışıyormuş.

- Daha çok klasik müzik ve John Cage diyor biri. Radyoda kaç kişi çalışıyor, ne kadar maaş alıyorlar diye soruyor. Haberler çok uzunmuş, hep Alman Rock müziği çalınıyormuş, reklam yayını var

mıymış, ben kim mişim, böyle devam etmeliymişiz, ama yine de Alice Radyosu çok daha iyiymiş.

- Biri ciddi ciddi, bu akşam kendini öldürmek istiyor.

- Biri, Genesis'ten istediği parçanın bu olmadığını söylüyor. Biri Cabral Merkezine gitmiş, kapalıymış, hiçbir şey yok mu diye soruyor.

ALTERNATİF KÜLTÜR MÜ ALT-KÜLTÜR MÜ

Alternatif kültür hiç kuşkusuz sadece yukarda anlatılan örneklerden oluşmuyor. (Ama bu örnekler olmadan da alternatif kültürden söz etmek olanaksız.) Örneğin hiç değinmediğimiz turizm olgusu da alternatif kültürün bir parçası. Kitle turizmine karşı gösterilen tepkiler, farklı gezi olanaklarının, biçimlerinin yaratılması, en az diğer konular kadar üzerinde durulmaya değer. Ancak turizmle de bitmiyor alternatif kültür; alternatif tiyatro, alternatif resim vd. de "bin başlı bir canavar"ın başlarından sadece birkaçı.

Dolayısıyla alternatif kültürün diğer görünümlerini sıralamak yerine, son olarak 'genel niteliği' üzerinde durmak en iyisi. Bu da, bir bakıma "alternatif kültür ne değildir" sorusuna verilecek bir yanıt olacak sadece.

Hemen belirtmek gerek ki, alternatif kültür, resmi kültür çevrelerinin sandığı gibi bir alt-kültür (subculture) değildir. Bazı durumlarda alt-kültür konumuna düşülse de, alternatif hareket içinde, sistem-dışı olmanın, sisteme karşı olmak anlamına gelmediğinin bilincinde çoğu kişi. Ama varolan kültürün bir izdüşümü olmaktan öte bir özellik taşımayan bir "ikinci kültür" de değil alternatif kültür. Böyle bir tanımlamanın, alternatif kültürü dıştalayıcı bir amacı var çünkü; herşeyden önce değişmez, sağlam bir kitlekültürü varsayımına dayandığı için. Buna benzer bir tartışmanın, bir zamanlar İtalya'da işçi kültürü üzerine yapıldığı biliniyor. İşçi kültürüne, sağ kesim tarafından, ikinci kültür damgası vurulması, işçi sınıfının sivil toplum dışına itilmesi, giderek bir "haydut topluluğu" olarak görülmesi sonucunu doğurmuş. Bu açıdan bakıldığında, herşey birinci kültüre göre belirlendiğinden, ikinci kültüre yaşama alanı bırakılmıyor pek. Oysa alternatif kültürün kendisi, asıl belirleyici, yönlendirici

konumundadır ve bu özelliğini yerleşik kültüre koşutluğundan dolayı da kazanmamıştır. (parallel cultures groups)

Öte yandan alternatif kültür içinde yerleşik *-daha doğrusu sistem-dışı olmayan-* kültür etkinliklerinin de yeri olduğu unutulmamalı; hiçbir kesin sınır çizgisi yok yani. Demokratik sosyalist görüşü ve bunun doğrultusunda parti, sendika gibi örgütlerde etkin rol oynamayı benimseyen, toplumda az çok saygın bir yeri olan bir kesimin, alternatif kültüre önemli katkıları var. Varolan sistemi farklı yollardan da olsa genel çözümlerle dönüştürme umudunu taşıyan bu insanların kültürel çabaları da, (Fransız sosyalistlerinin "experimentation sociale" gibi kavramlarına dayandırılabilirse de) önemli alternatif kültür arayışları olarak görülebilir.

Bu bakımdan, alternatif kültürün, alt-kültür gruplarıyla yerleşik kültür arasındma bir ara-kültür oluşturduğu, daha doğrusu bu ikisi arasında yoğunlaştığı tezi de, (fazla şematik olmasına karşın), kuşkusuz büyük ölçüde doğru bir tez. Herşeye karşın, kesin çizgiler taşımayan, karmaşık bir tablo alternatif kültür; son fırça darbesinin vurulmasına da daha çok var.

SONSÖZ

Artık son sözü söylemek gerekiyorsa da, herhangi bir 'sonuç'a vardığımız anlamına gelmiyor bu. Yukarda anlatılanlardan çıkarılacak sonuçlar çok çeşitli ve açık; zaten böyle olması da gerekiyor. Çünkü ta başından alternatif hareketi ne göklere çıkarmak ne de yerin dibine batırmak gibi bir amacımız olmadı. Sözümona nesnel kalmak için, kayıtsız, herşeye uzaktan bakan bir tavır da takınmadık. Yaşanılan olaylarının 'anlam'ını olduğu kadar, coşkusunu, heyecanını, sorunlarını da elden geldiğince yalın bir üslupla aktarmaya çalıştık. Dolayısıyla artık hiçbir yargıda bulunmadan sözü kesmek, daha doğrusu başkalarına vermek gerekiyor.

Yine de değinmeden geçemeyeceğimiz birkaç konu var: Herşeyden önce, alternatif hareketin bu biçimde ele alınışı, düzenlenişi tamamen bizim bir seçimimiz. Çok daha farkli açılardan, çok daha farklı fotoğraflar çekilebilirdi kuşkusuz. Bu bakımdan, burada anlatıldığı biçimde bir alternatif hareket yok aslında. En azından söze döküldüğünde olduğu kadar ayrışmış, kesin tanımlanmış ilişkiler bulmak epey güç. Bu kitaptakinden daha canlı, daha karmaşık, daha geniş bir olay alternatif hareket. Herşeye karşın, ilerki çalışma ya da çevirilere bir zemin oluşturmayı bu kitap iyi kötü başardı; daha fazlasını beklemek de yanlış olur.

Ayrıca olayın Türkiye bağlamında bir önemi var kuşkusuz. Ancak alternatif hareket bir çözüm önerisi' ya da bir 'model' değil. Görüldüğü gibi, genelgeçer savlar da üretmiyor. Öyleyse alternatif hareket bir reçete sayılamaz pek; kolay kolay ithal edilemez. Burada anlatılanlar, Wyhl ile Gökova'nın birbirlerine ne kadar yakın olsalar da, aslında ne kadar uzak olduklarını gösteriyor açıkça; ya da İ. İllich okumanın, ne kadar önemli olsa da, aslında ne kadar anlamsız olduğunu.

Tabii ki, bütün bunların bizim açımızdan hiçbir önem taşımadığı söylenemez. Herşeyden önce, Batıya daha farklı bakmamızı sağlayabilir alternatif hareket. Dahası tartışmasız kabul edilen sanayileşme, ilerleme, akılcılık, pozivizm gibi kavramlar çevresinde yeni soru işaretleri oluşturabilir. Anglo-Sakson kökenli analitik felsefenin tek geçerli felsefe sayılmaya başladığı bir dönemde, ufak da

olsa bir kuşku uyandırabilir belki. En önemlisi de, liberalizm başlığı altına kolay kolay sığamayacak, özyönetim, katılım, taban demokrasisi gibi kavramların daha uzun boylu ele alınmasını, bir ölçüde sağlayabilir. Bu da yeter de artar bile!

"Yapıt yazara değil, yazar yapıta aittir. Yazara ait olan ise, bir kitaptır sadece (...) dünyanın en önemsiz şeyi. Bu boşluğu hisseden yazar, yapıtın bitmemiş olduğuna inanmaya başlar. Biraz daha çok çalışma ve uygun olanlarda yakalayacağı talihle, yapıtı bitirebileceğini, bunu da sadece kendisinin yapabileceğini sanır. Böylece yeniden çalışmaya koyulur. Ancak bitirmek istediği vey, bitirilemez olandır aslında; yazarı yanılsamalı bir çalışmaya sürükler. Ve sonunda yapıt, yazarı tanımamaya başlar, kendi yokluğuna gömülür. Sadece o yapıt olduğu ve başka bir şey olmadığı iddiasındadır; kişisel olmayan, anonim bir iddiadır bu."

Maurice Blanchot